

Inxiskuama nu tr'antee

Libro del adulto

MEVyT
Modelo
Educación
para la Vida
y el Trabajo

MIB
MEVyT Indígena
Bilingüe

mazahua • jñatio • jñatr'jo • mazahua • jñatio • jñatr'jo • mazahua

Créditos a la presente edición

Coordinación académica Sara Elena Mendoza Ortega Juan Antonio Durán Mendieta	Coordinación gráfica y cuidado de la edición Greta Sánchez Muñoz Adriana Barraza Hernández
Autoría María de Lourdes Aravedo Reséndiz María Teresa Córdoba Ireta Alejandro F. Galicia López	Revisión editorial Marcela Zubieta
Adaptación de contenidos José Dolores Juárez Guadalupe Grisell Aniceto Ventura	Diseño María Luisa Martínez Passarge
Revisión técnica Juan Antonio Durán Mendieta María Dolores Rivera Torres	Diagramación Juan Pablo Rosas Mora
Revisor lingüístico Antonio López Marín	Ilustración Erick Arellano Guadalupe Calvo Aurora del Rosal Lourdes Domínguez Juan Manuel Gaucher
Colaboración Liv Kony Vergara Romaní Melior Chávez Ruiz Victor Fabián Ruiz Rosales	Irla Granillo Antonio Mandujano Judith Meléndez Ramón Villegas Elizabeth del Castillo Gustavo Carralda
	Fotografía Melior Chávez Ruiz

Reconocimiento primigenio: El contenido de este módulo tiene como antecedente los materiales producidos en la primera y segunda ediciones, cuyos créditos son:

Primera edición. Coordinación académica: Ana Deltoro Martínez. Autoría: María de Lourdes Aravedo Reséndiz, María Teresa Córdoba Ireta, Alejandro F. Galicia López. Colaboración: Jorge A. Caballero Manzo, Jorge Díaz Stringel, Ana Deltoro Martínez, Juan Manuel Gutiérrez Vázquez, César León Ledesma Ayala, José N. López Marrón, Concepción Santamaría Estévez. Asesor académico: Juan Manuel Gutiérrez Vázquez. Lectora interna: Mirna Vara Aguirre. Revisores externos: Carlos Arreola Woog, Rafael Camacho Solís, Pablo Latapí Sarre, Silvia Schmelkes del Valle, Bertha Sola Valdéz.

Segunda edición. Revisión de contenidos: María de Lourdes Aravedo Reséndiz, Alicia Mayén Hernández, Alicia Bello Quintos, Patricia Enríquez Vázquez, Nora Estrada Márquez.

Agradecemos a las autoridades y personal del Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, Delegación Estado de México y a los y las integrantes de los círculos de estudio de la zona mazahua por su participación.

Vivamos mejor. Mazahua. MIB. Libro del adulto. D.R. © Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, Col. Condesa, México, D.F., C.P. 06140. Primera edición 2005.

Esta obra es propiedad de sus autores y autoras, y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN Obra completa, *Modelo Educación para la Vida y el Trabajo*: 970-23-0274-9

ISBN *MEyT Indígena Bilingüe*: 970-23-0191-2

ISBN *Vivamos mejor.* Mazahua. MIB. Libro del adulto. *Ra mimiji na joo.* Yo Jñiñi Jñatra'jo. MIB. Inxiskuama nu tr'antee: 970-23-0619-1

Impreso en México.

Nu k'o ra mamaji.
Nujio ra xits'iji.

6

8

Xorɔ

1

Nu jangorga karagoji

1. Pjek'o ra s'ongɔji ma na jots'i.
2. K'o xe dyaja yo dya ga joo ga ts'akɔji.
3. Yo ra kjaji pa dya ra kjogɔji nu nrrɔmɔ
kja inzumɔji ñeje nu jango ri karaji.
4. Jangorga pjorɔji na joo.

16

24

32

38

Nujio ro kjagoji.
Pjek'o ro meyago ñeje pjek'o ra dyets'kjo yo.

46

Xorɔ

2

Pa ra pjorɔgobi na joo pesk'a ra patebi

1. Inzeroji, ri paraji o dya ri paraji.
2. Mojo ra paraji inzeroji.
3. Inzeroji jets'kiji ra chaanaji ko nu xoñijomɔ.
4. Soo ra pjorgo inzero.

50

66

77

91

Nujio ro kjagoji.
Pjeko ro meya go ñeje pjeko ra dyets'kjo yo.

100

Xorǝ

3

Ri te'egoji ñeje ri porǝji

1. Jango ma kjats'ǝ, jango ga kjats'ǝ ñeje jangorga kjats'ǝ.
2. Nujio jango ga so'oji ñeje yo ri mbeñeji nrre te'eji.
3. Nu jango ga kjasgoji ñeje ma ri kjaji nrre porǝ.
4. Pjeko ri ne'eji pa ra inch'iiji.

108

118

130

138

Nujio ro kjagoji.

Pjeko ro meyago ñeje pjeko ra dyets'kjo yo.

142

Xorǝ

4

Jango ga mimiji ko yo ntee
ñeje nu jango ri b'ǝb'ǝji

1. Nujio na joo ga zoji yo dyaja.
2. Me ri nets'ego ñeje ri parats'ekjo.
3. Jango ga mimiji ko yo ntee nu jango ri b'ǝb'ǝji.
4. Ra jokǝji jangorga mimiji ngek'o ra mimiji na joo.

146

152

160

174

Nujio ro kjagoji.

Pjeko ro meya go ñeje pjeko ra dyets'kjo yo.

179

Ra nu'uji yo ro meyaji

231

Nudya ya ngarǝ nu xiskuama

237

Yo ts'ixorǝ b'ǝpji.

Xiskuama nujio ro kjagoji.

Mojo ra nu'uji

Ma gi neji ri mimi na joo, ra paraji tenxe yo b'ɔb'ɔ nu ja ri karaji. Tenxe yo na joo ngejio: yo jñon'ɔ, xorɔ ri pech'e, ri pjorɔ, yo ntee ra zoji na joo jango ra si'iji, ñeje inb'ɛpjigoji, tenxe yo paa.

Pa re mimiji na joo, ra pjouji inm'ub'u ñeje inzeroji, ngeko
ra zooji na joo, ñeje yo kara kja injmiji.

Nujio ra nuji kja nu xiskuama nu tr'antee

- Ra nuji yo b'ɯb'ɯ kja nu xoñijomɯ ñeje nu jango gi karaji k'o ra ts'ak'ɯ o dya ra ts'ak'ɯ na joo pa re mimiji.
- Ri mamaji ñeje ri ts'ats'eje o ri pjos'ɯji k'o ra jok'ɯ na joo nu jangorgi mimiji.

Yo xits'iji

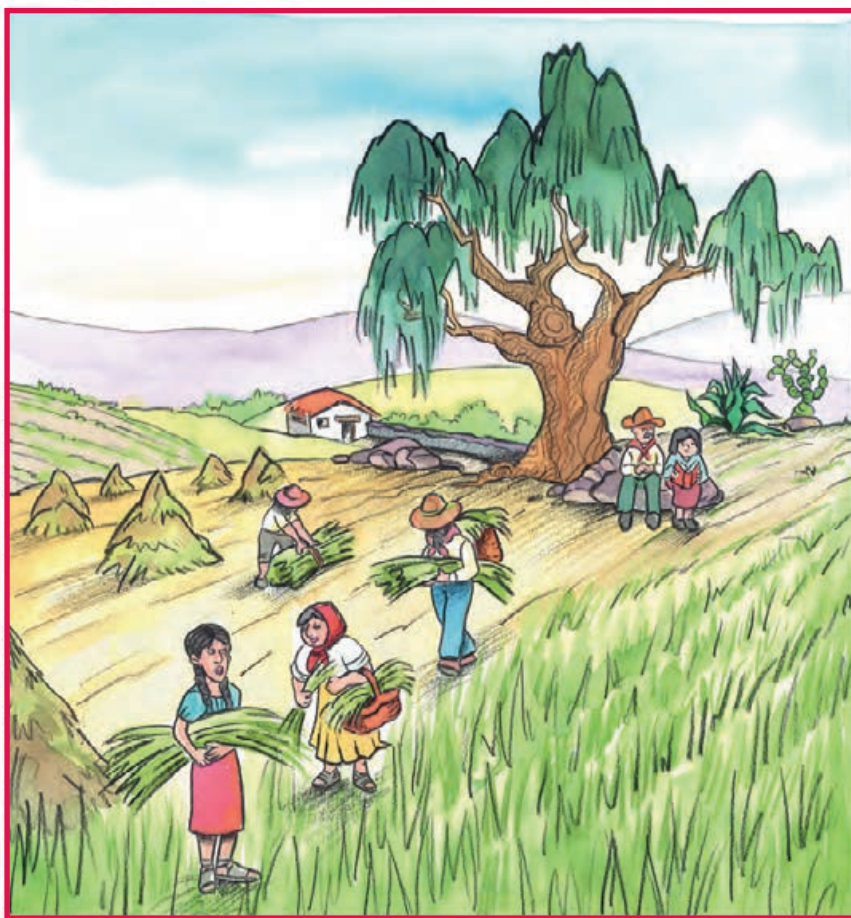
Kja nu xiskuama nuts'k'e ri mama k'o ya gi ts'ogx ngek'o me ra mbaraji na joo ñeje ri para ja ga kjats'x ñeje nu jango gi b'xb'x ñeje ri ts'aa tenxe yo ngek'o ri jok'x na joo jango gi mimi. Soo re xipji yo ntee k'o gi para nujio paa kja nu ngunxoru ñeje yo b'echi b'anutrjo.

Pa ri xorx yo ts'ixorx k'o ri xits'koji, ri ñu'u na joo kjo ya gi ts'akje nujio xiskuama xorx.

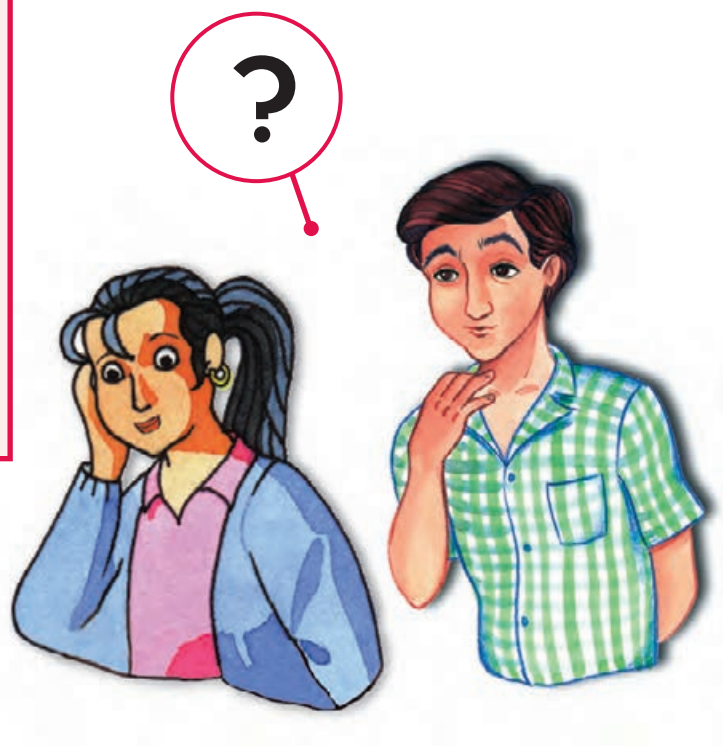

Na joo ri pes'i tenxe yo xiskuama ma jiyo dyotx inxompæte

- Yo xiskuama ngejio: inxiskuama nu tr'antee, nu eñe nu tizi na joo, nu ja ba enje inzeroji, ra pjoꝛꝛji na joo ñeje nu otr'ꝛ ra kjaji.
- Ma ri ts'aji k'o xits'iji kja yo xiskuama nuts'k'e ri zoꝛꝛ ñeje ri ñu'u yo naño ts'ixorꝛ, ri mama k'o gi ñu'u, ri ma jña nu jango jña k'o dyaja, ri jiod'ꝛ k'o dyaja k'o ri ñeje. Nu k'o ri ts'aji ra ts'ats'eji, yo dyaja ra yejui ñeje k'o dyaja ra pjosꝛꝛji.
- Ma dya soo maa kja nu ngunxorꝛ k'o dyaja ntee, k'o inxompute, k'o inbedyiji, k'o nu gi dyojui ñeje yo b'echi bꝛntrjo nu jange gi b'ꝛb'ꝛ. Ma ga kjanu nuts'k'e soo ri paꝛa ma gi zoji yo dyaja ntee, ma gi potr'ꝛꝛji yo gi paꝛaji ñeje k'o nu ma yo dyaja, pjosk'ꝛ ri xorꝛ na joo.
- Nu ma nu xiskuama nu tr'antee otr'kꝛ ri ñu'u o ri ts'aa k'o ba enje kja nu ts'ixiskuama, ñu'u k'o ba enje nu jaa kjuarꝛ nu xiskuama. Ma dya gi paꝛa dyonꝛ inxompute. Kja yo xiskuama xorꝛ xits'iji nrre naño k'o ri ts'aa, ngek'o otr'ꝛ ri ñu'u na joo, ngek'o ri paꝛa pjek'o ma xiskuama k'o ne jionk'ꝛ ma gi xorꝛji.

- Ya gi keme k'o dya gi para.
Ma dya gi para yo ts'ixorǎ k'o mamaji, ñu'u kja yo xiskuama k'o gi pes'i o dyonǎ yo dyaja ntee k'o xorǎ kja nu ngunxorǎ, inxompnute o k'a para nu ts'ixorǎ nu k'a dya gi parage.

Jango ga kjaa inxiskuama nu tr'antee

Pa ra soo re ts'aja na joo inxiskuama, na joo ri para jango ba enje yo ts'ixorǎ ñeje k'o mamaji.

Nu xiskuama pes'i k'o nziyo xorǎ:

Xorǎ 1. Nu jaa ga kargoji

Xorǎ 2. Pa ra pjorǎgobi na joo pesk'a ra patebi

Xorǎ 3. Ra mimiji ñeje ra te'eji

Xorǎ 4. Jango ga k'aragome k'o yo dyaja ntee ñeje k'o b'ǎb'ǎ nu jango ri karaji.

Ma pjǎrǎ nujio xorǎ b'ǎb'ǎ nu jango xogǎ k'a mama; pjek'o ra mamaji. nu b'ǎb'ǎ yo pjek'o ra ts'aa nzii ga d'aja. Na joo ma ga mb'ǎrǎ nzii ga d'aja xorǎ, zopjǎ ya ri mama ko xits'iji kja nu ts'ixogǎ.

K'a d'aja xorɔ b'ɔb'ɔ k'o nziyo ts'ixorɔ.
Nujio ngeje:

XORɔ

Nu jangorga karagoji

Ts'ixorɔ:

1. Pjek'o ra s'ongɔji ma na jots'ɔ.
2. Yo dyaja nujio ra s'ongɔji ma na jots'ɔ.
3. Jangorga pɔrɔji kja ingumɔji ñeje nu jango ri karaji.
4. Jangorga pɔrɔji ngek'o ra mimiji na joo.

K'a d'aja ts'ixorɔ yo mamaji na joo jo jmurɔji ngek'o kejme ga kja:

mburɔ...

Kja yo pɔrɔji ra atr'ɔji yo ts'ixorɔ

paraji na punkjɔ...

Yo mamaji ko ra mbaraji ma z'o pɔji.
Yo ts'ixorɔ yo jod'ɔji kja nu ngunxorɔ ñeje
Yo onɔji k'o d'aja ntee.

Ra mbeñeji k'o...

Xak'x̣ yo me na joo k'o mamaji kja nu ts'ixor̥

- Tenxe yo ts'ixor̥ ba enje yo pezhe yo ntee k'o ya kjog̥ji.
- Kuatr'x̣ na punkj̥ yo ntee k'o pjek'o ma kjaji kja nu ts'ixor̥.

▶ Nujio ro kjagoji

● Pjek'o ro meyago ñeje pjek'o ra dyets'kjo yo

Ma ra ngar̥ nu xor̥ nuts'k'e ri chotr'x̣ nujio xog̥
k'o ro kjagoji ñeje pjek'o ro pjechigo, pjek'o ra dyet-
s'kjo yo ñeje pjek'o ra yepe...

● Ra nu'uji yo ro meyaji

● Nudya ya ngar̥ nu xiskuama

Ma ra ngar̥, ri chotr'x̣ yo xog̥, ra nu'uji yo ya ro
pjech'iji, nudya ya ngar̥ nu xiskuama nu jango ra
kjaji nu p̥p̥ji ngek'o ra par̥aji jango ga kja k'o ya
pjech'iji kja nu xiskuama.

Kja nu xiskuama kuatr'x yo xits'i jangorgi chotr'x yo pəpji k'o ri ts'aa.

Nunu mama, nuts'k'e ri opjx kja ints'ixiskuama nu k'o otr'k'xji. Nuts'k'e, na joo ri ts'aja ints'ixiskuama ngek'o ri dyatr'x yo ba enje kja nu xiskuama.

Nunu mama jangorgi jiod'xji kja ngunxorx yo xiskuama, nu xiskuama k'o pezhe, ñeje yo eñeji k'o dyaja ntee.

Nunu mama ri ts'aa yo ts'ib'əpji nu jango dya b'xb'x nu ngunxorx.

Nunu mama ra ts'aji yo b'əpji nziga yeje ntee o ñeje yo b'xb'x kja nu ngunxorx.

Xorø

1

Jangorga karagoji

Ra kjaji na joo, ñeje yo b'ɔb'ɔ nu jango ri karaji ngek'o dya pje ra kjaji. Pa ra karaji na joo ra nuji pama pama yo nee pje ra ts'aki jango ga karaji, nujiyo b'ɔb'ɔ kja yo j̃onɔ, ri paxɔ kja ingumɔ, ri xaja, ri potr'p'ɔ inb'itu, ri jiɛs'ɛ na joo yo j̃onɔ, ma na joo gi mimi, ma na joo gi ts'araji indyoji, ri dyedyi yo paa, na jango ri k'araji ñeje yo b'ɛpji k'a ri kjaji.

Pjek'o ra mamaji:

- Ra nuji na joo yo pjenre ts'aa nu ja ri karaji, pjek'o ne ts'aa ñeje nu jangorga kjogɔji na joo ngek'o na jorga zo'o yo ntee.
- Ra paraji na joo jangorga kjaɔji ngek'o ra karaji na joo.
- Xipji na joo, ri ch'ɔtr'pɔ tenxe yo na joo k'o b'ɔb'ɔ tenxe yo paa, ngek'o ra jokɔji na joo.

Yo ts'ixorɔ:

1. Pjek'o ra s'ongɔji ma na jots'i.
2. Yo dyaja nujiyo ra s'ongɔji ma na jots'i.
3. Jango ga pjorɔji kja ingumɔji, ñeje nu jango ri karaji.
4. Jango ga pjorɔji ngek'o ra mimiji na joo.

Nujio ro kjagoji.

Pjek'o ro meyago ñeje pjek'o ra dyets'kjo yo.

Ts'ixorɔ

1 Pjeko ra s'ongoji ma na jots'i.

Nujio dyaja yo kjogɔ pama pama nrre naño ga s'onk'ɔ inzero. Ra nu'ɔji na joo nujio s'onk'ɔji ngek'o na joorgi soo.

D'aja paa pjenrre ri mamaji ngek'o ra mamaji yo pjenrre kjogɔ. Nziga kjaa, gi para yo pjenrre mama. Sətr'pɔ.

Ma ya ne ts'ɔtr'ɔ nu ts'itr'i...

Xipji yo indyoji d'aja k'o ya gi ts'ogɔ nziga ga kjaa yo Mama a nrrɔb'ɔ. Máma pjeko ne chebi.

- Zopjɔ ya ri mamaji nujio pjenrre mama ñeje ri mamaji Pjeko ne chebi ko yo mama a nrrɔb'ɔ.

Nu trus'ɣ ñeje nu paré s'onk'ɣ inzero

Ma ri ts'us'x nu trus'x s'onk'x inzero ra ts'ak'x ri xor'x nujio ne chu'u kjustrus'x. Nu trus'x kjus'xji na punkjx nu d'akjæ, nujio s'ot'x kja mbæræ jo mbaraji. Nudya kja nuji nu sitrus'x dya ga joo ga ts'apx nu jange ni ts'us'x injñx. Kjak'x ri jeje na punkjx ma xorx.

Kjapɤ ra te'e nu ngijeme nu jango gi ts'ɤs'ɤ injɲɤ me pjɛntr'ɤ
na punk'jɤ.

Nu paré je b'ɔb'ɔ kja nu kjoreje, tr'apjɔ, tin'uarɔ ñeje nu paré s'onk'ɔ yo b'ɔb'ɔ kja mboo kja inzero ma gi sii na punkjɔ tenxe yo paa, pa dya ri sodye ri jiezi k'a gi sii na punkjɔ.

Pjek'o gi mama yo pjenrre kjaji kja nu ts'ixorʉ.

Opjɔ tenxe yo s'ombɔji yo ntee nu jango karaji

Zoji indyoji yo pjek'o ri ts'aji ma na joots'ɔ nujio opjɔ nziga d'ajaji.

- Jñus'ɔ k'o jñii k'o gi para nujio mama ma gi zoji.

1

2

3

Pjek'o mbeje ma na jots'ɔ, pjek'o mbeje nu ngijeme

Ma na jots'ɔ ngeje nu...

Dyonɔ k'o jñii o nziyo ntee k'o menzumɔji o indyoji ngek'o ra xits'iji pjek'o nee ra mama ma na jots'ɔji o pje mbeje nu ngijeme.

Ma na jots'ɔ ngeje ma:

Nujio ngijeme:

Nudya dyatr'x̣ yo ba enje kja nu ts'ixiskuama d'aja ma na jots'x̣ ñeje nu ngijeme.

Ra mbeñeji k'o...

Ma na josgoji ngeje ma me na joo ga sooji, ma ga kjaa jextr'o ma soo ngijeme ma mengi nee. Tenxe yo paa ra mborx̣ji na joo ngek'o dya pje ra kjaji. Jo xits'iji na jorga sooji ngek'o dya pje ra ts'aa inzeroji ngek'o na joorga soo yo ntee k'o b'x̣b'x̣ nu ja ri k'araji.

Yo ngijeme yo mazi sooji.

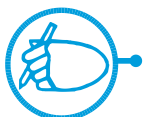
Kja inb'edyigo ñeje nu jango ri kargome

Pa ra para pje ma ngijeme k'o soo inb'edyigo ñeje yo b'x̣b'x̣ nu jango ri karame, ri dyonx̣ ja ngek'o mazi ya zo'oji.

- ① Jiod'x̣ ints'ixiskuama, ya ri opjx̣ kja ints'idyax̣.
- ② Ma ñu'u k'o ts'icha inb'edyi o k'o k'ara nu gi b'x̣b'x̣ dyonx̣ yo:

- Ja ga chu'u, jango nzii kje k'o edyi yo ntee nu k'o jo zodye nu kje dyana.
- Inchu'u yo ngijeme k'o zoo a ngezeji nu kje (ri xipji) ra xits'iji ja ga chu'u yo ngijeme ñeje yo ja ga zooji, yo ngijeme ngejio okjii, ðtr'eje, ñeje nu juaxkijeme, nu jango sooji na ð'ð ngejio paja, ñeje d'iji.
- Pjek'o ne mbærðji.
- Jango nzii ga zooji.
- Jango ga zooji ma ga mbærð.
- Jango ga jogðji.

Opjð k'o nee ra mama kja ints'ixiskuama

Zopjð na joo yo mama jo opjð kja nu ts'ijua'rð nu k'o otr'ð. Nu d'aja kja nu otr'ð ts'ijuarð opjð nu ngijeme nu k'o kja zoo yo ntee. Jñusb'ð inchu'u yo tr'ante ñeje yo xe seb'i. Ma ri jñusb'ð ja nzii ga zooji, jmut'ð jango nzi ngijeme ga zooji k'a d'aja ntee k'o gi dyonðji.

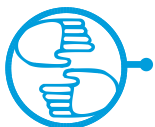
Yo ngijeme k'o mazi sooji

Inchu'u nu ngijeme	Jango nzi ga kjogð	Jango ga zoji Ma so'oji.	Jango ga jogðji

Ra mbeñeji k'o...

Ma sodye d'aja ntee dya ga joo ga zoo inzero me so'o paja, me na u'u, dya ga zezhi, me poo ink'uu, me inji na punku, dya satr'a. Na joo ga jñets'e ma ga poru a jmii, inb'ili ñeje inprojo tenxe yo, ne ra mama dyaga joo ga puji inzero. Ma so'o yo dyaja ngejio: me poru, dya b'ub'u na joo, dya muja, dyabtr'o k'o so'o na u'u nujio dya ngeje ngijeme.

Chets'pi yo mamaji k'o gi jmutuge ñeje indyoji. Jmutu nziga d'aja yo ngijeme yo mamaji kja nu ts'ijuaru k'a b'ub'u a nrrub'u opuyo yo mamaji yo ngijeme k'o mazi jo zooji.

Yo ngijeme k'o mazi so'oji.	Pjek'o ne mb <u>u</u> ru.	Yo k <u>u</u> u k'o edyi yo ntee.	Jango ga jog <u>u</u> ji.

Mamaji:

- Jango nzii kjæ edyi ma me sodyetr'o
- Pje ma ngijeme k'a b'æb'æ nu jango gi k'araji, xe pæpjitr'o yo ntee ma sodyeji, nu jango gi b'æb'æ me na s'ee, dyanrra juipji nrrajma, me jæ na punkjæ xijomæ o me yæru na punkjæ, me b'æb'æ na punkjæ yo kjogæ nu kjæ.
- Jñanrra nu kuatr'æ a nrræb'æ. Mamaji pjek'o ma ngijeme k'o ra zo'oji yo ts'itr'i nu jango karaji dyaga joo.

- Jñanrra na joo yo kuatr'æ a nrræb'æ, mamaji pjek'o ra ts'aa yo ntee, nu jango pæpjiji ma dyaxk'a joo.

Pje ma ngijeme k'a so'o ri dyembi na joo. Nziga tenxets'ɔji mamaji jangorga kjarɔji.

Nujio ngijeme d'iji

Nu ngijeme d'iji ngeje ma me na poxɔts'ɔ, dya ga joo nu nrreje ɲeje nu jango k'iji, ngek'o gi soodye ma ga kjanu ra dyak'ɔ d'iji.

mburɔ...

Gi para pjek'o ma ngijeme k'o pebi nu d'iji. Jangorga ts'ap'ɔ. Opjɔ kja ints'ixiskuama k'o mamaji, ri xipjiji indyoji o inb'edyiji.

Jɲanrra na joo yo kuatr'ɔba.

Ri mamaji k'o indyoji yo ngijeme k'o pjætrk'æji d'iji, ri opjæ nu d'aja ts'ijuaræ k'a kuatr'æ a nrræb'æ, ngek'o ri mama ja ngek'o yo kua-tr'æba me sooji nu jango gi b'æb'æ, sotæ nu ts'ijuaræ.

Nu ngijeme k'a pjætr'kæ nu d'iji	Nu jango ga ts'aaji nu b'æb'æji ngek'o ga únæji d'iji

Nujio ngijeme k'o dyoji nu d'iji dya ga joo ga ts'apæ yo ts'itr'i, yo ts'ixutr'i ñeje yo tr'ante nu kja inB'onroji, me únæ na punkjæ yo ts'itr'i k'o edyi dyæch'a nziyo kjææ. Nujio sooji nu ngijeme ma dya kjaji na joo nu jango karaji ñeje yo nu dyoji ñeje ma dya ju'uji nu merio, ñeje ma dya xajaji, dya potr'pæ inb'ituji, dya pje paraji pje ra ts'aji.

Jñanrra yo kuar'ɔba, opjɔ kja ints'ixiskuama yo dyarga joo ra ts'apɔ yo ntee nu ɟa mbemeji.

Mása

Ya ro nu'uji jango ga kja yo ngijeme kjo ne pjɔtr'kɔ nu d'iji, ri dyonɔ na joo pjeko ne mbɔrɔ, d'ange nrre chɔtr'pɔ inkjɔ k'o edyi, pjek'o ts'apɔ, jango ma zoo, jangorga jogɔ ñeje pjek'o ra ts'aa ngeko dya ra zoodye pa ra dyɔs'ɔ k'o jo xits'iji ri opjɔ kja nu ts'ijuarɔ.

Ngijeme	Kjɔɔ	Kjo k'o pes'i ins'ok'ɔ	ɟa ga zoo	Jango ga nrrisi	Pjek'o ra ts'aa

Ra paraji na punkj... Zopj nu ts'ixor kjo k'o ngeje yo pes'i ins'ok'.

Kjo k'o ngeje yo pes'i ins'ok'

Kja inB'onrroji, yo ngijeme yo me so'oji me únxi d'iji yo pes'i inzok' ngeje yo dyox, yo masa, ñeje k'o dyaja pjema ts'idyo.

Pa ra zooji yo ngijeme ne jiod' k'o jñii s'ok'.

- a) Nu pes'i ins'ok' kja nu ngijeme
- b) Nu sodye
- c) Nu jango karaji (ma na pox' nu nrreje, xijom, ts'imørø, ñeje k'o dyaja pjema ts'imørø, ñeje ma gi kja inpjojo kja jom-ma dyagi kjom).

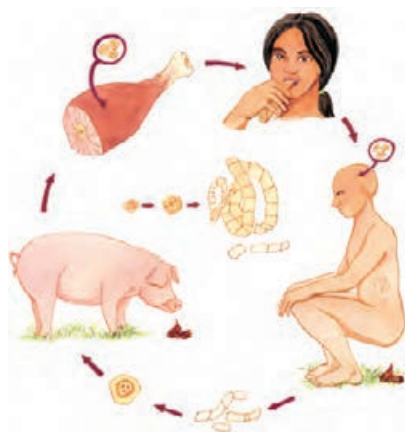
Yo ts'idyo, yo dyox ñeje yo masa nujio b'xb'ji kja nu nrreje ñeje kja yo jñon ma dya ætr'ji na joo ñeje ma dya xiñeji ma ga ma pojoji.

Maga s'odye nu ntee exiñestr'o dya ga joo ga zoo me únxi xñi, na x' a mbeme, únxi d'iji me chambá b'ox ñeje kjii, me nee ra nzhok' ñeje únxi paja.

Ra xipjiji yo ntee k'o soo d'iji dyara jieziji nu injñonji, ra zii na punkj nrreje ra ma únxi nu ætr' ntee k'a b'xb' nu ja karaji.

Yo masa ñeje yo dyox ra s'ombx ints'ixepjo.

Ma pjxr nu ngijeme, nu zodye dya pjek'o soo; nujio ñets'e ma ga te'e nu ngijeme. Ma pes'i masa yo ntee sooji nujio: me k'axtr'ji, me xis'iji (b'ezo ñeje nrrixu), d'iji k'a chambá dyox, na x' a ñii, na x' a mbeme, poo inkue, dya s ætr'a, ne ra nzhok', me sopx. Ri ma ñu'u kja nu ngungijeme k'a b'ech'i b'untr'o nu jango karaji ngek'o ra dyak'ji jñeche.

Ri para na joo yo pjek'o ra ts'ak'x: ma jango gi b'xb'x ma dya pes'iji yo: nrreje, ñeje nu jango ri pojoji.

Ra xits'iji yo pjek'o re ts'aaji

- Ri paxx na joo nu jango gi b'xb'x
- Ri dyøgx inpojo o ri jiæs'x jñonx
- Ri jiæs'x nu nrreje k'a gi sii
- Ri peche yo lulu k'o gi sii.
- Dya ri xich'i poxnreje yo gi tujmx.
- Ri xiñe na joo ma re dyætr'x yo jñonx.
- Re xiñe na joo ma re ma pojo ñeje ma re nzhogx.
- Re xiñe na joo ma ri ñonx.
- Ri paxu na joo kja ingumxji ñeje kja injñiñiji.
- Dya ri sii nu ngekuchi k'o dya taa na joo.
- Ri jiætr'x yo ts'añab'x kja nu tr'oo.

K'o gi parage nu d'iji, pjek'o ri ts'aa ngek'o dya ra kjogx nu ngijeme.

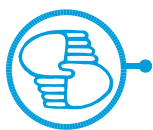

Nujio ri xitsk'oji ñeje yo ro kjajidya, xipji inbedyi ñeje yo gi dyoji pjek'o mbeje yo ngijeme k'o d'ak'x d'iji ñeje jangorgi ts'apx.

Pjek'o xits'i yo ntee nujio gi xipjige.

Nu diji ngeje yo ñets'e kja inxepjo ma b'xb'x yo ts'ikits'idyoxx ñeje ma dya ga joo yo jñonx k'o jax ts'ikits'idyoxx, je ñets'e nziga kja ma únxx diji, b'xma dyojui , b'oxx ñeje kjii k'o na xii, ma nzhok'x, únxx paja dya ga joo ga zoo tenxe inzero. Pa dya ra sodye nu ntee so ra si'i "Vida suero oral".

Nujio mama kja nu ts'ijuarx k'o ba enje a nrrxb'x, re mamaji yo gi dyoji ñeje inbedyi.

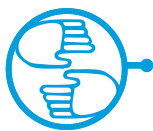
Pjek'o ma ntee k'o me únx d'iji ñeje yo masa pjenga.

Pjek'o ra kjaji pa dya ra sodyeji

Ra paraji na punkjx...

Ñu'u kja nu tsixiskuama nu mama jangorga pjoixji na joo nu jango xits'iji yo A B C nu d'iji, Juan'x yo mama na joo ya ri dyatr'x daja xiskua-ma. Kuatx kja nu ngunxorx, o nu jango ra jñan-ra na joo yo ntee k'o k'arx kja nu jñiñi.

Ma gi dyoji yo inbedyi ñeje yo gi dyoji kja nu ngunxorx re eñeji nu tizi na joo.

Nujio ro nuji, dyxsp'x inchu'u k'o re ts'age ñeje inbedyi pa dya re sooji nu d'iji.

Ra mbeñeji k'o...

Yo ngijeme k'o dak'ɲ d'iji ngejio kjak'ɲ yo dyoxɲ, yo ts'idyoxɲ ñeje yo masa k'o b'ɲb'ɲ kja inmaxara yo nzɲɲɲ ñeje kja inɲjojo yo ntee ñeje nu nrreje k'a na mɲoxɲ o yo jñonɲ k'o dya taa na joo ga kja yo nzekuchi nuɲio ngijeme je b'ɲb'ɲ ma dya gi xiñe ma gi pa pili, ma gi ɲtr'ɲ yo jñonɲ o dya gi peche yo lulu ñeje yo dyaja k'ajna, ra paɲɲi na joo nu jango ri b'ɲb'ɲji, ri xiñe na joo ma gi ɲtr'ɲ yo jñonɲ. Ma gi pojo kja jomɲ xipjiji ra dyogɲ o ri ts'om'ɲ k'o nu ñonɲ. Ri b'ajɲ na joo nu nrreje k'a ri sii.

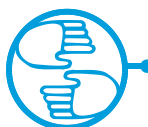

Ra jmut'ɣji yo ngijeme

Jmut'ɣ yo ngijeme yo ñets'e na joo kja inbedyi ñeje nu jango gi karaji. Pa ri jmut'ɣ, ri jñanrra na joo nu jango ga mbɣrɣ, k'a ra zoombɣ inzero ma b'ɣb'ɣ na joo o nuk'o gi parge k'o na joo.

Opjɣ yo gi jmut'ɣ kja ints'ixiskuama ri xipji yo xopunte pjenga gi jmut'ɣ ga kjanu.

Ri mamaji ko nujio indyoji jango gi jmut'ɣji yo ngijeme. Texets'ɣji jmut'ɣji yo dadyo ngijeme dyo ri dyɣs'ɣji kja yo ts'ijuarɣ k'o b'ɣb'ɣ a xoñiji:

- Nujio ngijeme k'o gi paraji

Nujio ngijeme:

Nujio ngijeme:

Nujio ngijeme:

Nujio ngijeme:

- Nujio gi parage dyas'x kja nu ts'ijuarx k'o jñii o nziyo ngijeme k'o jmut'x ñeje k'o dya jmut'x.

Nujio ngijeme yo jmut'x	Nujio ngijeme yo dya jmut'x

Zoji yo mama k'o gi ts'aji ñeje re xipji pjek'o ra kjaji pa dya ra zodyeji.

Pa ra paraji na joo jango ga dyak'x nujio ngijeme, ts'aa k'o mama kja nu **ts'ikits'ixorx 1.2**. b'xb'x k'o naño ngijeme.

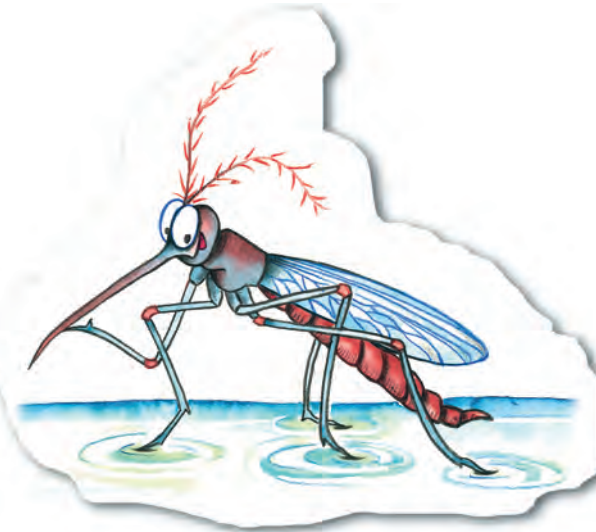

Yo ngijeme yo mut'x, ngeje yo ts'idyoxx k'o kich'i kja inzeroji. Nujio ts'idyoxx ra totr'xji kja yo jñonx yo dya kja ga joo, kja nrrajma o kja nu nrreje. Ra muk'xji ingijeme yo ntee k'o sodye, ma sooji tr'eje o k'xtreje.

B'xb'x yo ngijeme k'o dya ra muk'xji nujio ngeje: ma dya gi ñonx na joo, ma gi soo okjii, ma gi sii paré, ma ga b'ob'x inm'xb'x ñeje nu mut'x ngijeme.

Yo d'aja ts'idyoxx soo ra ngichi kja inzeroji ma ga zaak'x yo mixi, yo dyoo, nu miño nujio ra muk'x nu songo.

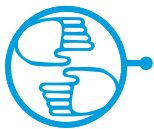
Ri dyonx yo xtr'x k'o b'xb'x kja nu ngungijeme yo inbedyiji o yo kar nu jango gi b'xb'x jango ga zooji jangorga ts'apxji yo ngijeme k'o dyisiji kja nu ts'ijuarx ngijeme k'o muk'xji ñeje yo ngijeme k'o dya soo ra muk'xji, dyxs'x k'o gi paraji kja ints'ixiskuama.

- Juanx k'o mama na joo ngek'o re pech'pe yo indyoji k'o b'xb'x kjanu ngunxorx.

Nu ɲjojo

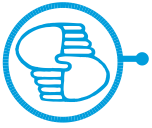
Nu ɲjojo ngeje nu ngijeme k'a ra muk'ɲji ra pɲatr'k'ɲ ko nuɲjo ts'idyoɲ nu jango ga zoo, soo ra jioɲ ma me sitr'o injɲ'ɲ.

Gi parage pje mbeje nu ɲjojo, jango ga zo'oji.

Dyonɲ indyoji ɲeje inbedyi pɲek'o paraji nu ɲjojo, jango ga zo'oji, dyɲs'ɲ kja ints'ixiskuama.

Chets'pi k'o xits'iji ma gi dyonɲ ko nu k'o gi dyɲs'ɲ opɲ nu jango jiad'ɲ k'o gi para na joo k'a b'ɲb'ɲ kja nu ngijeme.

Mamaji ko inbedyi o indyoji nu k'o jo xits'iji ya ri churaji:
So'o ra jioru jango ga zoo yo ntee k'o soo ujyojo k'o yo soo tr'eje.
Pjenga.

**Nu ujyojo ngeje nu ngijeme k'a s'omb'u, ra muk'u ñeje soo
ra nrixki, me s'atr'ku kja injiojo pes'i insok'u nujio
ts'idyoxu. Ne mbiptr'ø treje kjo ints'es'i k'a mezhe ja nzii
ngoo, ra dyak'u paja ma nzh'a'ð dya pje ne ra sii, me togu
ñeje me k'atr'u ñeje k'o dyaja.**

Ra paraji na punkju... Zorju nu ts'ixor'u nu ujyojo ngeje nu
s'ongijeme.

Nu ujyojo ngeje d'aja ngijeme k'a dya ga joo.

Pjek'o mbeje nu injiojo

Nu ujyojo ngeje nu ngijeme k'a s'omb'u, ra muk'u k'o jmancha ga tee, k'a
s'omb'u kja injiojo, ra soo ra s'omb'u k'o naño inzero.
Je b'ub'u kja nu ts'idyoxu k'a ne ra mimi nu jango ne kjaa, dyanrra ri mimi kja
nrrajma ngek'o ra soo ra te'ej.

Jango ga te'e

Yo ts'idyoxɁ kich'i kja inzeroji kja inte'eji o nu kja inxiñuji ko nu nrrajma nu ri kjɁs'Ɂji, ba enje kjo incheje nu soo Ɂjyojo kja na kjogɁ kja inyojo, nu jango soo ra ngeme menda mezhe, dya jango Ɂ'. Numa inzeroji ga tóm'Ɂ k'o nu ngijeme, yo ts'idyoxɁ k'o keme soo ra te'etr'o, nujio kjogɁ kja yo ts'ipale k'o ga únɁtr'o k'o ngijeme yo ntee k'o sii na punkjɁ paré, dya kja ñonɁji na joo o soo okji.

Ra xipjiji yo ntee k’o pes’i treje ñeje tses’i ra maa kja nu ngungijeme ngeko ra únyji ñeje ra dyatji dadyi. Nu jangorgi pjos’u yo ntee k’o soo xjyojo, ra xipji jangorga kjaa yo nee.

Nu jangorga kjaji

Nu jangorga kjaji nu ngijeme ra xipji yo:

- Ri ts'aa yo dyepjad'x B C G. Yo kja musxji.
- Ri ñonx na joo, ri sii k'o gi nu'u nu jango gi b'xb'x.
- Ri paxx na joo kja inzumxji ngek'o ra pjak'x nu nrrajma dyara mimi na punkjx ntee kja nu ngumx.
- Ri pjorx na joo ma gi b'xb'x k'o yo ntee k'o soo yo xjiojo, ngek'o ri xib'i na joo inmomxji ko ne jñonx nu sodye, ra ngomx a ne'e k'o d'aja ts'ibitu kja na jiaja, ñeje a xiñu.
- Ri ñu'u yo ntee k'o soo xjyojo kjo poji kja nu ngungijeme ñeje kjo sii tenxe yo injñe'che k'o xipji ñeje tenxe yo paa k'o xipji nu xtr'x ntee, ñeje ra nutr'pxji na joo ints'ii, inbili ñeje inpxjo. K'o xipjiji.
- Dyari jiombeñe yo ntee k'o d'ach'k'o karatr'oji yo soo xjyojo, b'xma ya mut'x yo dyaja k'o sooji na x'x, ra xipjiji ra moji, ra ma nu'uji nu xtr'x ntee.

Ra mbeñeji k'o...

Nu ñjyojo ngeje nu ngijeme k'a ra mækji ngeko ga nrru'uji, sootr'o pje ra kjaji pa dya ra sodyeji ma xe ts'irga paraji, nunu sodye pesk'a ra ma nu'u d'adyi nu ætr'æ ntee k'a b'æb'æ kja nu ngungijeme ngek'o ra nu'u na joo. Yo b'edyi o k'o dyaja ntee k'o mimiji nu sodye nrre ra nu'u nu ætr'æ ntee d'ange ya mut'æji.

Na joo ra ts'aaji nu dyepjad'æ ma kja ne mus'ætr'oji.

Ra paraji na punkjø...

Zopjø nu ts'ixoræ Nujio tr'angumæ ko pjoræ nu na joo.

Nujio tr'angumæ ko pjoræ nu na joo

Nujio jñiñi kja nu B'onrro mu mamaji nujio ngijeme mi mamaji mi pes'i nziyo yo nrre mi naño sok'æ; nujio inrrajma nu xoñijomæ nujio mama yo sæjæ, nu kjoxtr'æ ñeje yo ts'isiño. Nziga kjaa yo pjenrre kjaji mi mbeñeji nujio ngijeme mi sæk'æ e palesito ma dya mi kjaa yo mi xits'iji kja nu mizhokjimi, nziga d'aja yo mizhokjimi ma penk'e yo ngijeme.

Nujio azteca mi mamaji ma mi æd'æ e Tlálloc mi pjætæ ænrrodye, o mi mok'æ a dyizi o dya ma joo a dyee o a nga.

Nudya ri paraji tenxe yo ngijeme k'a ra særæ pes'i nu jango mbæræ k'a chebi yo d'ats'eje yo pjosæji nu jango karaji ñeje yo pjenrre paraji.

Nu ingugijeme yo jñiñi

Ne chu'u ngungijeme yo jñiñi tenxe yo ra jok'uts'x na joo pa dya ri sodye, ra kjuatx yo ngijeme, ngeko xe ra mimiji na punkjx kjæ, na joorga zo'oji ngeko ra soo pjenrre ra ts'aji nu jango karaji o ra mbos'xji yo nu dyoji.

A B'onrro ma ærk'x yo ætr'x ntee ngeje nu nrre b'xb'x kja nu ngungijeme yo

jñiñi pjenrre ga ts'ak'xjiba: nujio kara na joo, nujio ra dyætr'kæ ñeje yo dyætr'kæts'eje.

Nujio ra dyætr'kæts'eje ngeje yo dak'x jñeche pjiño yo b'xb'x kja nu jñiñi ñeje ko xe naño jñeche ko me na joo pa yo ntee.

Nujio intr'angumx nu jñiñi ko pjox yo ntee k'o karaji nu ngeje ra tsa'a yo: ra jmutx yo ntee ko kara kja nu jñiñi ngeko ra xipjiji jangorga mborxji inzero ngeko dya ra sodyeji ra dyætr'xji yo ntee k'o sodye ngeko ra nzhogx inzero nu jango ma kjaa ma dyabe mi kjogx yo nrrumx o ma dyabe mi sodye.

Jæx kja nu B'onrro yo jñech'pjiño nrreze mi jinkjo ko nujio mi jokxji yo ntee ko mi sodye ñeje mi chutr'pxji yo nrre naño ts'iui k'o ma joo ma nrrisi yo mi sodye.

Nu ngungijeme yo jñiñi, nudya, dya jextr'o ra ætr'x yo pæpji ko nu tr'atalámu a B'onrro nrre soo ra dyætr'x yo ntee ko kara kja nu jñiñi ngeko ra sooji na joo.

Yo mamaji ñeje ma na jots'ɔ

Mama na jense pjeko ne ra mama nujo kuar'ɔba:

- Gi mamage na joo, ma ra jñaji o ra kuar'ɔji yo ra songɔji inzeroji k'o soo ra sonk'ɔ ma na joo yo ntee. Pjenga.

Dyɔs'ɔ kja ints'ixiskuama k'o mamaji kja nu tootr'ezi o kja nu jñantr'ezi. K'o ra pjatr'kɔ ma gi sii na punkjɔ, yo ngijeme yo kis'iba kja nu ts'ijuarɔ. Jñanrra na joo yo mama:

Opáre	Ngijeme
S'oreje	ɔts'ɔrga
	ɔnzero

- Mamaji: pjek'o ra kjaji pa dya ra sodyeji

Ra mbeñeji k'o...

Nuts'k'oji ri mamago k'a ri b'untr'joji na joo dya ri sodyeji, pesk'a ra nu'u nu jango kja nu gi b'ɔb'ɔ. Na joorga sotr'kjaji inzero.

Pesk'a nrre ra nu'u nu jango gi ñonɔ ñeje jango ga kja nu gi b'ɔb'ɔ o nu jango gi pɛpji k'o ri atr'aji ma dya pje ri kjaji ñeje yo me na joo k'o ra paraji ngek'o me na joorga so'oji. Mazi ga maa a xoñiji ra nu'uji na joo.

TS'IXORU

2 K'o xe dyaja yo dyaga joo ga ts'ak'vji

Tenxe yo pjenre ts'aa, ngema dya ri janrraji na joo ngek'o ga kjogv nu nrrvm'v. Ma ra pjorvji na joo dya pje ra kjaji. Nujio gi soo ma kjogv nu nrrum'v ngejio: Me na v'v tenxe inzero, ma gi jñontr'v, ma ga k'uatr'v inzhodye, ma jango gi ok'v, ma ra zak'v, ma ri sii s'oreje ma b'ezhi injñv'v, ma ra zak'v ñeje ma ra mb'vk'uts'v yo k'ijmi, ñeje ma dya gi jsv na joo nu pjant'vzi, ma ga dyogv nu sibi ma enje dyebe, dya ri svjv ra nrrvtrv kja injmi'i yo uii nujio nrrekjua, pjad'v, nzhvñv ñeje k'o dyaja, tenxe yo dya ga joo ga ts'akvji ngek'o. Dya ri b'vb'vji na joo.

Ma ra mburv...

Ra paraji na joo yo dya ga joo ga ts'akvji ngek'o ra karaji na joo.

Yo nrrvmv

Mamaji ko indyoji kjo ya kjogɔɔi k'a d'aja nrrɔmɔ, mama pjeko mbes'i. Jñanrra yo kuatr'ɔba, mama pjeko kjaji.

- Dyɔs'ɔ k'o dyaja nrrɔmɔ k'o ya gi ts'ogɔ
- Pjek'o gi kjaa ma gi sii na punkjɔ nu páre
- Pjek'o ri ts'aa ma gi kjɔsɔ na punkjɔ yo tr'ɔs'ɔ
- Pjek'o gi mama ge ma dya gi ɔtr'ɔ na joo nu sibi nu b'ɔb'ɔ kja ingumɔ, soo ra tsa nrrumɔ. Jange k'o
- Pjek'o ra tsa'a ma ri sogɔ nu soreje kja ingumɔ, kjo ngek'o ra ts'arɔ nrrɔmɔ
- Pjek'o ma nrrɔmɔ yo tsa'a kja nu ñi'i k'o dya ga jo'o

Yo nrrɔmɔ dya k'agɔ yo, nujio kjaji ñeje sootr'o dya ra kjogɔ

Dyɔs'ɔ k'o ya gi ts'ogɔge o yo dyaja ntee o inbedyi k'o ya kjogɔ nrrɔmɔ:

Zopjɔ na jens'e yo ts'ixorɔ ñeje ri mamaji.

Mamaji jango ga potr'pɔ ma mimi na joo d'aja ntee nu nrrɔmɔ.
Dyɔs'ɔ k'o gi mbeñe na joo nu k'o gi māmaji.

Pjema nrrumɔ yo mazi kjogɔ nu jango gi karaji

Mama pjek'o ma nrrumɔ ko kjogɔ inbedyi ñeje nu jango gi karaji, janzi ga kjogɔ nu kjeɛ ñeje jango ga kjogɔ yo nrrumɔ.

Yo nrrumɔ k'o kjogɔ nu jango ri karaji		
Nujio nrrumɔ	Janzi ga kjaa	Jango ga mbɔrɔ

Mámaji nujio jo xits'iji ñeje jangorgi ts'apɔ pa dya ra kjogɔ nu nrrumɔ.

Ra **paraji** na punkjɔ... Zopju nu ts'ixorɔ.

Yo nrrumɔ ko mazi kjogɔ

Yo nrrum'ɔ ngejio pje ts'aa ma dya gi para pjek'o ra kjogɔ, ñets'e na joo ma pje gi kja. Sotr'o ri ts'aa na joo ngek'o dya ri ts'ogɔ nrrumɔ. Yo nrrumɔ soo ri jmutɔ ga kja:

1. Yo nrrumꞤ yo kjogꞤ kja ngumꞤ

Ngeje yo nrrumꞤ k'ó mazi kjogꞤ ngek'ó ra ma mimi ja nzii zana kja nu ngungijeme, nujio tuu ngeje yo ts'itri ñeje yo ts'ipale.

Tenxe kja yo ngumꞤ me p'esiji o kjaji yo soreje, yo tr'oxkꞤ b'it'u, xabo jñech'e, jñaxa, yo tr'edyi ñeje k'ó dyaja, ma dya ra kjaji na joo ra kjogꞤ nrrumꞤ yo ntee.

Yo nrrumꞤ k'ó kjogꞤ kja ngumꞤ ngejio: yo togꞤ, yo zatr'a, yo ok'Ꞥji k'ó na mbeñe, ɲnzero, ma ga pjak'Ꞥ nu pjantr'ɛzi, ñeje ma ga dyogꞤ nu sibi k'a b'ɲb'Ꞥ kja nu ngumꞤ.

Nu jango b'ɲb'Ꞥ na punkꞤ nrrumꞤ ngeje kja ngosibi, ngek'ó yo ts'itri ya soo ra mimi na ma dya b'ɲb'Ꞥ yo tr'antee.

2. Yo nrrumꞤ kja inb'ɛpi

Yo nrrumꞤ tsa'a nu jango gi pɛpi. Mazi kjogꞤ yo mb'ɛpi k'ó kja pjɛrɲtr'o, ñeje nu jango dya ga joo. Nu jango mazi kjogꞤ nu nrrumꞤ ngeje ma ɛtr'ɛzi d'aja ngumꞤ ɲn'ɲ pjenrre kjaji ñeje k'ó pas'Ꞥ k'ó na jiɲ'Ꞥ, nujio dya ga joo pa yo mb'ɛpi.

Mamaji k'ó indy'oji ma ya kjogꞤ nu nrrumꞤ mama jango ga kjaa:

3. Yo kjak'Ꞥji yo sontee

Nu dya ga joo ga ts'ak'Ꞥ ngeje yo ra jionk'Ꞥ chuu zoo dya ri ñe'e, ma ra yapk'Ꞥ, ma ra ts'ak'Ꞥ mbekue ñeje yo ntee ko kara kja nu jñiñi. Nu na soo ga ts'ak'Ꞥ soo ra pjɛtr'k'Ꞥji.

Nujio ra yapk'Ꞥji soo ra kjogꞤ kja nu nrrumꞤ, kja nu ñi'i, kja nu b'ɛpi ñeje nu jango jmúrꞤ yo ntee. Nujio ra pjɛtꞤ ma kjogꞤ ngejio: ma tuuji, nujio potr'Ꞥji ko nu pjantr'ɛzi ñeje tenxe yo ok'Ꞥ, ñeje ma potr'ɲts'eji.

Ra mbeñeji k'o...

Tenxe yo nrrumɔ kjogɔ ma gi pjoɔ o ma dya gi para. Nujio ne ra Mama, sootr'o dya ra kjogɔ ma ri tsa'a na joo. Nujio pjenrre Kjak'ɔji kja inzero ngejio: ma ga yapk'ɔji ko nrre naño kja inzero Ma gi jñontr'ɔ, ma ga uatr'ɔ inzhodye, ma gi dyok'ɔ, ma ga zak'a Ma gi sii yo xireje, ma gi ts'utr'ɔ nrreje, ma dya soo ri ts'us'ɔ injñɔ ma ga pjak'ɔji ko nu pjəntɔr'ɛzi, ma ga mbɔk'ɔts'ɔ ñeje ma Zak'ɔ yo ts'iui.

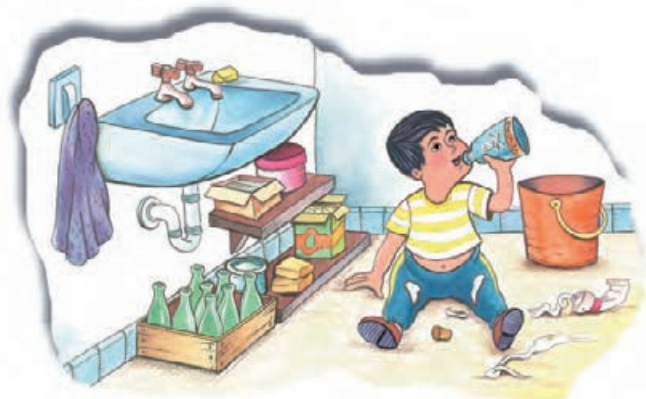
Yo sii s'oñeche ñeje yo ɔnzero

Yo dyaja nrrumɔ k'o me ts'aa ngeje yo ɔnzero.

Yo sii s'oodyenchje ñeje yo ɔnzero ngeje ma gi si'i o bechi b'ɔb'ɔtr'o yo dya ga joo.

Jango ga mbɔrɔ yo ɔnzero

- Ma ri sii na punkjɔ ñeche k'o dya xitsi nu ɔtr'ɔ nu ntee
- Ma gi b'ɔb'ɔ nu jango jɔɔ yo dya ga joo, ngejio: yo s'ooreje, yo bonu, yo potr'ɔ ts'iui, yo potr'ɔ ngo'o ñeje ma ra chətr'ɔ a jmii yo ts'izaa yo dya ga joo.
- Ma ri sii yo jñonɔ yo dya ga joo, yo ts'izaa yo dya ga joo ñeje yo s'okjojo.

Pa dya re sii yo s'oñeche ñeje yo ñnzero

- Dya ri sogu yo jñeche, yo s'oñeche, yo potru ts'ixii, yo bona, yo ixteje, yo ne mbech'oji o yo dyaja yo dya ga joo ngek'o dya ra pench'i yo ts'itri.
- Ri jñuspu inchu'u yo s'oñeche ri kuar'pu d'aja ñiiximo ngek'o ra mbaraji pjek'o mbeje.
- Dya ri xichi s'oñeche kja inxito yo oreje
- Ri sii jñoñu yo na joo k'o kja xtr'aji, iyo k'o ya mezhe dyatr'aji
- Dya ri sii yo jñoñu k'o ba enje kja yo xibote k'o ya me b'ench'e o yo ya me b'ans'a ñeje k'o dya dya'a.
- Ri pjongu yo jñonu kja nu xibote ma ya gi xos'u
- Dya ri chomu paré yo dya ga joo
- Ri ñu'u ma xe na joo nu jñeche ma ri sii

1 Jñusu k'o mama na joo nujio onk'u yo b'ub'u kja inberra ñeje kja injodye

A) Yo zatra k'o nu pareje	() Ma ri jñoru sibi nu jango gi b'ub'aji
B) Ma ra zoo nu na jee k'a dya k'omu	() Ri chusu na joo yo pareje ri pes'i nu jango dya kjo ra nrroru
C) Ma gi ok'u k'o nu tr'edyi	() Ri ñu'u na joo, ri pes'i nu jango dya kjo ra nrroru nujio tr'ezzi k'o ok'u
D) Ma ra zatra yo tr'eje ma gi jezi nu sibi ra zaxtrjo	() Ri pes'i nu jango dya kjo ra nrroru ñeje yo xijñeche ri xich'i kja yo xito
E) Nu ñnzero d'ak'u ma gi sii na punku jñeche.	() Ri ts'otrb'u nu jango ri pes'i nu nrreje.

2 Kjo gi parage pjek'o ra kjaji pa dya ra tsa'a nrrumɔ. Dyɔs'ɔba

3 Dyɔs'ɔ k'o dyaja ɔnzero k'o gi para

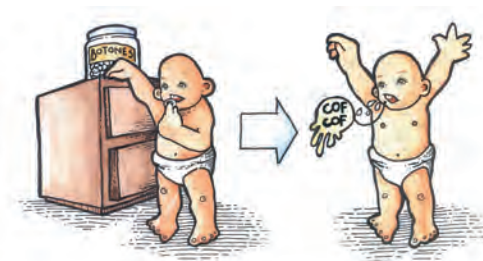
Yo otr'ɔ ra pjos'ɔji Pj eko ra kjaji ma ts'aa nrrumɔ

Dyɔs'ɔ kja yo ts'idyaɔ, k'o ri ts'aa pa ri pjos'ɔ yo ntee k'o kjogɔ nrrumɔ.

1. Nu b'ezo na tr'its'i kjanu
nrrenzhɔmɔ, kjanu nrrogɔ a jomɔ jo
pjatr'ɔ a ɲii kja nu xotr'ɔ

2. Nu ts'itr'i jo pantra d'aja boto a
ne'e, dya kja soo ra ts'os'ɔ
inɲɔ, dya me katr'ɔ, me jeje
na punkɔ.

3. Nu nrrixu jo pjese daja yek'o k'o
mi poo asete k'o me b'ajn, jo
xisb'i kja inchankji

Mama k'o yo xits'iji nujio ya kjogɔ.

Yo otr'x ra kjaji ngeje ma ra nu'uji dadyi yo ntee nuk'o ya kjogx d'aja nrrumx ngek'o ya ro sidyiji kja nu ngungijeme. Ma ri ts'aa yo otr'x ra kjaji dya ra nrru'u yo ntee.

Dyonx inxopunte, nu xtr'x ntee o k'o yo dyaja ntee ngek'o ra xitsiji pje re ts'aa k'o ya kjogx.

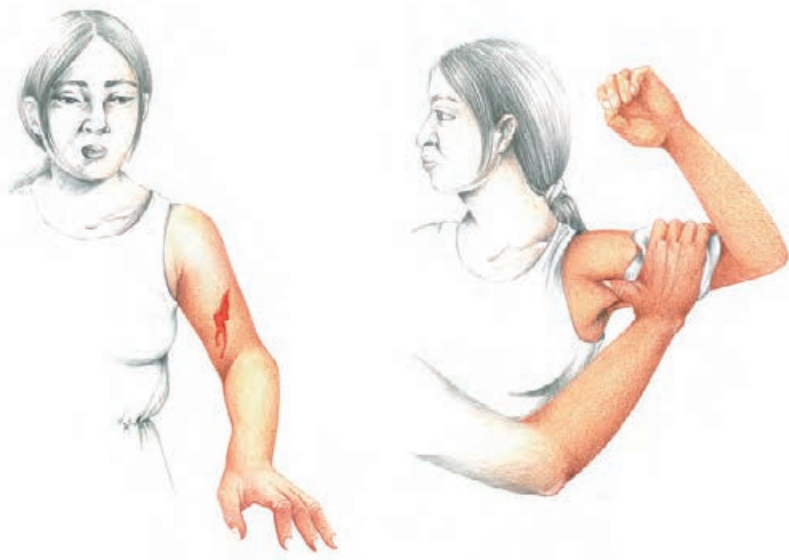
Dyx'sx nujio xits'iji kja inxiskuama ñeje ri ñu'u k'o otr'x gi xs'x.

Tenxeji ri dyonxi pjek'o re ts'aji k'o yo nrrumx k'o mazi kjogx kja ngumx.

Yo na joo re tsa'a ma jango xotr'x's'x.

Ma ya xotr'x's'x:
Ri sichi nu jango xotr'x.

Nujio jango b'ɔb'ɔ d'aja nrrumɔ

- Dya ri mapjɔ
- Dyonɔ jango ga kjogɔ nu nrrumɔ
- Ma ñu'u nu ɔtr'ɔ ntee ngek'o ra mboxk'ɔ
- Dya re jñɔnɔ nu ntee k'o ya kjogɔ nrrumɔ
- Ñu'u kjo dya b'e tuu

Ra paraji na punkjɔ... Ñu'u kja nu xiskuama nu jango ba enje yo otr'ɔ ra kjaji, yo tsixorɔ xotr'ɔ inkjii.

Opjɔ kja ints'ixiskuama yo jñeche k'o ne jiod'ɔ Kja yo ngijeme ñeje yo ts'inrrumɔ, ngek'o ra nu'uji yo otr'ɔ ra kjaji, k'o nujio ri dyɔtr'ɔ nu jango ri pes'i yo jñeche, ngek'o yo ri pes'itr'o ma ne jionk'ɔ. Ma ri pjos'ɔ tenxets'ɔji, ñu'uji na joo jangorgi jmurɔji, ri xipji ra mboxk'ɔ k'o dyaja ntee k'o b'ɔb'ɔ nu jango gi karaji.

Ra mbeñeji k'o...

Kjo na nojo o ts'ike nujio ri paragoji, ra soo ra pjos'ɔji, pa ri ts'aa yo otr'ɔ ra mbosk'ɔji nu k'a d'aja ntee k'a jo kjogɔ nrrumɔ ne k'a ra mbeñeji na joo kjo ri pjechiji k'o ra kjaji, ngek'o dya ra s'ombɔji k'o dyaja ngek'o dyara nrruu.

Jestr'o k'o ri paraji na joo k'o ra kjaji. Ma dya ri paraji pjek'o ra kjapji d'aja ntee k'a kja ne kjoktr'o nu nrrumɔ ra meb'i kja nu ngungijeme, dyara jezitr'oji ra nrruu.

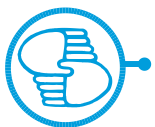
3 Yo ra kjaji pa dya ra kjogu nu nrrumu kja inzumuji ñeje nu jango ri karaji

Nu nrrumɔ ngejio pje tsa'a dya mezhe ga kjogɔ ngek'o dya ga joo ga zoo yo ntee, k'o nujio me tu'u yo ts'itri ñeje yo ts'ipale.

Me kjogɔ na punkjɔ kja ngumɔ ngeje ma ga jiopɔ yo ntee k'o k'araji. Na joo ra paraji yo nrrumɔ yo b'ɔb'ɔ nu jango ri k'araji ngek'o dya pje ra kjogɔji.

Ma ri paraji na joo nu nrrumɔ pesk'a ra jok'ɔji ma dya soo pje k'o ra kjaji, ra kɔxanteji.

Mamaji pje ne ra mama nujio ra dionk'ɔji :
Ya gi kjogɔ o gi jñanra k'a d'aja yo nrrumɔ
nziga kjaa yo kuatr'ɔ a Xoñiji.
Jango ga kjaa gi sooge ma kjogɔ yo
mrrumɔ.

jñaa,
jñaa, jñaa,
jñaa.

jñaa,
jñaa,
jñaa,
jñaa.

Nu k'o mazi dak'u mbekue
ngeje k'a dya gi kotr'ki ñii.

Pa dya ra kjogx yo ngijeme

Dyx's'x kja inxiskuama ko jñii nu k'o gi kjaa pa dya ra kjogx yo ngijeme.

Zopjx na jense yo gi opjx kja inxixkuama ñeje ri tsa'a kja ints'ixiskuama yo chu'u ko na joo pa dya ra kjogx yo ngijeme.

- Nujio gi kjaa pa dya ra kjogx yo ngijeme ngeko najorgi soo ngeje ma na jiaja tenxets'x ñeje nu jango gi b'xb'x tenxe yo paa, nu jango ga jñonxji ñeje ma ga ts'akji yo dypjadx ñeje yo dyaja ko ra nu'uji a xoñiji.

Nu nrrum'x soo ra pjatx yo:

- Ma dya gi pjech'i o dya gi para
- Ma poo inkuee o ba enje inch'iji
- Ma dyagi kja yo jo xits'iji
- Ma jango gi janrratr'o
- Ma gi sii xiparé o nu xipjiño.

Pa dya ra kjogx yo nrrumx kja ngumx ri ts'aa yo:

- Dya ri jiezi yo ts'itr'i ra nrratr'x kja jñum'x ñeje kja nrrsibi, ñeje dya ra embeji yo dyaga joo
- Ri pes'i na joo yo xineche
- Ri jñus'x na joo yo tr'edyi
- Ri dyatr'x na joo nu sibingumx
- Dyari nzhodx ma na k'aa nu jomx
- Dya pjek'o ri sogx kja jomx

Pjotr'pɔ ngenrra:

- Ma gi ech'e yo'o kja mojmɔ, pjorɔji na joo ngek'o dya pjek'o ra zɔtr'ɔ.
- Dya ri xich'i s'oñeche kja nu inxito yo oreje
- Ri pes'i na joo yo ñech'e ñeje yo tr'edyi ngek'o dya ra nrrorɔ yo ts'itr'i

Yo tr'ante kjogɔji nu nrrumɔ, ri mbeñe:

- Ri janrra na joo ma ri pes'e kja nrrañi
- Ri pjorɔji na joo ma gi ma pɔpjiji
- Ma gi tes'e nu jango nu jes'e
- Ri ts'omɔ na joo nu jango gi xich'i nrreje ñeje kja meje

Nu kja ngunxorɔ:

- Dyari eñe yo dya ga joo, dya ri dyagɔ kja jomɔ ma na k'aa
- Ri jñɔ nu jo yo ts'idyahɔ, yo jñaxɔ nu ni xinch'b'i
- Ma ge nzhod'ɔ ñeje ma gi bɔgɔ dya pje ri jñɔtr'ɔ indye'e
- Dya pje ri sogɔ kja jomɔ.

Nu jango gi eñe:

- Dyari jiets'pi ra mats'e yo ts'itr'i ko nrreji, kja nrrareje ñeje kja tr'oo.

Mamaji yo nrrumɔ ko kjogɔ nujio mamaji a nrrɔb'ɔ ñeje yo jangorgi tsa'a ko gi para. Pa dya ra soo ra kjogɔ yo nrrumɔ.

Ra mbeñeji k'o...

Yo ts'itr'i ñeje yo ts'ixutr'i pjeko nrre janrraji dadyi. Nuts'koji ri tr'anteji soo ra jichiji yo ra ts'aji pa dya ra kjoguxi yo nrrumx, na joo ra xipjiji nujio dya ga joo ko pjenrre kjogx nu jango karaji, ngeko ra ts'aji na joo ñeje dya ra zu'uji. Nziga kjaa ma eñeji nu jango poo nrreje, nu kja meje ñeje yo dya nu jango gi xich'i nrreje ñeje nu jango b'xb'x yo jñxnr'ezi; nu jango gi pes'i yo soo ra zaxx dadyi. Ngets'koji ra jichiji ra mbaraji nujio ñeje ko dyaja ko dyarga joo ra ts'apx inzeroji.

Jo nrrogx d'aja mbxpji ma mi xtr'x ngumx.

Nu d'aja mbxpji ya ro nruutr'o
ma mi xtr'x ngumx
Nu jango karaji, nu nrrumx jo
kjogx ma mi taxx a
Xes'e kja nu ngumx kja nu
nrrogx.

Zorjx na joo nu k'o jo xits'iji a nrrxbx ya ri dyxs'x pjeko ri ts'aa pa dya ra
kjogx yo nrrumx.

Ñu'u nu xiskuama nu otr'x ra
mboxk'x jiod'x nu Jango ba enje ko
ra xits'i jangorgi ts'apx pa dya ri
kjogx. Yo nrrumx.

Ra paraji na punkjx... Zopjx kja inxiskuama nu otr'x ra mboxk'x nu
ts'ixorx yo soojñeche ñeje nu xnzero.

Ra mbeñeji k'o...

Ma ra kjaji na joo kja ko
xits'iji pa dya ra kjogx
nrrumx kja nu ngumx, kja
inbæpji ñeje nu jango
karaji ngeje nujio nu
jangorgi ts'apx pa ra
pjorxji pa dya ra kjogxji yo
nrre naño nrrumx ngeko ra
mimiji na joo. Nujio na joo
yo xits'iji ra kjaji ngeko ra
mbara yo ntee tenxe yo ra
kjogx yo pjeko ra ts'apx
inzero, ñu'uji yo pjeko ra
tsa'a ngeko ri tsa'a yo gi
para pa dya ra kjogxji.

Jñanra

Ts'ixorǝ

4 Jangorga pǝorǝgoji na joo

Pa ra karagoji na joo pesk'a ra nuji yo pje ts'aa ñeje jangorga kǝapji pa dya ra sodyeji, yo nrrum'ǝ ñeje k'o dyaja k'o dyaga joo ga ts'akji. Nuts'koji nre sootr'o pǝenre ra kǝagoji ñeje yo dyaja. Ma na joo ga mimi d'aja ntee, nujiio bedyi, nu ja karaji na joo ga zoo k'a pes'i inzumǝ, yo injñonǝ, b'ǝb'ǝji na joo, yo xorǝji, b'ǝpji, eñeji, yo paraji nu ts'aji, ra kǝaji na joo kja nu xes'e a xoñijomǝ.

Ma ra mburǝ...

Ma ri b'ǝb'ǝji na joo, nziga kjaa ma pǝeko mamaji ma dya sǝrǝji, ma bechi b'ǝntr'o, ri mǝjǝji.

Mamaji pǝeko ña'a nu ts'ixorǝ nu b'ǝb'ǝ a xoñiji nu k'o gi ne'ege, pǝenga:

Pǝek'o ri ts'aa pa ri mimi na joo.

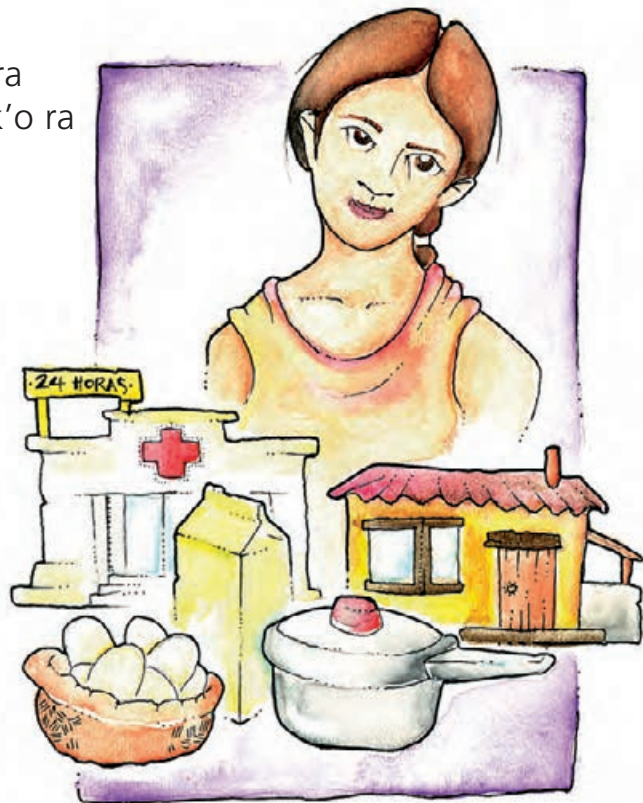
Pǝek'o kja inbedyi ñeje nu jango gi karaji.

Pjek'o gi nee k'o ri jok'ɔ ñeje yo ntee k'o gi zooji.

Jangorgi ts'apɔ

- Pa ra jok'ɔgoji na joo ñeje ma ra netr'kjoji, sotr'o pje ra kjaji ñeje ra ɔtɔji nu ngijeme k'o ri sooji ngek'o ra nu'ɔji na joo yo dyaja.

Nujio jo mamaji k'o pes'i yo ntee k'o k'ara a xes'e kja nu xoñijomɔ ngejio: Tenxe nu d'aja ntee pes'i k'a ra mimi na joo, ñeje yo inmb'edyi, ra zooji na joo, ra ñonɔji na joo, ra jye'eji inb'itu, ra jɔb'ɔ na joo inzumɔ, ra mbes'i ngungijeme ñeje tenxe yo ún'ɔji nu jango karaji k'o ne jiod'ɔji...

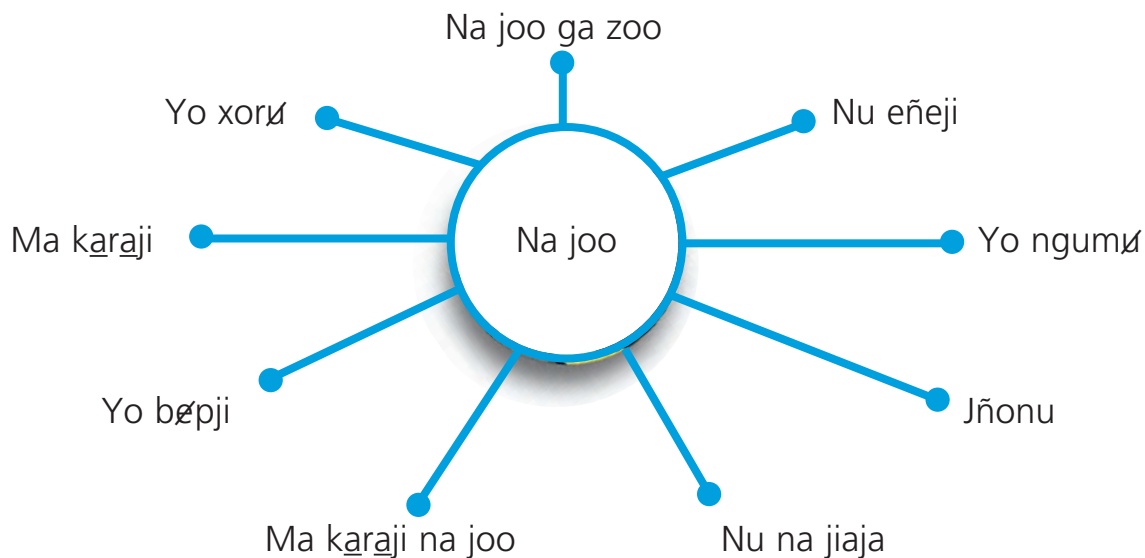

Mama nziga yets'ui nu k'o jo mamaji a nrrɔb'ɔ k'o kjaji nu jango karaji.

Jango ga zo'oji ma kjaji na joo pjek'o dya soo.

- Jñanrra na joo nu kuatr'ɔba:

- Pjek'o gi mamage pjek'o mama nu kuatr'ɔ a nrrɔb'ɔ.
Dyatr'ɔ d'aja ngronsi nu jango xinch'i mamage ja ngek'o gi ne'ege na joo.

Soo ri ts'ogɔ a nrree nu xinch'i ma gi nee.

- Tenxe yo dyaja k'o dyoji nu kuatr'ɔ a nrrɔb'ɔ ngejio gi nee,
- Ja nzitr'o k'o dyoji nu kuatr'ɔ a nrrɔb'ɔ na joo pa nuts'k'oji.
- Jango ga zoo ma me na joo yo kuatr'ɔ a nrrɔb'ɔ

Ja ngek'o yo kuatr'ɔ a nrrɔb'ɔ ne k'a ra jok'ɔ nuts'k'e ñeje yo ntee k'o gi zooji.

Pjek'o gi nee ri jokɔ a ngezeji, pjek'o soo ri ts'age pa ra ri jok'ɔ

B'ɔb'ɔ yo dya ga joo ñeje ma dya soo ra jok'ɔji na joo, sootr'o ra potr'pɔji nu jango ga kjaji ra jmurɔji ngeko ra orɔji nujo ra nezgoji, pjek'o nrre ra kjaji ngek'o ra mboxkɔji yo ri ne'ejɔ.

Tenxe yo ntee pes'i yo ne jiod'x k'o na joo. Nu ra xorx, nu karaji, injnonxi, nu b'xpi, inzumxi, inb'ituji, ñeje nu jango ra eñeji, ngejio ne jiod'x nu d'aja ntee ñeje yo dyaja k'o kara kja injñiñiji. Tenxe yo ntee ne kja ra pes'iji na punkx ngeko ra mimiji na joo.

Ra eñeji k'o nu tizi na joo

Kja nu ngunxorx soo ri eñe k'o yo b'xb'x kja nu ngunxorx, ñeje k'o b'echi karatr'oji o inbedyi ri chep-tr'o jango ga xits'iji nu pebi nu eñe, ma ri kjuarx ri eñe ri chjxrx nujio:

Juanx k'o jñii k'o b'xb'x kja nu eñe kja mengi jñanrra ñeje ri mama pjenga.

Nzi ga yets'ui jñanrrab'i na joo yo kuatr'ɔ k'o dyoji nujio me na joo pa nuts'koji ya ri jñɔspɔ jango nzii kja yo ts'idyaɔ.

Jñonɔ: 3, 9, 15

Yo xorɔ:

Nujio karaji:

Yo ngumɔ:

Yo b'ɔpji:

Nu eñeji:

Nu na jiaja:

Ma pjoxx'ɔ yo inbedyi juanɔ yo xits'iji k'a d'aja yo ts'ijuarɔ, mamaji jangorgi ts'apɔji.

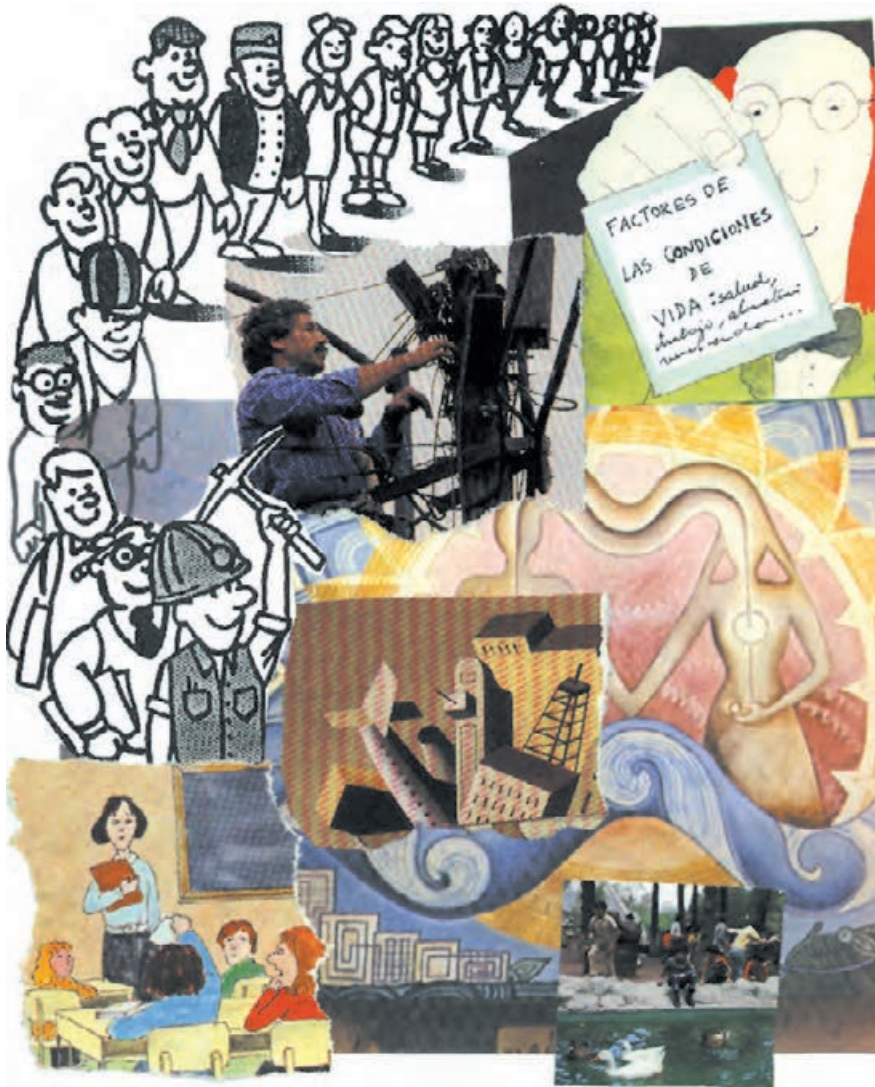
Ra paraji na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ

Pjembeje yo kjogɔ nu jango ga mimigoji.

Kjo ya gi dyɔrɔ ge d'aja paa ga jñaaji ma na joorga karagoji ñeje k'a pes'i d'aja ntee, nu indyoji, yo karɔ nu jango gi b'ɔb'ɔ o d'aja inbedyi gi p arɔ pjeko ne ra mama nu ts'ijña. Tenxeji mamaji ma na joo gi mimi na joo ga zoo d'aja ntee o yo karɔ kja nu jñiñi ngeko ra zooji na joo tenxe yo ne jiod'ɔji.

Nujio b'ɔb'ɔ pa re soo na joo ngejio:

Tenxe nujio dya soo ra b'ezhi kja yo ntee. Nu tr'axiskuama a B'onrro, nu
pjæræ mama ne chu'ü nujio soo ra ts'aji, mama yo na punkjæ yo soo pje ra
ts'aji tenxe yo meb'onrro.

Tenxe nujio ntee sootr'o pje ra kjaji ngeko ra mimiji na joo ñeje ra pes'iji
tenxe yo ne jiongæji nujio mama a nrræb'æ.

Yo jñonʁ, nu na joo, ngumʁ, ñeje ko dyaja ngeko ra potr'pɔʁji yo dyaja k'o na joo nziga kjaa: ra xorʁ, ra eñeji ñeje ra mimiji na joo ko nujio b'ɔb'ɔ kja inbedyiji ñeje nu jango ri karaji.

Dya ra ne'etr'kjoji k'a ra kemetr'oji ga kjanu, dya ra tebeji ra sɔts'ɛje nu jok'ɔ chu'u. Pama pama nuts'koji soo ra jok'ɔji na joo yo pjenrre kjogʁ.

Ma ya ri paraji jangorga jok'ɔji yo kjogɔ ñeje ra pjosɔji ko indyoji ngeko ra mimiji na joo ñeje yo ne jiongɔji ko yo ri karaji.

Ra mbeñeji **k'o...**

Nu sooji na joo ngejio ra ts'aa nu d'aja ntee ñeje yo k'ara kja: nu xoñijomɔ. Ngeje yo para yo ntee k'o k ara a xoñijomɔ ngeko me na joorga zoo, ra mbeñe na joo, menda nee. Ma gi mɔja ne ra mama ra jo gi soo ngeko ri zooji yo dyaja.

Nujio ro kjagoji

- 1 Nuts'k'e gi mama dya jango ga ɣk'ɣ, **jaa** iyo. Pjenga

- 2 Juanɣ k'a daja k'o dya ga joo ga ts'apɣ yo b'ɣb'ɣ nu jango gi karaji

Yo dya ga joo ga ts'akɣji:

Yo kjaa ra ts'aaji

- 3 Jango gi sooji nu jango gi b'ɣb'ɣji

- 4 Dyʌs'ʌ k'o jñii yo gi para pa dya ra kjaa nrrumʌ

1
2
3

- 5 Dyʌs'ʌ k'o ja nzii yo gi para k'o kja gi ts'a kja ingumʌ o nu ja gi k araji pa dya ra kjogʌ nu nrrumʌ.

- 6 Dyʌs'ʌ jangek'o ts'apu na joo d'aja ntee ma kja ne ts'atr'o d'aja nrrumʌ ma otr'ʌ ri pjos'ʌ.

- 7 Pjek'o ra ts'aa ngek'o na Joorge mimi.

Pjek'o ro meyago ñeje pjek'o ra dyats'kjo yo

Nu kja nu jjad'x, nuts'k'e ri opjx k'o injña, nu k'o ya gi meya. Ngek'o ra mboxk'x ri yepe nu k'o ya ge meya.

Xorx

1

Jangorga karagoji

1. Pjeko ra s'ongxji ma na jotsx.
2. Yo dyaja nujio ra s'ongxji ma na jotsx.
3. Jango ga pjorxji kja ingumxji ñeje nu jango ri karaji.
4. Jango ga pjorxji ngek'o ra mimiji na joo.

Pjek'o ro meya kjanu xorɔ d'aja

Pjek'o ra yepe

Pjek'o ra dyats'kjo k'o ro meya kja nu xorø d'aja

2

Pa ra pjoŋgobi na joo pesk'a ra patebi

Yo me na joo k'o ri pes'iji ngeje inzeroji, na joo ra paraji nujio b'xb'x a mboo, pjek'o ne chu'uji, pjek'o nrre kjaji. Ma ri negoji inzeroji nu ma ra paraji na joo ñeje ra pjoŋji, ra jezeji ra ts'aa na joo k'o nee ngek'o na jorga mimiji.

Pjek'o ra mamaji

- Ri ñe'eji na joo inzeroji, yo b'xb'x a mboo ñeje k'o kjaji, ra pjoŋji na joo ngek'o dya pje ra ts'aa.
- Ri ts'aa na joo yo gi kjaji ngek'o ri te'eji na joo ñeje yo dyaja, ngek'o dya ra s'odyeji.

Yo ts'ixorx

1. Gi paraji o dya gi paraji, inzeroji.
2. Xe ra paraji na joo inzeroji.
3. Inzerogoji jets'kiji ra karaji kja nu xoñijomx.
4. Soo ra pjoŋgo inzero.

Nujio ro kjagoji.

Pjek'o ro meya go ñeje pjek'o ra dyiets'kjo yo.

Ts'ixorɔ

1 Inzeroji, ri paraji o dya ri paraji

Tenxe yo ntee nrre naño ga janrraji ñeje naño ga ne'oji inzeroji. Nzii d'aja onɔ jango ga kjaa me kentr'k'u, me su'uji, dya ne'oji jango ga kjaa tenxe yo b'ɔb'ɔ kjaa inzeroji o yo dyaja.

Ma ra mburɔ...

Máma k'o gi janrra
nu kuatr'ɔba.

Mamaji pjek'o gi
jñanrraji ñeje ri
chjurɔ nujio ra
dionk'ɔji.

1. Pjek'o gi mama ma gi janrra d'aja ntee k'a dya gi para.

2. Pjek'o gi kjaa ma gi janrra yo dyaja ntee k'o dya jñusk'ꝛ .

3. Nuts'ke gi nee nu jango ga kja yo dyaja ntee, pjenga .

4. Nuts'ke ya nrrenk'ebi jango ga kjats'ꝛ.

5. Nuts'ke mengi nee na joo inzero ñeje k'o dyaja .

Dyꝛs'ꝛ k'o ya gi ts'ogꝛ k'a d'aja ntee yo nrrend'k'ege o k'a d'aja k'a exingetr'o ts'ꝛga. Máma pjeko gi ts'age o nu ntee k'o nrrenbeji.

• Mamaji yo gi ts'ogꝛji k'o gi dyꝛs'ꝛji, ya ri mamaji. Jangorga nets'ego inzero ñeje inzero yo dyaja.

Ts'aa yo ts'ib'æpji kja **nu ts'ikits'ixorɥ 2.1.** Nujio na joo kja inzeroji

Ra mbeñeji **k'o...**

Yo mazi janrra yo ntee ngeje jango ga kjaa tenxe inzeroji.

Tenxe yo ntee k'o karaji kja nu xoñijomɥ nrre naño inzeroji tenxe yo b'ɥb'ɥ a mboo ñeje a xes'e ñeje nu jango ga mbeñeji, jango ga kjaji ñeje jango ga zooji, nujio nrre nañoji jo jñuskɥji k'o mi kara mi jinkjo.

Nu jango ri karaji ñeje yo dyaja ntee nrre nañoji a nzhoo, k'o jo jñus'ɥji yo inbedyiji, ma dya jñonɥji na joo dya teji na joo.

Inzeroji ne jiongoji na punkɥ, ra ne'ej
na joo tenxe, ñeje yo b'ɥb'ɥ k'o
pjos'ɥ ra pæpji na joo.

Gi ne'ege k'a ri p̄a inzero.

Ma gi p̄a jango gi p̄jor̄ inzero ra mboxk'̄ jangorgi mimi na joo.

Pjek'o gi nee ri p̄a ñeje pjek'o kjaa inzero, pjenga.

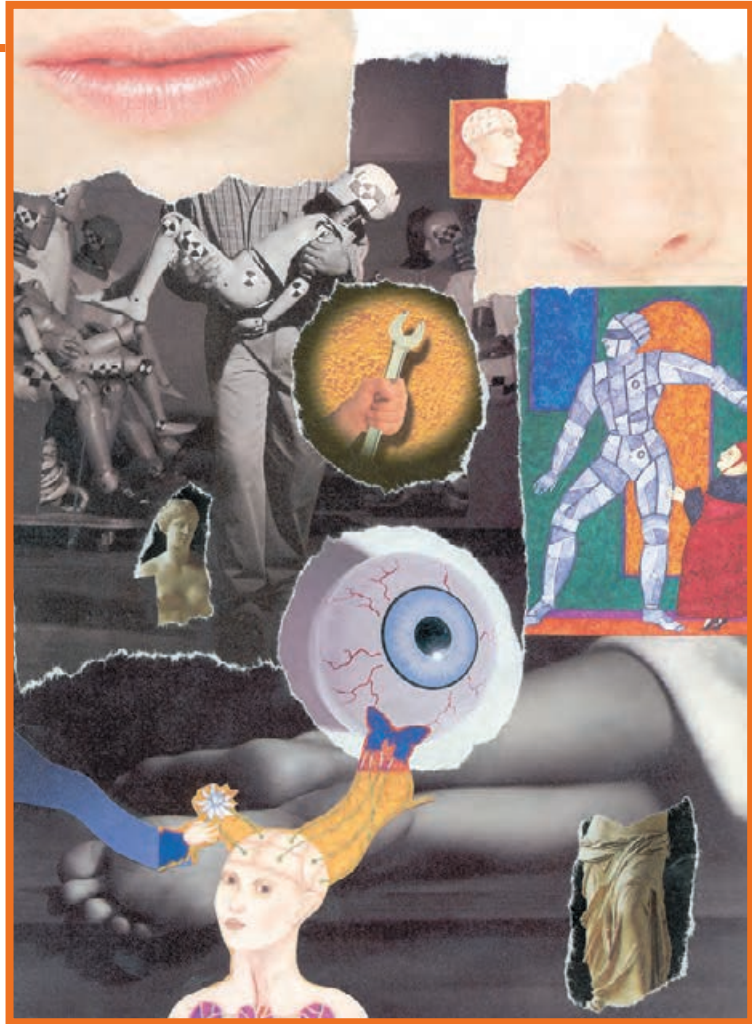
• Máma jange k'a d'aja yo b'̄b'̄ kja inzero ñeje jango ga ts'aa ma gi kjaa yo ts'ib'̄p̄ji nujio:

Ñon̄. _____

Ma gi pedye b'̄tu. _____

Ma gi ̄tr'̄ d'aja ts'ikij̄naa. _____

Zop̄j̄ji ya ri mamaji nu k'o gi op̄j̄ji. Ya ri mama: pjeko gi nee ri p̄a jango ga p̄p̄ji inzeroji, pjenga.

Ra mbeñeji k'o...

Tenxe yo b'ub'ub' kja inzero na joo ga pɛpɛjiji ngek'o ra mimiji na joo. Nujio kjaji ngejio: yo ts'osɔ injɛɛɛ, ma na joo ga zoo injɛɛɛ, ma xinch'i na joo inkjii, ma mɛs'ɛji inch'iji ñeje ma ga pojoji. Nujio na joo ri para inzeroji ñeje ri para k'o pjenre kjaji, ri pjoɛɛji ya ro pes'iji na joo.

Nu nḡij̄on̄, n̄eje nu k̄n̄ yo j̄on̄

Pa ra p̄p̄ji na joo inzeroji nee k'a ra ts'os̄ na joo inj̄n̄ n̄eje k'a ra zezhi yo ún̄ yo j̄on̄ k'o ri siiji.

Pjek'o ra ts'aa ma dya ra j̄on̄ji, eñe k'a d'aja ntee, otr'̄ b'̄b'̄ inpjeme yarge ngar̄ nu Ts'ibonrro.

- Opj̄ pjek'o ne ra mama yo xits'iji.

Dȳatr'̄ nu xinch'i n̄eje ri juan̄ k'a d'aja indyoji k'a ra zopj̄ nujio ts'ixor̄ n̄eje yo tr'on̄. Tenxe yo dyaja ra úichiji a nzhoon̄ n̄eje ri mbeñeji nu k'o jo zopj̄ indyoji.

- Ri mbeñeji nu k'o mengi nee ri sii na punkj̄.
- Mbeñe jango gi j̄nok'̄, jango gi j̄on̄ n̄eje jango gi soo ma gi k'̄tr'̄.
- Jango gi sooji ma ya gi b'̄b'̄ kja inpjeme k'o gi si'i.
- Jango gi sooji inpjemeji, me na joo gi soo.
- Jango gi sooji ma dya gi j̄on̄ji ma gi s̄atr'a
- Jango gi sooji ma gi si'iji k'o dya zoo na joo.
- Jango gi sooji inpjemeji, jo dyak'̄ji d'iji.

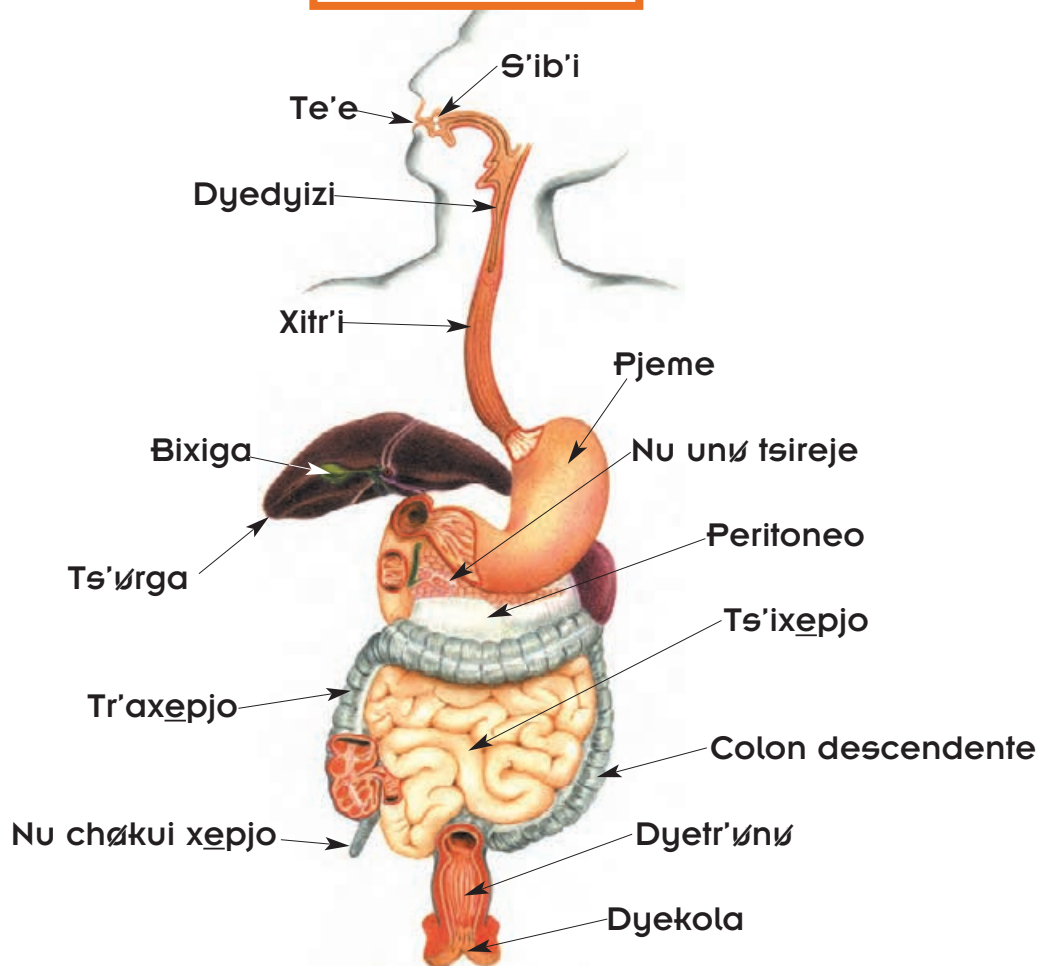

Mamaji k'o ya gi ts'ogɔji

Mbeñe k'o ra dyonk'ɔji ñeje ri opɔɔ kja ints'ixiskuama:

- Pjek'o kja yo jñonɔ ma ya ne ngichiji kja inzeroji.
- Jange k'o b'ɔb'ɔ kja mboo inzeroji k'o dyieje ma ri ñonɔji.
- Juanchargi jñanrra nu kuatr'ɔba

Nu ngɔjñonɔ

- Jange k'o gi para kja nu ngɔjñonɔ yo kuatr'ɔba.
- Ya gi jñanrra yo dyaja k'o exingetr'o uii (kijmi)
- Jñanrra nu jango kjogɔ injñonɔ nu kja a mboo inzero ñeje ri mama janga chuɔ yo gi para nujio b'ɔb'ɔ kja nu ngɔjñonɔ.

Zopɔɔ nu ts'ixorɔ ya ri mamaji k'o indyoji.

Nu ngɔjɔnɔ ngeje nu k'ɔnɔ yo jɔnɔ k'o gi si'iji

Nu ngɔjɔnɔ, pes'i na punkɔ yo pjenre kja, yo yeje k'o pɔpi na joo ngejo: ma na joo ga zoo injɔnɔ ɛje ma ga z'ɔjɔ injɔnɔ, o ngeje nɔ ra pjonɔ yo jɔnɔ k'o dya ga joo. Nujio jɔnɔ k'o ri si'iji dya soo ra kjogɔ kja ints'ibit'ɔ nu xepjo pa ra zɔtr'ɔ kja nu kjii, ne kjogɔ ma na joo ga zoo injɔnɔ me porɔji nu jango ma kjaji ngek'o ra soo ra ngemeji. Nujio pes'i nu ngɔjɔnɔ ngejo: tee, dyedyizi, xitr'i, pjeme ɛje yo xepjo exingetr'o nu xitr'i k'a xinch'i tenxe kja inzero, nrre pes'i k'o dyaja ts'ixitr'i k'o chujnɔbi nujio pjonɔ k'o dya ga joo, ts'ijɔ, s'ibi, ts'ɔrga, bixiga ɛje nu dyetr'ɔnɔ.

- Jizhi kja nu ngɔjɔnɔ nu ɛii nu jango kjogɔ yo jɔnɔ ma kich'i kja inzeroji.
- Mámaji pjeko kjaa yo jɔnɔ ma sɔtr'ɔ kja intee.

 Ra paraji na punkɔ... ɛnu'u kja nu xiskuama nu ja ga kja inzero nu jango ba enje nu ngɔjɔnɔ.

Yo ins'ib'i

Mámaji nujio ko inb'edyi o indyoji.

Ya gi jiezi k'o gi sii nujio gi nee ma dya ga joo ins'ib'i.

Pje kjaa ma d'aja ntee dya pes'i tenxe ins'ib'i.

Ja ga zoo yo ntee ma je ga kjanu a s'ib'i ñeje jango ga zo'o injñonx.

- Jñanrra nujio kuar'x̣ba ya ri mama ko inb'edyi ñeje indyoji.

Nuts'ke jango gi pjorx̣ ins'ib'i.

Nujio tr'otr'ꝛ kja ins'ib'i ngejio mazi sɔʔɔ yo ntee. Ngeje ts'itr'ogꝛ yo kjaa yo ts'idyoꝛ nu k'o únꝛ ixnrreje ko juatr'ꝛ yo ins'ib'i. Nujio pjꝛtꝛ na ꝛ'ꝛ, me na xi'i injñꝛ ꝛeje dya pjeko soo ri ñonꝛ. Ko yo ins'ib'i ri ok'ꝛji ñeje ri kꝛnꝛji injñonꝛji ngeko ra soo ra si'iji chunuji ko ints'iñi ngeko dyarga me'e. Ngeko ra pes'iji na joo ins'ib'i.

Ts'aa yo ts'ib'ꝛpi kja **nu ts'ikits'ixorꝛ 2.2**. Ra pjoꝛꝛji ins'ib'iji.

Na joo ra pech'ejii ins'ib'iji, inb'is'apꝛ ꝛeje ints'iñi ma ga ngarꝛ ga ñonꝛji. Ra tr'otr'ꝛji ko d'aja ts'ib'itu k'a na jiaja ri potr'ꝛ kja Inñidye, ko xijonxedyi nu pjꝛnxedyi o ri popꝛ nu oo Chutr'ꝛ nu karbonato. Nrre ne jiongꝛji ri ts'aja d'aja kjꝛs'ib'i Ngeko ri pjongꝛ yo jñonꝛ ko pjo'o kja ins'ib'i ngeko dya ra sonk'ꝛ inb'is'apꝛ. Ma ra sod'ꝛ ins'ib'i ri ma ñu'u nu ætr'æs'ib'i Ngeko dya ra sod'ꝛ tenxe ins'ib'i.

Ra paraji na punkꝛ... Ri xits'iji ri ñu'u kja nu ts'ikixiskuama ra pjoꝛꝛji na joo, nu jango ba enje ma na joo intee ñeje ri mamaji ko inb'edyi ñeje yo indyoji.

Nrreze ko mama kja nu ts'ixorɔ ɲeje kja nu ts'ixiskuama ko indyoji dyatr'ɔji yo mb'axiskuama nujio ra xipji inb'edyiji o nujio kara nu jango gi b'ɔb'ɔji ngeko ra xipjiiji jangorga mborɔ a zib'iji ɲeje ri kuartɔ kja nu ngunxorɔ nu jango jmɔrɔ na punkjɔ ntee.

Ra mbeɲeji **k'o...**

Ma na joo ins'ib'iji ngeje na gi ɲonɔ na joo, ma gi pech'e ins'ib'i , inb'is'apjɔ ɲeje ints'ijɲi ma gi kjuarɔ nzi ga d'aja jɲonɔ ɲeje ri maa kja nu ngɔngijene nzi ga sot'ɔ ɲanto zana. Ma ri soo na ɔ'ɔ k'a d'aja ins'ib'i, ri maa dadyi kja nu ngɔngijeme ngeko ra nutr'kɔji na joo.

Jɲanrra na joo nujio ri si'iji

Jango ga kjaa gi jɲanrra nujio kuart'ɔba ko nujio ngijeme kja inpeme.

- Ne chu'u pjaŋxepjo ngijeme nu ko somb'x kja nu ngijñonx, nrreze kja nu xitr'i je sãtr'x kja nu dyekola.
- Mbeñe k'a d'aja ngijeme o pjeko tsa'a nu ngijñonx k'a nuts'ke o inb'edyi ko ya gi ts'ogxji.

Ngijeme	Jango gi soo	Nu jango s'onk'x
1		
2		
3		
4		

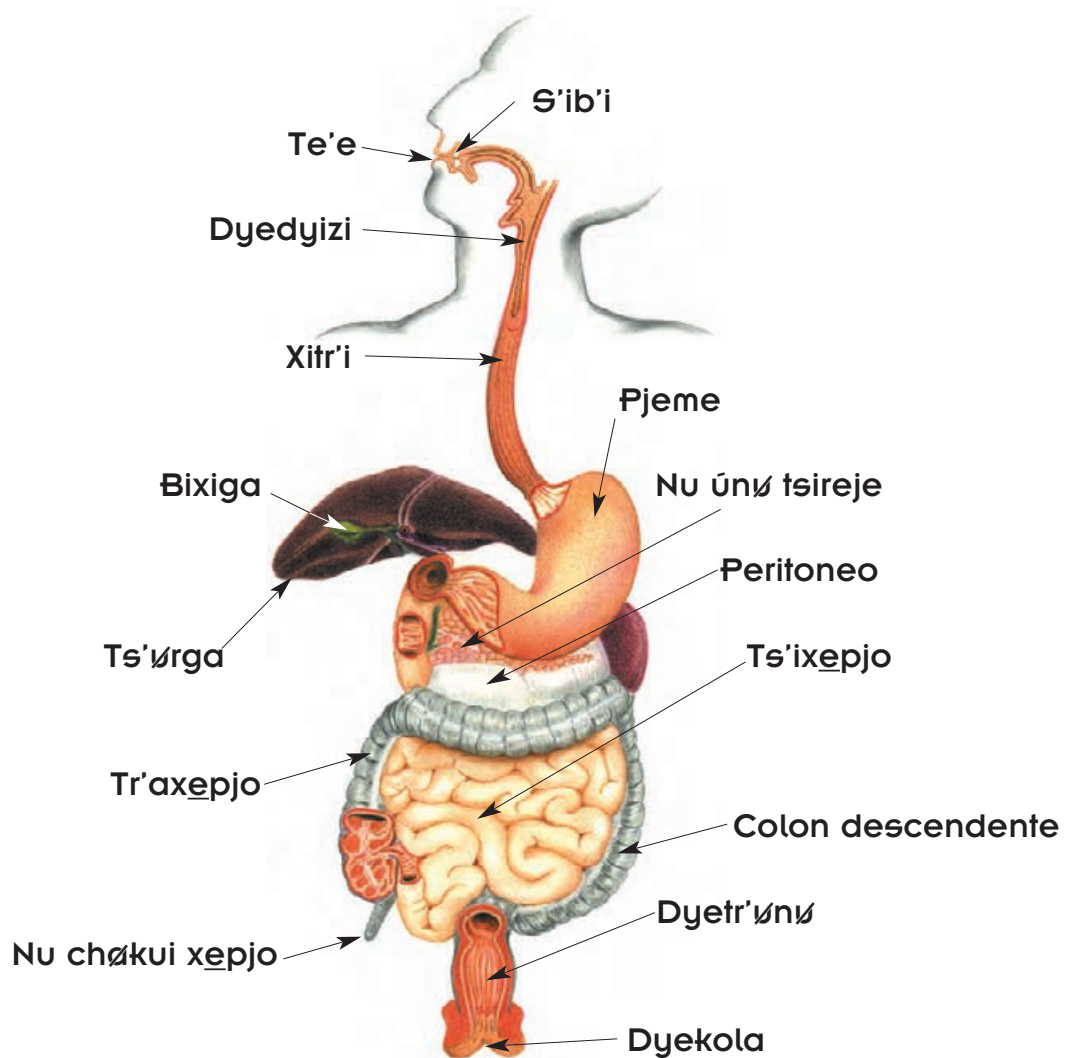
Jango nzi ra mezhe nu ngijeme	Jango ga kjogx
1	
2	
3	
4	

Yo ngijeme yo mazi b'xb'x kja inpeme ngejio:
 Pjaŋxepjo ñeje tr'ogxixepjo, ngeje ma soji na x'x ñeje me zãrã. Nujio gi soo ma dya gi jñonx, ma dya gi sii na joo injñonx, ma gi jñonx na punkjx ñeje ma gi sii paré (paré, boreje,nujio inpezhi yo jñonx, ñeje ko dyaja) ma mengi zonx ñeje ma sonk'x yo ts'idyoxx.

Ra **paraji** na punkjx... Zopjx nu ts'ixorx nu ngijñonx.

Nu ngɔjɔnɔ

Nu ngɔjɔnɔ pɔrɔ kja inte'e, nu jangeze ngeje nu ja pɔrɔ nu jange soo injɔnɔ, nu jange ñonɔ injɔnɔ gi chutr'pɔ ints'iñi kja nu mbɔrɔ ga porɔ. Nujio jɔnɔ ma b'wɔb'wɔ kja inte'e pɔrɔ porɔ ga mbezhi kɔnɔ k'a kjog'wɔ kja indyedyizi nrrezek'o kja nu xitr'i, kja nu zɔtr'ɔ kja inpeme, nrrezeku ya ro kjog'wɔ kja inxepjo ngeko ra zoo na joo inzero.

- **Te'e:** Nunu pes'i nujio: ts'ijñi ñeje yo k̄jap̄ ra ñom̄, nu k'o p̄a jango ga k̄ja k'o gi si'iji (na kimi), jango ne ngichi yo jñon̄ ñeje nu jango ga k̄ja yo dyaja k̄ja nu nḡjñon̄ k'a b'os̄ int̄s'ibitu.

- **Dyedyizii:** Ngeje nu ne chu dyedyizii, exingetr'o d'aja xitr'i k'a na maja pes'i 12.5 cm k'a p̄j̄r̄ xinch'i nrreze k̄ja indyedyiziji k̄ja na z̄atr'̄ nu jango p̄j̄r̄ nu tr'axep̄jo, pes'i k'o jñii k'o p̄jos̄: b'oxdyizii, teedyizii, ñeje nu xitr'izii.

- **Xitr'i:** Ngeje d'aja xitr'i k'a me choxtr'o pes'i 25cm k'a na maja, p̄j̄r̄. Pjek'o ngeje yo ya k̄jaji ñeje yo somb'̄. Ga xinch'i k̄ja indyedyizii, s̄atr'̄ k̄ja inxep̄jo, je pongi k̄ja inchimi, je p̄j̄r̄ k̄ja nu ts'itr'oḡ je s̄atr'̄ k̄ja inpjeme. Je b'̄b'̄ a nrr̄b'̄ k̄ja inm̄b'̄.

- **Pjeme:** Je b'̄b'̄ a nrr̄b'̄ k'a inchimi ñeje k̄ja int̄s'̄rga. Chon̄ na jee, nzero ñeje jñijñon̄. K̄ja inpjemeji je p̄j̄r̄ nu ma na joo ga zoo injñon̄ k'o chanaji k'o na joo jñon̄ ñeje yo xebo.

- **Ts'ixep̄jo:** Ngeje d'aja xitr'i k'a pesi 2.5 cm k'a na mb̄atr'̄ ñeje 2 m. k'a na maja. Chod'̄ k'o jñii: Nu jango p̄j̄r̄ nu ts'ixep̄jo (duodeno) nu yenga ch̄k'ui k̄ja nu ts'ixep̄jo (yeyuno) ñeje jñinga ch̄k'̄ji s̄atr'̄ nu jango ts'ot̄.

- **Tr'axep̄jo:** Nunu mazi na mb̄atr'̄ ke nu otr'̄, k'a na maja pesi 1.8 m. Nu na mb̄atr'̄ pesi 3. m. k'o 75 cm, ts'ike ga seb'i nu ja jñ̄n̄, chon̄ ga k̄ja ba: ngoro, nu jango k̄juar̄ nu tr'axep̄jo ñeje nu kagala.

Yo dyaja yo b'ɔb'ɔ nu jango soo yo jɔnɔ ngejio:

- **Ts'ɔrga:** Ngeje nu me ne jiod'ɔ kja inzeroji. Me na nojo, na jiɔ'ɔ sɔt'ɔ k'o 1.4 kg o 1.8 kg. Je b'ɔb'ɔ a nrrɔb'ɔ kja inmɔb'ɔji, me na punkjɔ k'o kjaa, me pes'i k'o ne jiod'ɔ nza kja: yo ɔsuka ñeje yo na joo ra zi'iji ngek'o ra te'ejɔ na joo.

- **Bixiga:** Je b'ɔb'ɔ a nrrɔb'ɔ kja nu ts'ɔrga, jmɔtɔ kjanɔ mbes'i tenxe yo mb'ekue k'o kjaji ñeje pjɔs'ɔ ra potr'pɔ yo xebo.

- **Jmeya:** Exingetr'o d'aja jmoo, je b'ɔb'ɔ a nrrɔb'ɔ kja inpjeme, pjɔngɔ k'o dya kja nee.

Nujio ngijeme nu ngɔjɔnɔ

Ma pjenrre gi si'i ñeje yo jɔnɔ k'o na i, nu xitr'i soo ra b'ɔns'ɔ, nunu ne chuu ts'ib'ɔns'ɔ.

Nujio ngijeme k'o soo ra ɔnɔ inpjeme ngejio: pjɔnxɛpjo ñeje ma ga te'e nu pjɔnxɛpjo pjɔt'ɔ nu ɔxɛpjo. Nujio gi soo ma dya gi jɔnɔ, ma gi si'i na punkjɔ jɔnɔ k'o na ii, ma gi si'i na punkjɔ parɛ ma mengi pets'a. Ma na ɔ'ɔ inpjeme na joo ri ma ñu'u nu ɔtr'ɔntee ngek'o ra nuk'ɔ ñeje ra xits'i pjek'o gi soo. Nu ngijeme k'o mazi b'ɔb'ɔ kja ints'ixɛpjo ngeje ma pjɔntr'ɔ inxɛpjo yo pes'i insok'ɔ ngejio ts'imasa, ts'ixii ñeje yo dyoxɔ.

Ra mbeñeji k'o...

b'ib'ɪ kja nu
ngɪjñonɪ na joo ga pɛɾpjiɪ ma na
k'ɪnɪ yo gi sii ñeje ma ra pjonɪ ko
dya ga joo o yo pjojo yo pedye ma na
k'ɪnɪ yo jñonɪ.

Nujio pjenrre kjogɪ kja nu ngɪjñonɪ
pɪɪɪ kja inte'e kja nu kjogɪ kja
ɪnpeme ñeje kja ɪnxɛpjoji.

Ra pjoꝛɪji nu nrreje k'a ri siji dyarga
poxɪ, ra nu'uji na joo yo jñonɪ ko ri
siji ñeje jango ga ɬtr'ɬji ngeko dya ra
zodye nu ngɪjñonɪ.

Ra kjɪsɪji ɪnjñɪ'ɪ pa ra mimiji

ɪnzeroji, dya jextr'o yo jñonɪ yo ne jiod'ɪ nrre ne
jiod'ɪtr'o nu jñɪ'ɪ ko ba enje kja nu nrrajma k'a ri
kjɪs'ɪji. Nu jñɪ'ɪ ñeje yo pjenrre na joo ra mboxk'ɪji
ma ga chunɪbi, dak'ɪ yo ra zets'i ko ne jiod'ɪ pa ra
pɛɾpi na joo ɪnzeroji. Nu kjɪsñɪ'ɪ ngeje nu ra ngɪs'ɪ
nu jñɪ'ɪ kja nu nrrajma k'a ri kjɪs'ɪji ñeje nu
xinch'ñikjii pjotr'ɪ tenxe kja ɪnzeroji, tɪs'ɪ yo dya
dyeje kja ɪnzeroji.

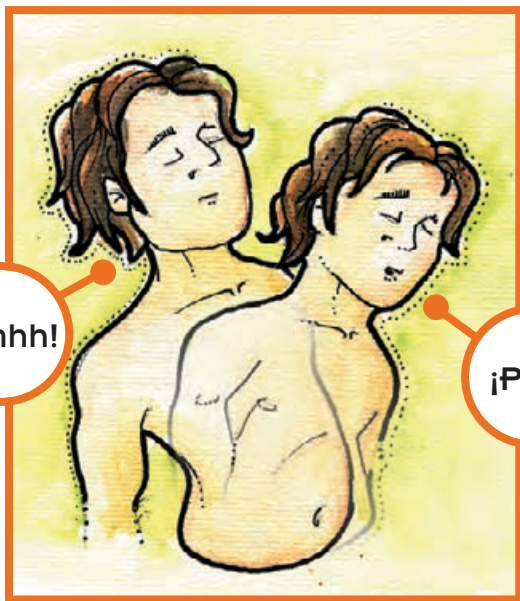
Dyatr'aji ko nrre ri yeje ntee. Dyotx indyoji ra mbezhe ya ro dyxs'x kja yo ts'id yaxx janzi ga ngxsx injñ'x k'a gi pes'ige nziga d'aja ts'iedyi nu paa nziga kja ma: soo ri jñ'x d'aja nu edyi paa ya ri dyembi.

- 1 Ma mimi(ma soya):_____ kjxs'x jñ'x nziga d'aja ts'iedyi
- 2 Ma ya ne nzhodu:_____ kjxs'x jñ'x nziga d'aja ts'iedyi
- 3 Ma ya ne dak'u o ma ne b'ug'u:_____ kjxs'x jñ'x nziga d'aja ts'iedyi

Chets'piji ñeje ri mamaji nujio gi janrraji.

- Jangeko b'xb'x a nrrxbx ko mazi gi kjxs'x dadyi injñ'x.
- Jangeko dyanrra gi kjxs'x dadyi injñ'x.
- Pjenga dyanre chetr'jui.

Tsa'a yo ts'ibxpiji kja **nu ts'ikits'ixorx 2.3**. Nziga kja tenxe d'aja injyojo.

B'xb'x ko yeje kja nu jñ'x:
Kjxsrrajma, ngeje inñii nu
nrrajma nrreze kja Inxiño je
sætr'x a mboo kja injyojo Nu
ma gi kjxs'x Inrrajma ne chuu
kjxsrrajma Pjonrrajma, ngeje
ma pjongx nu nrrajma kja
inzero Nrre ne chuu
pjonrrajma.

- Ri kjxs'xji na joo injñ'xji
- Nrre chetr'o ga kjxs'xji injñ'xji.
- Ma ga jñus'x na punkjx injñ'x, me d'ak'x na punkjx inm'xb'x.

- Churꝛ yo onk'ꝛji nu k'o ya gi ts'ogꝛ

1. Pjema ngijeme yo gi paꝛa k'o únꝛ nu kꝛsjñꝛ

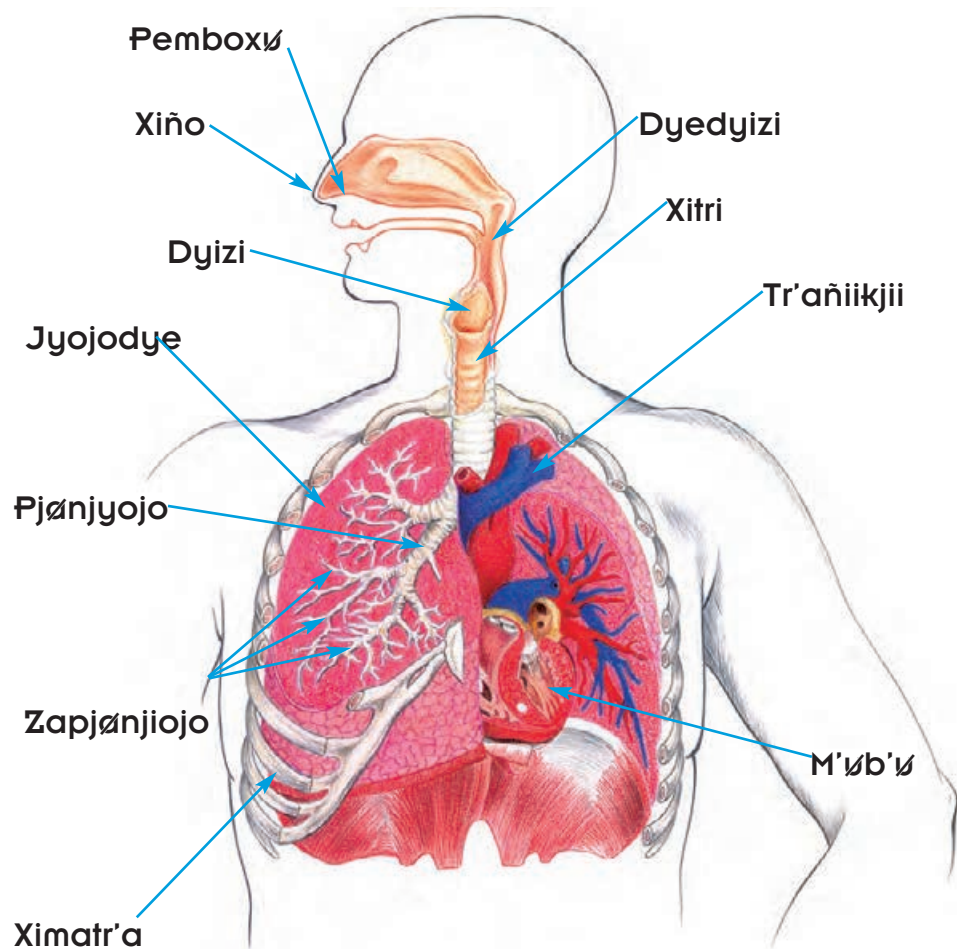
2. Mama yo ngijeme k'o mazi únꝛ nu kꝛsjñꝛ nu jango gi kaꝛaji

3. Pjek'o ne pꝛt'ꝛji

4. Pjek'o ra kjaji pa ra pjoꝛꝛji nu inkꝛsjñꝛ

5. Pjek'o ra dyets'ꝛge ma gi pjoꝛꝛ inzero

6. Ma dya pje ri jyee na joo, ri ts'apꝛ ra sodye inkꝛsjñꝛ, pjenga.

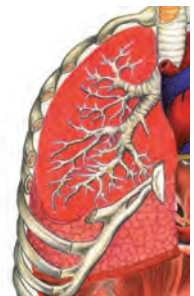
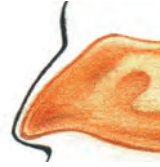

Ra **paraji** na punkj... Zopjə ñeje ri mama nu ts'ixor.

NU KJ̄S̄N̄

Nu kj̄s̄n̄ pes'i nujio:

- **Nu xij̄ño:** dyeje ra mbas'̄, ra mbop̄j̄ ñeje ra patr'̄ n nrrajma k'a kich'i kja inzeroji.
- **Dyedyizi:** ngeje nu jango tr'oḡ, k'a ch̄kui kja nu nḡj̄ñon̄ ñeje kja nu kj̄s̄n̄. K'o nujio ra j̄ñon̄ji, nunu nrrajma ra nzhod̄ a mboo kja inzeroji. Pjos'̄ ngek'o ra k'os'̄ na joo inj̄ñon̄ji.
- **Dyizi:** Pes'i k'o yeje k'o kjaa, pa ra j̄ñaji, jok'̄ jango ga z̄ñn̄ yo j̄ñaa, kja nu jiezi ra kjoḡ nu nrrajma ma ri kj̄s'̄, ya ro mbor̄ nu xitr'i, b'̄b'̄ a mboo kja indyizi, ñeje kja inxoñiji nu dyedyizi.
- **Nu xitr'i:** Nunu b'̄b'̄ a nrre kja indyizi, p̄j̄r̄ a xes'e kja inchiimi ñeje a xoñiji nu jango p̄j̄r̄ nu xitr'i. Nu xitr'i dyeje ra nrrun'̄ ñeje ra patr'̄ nu nrrajma k'a s̄atr'̄ kja injyojo.
- **Yo p̄janjyojo:** Pes'i d'aja ts'ib'itu k'a dya ga mpizhi nu dya ga zezhi ri j̄ñun̄, chon̄ k'o: p̄janjyojo ñeje yo tsijyojo. Nun̄ tum̄ nu nrrajma ma ra p̄jantr̄ ra dak'̄ nu ngijeme k'e ne chuu p̄janjyojo.
- **Jyojo:** Yejui, d'aja nu jodye ñeje nu b'erra, b'̄b'̄ kja inchimiji ñeje kja xoñiji k'a inpjemeji exingetr'o d'aja mbudo, ma ga ñun̄ te'e na nojo ñeje ga ts'aa ts'ike ma kj̄s̄n̄; ma ga kj̄s'̄ inj̄ñ'̄ te'e ma ga p̄jonḡ daḡ, nu jyojo jodye mazi na nojo k'e nu b'erra. Yo jyojo ngejio potr'pu nu nrrajma k'o b'̄b'̄ kja inkjiji nu jango k'ich'i nu nrrajma k'o nee inzeroji ma ga kj̄s'̄ inj̄ñ'̄ ñeje p̄jonḡ yo dya kja dyeje.

Ngijeme nu kɔsɔnɔ

Yo ngijeme k'o mazi b'ɔb'ɔ kja nu kɔsɔnɔ ngejio: Nu trjeje, nu pɔɔnjyɔjɔ ñeje nu pɔɔndyizi ba enje kja yo ts'idyoɔɔ o kja yo ts'ui k'o ra muk'ɔ ma ri ch'atr'ɔ a jmii yo ntee k'o soo nu ngijeme. Nu ngijeme mut'ɔ jyojo ñeje kja yo ts'idyoɔɔ nu ngijeme b'ɔb'ɔ kja yo tr'ajɔɔɔi soo ra ɔnɔ tenxe yo ntee ra k'ich'i kja inzeroji ma ri kɔs'ɔji inɔnɔ, ma ri jɔnɔji ñeje ma ts'akɔji d'aja dyepjad'ɔ. Yo ntee k'o pes'i nu ngijeme me poo inkuee, dya sɔtrɔji, dya kja ga jyuji, me dyotr'ɔ ma ga jeje ma ra mezhe mazi ra dyak'ɔ, ri sogɔ ts'ijɔi k'o me na pee k'o ra dyoji k'o kjii ñeje ra dyak'ɔ pa'ja ma nzɔɔ. Pa dya ra dyak'ɔ ri ts'apɔ d'aja dyepjad'ɔ "BCG" yo ts'itr'i o ma gi ch'atr'ɔ a jmii yo soo nu ngijeme.

Ra mbeñeji k'o...

Nu nrrajma ra kɔs'ɔji kja inxiɔuji dya ra kjarɔji k'o inteji, ma ga ngich'i nu nrrajma kja inxiɔuji ga pa'ja, ga mbopɔ ngek'o dya sɔtr'ɔ na jotr'ɔ kja inyojɔji, k'o nuɔio dya ra dyak'ɔ ɔtr'ɔje, pɔɔndyizi ñeje nu pɔɔnjyɔjɔ. Ra kɔs'ɔji inɔnɔ ngek'o ra potr'ɔji nu nrrajma k'o b'ɔb'ɔ kja inyojɔji ngek'o ra te'ɔji ñeje inchimiji. Ri b'ob'ɔ na joo ma gi nzɔɔ, ma gi mimi ñeje ma gi inɔi. Ri mimi nu jango ngichi nu nrrajma. Dya ri inɔi k'o yo pjiɔ ñeje yo uii, dya ri jyee yo b'itɔ k'o me xixki ñeje dya ri ts'ɔs'ɔ tr'us'ɔ.

Pjembe k'o gi. Para kja ints'aja

Nuts'ke gi jɔaa nu inzero. Jangeko b'ɔb'ɔ kja inzero ko gi jɔaa o dyanrra gi jɔaa. Pjenga.

Mama yo kuar'ŕba:

Janzi kjæ mi pes'i ma gi jñanrra jo porŕ inzero.

Pjeko nrre gi jñanrra jo porŕ kja inzero, ma gi zonŕ ñeje ma mengi potr'ŕ.

Pjek'o ngeje yo gi para kja inzero a xes'e ñeje a mboo, opjŕ.

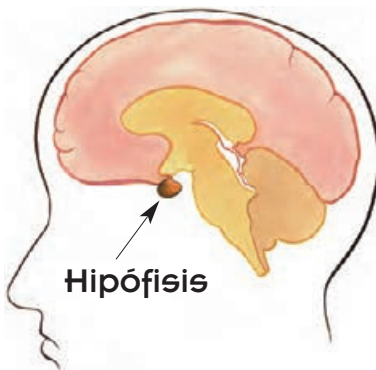
Ra **paraji** na punkjŕ... Zopjŕ nu ts'ixorŕ yo b'ezo ñeje yo nrrixu nrre nañoji.

Yo b'ezo ñeje yo nrrixu nrre nañoji

Tenxe yo kara kja nu xoñijomɔ nrre ri nañoji yo uii ñeje yo ntee. Nujio ntee xipjiji nrrixu ñeje b'ezo, ri paraji ma ga musɔji d'aja mbane kjo ts'itrii o ts'ixutr'i nrre naño ko b'ɔb'ɔ kja inzeroji, yo ts'itr'ii ñeje yo ts'ixutr'ii ri janraji ma ga porɔji ma ga sot'ɔ dyech'a kjeɔ ngeje ma ga mbɔrɔ ra tsa'a b'ezo ñeje nrrixu.

Yo mazi ri janraji ko porɔ kja yo ts'ixutr'ii ma ga mbezhe nrrixu ngeje ma pjɔrɔ ra xotr'ɔ kja ints'aja.

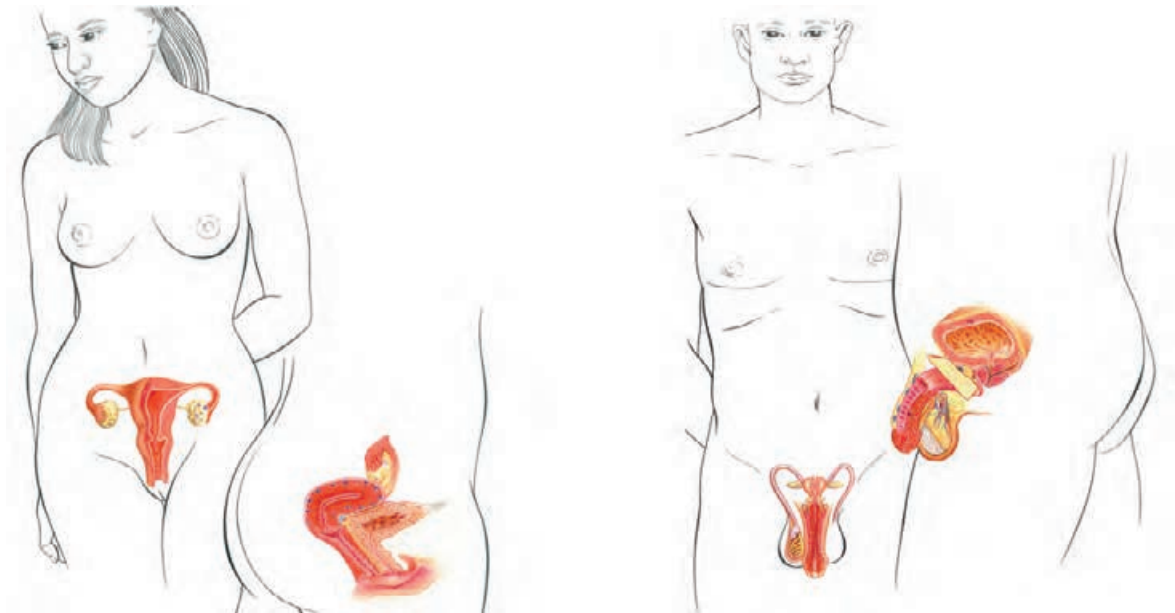
Nu sɔmpa ngeje ma pedye kjii kja ints'aja, nunu kjogɔ d'aja zana mezhe k'o jñii o yencho pa'a, tenxe yo ts'ixutr'ii ra xotr'ɔji ma ga sot'ɔji dyech'a kjeɔ o ñeje dyech'a jñii. Ma pjɔrɔ ra xotr'ɔ nu ts'ixutr'ii so'o ra ngeme nrrunte ma ra chempibi ints'aja d'aja b'ezo. Ko dyaja yo porɔ ngeje ma ga te'e insib'a nujio b'ɔb'ɔ a xes'e kja inchimi k'o únɔ b'aa ma siji ints'imbane.

Kja yo ts'itr'i porɔ ma sot'ɔji dyech'ayeje o dyech'anziyo kjɛɛ. Kja indyok'a ya gi únu ts'izambo, nujio ñɔɔji dabadiji ko inpjixi ko tuu. Ma ya zezhi ints'aja yo b'ezo pedye na punkjɔ b'oxɔ ma chebi d'aja nrixu k'a pjongɔ inkjii ma sot'ɔ insɔmpa. Yo porɔ ngejio: te'e ints'ɔd'ɔ ñeje ink'ɔsane, me ngee ma jña'a, te'e ind'aa ñeje kja na mbatr'ɔ inyojo. Ma ra chebi inb'oxɔ nu b'ezo ko inb'oxɔ nu nrixu so'o ra nrrunte nu nrixu. Pa re musɔ d'aja ts'imbane ri zojui na joo ko inpale o inmale ngeko ri mimiji na joo.

Jñanrra yo kuar'ɔba.

Dyɔs'ɔ kja yo kuar'ɔba inchuu ko gi paɾage yo ints'aja ko b'ɔb'ɔ a mboo ñeje a xes'e kja nu nrrixu ñeje kja nu b'ezo.

Nrrixu

- Pjek'o ngejio porɔ kja yo nrrixu ñeje kja yo b'ezo

B'ezo

Ra paraji na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ ñeje ri ñu'u nu jango b'ɔb'ɔ inzeroji nu jango ba enje yo ints'aji yo b'ezo ñeje yo nrrixu.

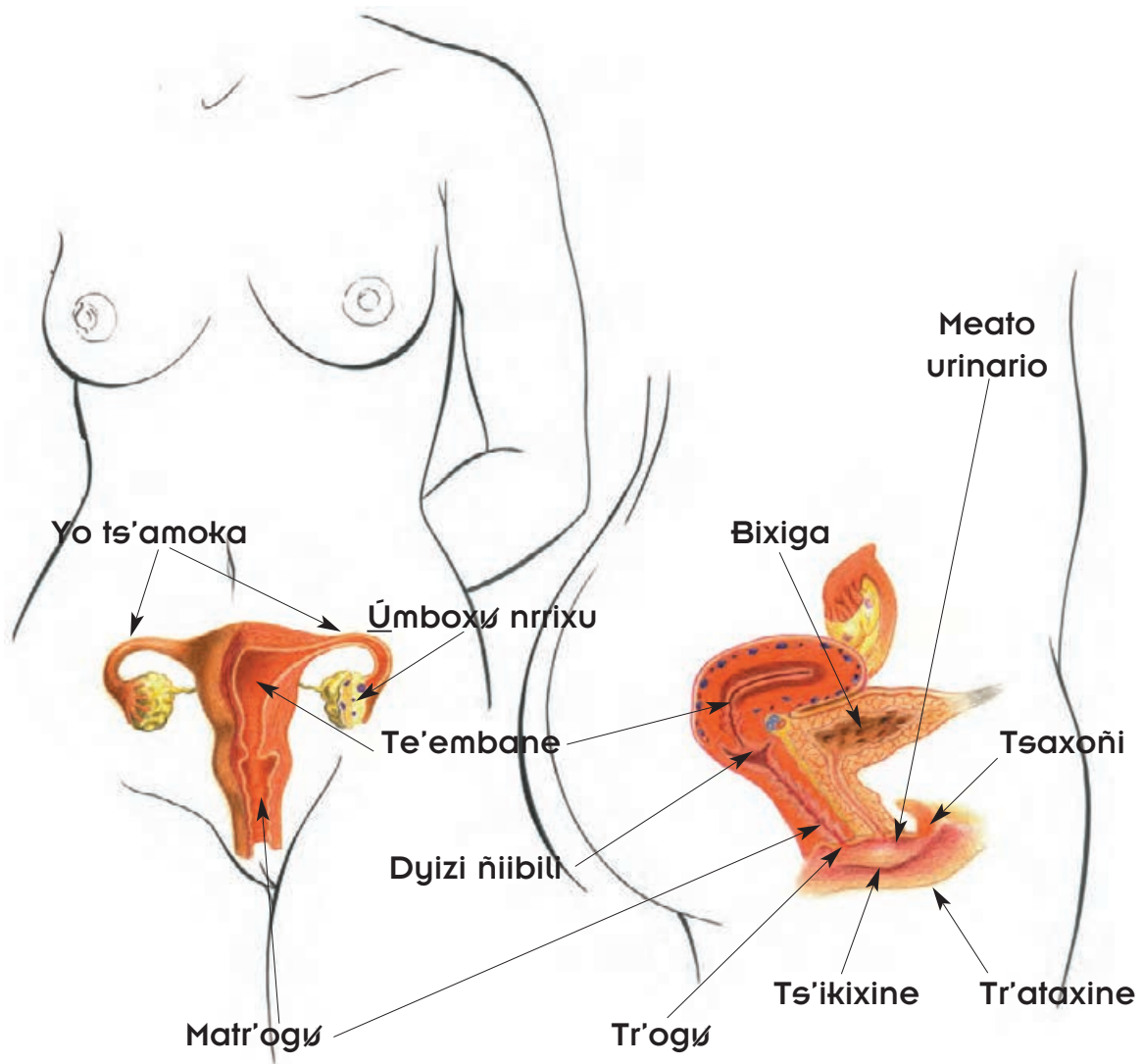
Ñu'u nu jango ba enje inzero yo ntee yo ints'ajaji.

Yo ints'aja yo nrrixu

Nujio ints'aja yo b'ɯb'ɯ a mboo ñeje a xes'e.

Yo b'ɯb'ɯ a mboo

- **Úmb'oxɯ nrrixu:** B'ɯb'ɯ a nrrɯb'ɯ kja inɲeme, exingetr'o d'aja ts'ikɯ, kja yo úmb'oxɯ b'ɯb'ɯ yo jmurkji, ma mengi chana ngeje ma ra mbɯɾɯ ra xotr'ɯ kja ints'aja nu nrrixu ñeje me pes'i ts'irojo.

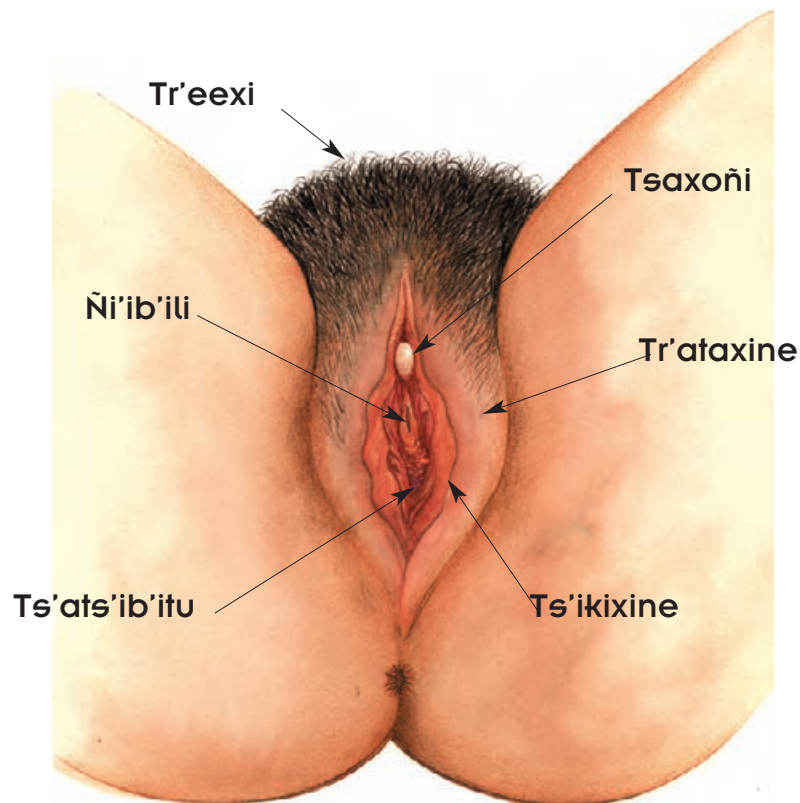

- **Yo ts'amoka:** Je b'ɔb'ɔ a nrrɔb'ɔ nu jango chebi yo yeje nrrodye ngek'o ra chebi nu jmurkji ma pedye kja nu ɔmb'oxɔ kja nu nrrunɔ kja nu te'embane.
- **Nu matr'ogɔ:** Ngeje d'aja tr'ogɔ k'a pes'i dyech'a ts'id yaxɔ, dyeje pa ra pjongɔ nu s'okjii, ma pjɔntrɔ nu matr'ogɔ ne chuu pjɔntr'ogɔ, ra dyak'ɔ ma gi pes'i ts'iui, ñeje yo me ich'i.

Yo b'ɔb'ɔ a xes'e

Nujio b'ɔb'ɔ a nrre kja inpjeme.

- **Tr'ataxine:** Ngejio yeje zana ne tr'atr'a xinrras'ɔ ñeje nu ts'ib'itu xebo a xes'e jɔsɔ inxii.
- **Ts'ikixine:** Je b'ɔb'ɔji a nrrɔb'ɔ yo tr'ataxine je chebi a mboo, dya Kasa inxii.

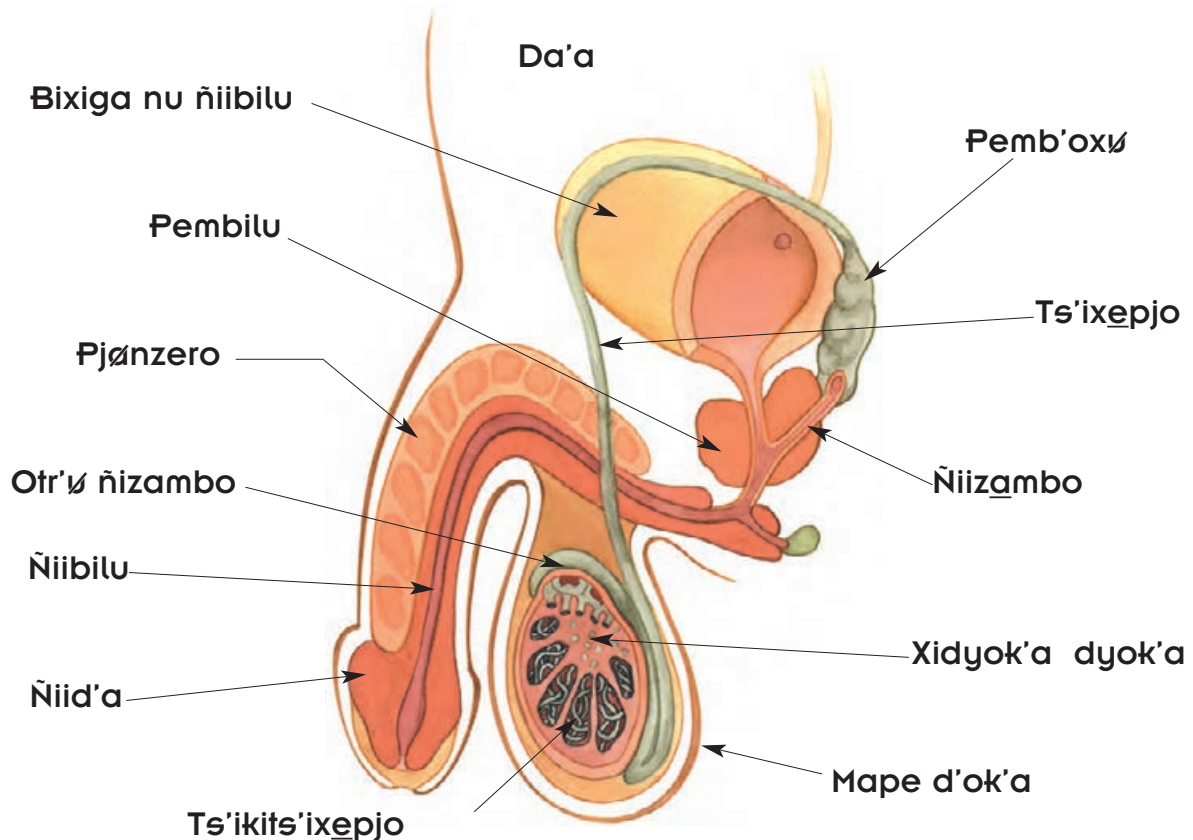

- **Ts'axoñi:** Ngeje nu me choꝛtrjo pes'i na punkjꝛ yo jmurkjii ñeje yo nrras'ꝛ, me porꝛ na punkjꝛ ma ga dyod'ꝛji.
- **Ts'ats'ibit'u:** Ngeje nu me ts'ꝛtr'ꝛ jets'pi nu da'a ra ngichi kja nu matr'ogꝛ dya ra xꝛtr'ꝛ ñeje soo ra xꝛtr'ꝛ z'oo dya ra yonteji.

Kja yo nrrixu, a xes'e nu jango ne piluji, kja nu matr'ogꝛ ñeje kja nu dyekola b'echi b'ꝛntr'o, ngeko ri ts'aa na joo ngek'o dya ra sonk'ꝛji kja inmatr'ogꝛ o nu jango ne pilu, nziga kjaa ma gi kjuarꝛ gi pojo ri chĩts'i ga ma a nrrꝛb'ꝛ ngek'o dya ra mgeme pjojo nu jango ne pilu.

Ints'aja yo b'ezo

Je b'ꝛb'ꝛ kja ints'aja nujo: yeje dok'a, pembilu ñeje da'a.

Yo ints'aja yo b'ezo k'o b'ub'u a mboo

- **Dyok'a:** Ngeje k'o yeje k'o exingetr'o muru, je b'ub'u a nrrub'u kja inpjeme, nunu Je pedye yo ts'izambo.
- **Jñizambo:** Nujio tunu yo ts'izambo k'o kjaji kja yo d'ok'a ngek'o ra pjongu.
- **Da'a:** Ngeje nu ma ga zezhi te'e na nojo me na mee kja na pjongu b'oxu k'a ne chuu pjonzambo.
- **Nu b'oxu:** Ngeje ma ga chanui yo ts'izambo ñeje ma ga pjongu n pemb'oxu, nu kja pembilu ñeje k'o dyaja, exingetr'o ba'a. Nu b'oxu dyeje pa ra cheñe yo ts'izambo.
- **Nujio pemb'oxu:** Chejui d'aja ts'imape k'a na maja na jo ga ñunu, k'o b'ub'u a xoñiji ch'unubi k'o yo ts'ixepjo nu jango ne mbedye yo ts'izambo. Ngeje nu jango pedye nu ts'ireje k'a chanabi k'o yo ts'izambo ngejio xipjiji b'oxu.
- **Pembilu:** Ngeje nu pjongu b'ilu je xinch'i k'a nu bixiga exingetr'o d'aja lojo, nu k'o kjaa pjongu ts'ireje kja na chanui yo ts'izambo, ngek'o ra mbezhi b'oxu.

K'a d'aja yo ngijeme ko kjogꝛ kja yo nrrixu ngeje nu songijeme nu kja dyizi nu te'embane. Kja nu B'onrro otr'ꝛ b'ꝛb'ꝛ kja nu xoñijomꝛ pes'i na punkjꝛ nrrixu ko soo nu ngijeme. Nunu songijeme sotr'o xe ts'irgi choxtr'o ngeko xe ra jogꝛts'ꝛji ma ra nuk'ꝛji inb'oxꝛ na joo. Nujio ra ts'aji tenxe yo nrrixu yo ya chempibi ints'ajaji, yerga kjaji ka kjææ.

Ma musꝛji tr'ii

Nu ko d'aja yo kjaa na joo yo ntee ngeje ma musꝛji intr'ii. Ma kjaji yo so ra kjagoji k'a ra mimi yo dyaja ko nrre chetr'ozꝛgoji.

Jmurꝛji ko indyoji kja nu ngunxorꝛ, ri churꝛji nujio ra dyonkꝛji kja ints'ixiskuama:

- Pjenga na joo ma muxtr'iji.
- Pjeko gi parage ma muxtr'iji.

Ma ætr'æ ts'imbane yo ntee

Nu k'o me na joo k'o kjaa yo ntee k'o kara kja nu xoñijomꝛ ngema ætr'æji k'o dyaja nu dyoji, ngek'o ra te'e d'aja d'adyo ntee. Ma ga te'e yo dadyo ntee, na joo ga ñets'ejji pjek'o ma nteeji ngejio ra jñꝛs'ꝛ yo nu dyoji.

Pa ra dyætr'æji d'aja ts'itr'i, ne k'a ra chjunꝛbi d'aja jmurkji ñeje d'aja ts'izambo. Nujio jmurkjii je pedye kja nu úmb'oxꝛ nu nrrixu, ma ya ne mb'ꝛꝛ ra xotr'ꝛ inzana, jezii d'aja jmurkjii kja nu úmb'oxꝛ, kja yo d'ok'a me únꝛ na punkjꝛ ts'izambo ma ya na zezhi.

Ma ga chempiji ints'aji

Ma ga chempiji ints'ajaji jña na punkj k'o pes'i yo ntee, mazi ma me maja ñeje nu jango ga kja inzero , dya ga joo ga jñanrraji yo nu dyoji, b'ɔb'ɔ na punkj jangorga mamaji ma ga chempi ints'aja yo ntee; nujio dyaja ngeje ra chempibi ñeje ma ra ts'abi nu s'iya. Ma ra ts'aji nu s'iya dya soo kjok'o ra jñanrra ngek'o nu b'ezo ñeje nu nrrixu soo ra mamabi k'o mbeñebi ñeje ma ga ts'abi ngeje ma ga chempibi yo ints'ajui.

Ma yeje tr'antee ra mamabi ra ts'abi ints'is'iya ma ra chebi nzi ga yejui ints'ajui me nee k'e ra chempibi.

Ma ra chempibi ints'aja nu b'ezo soo ra xichi yo ints'izambo kja inmatr'ogɔ nu nrrixu ngek'o ra te'e d'aja ts'inbane.

Ma ga chempibi ints'ajaji ra kjaji na joo ngek'o ra jñets'e ma mengi nee, ri ts'ompɔbi nzii ga yets'ui, tenxe yo kjaji dya ga joo ga jñanrra yo ntee nujio ya chɯt'ɔ ñeje yo b'ɔb'ɔ nu jango gi karaji.

Nujio ya chɯt'ɔ ya nrrumbeñebi, zojui na joo pjek'o ra ts'abi, ngek'o ra mimiji na joo.

Ma ra mamabi ra chempibi ints'ajui, ra mants'eje, dya kjo ra xipji, ra ts'aa na joo. Dya kjok'o ra s'isk'i ri chempibi ints'ajui ma dya gi nee. Jmurɔji k'o indyoji k'o b'ɔb'ɔ kja nu ngunxorɔ, ri chɔrɔji k'o o'nk'ɔ yo:

Pjek'o gi mbeñe pa re chanaji k'o dyaja ntee

Pje ne ra mama ma chempibi ints'aja yo ntee

Mama k'o dyaja k'o kjaji ma ga chempi ints'aja yo ntee

Jñuspꝛ inchuu kó gi pꝛꝛꝛ, yo b'ꝛb'ꝛ a mboo ñeje a xes'e kja ints'aja nu b'ezo ñeje nu nrrixu.

Pjek'o kja ints'aja nu b'ezo ñeje nu nrrixu

- Tenxe zꝛgoji soo ra sodyeji ma ra chempibi ints'ajui.
- Ri pjot'ꝛ nu exingetr'o ts'imape k'a ts'ꝛtr'ꝛ yo únꝛji kja nu ngungijeme.

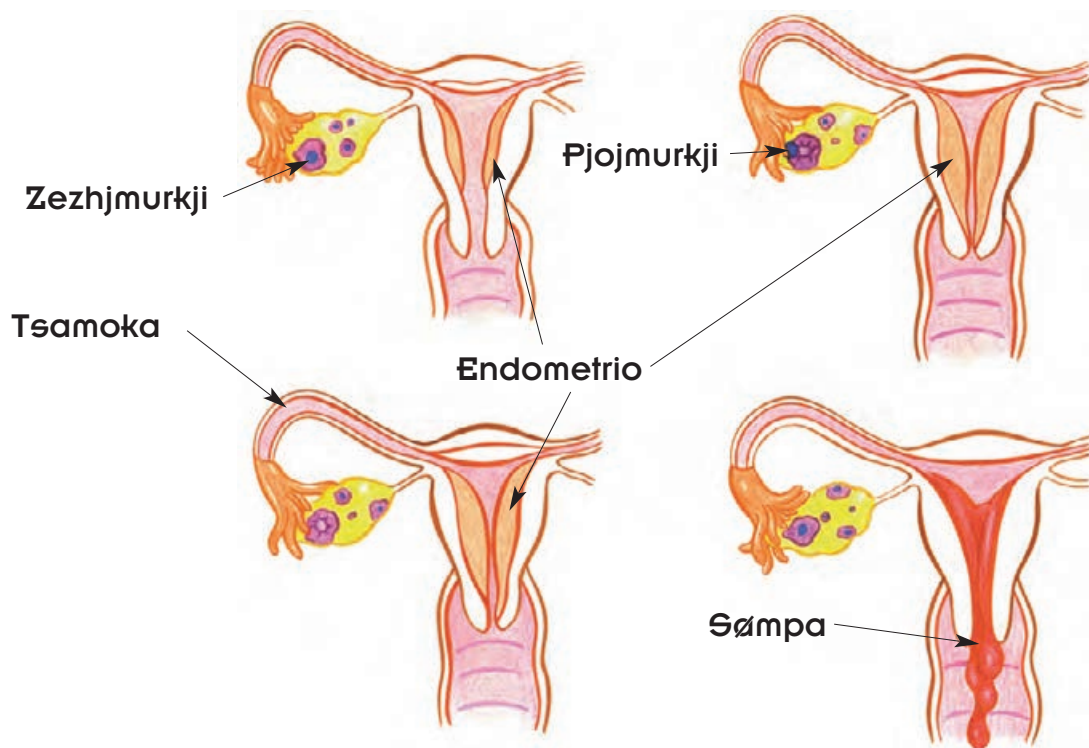
Dya gi rresga , pjoɾ na joo, nu gi chuʔɔbi
Ñeje yo inbedyi.

Ra **paɾaji** na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ. Insɔmpa'a yo nrrixu.

Insɔmpa'a yo nrrixu

Yo pa'a ma soo inpa'a yo nrrixu pezheji nreze ma ra mbɔrɔ ra xotr'ɔ nu nre zana jod'ɔ nu jango ra mimi nu jmurkjii ngek'o ra te'e d'aja ts'imbane ma sɔt'ɔ dyech'a nziyo pa'a ngeje ma k'ɔgɔ nu jmurkjii kja nu ɔmb'oxɔ, ma dya chempibi ints'ajui ma ya kjogi yo dyech'a nziyo pa'a nrro ra mbuxtr'o na yeje.

Nu sɔmpa'a pjɔrɔ ma ga sɔjɔ inpa'a mezhe ko jñii oyencho pa'a. Nu sɔmpa'a ñets'e ma ga mbɔrɔ xotr'ɔ nu tr'ɔxkjii k'o me na mpee ko pedye kja inzero yo nrrixu kja inmatr'ogɔ, nu otr'ɔ pa'a ma xotr'ɔji ngeje ma pjɔrɔ insɔmpa'a.

Yo sampa'a dya nrre chetr'jui ma kja pjɔrɔ. Nu pa'a ma pjɔrɔ nu xotr'ɔ ñeje ja nzi mezhe dya nrre chetr'jui ; ma kja pjɔrɔ re so'o na ɔ'ɔ a nrrɔb'ɔ kja inpjeme o a xoñiji kja insonɔ. Nujio ne chuu ɔpjeme soo ra ngɔs'ɔ ma ya kjogɔ ja nzi kjɛɛ.

Nu sampa dya ngeje d'aja ngijeme dya ri ts'eje ñeje dya ri suu. Ma so'oji inpa'aji sotr'o ra kjaji tenxe inb'ɔpji ; na joo ra mbech'aji ints'aji nu jango xotr'ɔ ko nrreje ñeje xabo ngek'o na jiaja pa dya ra s'omb'ɔji.

Ma soo ra ngeme nrrunte nu nrrixu.

Kja yo ɔmb'oxɔ, d'aja jmurkjii te'e nrreze ma pjɔrɔ insampa'a mezhe k'o dyech'a nziyo pa'a. Ma sot'ɔ dyech'a nziyo pa'a nu jmurkjii k'a ya te'e sogɔ nu ɔmb'oxɔ kja nu kjogɔ kja yo ts'amoka ; ngeje mamaji soo ra nrrunte. Nujio yeje ɔmb'oxɔ pjos'ɔbi , nziga d'aja zana nu k'a d'aja ɔmb'oxɔ jezi ra mbedye k'a d'aja jmurkjii.

Ma ga kja, d'aja nrrixu ma ra chempi ints'aji soo ra ngeme nrrunte, nu jmurkjii soo ra zɔrɔji k'a d'aja yo ts'izambo k'a b'ɔb'ɔ kja inmatr'ogɔ ma na chempibi ints'aji. Nu jmurkjii dya sɔrɔ nu ts'izambo tenxe nu d'apa dya ra nrrunte. Ma nu jmurkjii jo zɔrɔ nu ts'izambo nzhodɔ kja nu ts'amoka ngeko ra zɔtrɔ kja nu te'embane ngeko ra chebi na joo pa ra te'e k'a d'aja dadyo ts'itr'ii. Ma sot'ɔ dyech'a nziyo pa'a nu jmurkjii dya sɔrɔ nu ts'izambo pjɔrɔ na yeje nu sampa.

Nujio pa'a ko ra dyɔs'ɔji.

Na joo k'a yo nrrixu ra dyɔs'ɔ yo pa'a ko ra mezhe insampa'a. Ma ts'aji yo soo ra mbara jango nzii pa'a pes'i nziga d'aja insampa'a, pjeko ma pa'a pjɔrɔ, jango nzii pa'a ko mezhe nu sampa'a ñeje ra mbara pjeko ma pa'a soo ra nrrunte ngeko dya ra chempibi ints'aji nujio pa'a k'o ngeko dya ra nrrunte ma dya nee.

D'aja ts'izambo soo chebi d'aja jmurkjii ma sot'ɔ jñii pa'a ma ya ne kjogɔ kja inmatr'ogɔ nu nrrixu ma soo ra nrrunte ra kjogɔ a nrre nu sampa'a nu jmurkjii dya tuu d'apa o yepa'a dya soo ra chempibi ko jñii pa'a ma soo ra

nrrunteji ñeje ko jñii pa'a k'o yarge kjogɔ. Ma nu sɔmpa'a mezhe ko 28 pa'a, nu pa'a 14 nu sɔmpa soo ra nrrunte, ma mezhe 35 pa'a, nu soo ra nrrunte ra kjogɔ nu pa'a 17 ma sɔmpa'a. Pa ri para jingo ra kjogɔ ma soo ri nrrunte soo ri dyɔs'ɔ jingo ngeje ma na pa'a ints'aja; nuɔio xe juɔs'ɔ k'a ts'ike ma ya ne kjogɔ ma soo re nrrunte.

Nu sɔmpa k'o pes'i 28 paa

1 M'a xotr'ɔ	2 M'a xotr'ɔ	3 M'a xotr'ɔ	4 M'a xotr'ɔ	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14 Ma soo ra nrrunte
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29 M'a xotr'ɔ	30 M'a xotr'ɔ	31 M'a xotr'ɔ	1 M'a xotr'ɔ	2	3	4

Nu d'adyo sɔmpa

Nu sɔmpa k'o pes'i 25 paa

1 M'a xotr'ɔ	2 M'a xotr'ɔ	3 M'a xotr'ɔ	4 M'a xotr'ɔ	5	6	7
8	9	10	11	12 Ma soo ra nrrunte	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26 M'a xotr'ɔ	27 M'a xotr'ɔ	28 M'a xotr'ɔ

Nu d'adyo sɔmpa

29 M'a xotr'ɔ	30	31	1	2	3	4
-------------------------	-----------	-----------	----------	----------	----------	----------

Nu sꝱmpa k'o pes'i 35 paa

1 M'a xotr'ꝯ	2 M'a xotr'ꝯ	3 M'a xotr'ꝯ	4 M'a xotr'ꝯ	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17 Ma soo ra nrrunte	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	1	2	3	4
5 M'a xotr'ꝯ	6 M'a xotr'ꝯ	7 M'a xotr'ꝯ	8 M'a xotr'ꝯ	9	10	11

Nu d'adyo sꝱmpa

Nujio ri ts'aji pa dyari muxtr'iji

Tenxe yo jmꝱte ra mama ts'eji ja nzii ch'ii k'o ra zijui.

Pa dya kja ri mꝯs'ꝯ na punkja inch'iji, b'ꝯb'ꝯ k'o yeje k'o ri ts'aji: nujio ri ts'aa jango nzii kꝯꝯ k'o gi nee ñeje ma exi ok'ꝯts'ꝯji ints'aji. Nujio ri ts'aa jango nzii kꝯꝯ soo ri b'ob'ꝯ ngek'o ri muxtr'i, nujio ri kjaji jango nzii kꝯꝯ soo ri si'iji o ts'aji dyepjad'ꝯ o ra jñuspꝱbi kja inpjemeji. Tenxe yo nrre dyejio:

Yo exi ok'ꝯts'ꝯji ints'aja ngejio: kja nu nrrixu ra jyutr'ꝱji ints'amoka ñeje ma itaxꝯns'ꝯji o ma dyopk'ꝯji ints'amoka.

Nu b'ezo soo ra pjotꝯ kja ind'aa nu jñus'ꝯ ts'imape ñeje k'o dyaja k'o na joo pa dya ra muxtr'iji. Nujio ma ri ts'apꝱji na joo dya ra muxtr'iji ñeje dya ri soodyeji. Kja nu b'ezo soo ra jyutr'ꝱji ñeje ra dyopk'ꝯjij injñii yo ts'izambo.

Pa ri mamaji k'o gi neji ri ts'aji, ma kja nu ngungijeme ngek'o ra xits'iji pje ri ts'aa.

Ma gi nee ri muxtr'i ngeje ints'akje ñeje injmute.

Ra paraji na punkj... Zopjx nu ts'ixorx ya ri mamaji k'o indyoji

Yo sonk'xji ma gi chenpiji ints'aji

Yo muk'xji ma gi chenpiji ints'aji ngeje ngijeme k'o d'ak'x ma dya gi pjorxji. Pes'i ins'okx yo ts'iuui, ts'idyoxx, ts'ojo ñeje tr'oo.

Nujio sonk'xji ma gi chenpiji ints'aji dya ne mbuxx k'o nujio:

- Ma ri maa nu jango xaja yo ntee
- Ma gi chansa kja nrreje
- Ma gi s'utr'pxji a nee
- Ma ga mbxk'x'ts'x d'aja ts'iuui.

Nujio ne pjxtr'k'x nu gijeme ngeje:

- Ma ri chenpibi ints'ajui ma dya gi pjotx kja ind'aa nu mb'uxad'aa.
- Ma gi chenpibi yo ntee k'o kja dyepjad'x k'o xipjiño kja inñinkjii.
- Ma gi chenpibi na punkjx ntee.
- B'xb'x nrre ntee k'o ra somb'x k'o nujio:

Chenpiji Ma gi chenpibi ints'aja yo ntee k'o ya sod'x

Ma nrrunte D'aja nrrixu ma ya sod'x soo ra muk'x ints'imbane ma nrrunte o ma ya ra mus'x.

Munkjii Ma xichiji nu soonkjii, ma gi kja dyepjad'u k'o na poxx.

Nujio sonk'xji soo ra tunk'xji yo soongijeme, dya kja ra soo re mus'x ts'imbane. Re nrrunte a xes'e kja inpjeme, yo ts'imbane k'o gi mus'x exisodyetr'oji ñeje yo yoxk'x.

Yo dyaja nujio soongijeme (VIH-SIDA) soo ra mbotr'k'x.

B'ꝛb'ꝛ ko dyote somb'ꝛji ma ga chenpiji ints'aji dyaja yo ri paꝛa ngejio kjaa: ts'irojo o yo tr'ogꝛ kja ints'aji kja indyek'ola o a nrre, ma pedye b'oxꝛ kja inmatr'ogꝛ o kja ind'aa ñeje ma juꝛ'ꝛ tr'axaxa kja ints'aji.

Ra paraji na punkjꝛ...

Zopjꝛ nu ts'ixorꝛ Nu ngijeme k'a muk'ꝛ ñeje ri ñu'u kja **nu ts'ikits'ixorꝛ 2.4** ma gi kaja nu ts'imape.

Nu ngijeme k'a muk'ꝛ. (VIH / SIDA)

Kja nu B'onrro ñeje kja yo dyaja tr'ajñiñi, nu VIH/ SIDA ngeje d'aja nu ngijeme nu me na s'oo ...

Nu SIDA ne ra mama:

Ngeje ma soo (síndrome)

Ma dya kja pes'i pjekorge mb'osꝛ inzero (inmuno deficiencia)

Ra dyak'ꝛji (adquirida) kjaꝛ nu ntee dya kja soo ra ts'as'ꝛ nujio ra s'omb'ꝛ inzero ñeje k'o dyaja ngijeme. Nuna ngijeme ra zints'i ri chuꝛ.

Nu VIH ngeje nu ts'ikits'iui ma dya kja pes'i jangorga ts'as'ꝛ nujio ra s'omb'ꝛ inzero; nuna kichi kja inzero nrezeko ya ro pjꝛtꝛ nu muk'ꝛ ngijeme.

B'ꝛb'ꝛ yo dyaja ntee ko pes'i nu VIH ñeje dya pes'i nu muk'ꝛ ngijeme SIDA, soo ra mut'ꝛ yo dyaja ntee.

Nu VIH/ SIDA soo ra pench'k'i ngextr'o ma:

- Ma ri chempibi ints'aji ma dya pjeko gi pjotꝛ ko d'aja ntee ko pes'i VIH/ SIDA.
- Ma dakji kjii k'a s'od'ꝛ ma ra xich'k'iji kja inñiikjii, ma gi kjaa dyepjad'ꝛ k'o s'od'ꝛ o ma ra dyak'ꝛji k'a d'aja k'a b'ꝛb'ꝛ kja inzero yo dyaja ko pes'i VIH.

- Ma d'aja nrixu k'a ya s'od'x jmutx inbane ma nrrunte, ma ga musx o ma jotx.

Nx VIH/ SIDA dya dak'xji ko nujio:

- Ma jango gi xaja ñeje nu jango gi sii jñonx kja yo jñiñi.
- Ma gi zengate, ma gi chajui ñeje ma gi sutr'pax a nee o xe dyaja k'o ra chebi yo ntee ko pes'i VIH/SIDA.
- Ma gi pjorx yo ntee k'o pes'i VIH/SIDA ma ngeje indyoji o inbedyi.
- Ma gi jeje o ma jense k'a d'aja ntee k'a pes'i VIH/SIDA o ma gi jñonxbi ma gi kompxbi k'a d'aja mojm, nu jango gi sii nrreje ñeje nu ts'ijuañi.
- Ma gi mimi. Ma gi pæpji, ma gi xorx o pjeko gi kjaa ko yo dyaja ntee k'o pes'i VIH/SIDA.

Tenxezgoji soo ra dyak'xji nu SIDA, ngeko na joo ra pjorxji ga kjaba :

- Ri pjorx ma re chempibi ints'aja.
- Dya ri dyompax injmæte.
- Re dyonx jango ga kjaa nu ngijeme.
- Nu kjii ñeje ma gi chempibi na joo.
- Dya ri pjosjui ko nujio gi dyætr'x ints'ædx ñeje nu dyepjad'x.

Nu jango gi soo ma gi pes'i nu VIH/SIDA ngejio:

- Dya kja ga jixk'x, me dak'x diji, mengi soo treje o paja ma kjogx d'aja zana.
- Ma pjek'o nrre pes'i kja inxingero, ma ñets'e yo ts'ipótr'x kja indyizi ñeje kja inkalx.

Nziga d'aja yo naño ntee ko ya mbes'i nujio soo ra maa kja nu ngungijeme k'a b'æb'x nu jango karaji.

Tenxezgoji soo ra nutr'kxji inkjii kjo dya ri pes'iji nu VIH/SIDA, ma ra nets'eji ga kjanu ngeko na joorga soji nujio :

- Na joorgi soo
- Dya ra jmutxji
- Ra xits'iji yo na joo ñeje ra dyætr'k'xji nu ætræntee
- Ra pes'iji na joo inzeroji.

Ra mbeñeji k'o...

K'a d'aja yo ri pes'iji tenxe yo ntee ngeje ma soo ra musꝛji na punkjꝛ dadyo tr'ii nziga kjaa yo dyaja yo kara kja nu xoñijomꝛ nujio soo ra únꝛ yo ntee ra ts'aji injña a yo jñiñi, ra zoji ñeje ra nee yo nu dyoji. Ma musꝛji na punkjꝛ tr'ii ngeje ma ra mamats'ej i jingo ri ngeje ñeje jango ga ts'aji nu jango karaji.

Jñanrra ñeje ri zopjꝛ nujio kuatr'ꝛba:

Pjeko gi mama ge ngeko ra soo ri zoji yo dyaja ntee.

Sot'x kja nu ts'ixiskuama nujio nrre naño yo gi kjaa ma gi chempibi:

1. Dya pjeko ri ts'apx injmæte ma dya nee.

2. Ma gi chempibi otr'x ri zojui.

3. Mama na joo ko gi mbeñe.

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

8. _____

9. _____

Mamaji ya ri chets'piji yo xits'iji.

Ra mbeñeji k'o...

Kja yo ntee ma muxtr'iji ne ra ñu'u ko nu ma gi chempibi. Nu ma gi chempibi ngeje yo nee yo ntee. Ngeje ma ya gi tr'xmbeñeji pa ra ne'eki injmæte, ngeko ra nu'u jango ga kjaa ga zoji ma chempiji.

Ma ne'eki ra chempiji porx nujio : porx inzeroji, yo so'oji, nu jango ga kjaa ñeje ma mæjæ ñeje ko dyaja ko nujio ntee ko gi zoji nujio na joo k'a ri kjaji, ko nujio pjenrre ri kjaji ñeje yo ri mbeñeji ñeje nu jango ri karaji.

Ts'ixorꝛ

2 Mojo ra paꝛaji inzeroji

Inzeroji pꝛpji tenxe yo nrre naño. Pa ra paꝛaji na joo pjek'o pꝛpji mojo ra paꝛaji k'o xe dyaja k'o b'ꝛb'ꝛ nunu ñeje k'o pje kjaji.

mbꝛꝛꝛ... Ya gi dyonꝛge jaa ga kja ga dak'ꝛ inm'ꝛb'ꝛ. Nu m'ꝛb'ꝛ ngeje nu t'ꝛt'ꝛ na zezhi nu kjii tenxe kja inzero sotr'o ra so'oji kja yo ts'ĩnikjii yo b'echi b'untr'o kja inxingeroji.

Ya gi soo d'aja paa jango ga ñꝛnꝛ inkjii.
Jñꝛs'ꝛ k'o yeje inñidye nu jango chotr'ꝛ indyee jango ga kjaa nu kuatr'ꝛ a xoñiji ya ri chuꝛꝛ kja
ints'ixiskuama: jango gi soo. Pjenga na joo ma xinch'i nu kjii a mboo kja inzero.

Nu xinch'ñikjii.

- Gi parage jango ne xinch'i nu kjii kja inzero.
- Jango gi ñu'u janga kjaa yo:
- Jange k'o b'ɔb'ɔ kja inzero k'a t'ɔnɔ yo kjii tenxe kja inzero.
- Nuts'ke, ya dyenk'ejj ja ga kjaa ga dak'ɔ inm'ɔb'ɔ.
- Gi para jango ga dyedyiji ma dak'ɔ inm'ɔb'ɔ.

Chets'piji ya ri mamaji jango ga kjaa yo xits'iji ko indyoji.

Pa ri mbeñe o ri para jango ga dyedyiji ma dak'ɔ inm'ɔb'ɔ, ts'aa yo ts'ikits'ixorɔ 2.5. Ja ga kjaa ga dak'ɔ inm'ɔb'ɔ.

Nu kjii xinch'i ma dak'ɔ inm'ɔb'ɔji nujio jango nzi dak'ɔ inm'ɔb'ɔji ne chu'u z'ɔɔnm'ɔb'ɔ. Ngeje nu mazi b'ɔb'ɔ ma mengi ñɔnɔ, ma mengi potr'ɔ, ma gi ɔd'ɔ, ma gi suu ñeje d'agɔ ma dya pjeko gi kjaa. Ma nu z'ɔɔnm'ɔb'ɔ ma jus'ɔ o ma d'agɔ, ne ra mama b'ɔb'ɔ yo dyaga joo nu ma ga kjanu ri maa nu jango ɔtr'ɔ yo ntee.

Nujio ñi'i nu jango kjogɔ nu kjii

- Nuts'ke o yo d'aja k'a b'ɔb'ɔ kja nu ngunxorɔ jo ngɔsb'ɔji inkjii ngeko ra nutr'ɔji.
- Nu ma ga kjanu, mamaji jango ne pjomb'gɔji.

Kuat'ɔ kja ints'ixiskuama jango gi mbeñe ga kjaa xinch'i inkjii kja inzero ya ri jich'i indyoji.

Ra pɔraji na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ yo inñi'iji nu inzeroji.

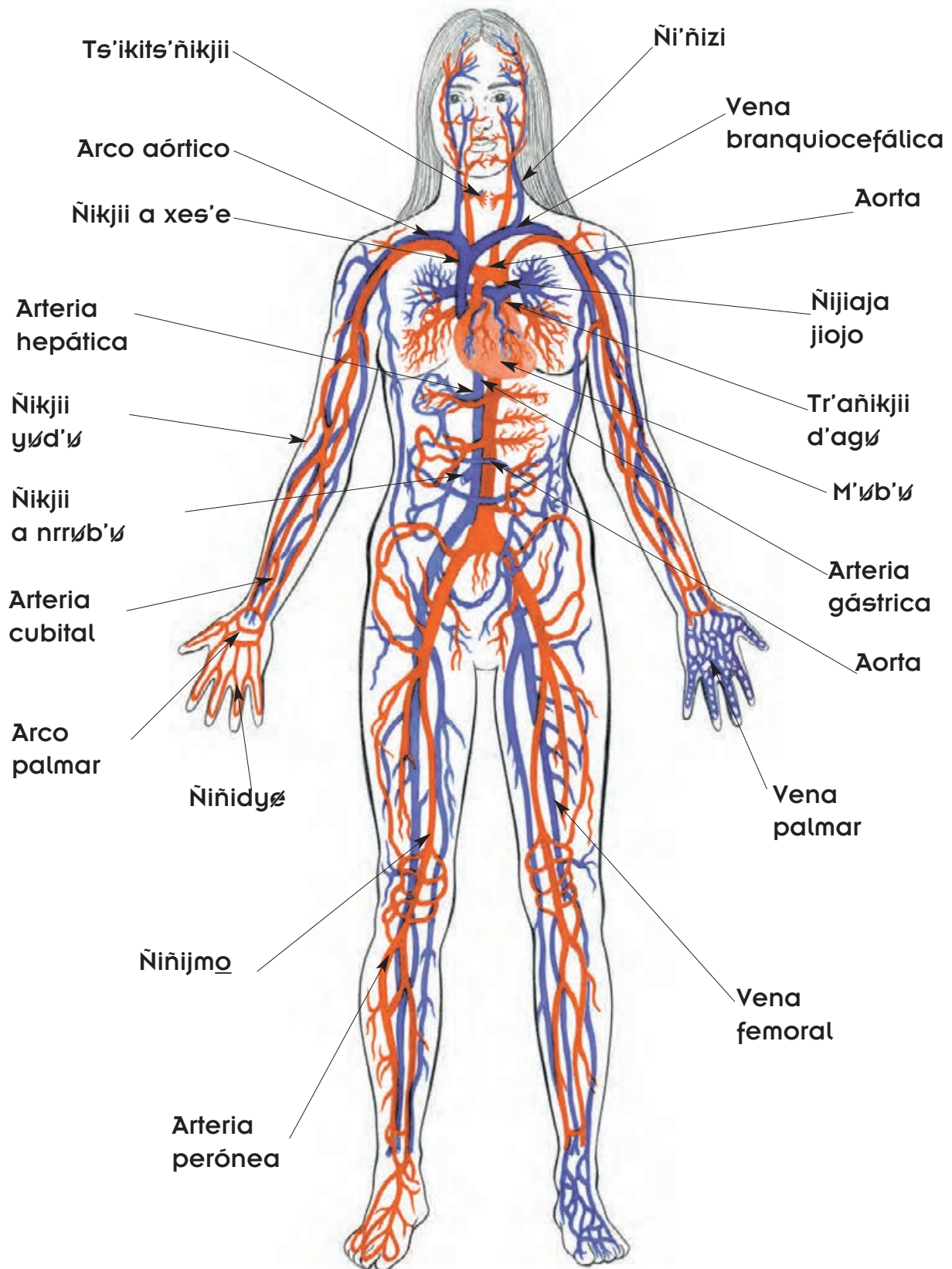
Yo inñi'i nu inzeroji

Yo inñi'i nu inzeroji chunub'i k'o inm'ɔb'ɔ, nu kjii ñeje yo nu pjongɔ jmurkjii.

Nu kjii xinch'i tenxe kja inzeroji tepi yo na punkjɔ ñii yo me na joo nzhodɔji nu d'aja tr'oo nangarɔ. Nu kjii pjɔrɔ ra nzhodɔ nrreze kja inm'ɔb'ɔji kja yo ts'iñiikjii, yo ts'ik'its'iñiikjii je paa kja yo ñiikjii ya ro nzhogɔ kja inm'ɔb'ɔji.

B'ɔb'ɔ k'o jñii ñii nu jango nzhodɔ nu kjii: ts'iñiikjii, ts'ik'its'iñiikjii ñeje yo ñiikjii nujio ñets'e jango ga kja na pizhi ñeje k'o tunuji nzi ga d'ajaji.

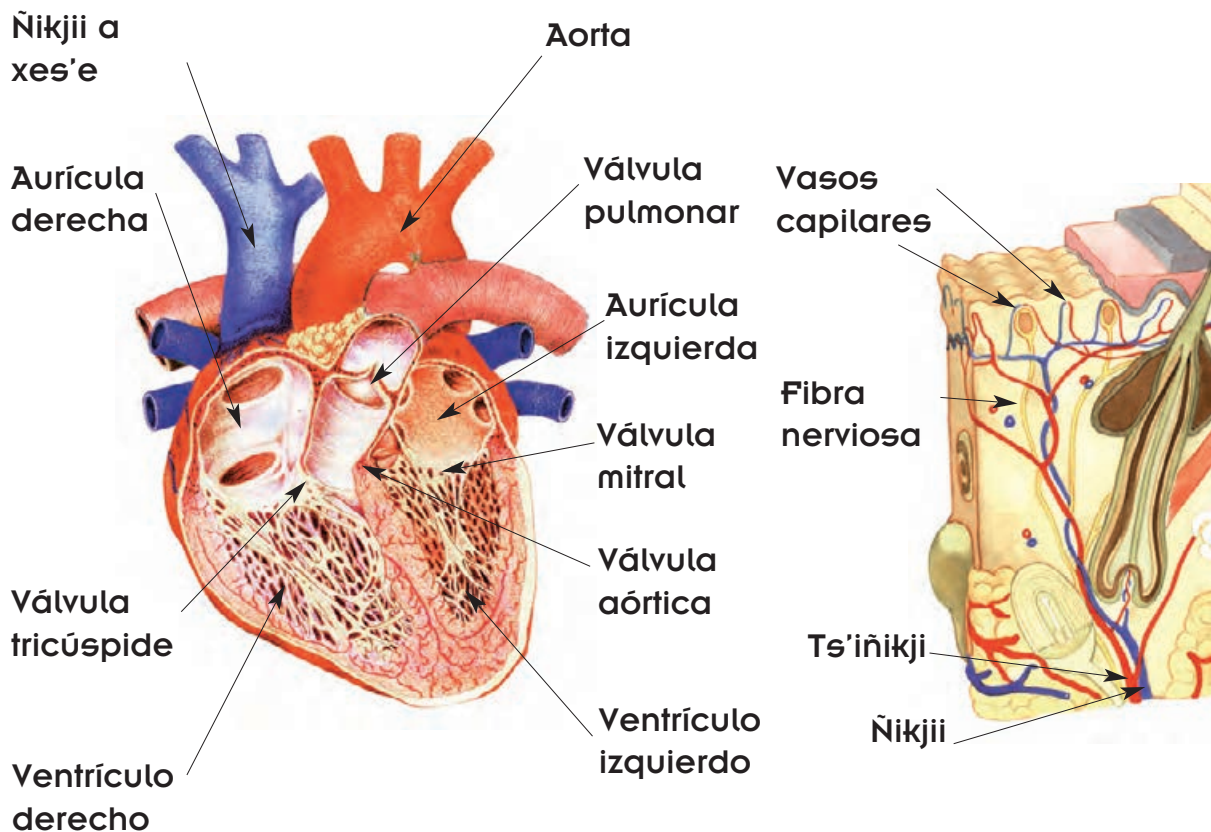
- **Yo ts'iñiikjii:** Ngejio tunɔ nu kjii kja inm'ɔb'ɔ tenxe kja inzeroji, nu kjii k'a nzhodɔ na mbaja ma b'ɔb'ɔ nu nrrajma.
- **Yo ts'ik'i ts'iñiikjii:** Dya ga mpai, pomb'ɔbi yo ts'iñiikjii ñeje yo ñiikjii.
- **Yo ñiikjii:** Ngejio na mpai k'o tunɔ yo kjii kja tenxe inzeroji ñeje kja inm'ɔb'ɔji, nu kjii k'a nzhodɔ kja nu xinch'ñikjii mazi na mbaja, ngeje nu tunɔ tenxe yo dya kja ga joo kja inzeroji.

Pjembeje k'o b'ɔb'ɔ kja nu kjii

Kja nu kjii b'ɔb'ɔ d'aja nrrekji k'o xogɔ yeje; mbakjii ñeje tr'oxkjii.

- **Mbakjii:** Ngejio nzhok'ɔ ñeje ra nrrunɔ nu ts'inrrajma tenxe kja inzeroji nrrre tuns'ɔ nu ts'inrrajma k'o dya ga joo. Ma dya b'ɔb'ɔ na punkjɔ kjii kja d'aja ntee mamaji so'o ngijeme k'a dya poo inkjii, nunu so'o ra dyak'ɔji ma dya ñonɔji na joo.
- **Tr'oxkjii:** Ngeje nu ñana inzeroji nujio ra s'onk'ɔji k'a soo ra ts'ak'ɔ ri sodye. Ma jank'o gi ok'ɔ, gi janra k'axnrreje, ngeje ga jmurɔ na punkjɔ tr'oxkjii.
- **Ts'ib 'onkjii:** Ngeje yo ts'ixogɔ yo na punkjɔ k'o b'ɔb'ɔ kja ints'ingeji ngeje yo xebo k'o únɔ a mboo kja yo nrrodye nujio kjaa, pjos'ɔ ra b'ob'ɔ nu ma xotr'ɔ nu jango ok'ɔji.

Pjek'o tunu nu kjii

Nu kjii jmutu yo na joo k'o b'ub'u kja nu nguñon ñeje nu nrrajma k'o b'ub'u kja nu kjusñu, pjotr'u tenxe ja inzeroji je tunu k'o xe dyaja yo b'ub'u kja inzeroji pjongu tenxe yo dya ga joo.

Nu kjii tunu kja yo dyaja ko b'ub'u kja inzero nujio ya kja ga joo ngeko ra pjongu. Nziga kjanu, nu nrrajma k'a dya kja ga joo je ne mbedye kja injoyo, nujio dyaja je ne mbedye kja inreño kja inb'ili, nre ne pjongu ma pedye nreje kja inzero o pjezhi kja nu ts'urga. Nu kjii pjeko nre tunu yo na joo ñeje yo dya ga joo tenxe kja inzeroji.

Pjek'o ra ts'aa ma nu xinch'nikjii dya pɛpi na joo

Dange nutsk'e ya gi dyara k'o mamaji k'o jñus'u nujio:

- "...Me kjinsi inokjii, me yuru ints'oo..."
- "...Indyo'kjome jo b'ob'u inm'ub'u, dya kja pate..."
- "...Dya kja nrra ri si'i xebo, ri sodye kja inm'ub'u..."

Mamaji k'o inb'edyi o indyoji pjeko ne ra mama yo kis'i
A xoñiji ya ri chꝛꝛꝛ:

Nujio inb'edyi o indyoji soo o ya zoo nu kjinsokjii o pjꝛnsokjii.

Pjek'o zoo.

Jñꝛs'ꝛ pjembe k'o jo soo:

Sidyiji kja nu ngunxorʉ o ma ñu'u k'a d'aja ntee k'a soo nu kjins'okjii ngek'o ra xits'i pjek'o xipjiji ñeje pjek'o ra ts'aa pa dya ra ts'akjuana ingijeme.

Dyʉs'ʉ kja ints'ixiskuama yo mazi na joo nujio mamaji ñeje ri mamaji ko indyoji.

Ra mbeñeji k'o...

Nu kjins'ñikjii ngeje nu ngijeme k'a 10 o 20% kja nu jñiñi k'o ya kjogʉ 45 kjæ. Mazi kjogʉ kja yo ntee k'o me na mprii, nu k'o kjʉs'ʉ tr'ʉs'ʉ yo si'i na punkjʉ oo, o me si'i na punkjʉ paré dya ñʉñʉji, nziga kjaa yo ntee k'o me potr'ʉ.

Nu pankjii soo ra s'onk'ʉ nziga kja ma danga dagʉtr'o ma chetr'jui ma xotr'ʉts'ʉ kjii.

Nu kjins'ñikjii dyanrre chetr'jui ko yo kjæ ko gi edyi, ma dya gi jñonʉ ñeje ma dya gi ñʉñʉ.

Nu k'a xe d'aja ngijeme k'o mazi sonk'ɔ ngeje nu okjii. Ya gi dyarage jo jña'aji nu:

Jñs'ɔ nu k'o gi parage nu ngijeme okjii.

Nu okjii ngeje ma b'ɔb'ɔ na punkjɔ asuka kja nu kjii ngeje ma bezhi na punkjɔ ixlulu kja nu jmeya. Yo kjaa ngeje ra jok'ɔ na joo nu asuka kja nu kjii ñeje ra mbos'ɔ ra zi'i ngeko inzero ra pes'i yo ne jiod'ɔ, mengi nee na punkjɔ nrreje, gi satr'a, ma mengi nee ri pili.

- Nu ~~kjɔ~~ 2000, nu okjii ngeje nu d'aja jñii k'o mbotr'ɔ ntee

kja nu B'onro, ko kjogɔ 46 mil yo nrruu.

Dyonɔ inbedyi, nujio kara nu jango gi b'ɔb'ɔ, kja nu ngungijeme, nujio ra xits'iji jango ga kjaa nu kjins'ñikjii ñeje nu okjii o asuka kja inkjii, soo ri jñs'ɔ nu k'o jo mamaji a nrrɔb'ɔ.

Dyus'ɔ nu k'o jo mamaji kja yo ts'ijuarɔ:

	Pjek'o ra ts'aa	Jangorga mbara	Jangorga mborɔ	K
J I N S , O K J I I O				
K J I I I Nu'u				

Ra paraji na punkjɔ... kja ints'ixiskuama ra pjoɔɔji na joo, nu jango b'ɔb'u nu kjins'nikjii neje nu okjii, ya ri ñu'u yo mamaji a nrrɔb'ɔ, o ri dyɔtr'ɔ tenxe.

Dyꝛs'ꝛ k'o ra xits'iji ngek'o dya ri soo nujio ingijeme ngek'o dya nrra ra ts'akjuanats'ꝛ ma ya gi soo, mamaji k'o inb'edyi ñeje indyoji.

Ra mbeñeji k'o...

Ma kjinsi o ma pama nu kjii ngeje ma xinch'i na zezhi nu kjii kja yo jmurkjii nujio soo ra pꝛꝛtꝛ nu k'o nrra naño ga sonk'ꝛji, nujio ints'ikits'ijmurkjii nu m'ꝛb'ꝛ, mbenkjꝛꝛꝛ, rreño ñeje yo cho'o yo s'onk'ꝛ o ra xꝛtr'ꝛ, ra pꝛꝛtꝛ na punkꝛ yo nrrꝛꝛꝛ ñeje ra nrruu.

Nu okjii ngeje ma ga jñus'ꝛ asuka kja inkjii, ma b'ezhi na punkꝛ ixlulu k'a úꝛꝛ nu jmeya. Soo ra sonk'ꝛ tenxe inzero nujio mazi ra sonk'ꝛ ngejio inrreño, incho'o, imm'ꝛb'ꝛ ñeje intr'ankji soo ri chu. Nujio ngijeme dya soo ra jok'ꝛji, sotr'o ra dyꝛtr'k'ꝛji dyanrra ra ts'akjuanats'ꝛ ma ri tsa'a na joo ko ra xits'iji nujio dyaja ko xits'iji pa dya ri sodye ngejio: ri jñonꝛ na joo, ri ñꝛꝛꝛ na punkꝛ ñeje dya ri ts'ꝛs'ꝛ tr'ꝛs'ꝛ dyanrra ri si'i na punkꝛ oo, asuka ñeje nu paré.

Ra **paraji** na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ.

Nujio ngijeme kja nu xinch'ñikjii

Yo mazi b'ɔb'ɔ ngejio, ma pama o kjinsi nu ɔkjii, ma b'ob'ɔ inm'ɔb'ɔ, ts'ipjɔñikjii, yo ts'otjmurkjii ñeje yo pjɔñikjii kja intr'ankjii.

Nujio ngijeme kja nu xinch'ñikjii ngeje yo mazi ne mbotr'ɔ yo ntee kja inB'onroji ngek'o na joo ra paraji pa dya ra sodyeji.

Mezjmurkjii

Nu mezjmurkjii o nu na meze yo jmurkjii ne pjɔtɔ ma ya ne mboo inkuee ma kjɔs'ɔ inbipji nu tr'ɔs'ɔ, ma sii nu b'oreje nunu kjarɔ ra zodye na punkjɔ ngeje ma si'i na punkjɔ xebo, nujio únɔ kja inze'e yo uii k'a ts'ike ga cheb'i kja nu jmurkjii.

Ma ga jmurɔ yo xebo dya jezi ra xinch'i na joo nu kjii soo ra mee inkjii k'a dya jiezi ra xinch'i, ma ga kjanu soo ra nrruu nziga kjaa nu ts'otjmurkjii kjogɔ ma nu jmurkjii tunɔ kjii kja nu mbenkjɔnɔ kja nu ts'otɔ dya jezi ra zɔtr'ɔ na joo nu kjii k'a d'aja kja nu mbenkjɔnɔ nujio soo ra sonk'ɔji o ra mbotr'k'ɔ.

Nujio mazi gi soo ngejio: Ma dya gi paꝛa ko gi kjaa, ne ri nzhok'ꝛ na ꝛ'ꝛ ñeje me mbama kja intr'ankji.

Nu xotr'kjii ñeje nu ts'otjmurkjii.

Ma d'aja jmurkjii nu k'a tun'ꝛ kjii kja nu mbenkjꝛnꝛ kja nu ts'otꝛ kja nu s'omb'ꝛ nu mbenkjꝛnꝛ. Nujio mazi kjogꝛ kja yo ntee k'o so'o nu kjins'ñikjii, oñikjii, yo kjꝛsꝛ tr'ꝛs'ꝛ ñeje yo pes'i na punkjꝛ xebo.

K'a d'aja ts'otjmurkjii danga ñets'etr'o me na ꝛ'ꝛ inñi'i, dya so'o ri jñaa o ri dyꝛꝛ na joo k'o xits'iji, dyanrra gi jñanrra na joo, dya kja gi pate yo ntee, dya kja ga zets'i ñeje ya nrrꝛꝛ k'a nrrre inzero. Nujio jango gi soo na ꝛ'ꝛ dya ra mezhe ra u'eñe o ra jiets'ki yo pjenrra ra s'onk'ꝛ.

Kja yo ntee k'o kja ts'ike nujio ne pjꝛtꝛ ts'otjmurkjii ngeje ma dyak'ꝛ yo inb'edyi. Kja yo tr'antee ngeje ma yo jmurkjii dya kja ts'ꝛtr'ꝛ inzhas'ꝛ nrrre b'ꝛb'ꝛ ma kjins'i nu kjins'ñikjii.

Ma gi soo jango na ꝛ'ꝛ xipji ra zints'iji o ri ma dadyi kja n ngungijeme k'a bech'i bꝛntr'o nu jango gi b'ꝛb'ꝛ.

Ma ra b'ob'x inm'xb'x

Kjogx ma d'aja yo jmurkjii ts'otx dya jezi ra kjogx kja inm'xb'x nu kjii. Ma dya gi kjxs'x nu ts'inrrajma k'a tunx nu kjii, nujio ts'xtr'ninge k'o b'xb'x kja inm'xb'x na joo ga sod'xji dya kja pəpji; ko nujio nu ntee k'o zo'o soo ra nrruu.

Nujio mazi pes'i ins'ok'x kja nu mezmurkjii ngejio:ma kjxs'x tr'us'x, ma soo okjii, ma na mpai ñeje ma me poo inkue. Nujio mazi pes'i ngeje yo b'ezo, iyo yo nrrixu.

Ma d'aja ntee k'a bob'x inm'xb'x dya ra ñxnxi, ri xəpk'x inb'itu, re cheni inb'itu ngeko ra patr'x ñeje ri pjox ra ma'a dadyi kja nu xtr'xntee.

Yo bob'x inm'xb'x exi ñestr'o, me na x'x, me s'ich'i inchimi, kjanu ma kja inmadye b'erra ñeje kja inxipjeme me soo ga ts'omx injñx, únx ch'ok'x ñeje me jəb'x nreje. Nujio mezhe k'o nziyo o ñanto edyi paa ma ga kjanu somb'x inm'xb'x,ngeko na joo ri para jango ga mb'xrx ma b'ob'x inm'xb'x, ri xipji yo xtr'x ntee ra mboxk'x.

Yo pjañikjii

Ngeje nu ngijeme k'a me mezhe kja nu ñikjii k'a ñets'e pjañtr'ꝛ o me b'ꝛns'ꝛ; dya soo ra xinch'i nu kjii mengi soo na ꝛ'ꝛ. Mazi me soo yo tr'antee ñeje yo nrrixu yo ya mus'ꝛ na punkju inchi'i ñeje yo ntee k'o mimi na punkjꝛ, ma b'ob'ꝛji o ma mimiji na punkjꝛ kja jyarꝛ. Nujio soo ra zoo nu pjañikjii ngeje yo ntee ko so'o ꝛkjii ñeje yo na mpil.

Ma gi soge nu pjañikjii na joo ri ma ñu'u nu ꝛtr'antee ngeko ra dyak'ꝛ jñeche ngeko dya kja nrro ri sodye.

Pa dya ra zodye nu xich'ñikjii

Dya ri si'i na punkjꝛ ꝛ ñeje xebo.

Dya ri si'i na punkjꝛ b'oreje ñeje nu ꝛreje.

Ma me nan jiꝛk'ꝛ, tsa'a k'a re ts'ꝛs'ꝛ xipji nu ꝛtr'antee ra mboxk'ꝛ.

Dya re kjꝛs'ꝛ tr'ꝛs'ꝛ, dya ri si'i na punkjꝛ paré.

Ñññ inzero, nzhodꝛ o b'ꝛgꝛ.
Na joo re tsa'a na punkjꝛ nu ngoo o dyanrra ri tsa'a.

Tsa'a k'a ri siya ñeje ri inji na joo.

Ma ya gi edyi 25 kjꝛꝛ na joo ra nutr'kꝛji inkjins'ñikjii zoo ri d'aja pa'a nu kjꝛꝛ so dya jango na ꝛk'ꝛ.

B'ɔb'ɔ k'o pjeko ra kjogɔ yo na so'o ma gi nee ri ñu'u jango ga pɛpi inzero. Nrreze mi jinkjo, na punkɔ yo ntee ko mi chɔnɔji nu k'o mi ne'ej ro mbaraji jango ma kja a mboo kja inzero nziga kja, nu ɔtr'ɔ ntee j̃angistia Miguel Servet jo xipjiji ro nrruu kja sibi; nu angeze jo mama nu kjii mi xinch'i kja yo ts'iñikjii ñeje kja yo ñikjii ñeje nrre kjogɔ kja injo-ji. Ma ra paraji inzeroji pjoxk'ɔji ra paraji na joo ñeje jango ga pɛpi pesk'a ra pjorɔji na joo.

Chɔrɔ kja ints'ixiskuama yo ra dyonk'ɔji:
Pjenga na joo ra paraji pjeko ma kjii ri pes'iji.

Me naño kjii k'o b'ɔb'ɔ, yo mazi b'ɔb'ɔ ngejio: A, B, AB ñeje O. Nrre soo ra pes'iji Rh+ (na joo) o Rh- (Dya ga joo). Ra paraji na joo pjeko ma kjii ri pes'iji. Ma dya be gi parage ma'a kja nu ngungijeme ngeko ra nutr'kiji pa ri para.

Ma d'aja ntee ya b'ezhi na punkɔ kjii o soo d'aja ngijeme nziga kja nu bezhkjii soo ra nrruu; dya ra nrruu ma ra xich'iji kjii, ne ra mama, ra ts'apji dyepjad'ɔ yo kjii k'o únɔ yo dyaja ntee ma ga kjanu na joo ra nu'uji ra xich'iji kjii yo na joo k'a ya nu'u nu tr'atangungijeme, ga kjanu dya ra jmutɔji ko dyaja ngijeme nziga kja nu SIDA ñeje nu pjants'ɔrga ñeje ko dyaja.

**Ma ri xich'i kjii k'o dya ne ch'ebi yo ntee soo ri potr'ɔ.
Ngeko na joo ri para jango ga kja nu kjii k'a ne ch'ebi.**

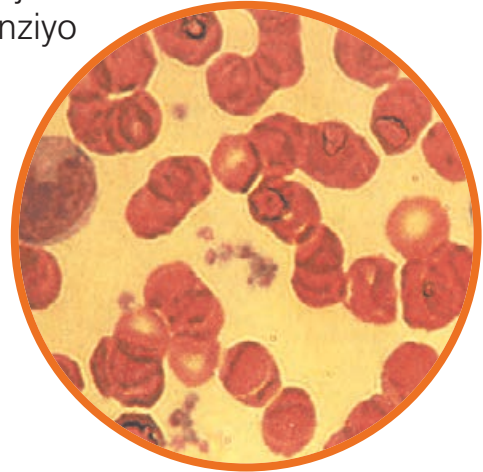
Ra **paraji** na punkj̄... Zopj̄ nu ts'ixor̄.

Zoo ri j̄ñanrra na mbaja dya tenxe nu kjii nrre chefr̄jui

Ma d'aja ntee b'ezhi na punkj̄ kjii ma kjoḡ nrrum̄ o ma ra x̄ns'̄ nu atr'a ntee, soo ra nzhok'̄ nu k'o jo b'ezhi dya ra nrrū, ma ra xich'iji na yeje kjii k'o d'aja ntee. Nujio otr'̄ mi ne'eji ra xich'iji kjii jo ts'ap̄ji yo dyoo nu kj̄̄ 1665.

Ma ra xich'iji kjii yo ntee nee k'a ra mbaraji na joo pjeko kjii ne chebi ko inkjii a ngeze ngeko ra ~~saj̄~~ inzero. Nu kj̄̄ 1900, Karl Landsteiner jo jizhi k'o j̄ñi naño kjii nu k'o jo j̄ñsb'̄ A, B ñeje O. Kja nu kj̄̄ 1902, De Castello y Sturli jo chotr'̄ji k'a d'aja nziyo kjii k'a j̄ñsb'̄ AB. Dya ngeje nu kj̄̄ k'a chotr'̄bi kja ngeje nu kj̄̄ 1920 nujio dya b'̄b'̄ kja yo ntee kja nu xoñijom̄.

Ma ri para pjeko ma kjii soo ri xich'i na joo kja nu ntee ngeko nu otr'̄ xipji inzero somb'̄ nu naño kjii pa dya ra kjoḡ nrrum̄ yo ntee na joo ra xich'iji kjii k'o ne ch'ebi inkjii angeze.

Dya tenxe yo ntee soo ra dyakiji inkjii

Yo ntee k'o dya soo ra ún̄ inkjii ngejio chempibi ints'aja ko na punkj̄ ntee o ma chempibi ints'aja nu b'ezo k'a xe d'aja b'ezo kjanrro ne chempibi injmute, ma si'iji sooj̄neche; ma chempibi ints'aja yo nrrixu k'o na punkj̄ b'ezo, ma pjenrre kuat'̄ji kja inzeroji, ma ya ne zo'oji ngijeme nziga kjaa: pj̄ants'̄rga o ma pes'iji ts'idyoxi nu SIDA.

Ra mbeñeji k'o...

Nu xinch'ñikjii pes'i nujio: nu m'ɔb'ɔ, ts'iñikjii ñeje yo ñiikjii k'o nzhod'ɔ nu.

Ma nzhod'ɔ, nu kjii tenxe kja inzeroji nujio na joo ñeje yo mbakjii, nu ts'inrrajma k'a ne jiod'ɔ inzeroji pa ra pɛpji na joo nrre tunɔ yo dya kja ga joo ngeko ra pjongɔ nu jango ne piliji.

Nu kjii nrre pes'i tr'oxkjii k'a pjoxk'ɔji pa dya jango ra songɔji ñeje yo pjos'ɔ nu kjii nu k'o jok'ɔ yo jmurkjii o yo xɔtr'ɔ ma kjogɔ nrrɔmɔ ma ga jmur'ɔji kja na xɔs'ɔ ints'inge. Nujio pes'i nu kjii soo ra jñanrraji k'o nujio ne jñanrraji yo ts'ikits'idyoxi nu jango ra ñets'eji na nojo.

Nu ñiib'ilu inb'asɔ nu kjii

Jango ga pjongɔ inzeroji yo dya kja ga joo. Pjembeje yo b'ɔb'ɔ kja inzeroji k'o nrre pjos'ɔ.

Dyɔs'ɔ nujio jo xits'iji nu k'o jo dyonk'ɔji a nrrɔb'ɔ kja ts'ikixiskuama, jmutɔ yo ts'ikixiskuama ko nujio jo mama indyoji k'a d'aja ts'imboxa ya ri juanɔ k'a d'aja ntee ngeko ra ngama kja nu ts'imboxa ya ro zopjɔ, na jense nu k'o juɔs'ɔ k'o xipjiji.

- Mamaji nu k'o na joo ko gi pes'iji ya ri dyɔs'ɔji.

Tenxe yo paa ri si'iji ñeje ri pjongɔji nrreje. Yo rreño pes'i yo nrreje k'o ne jiod'ɔ kja inzeroji. Sɔmɔ tenxe yo na joo k'o ne jiod'ɔ inzeroji ñeje pjongɔ yo dya kja ne jiod'ɔ.

Ma ga kjanu ngeje ma pes'i na jiaja inzeroji, kjaa jango ga kja nu b'asɔ.

Nu nrreje naño ga mbedye

Zonx na joo nujio xits'iji ya ri churu nujio ra dyonk'xi:

Ma ri si'iji dadyi k'o na punkjx nrreje, pjeko ra kjogx k'a d'aja mrrame.

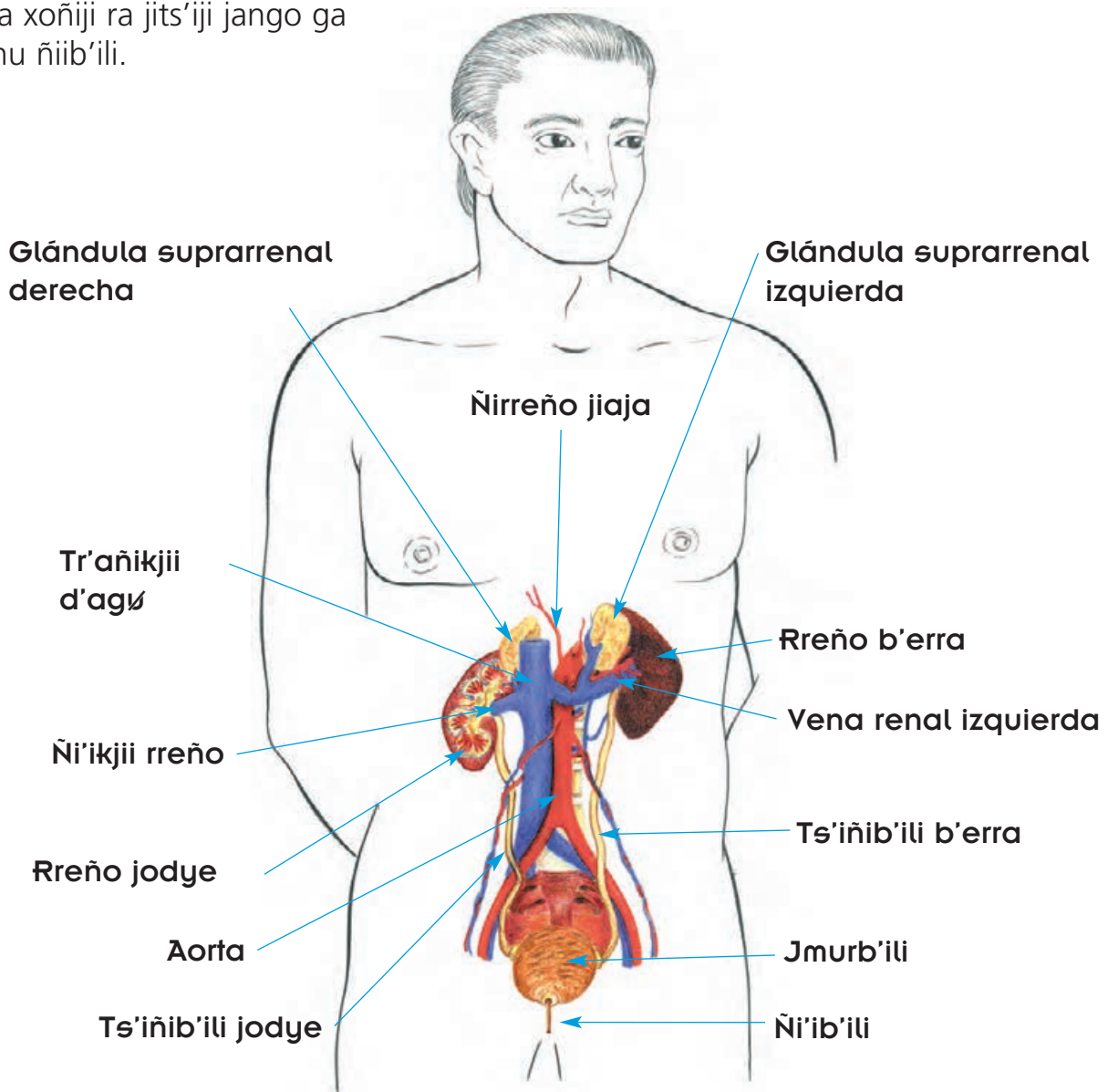
Ma ra kjaji na punkjx ts'ib'epji pjeko gi janrra a xes'e kja inxingero.

Mamaji nujio xits'iji ts'aa k'a ri ts'emeji na joo.

Jizhi yo yeje, ya ri ch'unx k'o d'aja ts'id yaxx nujio b'xb'x kja inzeroji jango ga kjaa ga pjongx nu nrreje kja inzeroji:

- Kja inxinzero, ma na mpaa o ma gi jñomx na punkjx.
- Kja inxiñu o kja intee, ma gi kjxs'x injñx'x.
- Kja indyekola, ma ri ma tsa'a inb'ili.
- Kja inñib'ili.
- B'ilu
- Ma yeb'e inrreje
- Ma pjxmpaja
- Ma gi pojo

Nu ja xoñiji ra jits'iji jango ga kja nu ñiib'ili.

- Soo ra sechiji ma nee ra piliji.
- Pjenga ri sooji ma nee ra ma piliji dadyi.
- Mama pjeko kjaa a mboo kja inzero ma je ga kjanu gi soo ya ri mama ko indyoji.

Zopjɔ nu ts'ixorɔ ya ri dyaxɔ yo me na joo k'o mama :

Yo ntee pes'iji yo nrre naño kja inzeroji b'ɔb'ɔ nu ts'ɔtr'ninge nziga kja anilio k'a kjotr'ɔ ñeje ra xogɔ, ma ga chebi nu ñib'ilu bixiga kjotr'ɔ nu jango ne mbedye nu b'ilu nu ts'ɔtr'ninge dyekola dya jezi ra mbedye nu pjojo nu jango kjuarɔ nu ngɔjñonɔ.

Ma gi pilige o gi pojo, nujio ts'ɔtr'ninge dya kja s'ich'i nu b'ilu o nu pjojo soo ra mbedye.

D'aja ntee soo ra ts'apɔ na joo yo ts'ɔtr'ninge, nu ja jñɔnɔ nu xɔpjo (ne chu'u dyekola) ya me nizhi so'o ra jñɔs'ɔ zoo dya ro ne'eki ma dya kja soo re ts'ab'ɔ yo dya kja ga joo. Inbixiga k'a d'aja ntee soo ra mb'esi nrre'e xalo b'ilu. Ngeje nu kjaa me na joo kja inzeroji, pjongɔ k'o dyakja dyeje.

Ra **paraji** na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ.

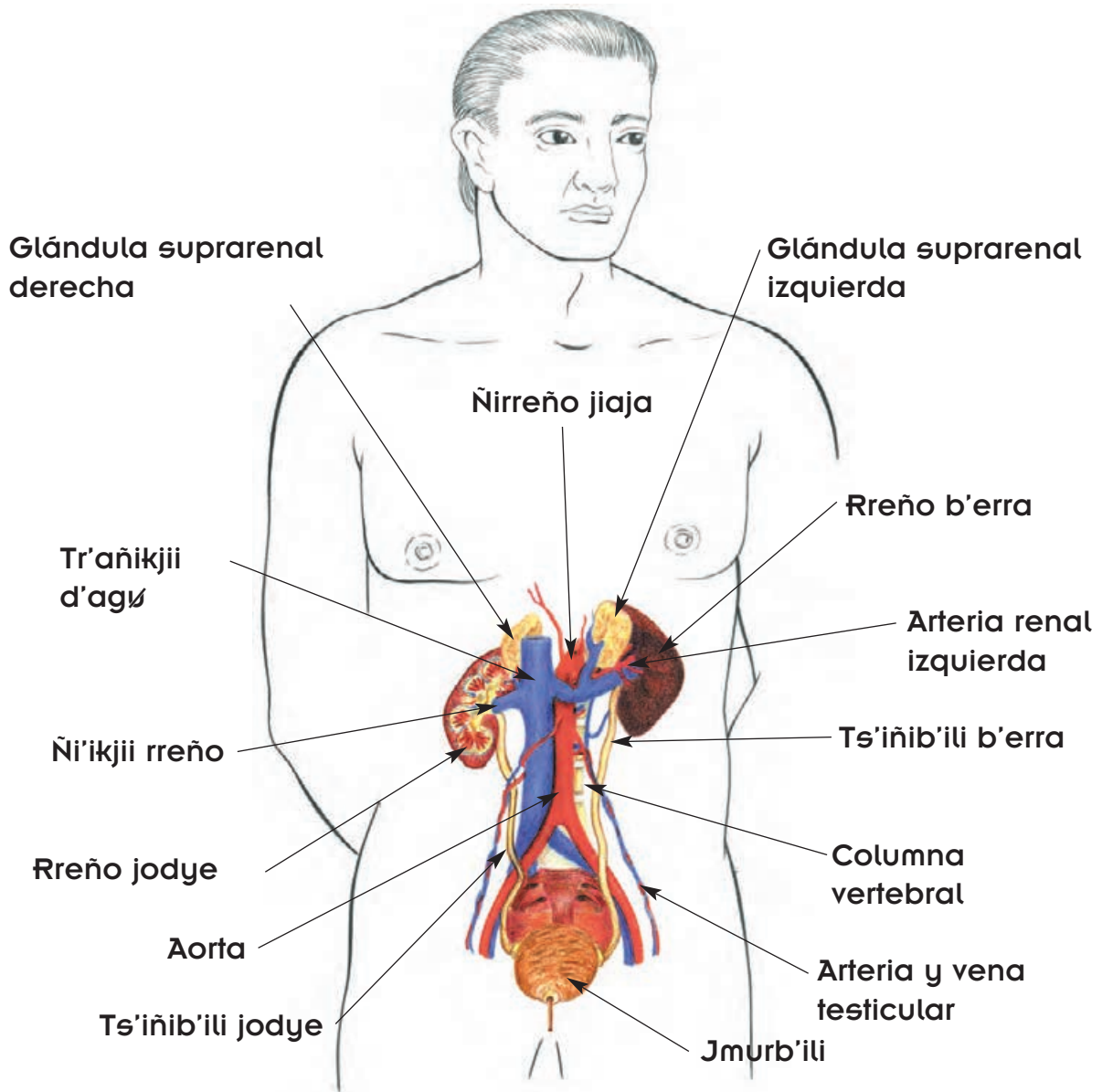
Nu pjas'nrreje kja inzeroji

Kja inzeroji b'ɔb'ɔ k'o dyaja k'o jok'ɔ o pes'i na punkjɔ nrreje k'a b'ɔb'ɔ nu. Nujio ngeje yo b'ɔb'ɔ kja nu ñib'ili pɔpji nziga kja d'aja b'as'ɔ nu k'o pjongɔ nu kjii k'o dya kja ne jiod'ɔ kja inzeroji.

Jangek'o pjongɔ yo dya ga joo kja inzeroji

Nu ñib'ili b'ɔb'ɔ ko yeje rreño, yeje ts'ĩñib'ili, d'aja bixiga ñeje d'aja ñib'ili.

- Nujio rreño únɔ b'ili nreze kja yo pjos'ɔ nu kjii nziga d'aja edyi dyech'a ts'iedyi k'a na maja. Je b'ɔb'ɔ a mboo kja inxipjeme a nrrɔbɔ kja ints'ɔrga ñeje kja inpjeme. Nujio rreño po'o k'o nziyo o ts'ich'a xalo (Tenxe inkjii nu nzero) nziga nzite ts'iedyi paa, ngeko ra pjongɔ yo dya kja saja yo nre naño k'o b'ɔb'ɔ kja inzeroji. Nujio na joo nzhogɔji kja nu kjii.

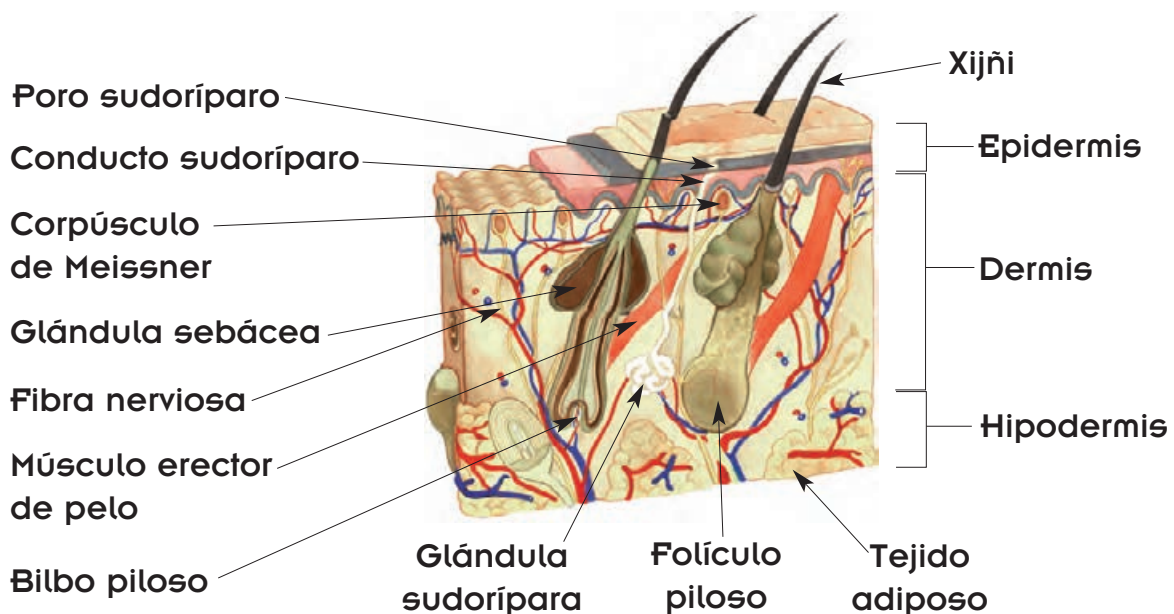
- Nujio ts'ĩĩ'ib'ili ngeje yeje yo jango kjog̃ nu kjii kja inrreño kja nu bixiga.
- Kja nu bixiga b'ili ngeje nu ts'ũtr'ñinge k'a pes'i nu b'ilu, nunu ts'ũtr'ũ so'o ra nok'ũ ma ga nizhi nu b'ilu.
- Nu ñĩ'ib'ili ngeje nu ch'unũbi kja nu bixiga a xes'e kja inzero; kja nu nrrixu edyi k'o nziyo ts'edyi k'a na maja kja nu xog̃ a xes'e kja inzero bextr'o kja nu matr'og̃. Nu k'a kjaa p̄jong̃ nu b'ili a xes'e.

Kja yo b'ezo edyi dyech'a jñincho ts'iedyi, xog̃ ga ma a xes'e ko ind'aa. Pes'i k'o yeje ts'ib'ẽp̄ji, tuñ nu b'ili ma na chempibi ints'aja ñeje yo ts'izambo.

Nu xinzero, ngeje xe d'aja k'a p̄jos'ũ ra p̄jong̃

Nu xingero ngeje nu xe d'aja nu mazi na nojo kja inzeroji; nu k'a kja pos'ũ ñeje p̄jor̃ yo pe'e a mboo, kjanu jok'ũ inpaja nu nzero ma j̄b'̄zi nrreje, ngeje ma p̄jong̃ yo dya kja dyezeji kja inzeroji.

Nu xinzero pes'i ko jñii ts'ib'itu: nu xes'b'itu ngeje nu b'ũb'ũ a xes'e; nu nrreb'itu ngeje nu b'ũb'ũ a nrre ñeje nu mbob'itu ngeje nu b'ũb'ũ a mboo. Nu j̄b'̄z nrreje ngeje nu úñ nu janrreje nu k'a b'ũb'ũ kja nu ts'ib'itu a nrre nujio dyanrra ñets'e na joo exigentr'o nu ts'ixitr'i k'a xinch'i k'a kjuar̃ a xes'e kja nu xingero kja d'aja ts'ipotr'ũ nu jango pedye nu j̄b'̄z nrreje.

Nu j̃anrreje ngeje nu d'aja ts'ireje k'a pedye ma na mpaa ñeje ma j̃ampaja nu jango gi b'ɔb'ɔ ñeje ma p̃ɛpi na punkj̃ inzero, yo ts'ɔtr'ñinge úñ na punkj̃ paja kja nu pjongj̃ kja inxinzero. Nu janrreje ma pj̃ampaja, j̃ɔtr'ɔ inzero. Nu inzero yo ntee pes'i na punkj̃ nrreje ngeko ra úñ na punkj̃ j̃anrreje, soo ra sech'i yo me na mpaa.

K'a d'aja ntee k'a sii na punkj̃ nrreje inrreño pjongj̃ na punkj̃ ma ga ma pilu. Nu ma d'aja ntee k'a me b'ɔgɔ k'a na j̃ɔb'ɔ nrreje, b'ezhi nrreje nu ma ga kjanu dya kja nrra pilu.

Pjeko ra tsa'a ma nu ñib'ilu kja inzeroji dya kja ra p̃ɛpi.

Dange ya gi dỹr̃r̃ ge yo mamaji ga kja:

- "... Me ri ne'e ra ma pili, me nrrametr'o ga pili..."
- "... Nziga ma pili, me z̃r̃r̃ ñeje me na ɔ'ɔ... "
- "... Me na ɔ'ɔ kja inximatr'a dya soo ra pili..."
- "... Mendi potr'ɔgo, nziga ma pili ri pili kjii..."

Mamaji kja ngunxor̃ jango ga kja k'a d'aja ingijeme nu ñib'ilu nu k'a jo zoo yo inbedyi o nujio kara nu jango gi b'ɔb'ɔji, jango gi úñji ngenrra. Jango ga jok'ɔts'ɔ.

Ra paraji na punkj̃... Zopj̃ nu ts'ixor̃

Ingijeme nu ñib'ilu

Nu ñib'ili kjaa yo me na joo kja inzero, pjongj̃ yo dya kja dyeje. Ngeko na joo ra paraji k'a d'aja yo ngijeme k'a soo ra s'omb'ɔ nu jango ga p̃ɛpi.

B'ɔb'ɔ ts'irojo kja inrreño ne ñeje kja nu tr'ogɔ. Yo gi soo ngejio:

- Na uu a nrrɔb'ɔ kja inxɔtr'ɔ (rreño)
- Na ɔɔ ñeje me zɔɔ ma gi pilu
- Nrrametr'o ri ma p'ilu
- Ba dyoji kjii inb'ilu
- Pjɔntr'ɔ a xes'e kja inchoo, indyee o inkua'a, ma gi ñanga.

Nuts'k'e so'o ri sodyege kja nu ñib'ilu ma:

- Ma gi sii jñech'e k'o dya d'akɔ nu ɔtr'ɔntee
- Ma dya kja b'ɔb'ɔ nrreje kja inzero ma gi nzhok'ɔ ñeje ma d'akɔ d'iji
- Ma gi sii na punkjɔ: yo jñonɔ k'o me na ii, na punkjɔ oo, ts'exo ñeje b'aa ñeje tenxe yo ixlulu.
- Ma mazi kjats'ɔ k'o nujio dyaja ngijeme nziga kjaa nu kjins'ñikjii ñeje nu okjii.

S'onrreño

Nu s'onrreño ñeje yo mazi soo yo nrrixu. Ma kjogɔ nujio, yo rreño me pjɔntr'ɔ. Nu ngijeme nu kjaɔ dyanrra ra pili o dya pili. Nu soonrreño me únɔ yo ts'itr'i ñeje yo tr'ii. Ma ga kjanu soo ra únɔ na punkjɔ jñech'e. Nu ngijeme kjaɔ ra ts'akjuana nu kjins'ñikjii, nu dyanrra ra b'ob'ɔ inm'ɔb'ɔ ñeje ra pjɔntr'ɔ nu pjɔnxepjo.

S'onñib'ilu

Ngeje yo ngijeme yo mazi kjogx yo pjæt'x ngeje yo ts'idyoxx k'o b'xb'x kja nu bixiga o kja nu uretra. Nujio mazi únx ngeje yo nrrixu; nujio ts'idyoxx ngeje yo ba dyojui kja inpjojo. Nujio soo ra zætr'æ kja inñib'ili ma ya ne ngarx ga pojo yo nrrixu ma tr'its'iji a nrrxb'x ga ma a xoñiji.

Nujio gi so'o ma ga s'onk'x inbixiga ngejio: mengi nee ri pili, na x'x o zæx ma gi pilu, nrre ba dyojui kjii nujio jango gi so'o ba dyojui k'o na x'x kja inxipjeme, paja me na sæx gi soo ñeje me na x'x tenxe inzero. Nu ma ga kjanu si'i na punkjx nrreje ñeje ri ma pili tenxe ma gi nee ri maa. Dya gi sech'i ma gi nee ri pili, ri maa dadyi kja nu ngungijeme k'a b'echi b'xnr'o.

Ts'irojo kja yo rreño o kja nu bixiga

K'a d'aja yo dyojui kja inb'ilu soo ra jmurxji kja nu mb'ezhi ts'irojo kja inrreño. K'a d'aja nujio, soo dyarga nojo, so'o ra ts'as'x inñii nu b'ilu soo ra pjæt'x nu k'xnxpjeme. Nu nzero b'xb'x ma pjongx ma ga pilu, nu ma na nojo, soo ra xñnsk'x-ts'xji pa ra soo ra ngxb'xji.

Nu otr'u ri soo ma dak'x nu ngijeme ngeje ma me na x'x kja inxætr'x a xes'e kja inximatr'a soo nrre na x'x kja inpeme kja yo b'ezo ngeje nu jango pjærx ind'aa. B'xb'x ma dya jezi ra pili. Ma ga mbærx ra pili jñets'e ts'ipotr'x kjii.

Nujio xits'iji pa dya re pes'i ts'irojo.

- Ri sii na punkjɔ nrreje nu paa.
- Ri sii yo j̄nonu k'o pes'i yo na joo, nziga kjaa mu'u, dyok'a ñeje mbadok'a.
- Dya ri sii na punkjɔ j̄nonɔ k'o na ixi o me na ii.
- Ri ñomɔ na punkjɔ tenxe yo paa.
- Dyanrra ri sii na punkjɔ ɔ.

Pa ra pepji na joo nu ñib'ili ñeje dya ra zoo yo ngijeme ri tsa'aji nujio:

- Ri p̄jorɔ inzero na jo tenxe yo paa; nujio nrrixu ma ngarɔ ra poji soo ra nrits'iji a xoñiji ga ma a nrrɔb'ɔ ngeko dya ra ngeme pjojo kja inmatr'ogɔ.
- Ri sii na punkjɔ nrreje ngeko yo rreño ra p̄pji na joo.
- Dyanrra ri sii yo mbange, boreje ñeje yo j̄nonɔ ko na ixi.
- Ma gi nee ri pili ri maa. Ma gi sech'i dya gi pili ngeko ga j̄nets'e nu ra s'onk'ɔ.
- Ri ma ñu'u d'aja paa nu kjɔɔ nu ɔtr'ɔ ntee ñeje ri para yo ngijeme ko mazi gi soo nziga kja nu ɔkjii o nu kjins'ñikjii.

- **Rreño:** ngejio yo yeje k'o chejui kjɔɔ b'ɔb'ɔ a nrrɔb'ɔ kja inpjeme, yo rreño ngejio b'asɔ nu kjii nujio xinch'i kja inzeroji, juanɔ yo ra dye'e xok'ɔ yo dya ra ts'apɔ na joo.
- **B'ilu:** ngeje d'aja ts'ireje k'a na k'axtr'ɔ k'a me na xii.
- **B'ixiga b'ilu:** kja k'o yeje: dye nu jango jmurɔ nu b'ilu ma ra mbos'ɔ nu ñib'ilu soo ra p̄jongɔ kja inzero.

- Jango gi pjongx̣ yo dya kjaa dyæx̣ kja inzeroji

- Ma ra siiji na punkjx̣ nrreje pjek'o ra ts'aa ma ra kjogx̣ d'aja nrrame

- Soo ri teb'e ma gi nee ri b'ilu

- Pjenga gi soo ga kjanu

- Nuts'ke mengi b'ilu

Ra mbeñeji k'o...

Nu ñib'ili ngeje nu ra pjongɔ nrreje kja inzeroji ñeje yo dya ga joo nziga kjaa yo jñech'e yo ra s'ong'ɔji inzeroji. Nu ñib'ilu pes'i ko dyeje k'o nrre ch'etr'jui ne chu'b'i rreño, yeje ts'iñib'ili, nu ñib'ili ñeje nu Ñi'ib'ili. Kja nu rreño pes'i nu kjii. Nuji dyaja pjongɔ yo dya ga joo. Kja inxingero, ma jɔb'ɔ nrreje, nrre pjongɔ yo dya kja ga joo ñeje nrreje. Ma gi kjɔs'ɔ injñɔ'ɔ, nu ts'inrrajma k'a dya ga jo ñeje nrreje.

Nujio ts'ut'ringe - jmunrrodye nujio ne nzhod'ji, na zezhiji ñeje ra mbok'ji

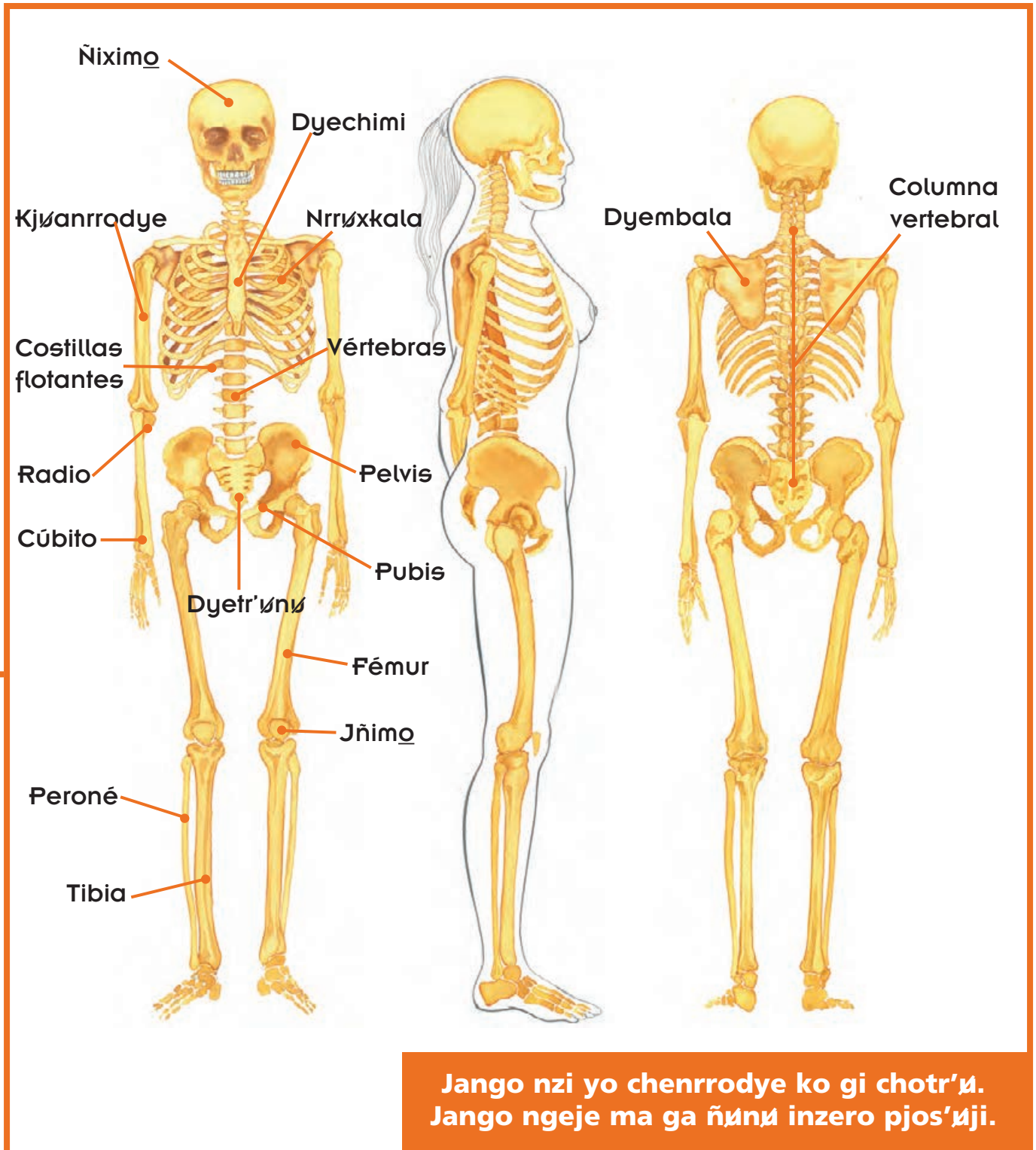

Juanu k'a d'aja indyaji k'a ra kjog' a xoñiji: xipji ra ts'aa k'o nrre naño ga ñññ. Ontr' a nrreñe, ra nzho't' a nzhee, menda xok' a nzho, ra uichi, ra mbas' k'a d'aja a nga, ra ts'ut' a dyee ga ma xoñiji.

- Mamaji: jange ko b'ab' kja inzero jo mboxk' pa ra gi ñññ na punkj' nziga kjaa a nrrab'.
- Ma gi jña, gi nzhod', gi zengate ñeje ma gi zoji ri ñññ nujio b'ab' kja inzero. Pa ri ñññ ne jiod' yo ts'ut'ringe ñeje yo nrrodye. Gi parage jango ga p'pji.

Nujio madyee, nziga kja ko xe dyaja k'o xe b'ab' kja inzeroji soo ra ñom'ji ngeje yo nrrodye k'o pjoxk'ji. Nujio ngeje yo nrre d'aja ga ch'ak'ji ma dya ri pes'iji yo nrrodye yo ch'ak' dya ra soo ra ñom'ji ngeje ra ts'ut' inzero. Pa ra ri ñom' yo inrodye, pjos' yo ts'ut'ringe ma ga ch'eb'i.

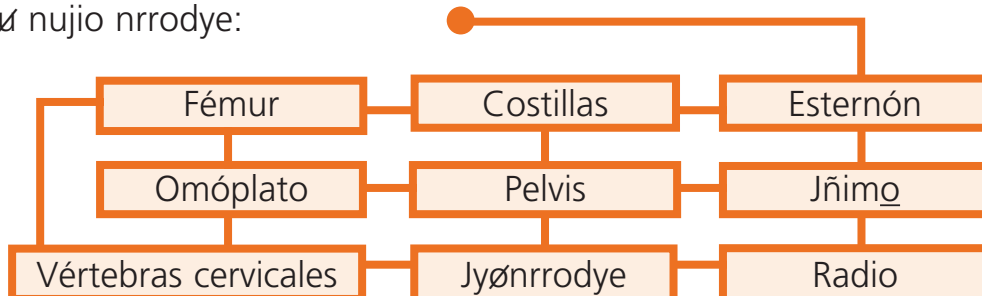
- Kja yo kuaṭr'ɔba jñanrra ñeje ri dyaxɔ k'a d'aja ts'ixinch'i k'a na mbaja nujo chenrrodye yo mazi na joo kja inzeroji.

Dyæ's'x yo jo xits'iji kja ints'ixiskuama ya ri chets'pi yo gi opjæji.

- Ñu'u na joo nu jango kuatr'x inrrodye yo ntee ya ri pench'i kja inzero tsa'a k'a ri chotr'x nujo nrrrodye:

Churu nziga yets'ui nujo onk'xji tsa'a k'a ri sætr'x k'a ri mamabi yo na joo pa ra tenxets'xji.

- Exigentr'o nu nrrrodye intr'ankjii ko inñiximu.
- Pjeko nrrre naño nziga yejui. Pjeko nrrre chetr'jui.
- Nu inrrodye indyexætr'x exingetr'o nu nrrrodye kja injyojo.
- Pjeko nrrre chetr'jui. Pjeko nrrre naño.

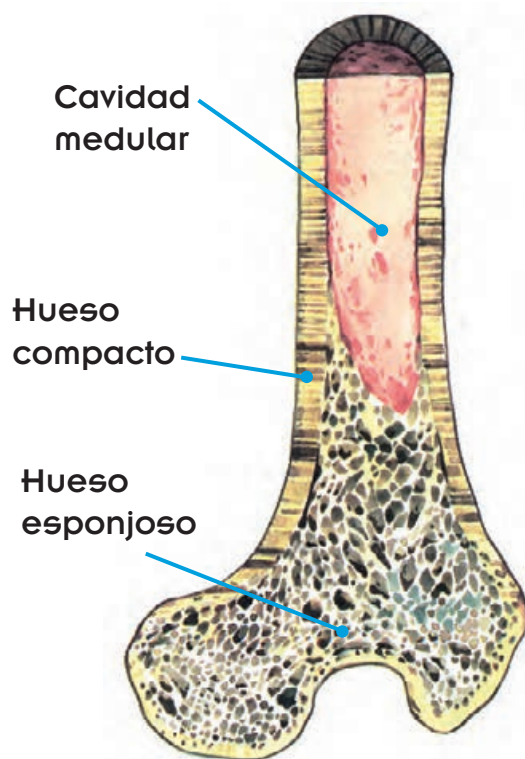
Nu jmunrrodye nrrre b'æb'x ko yo nrrrodye, ts'ætr'ninge ñeje chenrrodye. Nu jmunrrodye pes'i k'o 206 tr'anrrodye, ts'inrrodye, manrrodye, banrrodye ñeje ko dyaja k'o nrrre naño ga kjaa. K'a d'aja yo kjaa nu jmunrrodye ra tsa'a nu jango ga ne'egoji, k'a xenro d'aja kjaa yo ñænæ k'o ri ne'egoji ñeje ra mboræ yo b'æb'x a mboo kja inzeroji ngeko dya ra s'od'x ma gi ch'ogxji ñeje ma kjoko yab'k'xji.

Jango ga kjaa k'a d'aja nrrodye k'a b'ꝛb'ꝛ a mboo

Jiod'ꝛ k'a d'aja nrrodye k'a na nojo ñeje k'a kja ri dadyo kja ints'aja ts'iui. Dyok'ꝛ a nrre ya ri jñanrra k'a b'ꝛb'ꝛ a mboo. Churꝛji nziga tenxets'ꝛji nujio ra dyonk'ꝛji: Pjeko pes'i a mboo. Jango ga kjaa

Zopjꝛji ya ri mamaji nujio na joo k'o mama nu ts'ixorꝛ:

Dya tenxe yo nrrodye me na me'eji. Nujio nrrodye kja intr'ankji, kja yo madye ñeje yo dyaja nziga kjaa nujio: nrrukala, nu esternón ñeje yo nrrodye jyojo.

Nu médula ósea me na joo ngeje nu jango ꝛtr'ꝛ tenxe yo ints'ib'itu nu kjii. Ma ga te'e nu médula ósea, yo nrrodye k'o na maja xe únꝛji kjii.

Nu ts'ꝛtr'jmunrrrodye soo ra s'od'ꝛ ko nujio na punkjꝛ ngijeme k'o s'omb'ꝛ kja yo chenrrrodye, yo ts'ꝛtr'ñinge ñeje nu médula kja yo nrrodye.

Pjeko kjaa ma s'omb'ꝛji nu ts'ꝛtr'jmunrrrodye.

Dange ya gi dyꝛꝛge k'o mamaji nziga kjaa nujio:

- E Lola pes'i nu ꝛnrrodye ñeje nrre na ꝛ'ꝛ a dyee.
- E Juana jo xipjiji pes'i chat'nrrodye, inrrrodye kja intr'ankjii ya gi tr'ezetr'o.

Pjeko xe dyaja ko ra s'onk'x ints'xtr'ningeji ñeje inrrodye. Dyus'x ko jñii nujio:

Jango gi jñanrra ra s'omb'x ma ga pɛpji inzero, ma s'omb'x nu ts'xtr'ninge o ma uátr'x yo nrrodye.

Ma dyanrra ri si'i na punkjx oo ma kja gi te'e soo ra mbos'x yo ntee soo ra zxm'x yo na joo ngeko ra mbos'x nujio inrrodye. Ngeje yo na joo pa dya ra zodyeji nu chæt'nrrodye, ma ya ga tr'anteji. Pa ra zezhi inrrodyeji ra si'iji yo jñonx k'a pes'i na punkjx yo na joo nziga kjaa nu: b'aa, nu jmoo ñeje yo nrre naño k'ana k'o na mbætr'x inxii.

Ra pꝛaji na punkjꝛ...

Ra pjoꝛꝛji na joo nujo inrrodyeji

Nujio dyojui nrrodye, ts'ꝛtr'ninge ñeje yo chꝛkui.
Yo nrrodye ngejio tuns'ꝛ nu nzero ñeje
chꝛk'ꝛbi k'o yo dyaja.

Yo nrrodye pes'i nujo kjaꝛꝛ ra zezhiji na
joo ngek'o menda zii b'aa, nujo
ts'ꝛtr'ninge na joo ga ts'apꝛꝛ yo b'ꝛb'ꝛ
kja ints'inge yo jmoꝛꝛ, ngoñi, ꝛjnꝛ,
nzhꝛjnꝛ ñeje muru yo pꝛꝛnjuaaja ñeje
k'o dyaja. Ma ga ñꝛnꝛ yo ntee dya
chejui k'o yo uii, nziga d'aja pes'i
k'o kjaꝛꝛ ra ñꝛnꝛ nu jango karaji
ñeje k'o kjaji.

Ri mbeñe, ma re ñꝛnꝛ ri ts'aa na
joo. Nu jango mazi kjogꝛꝛ yo
nrrum'ꝛ ngejio: kja ngosibi, juajma ñeje
kja ñii.

Ma ra kjogꝛꝛ yo nrrum'ꝛ k'o dya ga punkjꝛ ra kjaꝛꝛji yo otr'ꝛ ra
pjosꝛꝛji, nujo ngejio: ra kotr'ꝛꝛji nu jango pedye kjii, ra pechiji nu jango
xotr'ꝛ k'o xabo ñeje nrreje.

Nu chꝛt'nrrodye

Ma b'ezhi yo na joo k'o pjos'ꝛ inrrodye ngeje ma soo nu chꝛt'nrrodye. Nu
ngijeme ma ñets'e jango ga seb'i dya kja ga zezhi nu nrrodye ngek'o dadyi
ga uꝛtr'ꝛ. Nu ngijeme dya soo ri chotr'ꝛ, dya jango gi soo na ꝛꝛ. Jestr'o ma
gi jꝛontr'ꝛ ma ñets'e.

Nujio ri ts'aji pa dya ri soo nu chat'nrrodye.

Ri si'i yo jñonx k'o pes'i yo na joo.

Dya ri si'i na punkjx o ri jiezi nu paré, nu b'oreje ñeje nu tr'us'x.

Ri ññnx na punkjx.

Ri nzhod'x na joo, ma ri mimi o ma gi b'ob'x.

Dya ri si'i na punkjx oo ma kja gi te'e ngeko ra zxm x yo na joo ñeje k'o ra mbos'x inrrodye

Nu xnrrodye

Ngeje ma ga pjxnr'x nu jango chxkx ko yeje k'o xe dyaja nrrodye, nujio ne chu'u chenrrodye, soo ra mbxrx ma gi edyi k'o nrre naño kjex nujio mazi s'omb'x ngeje yo edyi 30 a 40 kjex ngeje yo mazi s'omb'x kja yo nrrixu.

Nu ngijeme nu, ngeje nu sok'x'ts'x inbedyi o ngeje ma ga s'onk'x nujio ts'idyoxx. Nujio ri soo ma ra mbxrx nu ngijeme ngejio: nu ra pjxnr'x, na x'x o gi soo na pa'a k'a d'aja o xe dyaja kja yo chenrrodye nziga yeje nangarx kja inzero, me na zezhi kja yo chenrrodye ma gi ñanga, dya kja nrra ra jyuk'x, dak'x paja o dya ga joo gi soo tenxe kja inzero.

Nujio ri ts'aa pa dyanrrarga xx nu xnrrodye

Ri soya, dya ri pæpji, dya ri ññnx na zezhi.

Juanch'argi ññnx, ra mboxk'xji ri nzhod'x ngek'o ra ts'xtr'x inzhas'x.

Yo j̣ñontr'Ɂ

Yo j̣ñontr'Ɂ ngeje ma ga cḥɔd'Ɂ inrrodye, soo ri p̣aṛa na joo jango b'Ɂb'Ɂ k'a na Ɂ'Ɂ.

B'Ɂb'Ɂ yo na punkj̣ j̣ñontr'u ngeje yo: ma cḥɔd'Ɂ, nujio ne ra mama dya tr'ich'i tenxe nu nrrodye ñeje ma yo nrre nrrodye jo tr'ich'i nujio soo re j̣ñanrra nu jango jo s'od'Ɂ inxinzero.

Ma je ga kjanu nu j̣ñontr'Ɂ, ma dya ra nu'uji na joo dadyi soo ra s'omb'Ɂ.

Nujio mazi kjogɁ kja yo ntee k'o pes'i na punkj̣ kj̣ɛɛ, yo dya kja pes'i yo na joo kja inrrodye dya kja ga zezhi.

**Fractura
conminuta**

**Fractura en
rama verde**

**Fractura
expuesta**

Nujio soo ra kjogɁ ma p̣jenrre kjaji, ḅɁgɁji, eñeji ñeje ma p̣ɛp̣jiji. Ma ga kjanu nujio mazi kjogɁ ngeje yo ts'itr'i o yo tr'ii.

Nujio ri tsa'a ma gi jñontr'ɔ

- Dya ri jiezi ra nanga nu jñontr'ɔ o ra ñɔɔ a nangarɔ ri pench'i na joo ngek'o dya ra ñɔɔ.
- Dya ri tsa'a ri ts'apɔ na joo inrodeye ma dya gi para mazi ri s'omb'ɔ.
- Ri jiɔtr'ɔ ko ts'iki nrraxiche k'a dyaga pizhi ya ri jiɔtr'ɔ ko b'itɔ, ts'imbayo, ts'inbɔtr'ɔ o ts'intr'ɔmɔ.
- Ri pech'e na joo nu jango jo chɔd'ɔ ñeje nu jango dyogɔ ints'inge. Ri pjoɔ dya kja ra jñɔnk'ɔbi kja inrodeye k'a tr'ich'i.
- Ri xipji ra mboxk'ɔji dadyi nujio ntee kja yo ngungijeme, ma dya ra soo ri sidyi nu kjogɔ nrrɔmɔ kja d'aja ts'ingama k'o ri dyɔtr'ɔ ko b'itu, k'o d'aja nrraxiche o d'aja ngoxtr'i.

Mamaji yo mazi na joo ko gi zopjɔji kja nu ts'ixorɔ.

- Dyatr'ɔji k'a d'aja pamajña nu k'o jo kjogɔ pama pama ya ri mama jangorga kjarɔji pa dya kja ra kjogɔji.
- Jizhi nujio gi mama kja inbedyi o yo kara nu jango gi b'ɔb'ɔ.

Ra mbeñeji k'o...

Nu ts'ɔtr'jmunrrodye
kjarɔ ra soo ra ñɔɔ ñeje
ra tsa'a k'o nrre naño
ts'ib'ɔpji. Nujio nrrodye
pes'i k'o nziyo k'o kja na
joo: tus'ɔ inzeroji, pench'i
na zezhi tenxe inzeroji;
pjoŋ yo b'ɔb'ɔ a mboo
nziga kja, nu mbenkjaɔ,
nu m'ɔb'ɔ, yo jyojo ñeje
yo rreño ñeje k'o xe dyaja
k'o soo ra s'omb'ɔji ma ga
nrrogɔ o ma ga yark'ɔji;
ɔtr'ɔ ts'ib'itu kja inkji'iji
ñeje pes'i yo na joo ñeje
xebo.

Ma gi ñɔɔ pjos'ɔ
inrrodye pa ra zezhi ñeje
ra mimi na joo.

Frida Kalho. Nu tɔns'zero u'atr'ɔ.

Ts'ixorɔ

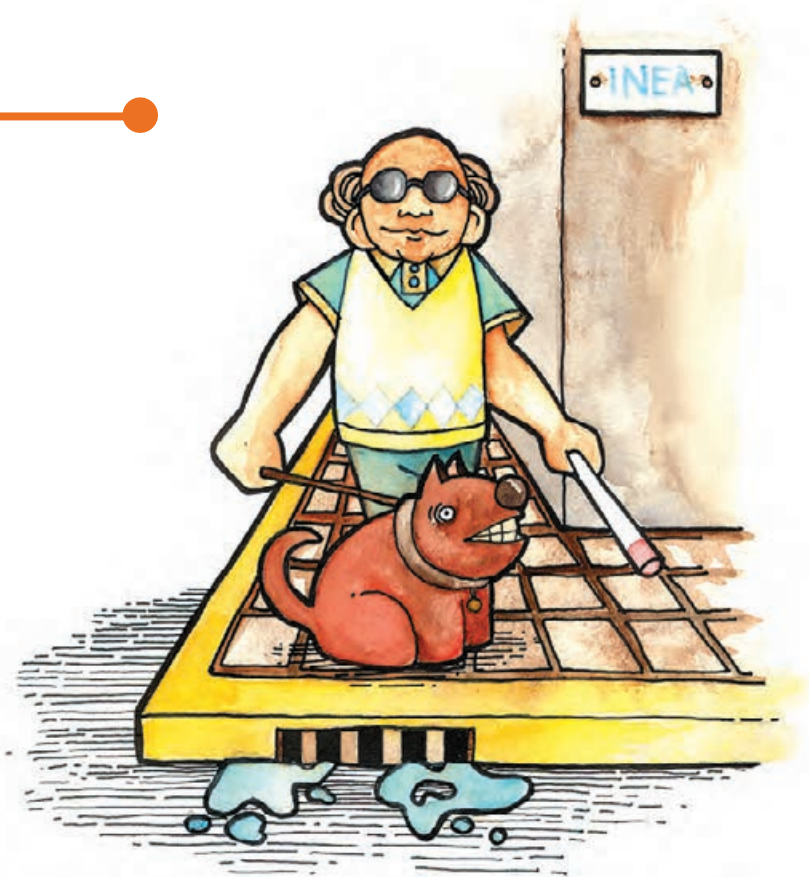
3 Inzeroji ngeje ma ra sɔja ra chunɔji kja nu xoñijomɔ

Na punkjɔ yo b'ɔb'ɔ kja inzeroji nujio ngejio: nu ngɔjñonɔ, nu xinch'ñikjii, nu kjɔsñɔ ñeje nu ts'ɔtr'ñinge ñeje k'o xe dyaja... Pes'i k'o dyaja k'o dyee pa ra mbarɔ yo b'ɔb'ɔ kja nu xoñijomɔ.

Ma ra mbɔrɔ...

Ya gi jñanrra, me ni jiod'ɔ inchoo ngek'o ri parɔ pjek'o b'ɔb'ɔ kja nu xoñijomɔ. K'o nrre k'o paa dya gi jod'ɔ inchoo pa ri mama pjek'o ngeje k'o b'ɔb'ɔ kja nu xoñijomɔ.

Mojo ra nuji:

- 1 K'o dyaja jyod'ꝛji yo naño: jñonꝛ ñeje yo ts'ireje yo dya pjek'o ra ts'ak'ꝛji. Nujio nrre naño nza kjaa: nrrojo, ne nrrodye, jꝛxꝛza'a, yo na oo ñeje nu nrreje yo lulu.
- 2 Nrreze k'o ri pos'ꝛ d'aja bit'ꝛ a zhoo k'o indyoji dya re xipji pje ni mbeje. Unꝛ ra mb'ꝛnsꝛ, ra ngak'a o ra zo'o ngek'o ra xits'i pjek'o ngeje.

Mamaji , janzi k'o gi mamaji na joo, jango gi ts'apji.

- Zonꝛ pjembe k'o kjogꝛ ma ri neji ra paꝛaji yo b'ꝛb'ꝛ nu jango ri kaꝛaji ñeje dya soo ra janraji. Soo ra paꝛaji pjek'o ngeje, pjek'o ri kjaji pa ra paꝛaji pjek'o ngeje.

Jñs'ꝛ k'o gi mamaji:

Nujio pes'i yo me paꝛa Ts'ich'a k'o pjoꝛk'ꝛ pa ri paꝛa nu xoñijomꝛ

Chjuꝛ nujio onk'ꝛji:

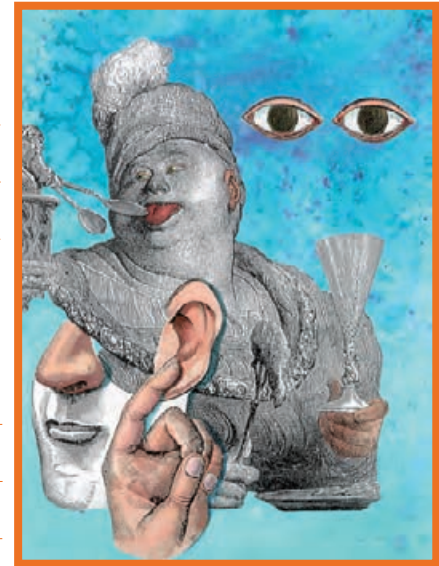
Nujio ro kjaji a nrrꝛb'ꝛ, pjembe k'o mazi jo mboxk'ꝛ pa ri paꝛa k'o dya gi jñanrra

Opjꝛ kja ints'ixiskuama otr'ꝛ ri jñs'ꝛ k'a mazi jo mboxk'ꝛ pa ri paꝛa k'o dyaja ya ri dyꝛs'ꝛ nu k'o dyanrra mboxk'ꝛ.

Pjek'o mazi ne jiongxi nujio para.

Pjek'o ra dyets'k'e nu k'o gi kjaa pama pama.

Sotx kja nu ts'ijuarx nujio:

Nujio <u>para</u>	Pjek'o ra dyets'kjo yo
Pxns'xiñu	Dyets'kjo pa ra <u>para</u> ma dya s'od'x yo jñonx. Ñeje yo...
Nu para	Dyests'kjo pa ra <u>para</u> ma pjek'o na Paa o na jotr'x ñeje ma ra...
Nu so'onkimi	
Nu xra	
Nu janrra	

Zopjꝛ nu ts'ixorꝛ ñeje ri ñu'u yo dyonk'ꝛji a nrrꝛb'ꝛ.

Soo ra janrraji yo b'ꝛb'ꝛ kja nu xoñijomꝛ k'o nujio pjoꝛk'ꝛji ra pꝛꝛaji. Nujio ngejio: nu nrrajma, nu pꝛꝛa, nu so'onkimi, nu puns'xiñꝛ ñeje nu ꝛꝛꝛ, nujio pjoꝛk'ꝛbi ra sooji yo ri neeji ñeje k'o dya ga joo ra ts'ak'ꝛji.

Ko nujio soo ra janrraji yo b'ꝛb'ꝛ nu jango ri kꝛꝛaji ñeje yo ntee k'o ri neeji, ra únꝛji ngenrra ma na zoo, jango ga kjaa ñeje ma na joo yo ri janrraji. Soo ra sooji ma na paa, ma na see, ma enje dyeb'e ñeje ra únꝛji ngenrra jango ri kꝛꝛaji. Soo ra ꝛꝛꝛji k'o zꝛnꝛ ñeje yo tojꝛ k'o b'ꝛb'ꝛ kja injñiñiji. Soo ra soonkimi k'o jñonꝛ ñeje k'o ri siiji nu jango ri b'ꝛb'ꝛji ñeje ra puns'ꝛji jango ga jiꝛꝛꝛ yo nrrajna ñeje k'o ri neji.

Churꝛ nujio ra dionk'ꝛji: jango ga pjos'ꝛji ga pꝛꝛji nujio ts'icha pꝛꝛa ngek'o ra kꝛꝛaji na joo kja nu xoñijomꝛ, jango ga pꝛꝛji, dyꝛs'ꝛ k'o ya gi tsogꝛge.

Ra pjos'ꝛji nrrre ri yejezꝛji. Nziga d'aja yo yeje ra ts'aa nziga kja yo pꝛꝛa. Nuijo dyaja ra nrrꝛꝛꝛji nujio ra dyonk'ꝛji nujio jo xipjiji yo nrrre yeje.

- Pjenga na josgo.
- Jangorgi pjok'oji.
- Jango ri b'ɔb'ɔgo.
- Pjeko s'ongɔgo.
- Jangorga pjos'ɔgo yo dyaja ko para.

Jñanrra na joo nziga kja yo:

Nu janrra: Ngets'ko nu janrra ri b'ɔb'ɔgo kja yo choo. Dya ga joo ga so'ogo ma yab'gɔji, nu xijomɔ ñeje yo ts'ikits'dyoxɔ nu ko ba enje kja yo dyee.

Nu ɔrɔ: Ngets'ko nu ɔrɔ, ri b'ɔb'ɔgo a mboo kja nu xirgo, ma ri jiozɔgo dya ri dyɔrɔ ma jñaa yo ntee. Pa ri pjok'ɔgo ri pech'eki na joo nujio xirgo, dya pjeko ri pjotɔ, dya ri para ñeje nu yɔrɔ na jense.

Ra paraji na punkjɔ... Ñu'u kjanu nu jango kuar'ɔ inzero yo ntee nu jango ba enje nujio **Para**.

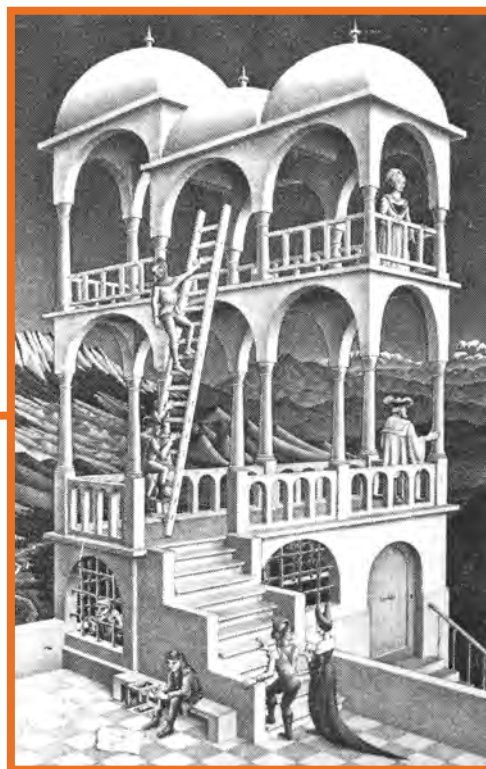
Dyɔtr'ɔ kja ints'ixiskuama nujio mamaji na joo.

Nujio para soo ra dyonk'ɔgoji yo

Jñanrra nu kuar'ɔba ya ri mama jango nzi yo menrojo k'o b'ob'ɔ.

Chets'pi yo mamaji tsa'a k'a ri xipji yo dya cheb'i.

Jango gi únɔ ngenrra, nujio incho'oji dya janrra na jo.

- Ma gi pa'a kja nrraṇi, mange gi jṇanrra nrreje na jee b'ḡb'ḡ kja nu ṇii, dya meme k'o.
- Nujio mamaji ma ngarḡ ne chuu ts'ijṇeje.
- Nujio kjog'ḡ ma ṇets'e kjogḡ ts'inrrajma k'a me na paa.

Ra mbeṇeji k'o...

Nujio inparaji ngejio: nu janrra, nu puns'xiṇu, nu para, nu sonkimi ṇeje nu ara. Nujio para je b'ḡb'ḡji kja yo choo, yo xirgo, nu xiṇu, nu tee ṇeje nu xingero. Na joo ri p̄joru ngeko na jorga karaji kja nu xoṇijomḡ.

Nu mbinzero

nujio p̄josḡ kja inzeroji

Janzi k'o mezhe k'o kjogḡ ma gi sooge k'a ra zak'a ma gi pench'i nu k'o na paa ṇeje ma gi kjḡs'ḡ indyee ma gi para d'aja ṇidye janzi mezhe pa ri soo k'a na ḡḡ. Pjek'o mbe k'o ya kjogḡ gi mbeṇe pjek'o ts'aa dadyi, jangorgi mamage nu k'o ts'aa dadyi.

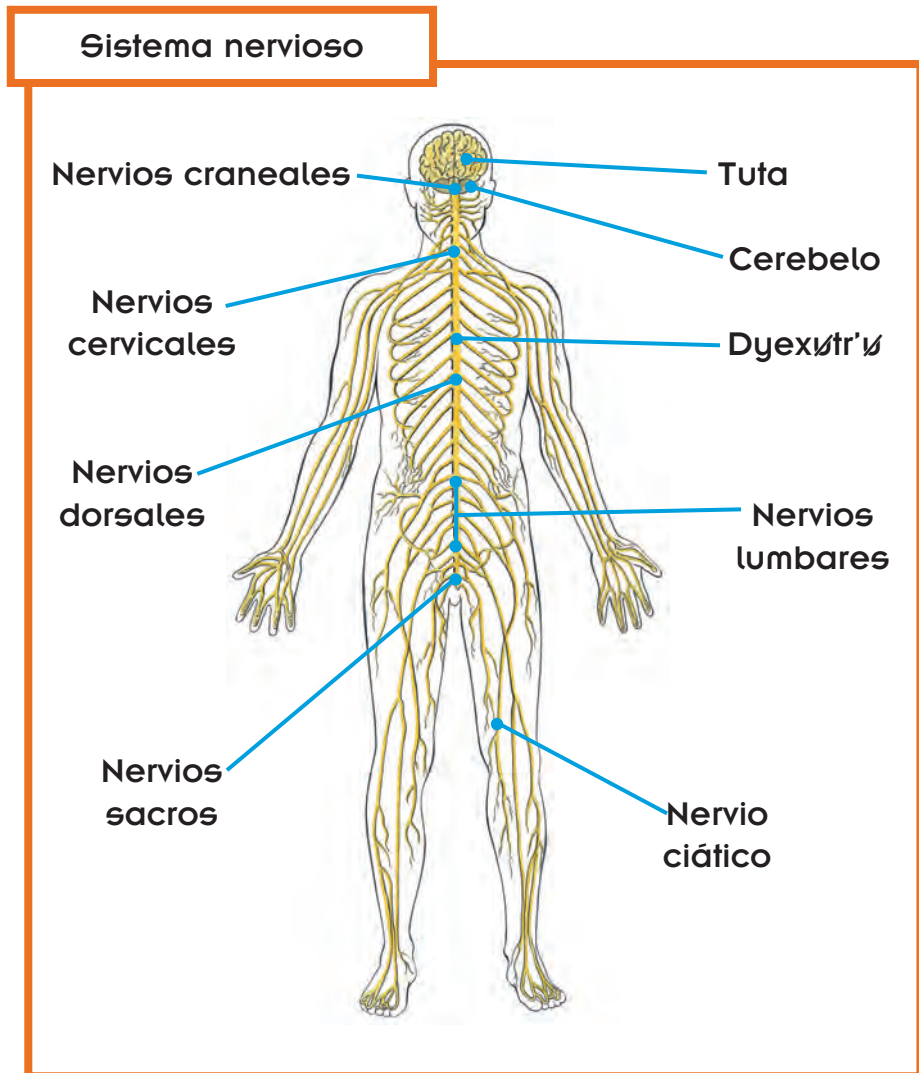

Potr'p̄ji nu k'o xits'iji k'o indyoji. Opjḡ kja ints'ixiskuama nu k'o mamaji na joo .

Nujio chunubi k'o na joo ga jṇa'aji

Nu binzero, ngeje yo me s'ezhi ma chḡjnḡ ma ga jṇaji k'a para nu dya yo ntee. Angeze, yo mamaji me kjogḡ dadyi kja yo dyaja.

Jñanrra nu kuar'ɔba nu jizhi yo na joo kja nu mbinzero.

Dya ga zezhi, tsa'a na joo.

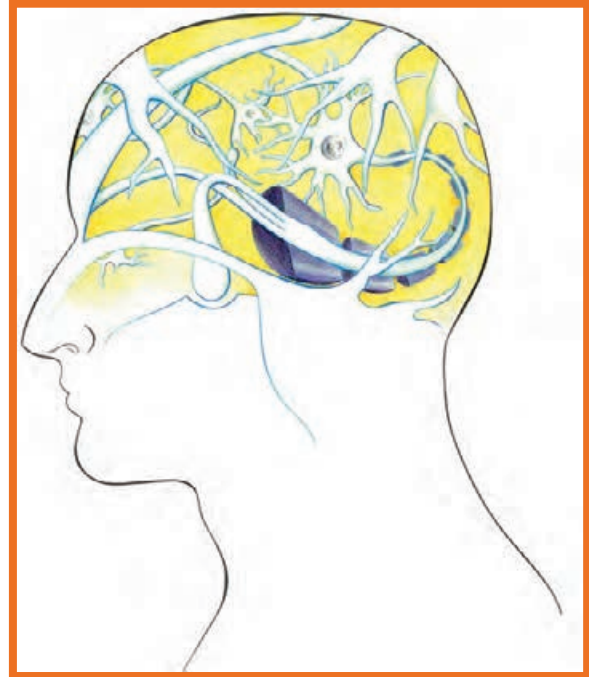
Nujio mbinzero, dya ch'ebi yo dyaja ko'b'ɔb'ɔ na joo soo ra ts'aji na punkjɔ. Nujio ri pes'iji ma musk'ɔji ngeje yo ra pes'iji tenxe yo kjɛ ko ra mimiji. Nujio b'ɔb'ɔ k'o dyaja k'o ra nrruu ma ra kjogu yo kjɛ.

Yo nrrɔmɔ ñeje k'o dyaja nziga kjaa nu paré, nu tr'ɔs'ɔ ñeje yo so'opjiño, potr'ɔ na punkjɔ yo kjak'ɔji na joo. Na joo dya ri si'i yo, ngek'o dya pjeko ri ts'aa.

Nujio xipji k'o mbeñe kja nu mbinzero.

Jñanrra nu kuaṛ'ṛba.

Jango gi mbeñege ga xipjiji yo jña.

Nuts'koji ri pes'iji na punkjꝛ yo mbinzero.

Gi paꝛage dya b'ṛb'ṛ d'aja ts'ik'its'iedyi kja inxinzeroji, ts'ṛtr'ñinge ñeje yo nrrodye, k'a dya ch'ebi yo na punkjꝛ mbinzero.

Tenxe nu mbinzero pes'i na punkjꝛ ko ch'ebi yo ts'intr'ṛmṛ yo xinch'i tenxe kja inzeroji ne chuu mbingero. Tenxe yo ri janrraji, ri ṛṛṛaji, ri puns'ṛji, ri ne'eji ñeje ri tr'od'ṛji, pjezhi na punkjꝛ yo ñets'e k'o nzhodṛ nrreze nujio inpaꝛaji satr'a kja indyexṛtr'ṛ ñeje kja yo dyaja nziga kja nu mbenkṛnṛ. Nujio pes'i tenxe nujio jo mamaji. Nziga sṛṛṛ nu mamaji mbeñe dadyi kjanu nrrṛt'ṛ dadyi. Nu mbekṛnṛ, nu pes'kṛnṛ ñeje nu dyexṛtr'ṛ pṛpṛiji na punkjꝛ ngeje nu jango ba sṛṛṛ kja nu mbedye tenxe yo pjenrre mamaji.

Nujio kja'a a mboo nu mbingero.

- Ya gi injige d'aja paa k'a gi su'u k'a ri jiombeñe k'a ri ts'osx injñx'x.
- Ya gi xipji inm'xb'x jingo ra dak'x ñeje jango iyo.
- Ya gi xipji ra ñomx kja inxepjo.

Mamaji nu k'o gi opjxji.

Jiod'x k'a xe dyaja ts'ixiskuama nu jango ba enje yo pjeko kja inzeroji ngeko xe ra mimiji. Dyxs'x kja ints'ixiskuama.

Ra paraji ko nujio ya kjogxzxgoji nu nzero kjats'eje ko nu mbingero k'a kjaa yo na joo, nziga kja nu kjxsñx, nu xinch'ñikjii yo na joo jñonx nujio kjaa na joo.

Dyonx inbedyi ñeje yo kara nu jango gi b'xb'xji ya ri jmxtx yo mamaji ya ri chuxx nu k'o ra dyonk'xji a xoñiji. Ya ri dyxs'x nu k'o jo xits'iji kja ints'ixiskuama.

- Pjeko ma ngijeme k'o gi parage ra s'onk'x inbingero.
- Pjeko ra ts'aa yo ngijeme kja inzeroji.
- Pjeko ra kjaji pa dya ra sodyeji.
- Jango ga s'omgugoji yo tr'ux'x, yo paré, yo jñech'e ñeje k'o xe dyaja ma ga pæpji nu mbingero.

Chets'piji ya ri mamaji nujio jo xits'iji.

Nujio meB'onrro Ignacio Madrazo Navarro ñeje e Rene Drucker Colín jo chotr'ꝛji nu jango ga ts'apꝛji pa ra jogꝛ na joo yo ntee k'o zoo ngijeme.

Nu ngijeme dya ga jo ga ts'apꝛ nu mbingero k'a s'omb'ꝛ yo na joo kja nu mbenkꝛꝛ nu k'a pꝛtꝛ dyanrra ñꝛꝛ na zezhi ñeje me mbii yo b'ꝛb'ꝛ kja inzeroji, nujio ngijeme soo yo tr'antee k'o ya gi edyi 50 kꝛꝛ mazi soo yo b'ezo iyo yo nrrixu.

Ra mbeñeji **k'o...**

Nu mbinzero exigentr'o nu ts'intr'ꝛꝛ k'a nzhod'ꝛ tenxe kja inzeroji ñeje yo b'ꝛb'ꝛ a nrre k'o ra nrrumpꝛ ra mb'esi k'o ba sꝛja, kja nu mbempe yo mamaji. Tenxe k'o ri so'oji jizhi yo ñii k'o sꝛtr'a kja inmbenkꝛꝛ ñeje kjanu dyexꝛtr'ꝛ, nrreze nu b'empiji yo mamaji. Nunu ngeje nu ra jok'ꝛ yo pjenrre kja, kja inzeroji nujio ngejio: ma ñomꝛ inpeme ñeje yo inxepjo ñeje ma ok'ꝛ yo na paa.

Nujio ts'ib'itꝛ k'o jok'ꝛ nu mbinzero ngejio mazi pꝛa dya soo pje ra ts'aa. Ngek'o ra kjaji na joo pa dya ra kjogꝛ nu nrrꝛm'ꝛ. Nza kja ma: si'iji nu xipjiño ngeje nu potr'ꝛ nu ts'ib'itꝛ.

**Nujio dyakja ñomꝛ: inzeroji dya sꝛja
yo ts'ike ñeje yo me na so'o**

Zopꝛ nujio onk'ꝛji ñeje ri chꝛꝛ kjaa ints'ixiskuama.

Gi ꝛꝛage nu k'o mamaji ts'iuui, gi pꝛage k'a d'aja yo ts'ik'i ts'iuui soo ra ts'apꝛ na so'o ñeje kjo soo ra mbotr'kꝛji.

Gi para ge k'o d'aja yo
Kjaji na joo

Mama nujio xits'iji

Zopjɔ nu ts'ixorɔ

Sobi k'a d'aja k'a ne chebi.

Kja nu kjii b'ɔb'ɔ ts'ib'itu yo ne chuu
tr'oxkjii. Nujio kjaa ts'ab'ɔ yo ts'iui
k'o kich'i kja inzeroji. Yo tr'oxkjii
para nujio ts'iui, sɔji ñeje ra ts'ok'ɔ.

Ma ya bezhi k'o dyaja ts'iui yo
tr'oxkjii pes'i nu k'o ra mama jango
ga kjaji ñeje únɔ ts'ireje pa dya ra
jiɛzi nu ts'iui ra ngichi na yeje kja
inzero.

Ngek'o na punkjɔ ngijeme, nza kja nu tr'arɔjnɔ k'a dya kja ra
so'oji, soo beti b'ɔb'ɔtr'o kja yo ntee k'o sodye ngek'o ra jyɔbɔji.

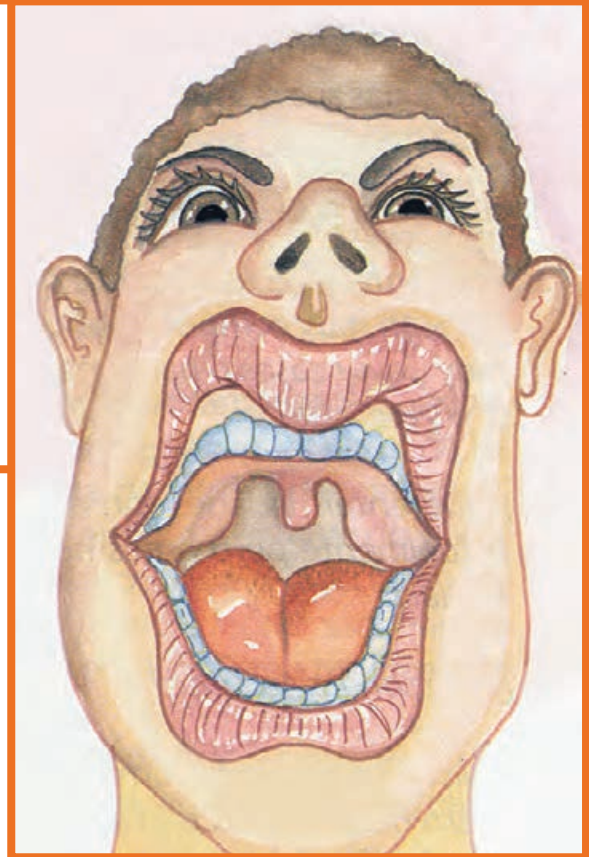

Mamaji k'o indyoji nujio ra dyonk'ɔji:

Jange k'o dyaja kja nu xor̄, j̄naa yo ts'ixor̄ nujio tr'oxkjii, pje ne ra mama k'o nujio b'ɔb'ɔ kja nu ts'ixor̄ ñeje kja yo dyepjad'ɔ.

Nuts'ke gi p̄age ma dyaga joo gi soo, nziga kja nu paja, nu d'iji, nu ɔñi o nu ɔdyizi, nu ponk'ue, ma me gi jejetr'o ñeje ma mengi jejetr'o ñeje k'o dyaja, ne ra mama k'o d'aja ts'iui k'o ngich'i kja inzeroji.

Nu nzero pes'i na punkj̄ yo ra ts'ab'ɔ yo naño ts'iui k'o ra ngich'i nu xinzero ngeje nu d'aja yo, nza kja yo xixiñu ñeje yo ts'ib'ox̄ dya jezi ra ngichi yo naño ts'iui, nu ja nee nu p̄andyizi dya jezi ra kjoḡ.

B'ɔb'ɔ k'o dyaja jangorga p̄jor̄ji inzeroji. J̄a ngek'o dyaja k'o gi p̄age. J̄ñus'ɔ k'o xits'iji ñeje ri mamaji k'o indyoji.

Ra paraji na punkj... Yepe ri ñu'u kja nu xorʊ d'aja **nu jango ga mimiji**, kja yo xogʊ **Ra mbeñeji k'o...**

Ñu'u k'a xe d'aja xiskuama nu jango ba enje yo naño ngijeme ngeko ri churʊ nu k'o ra dyonk'ʊji yo ri opjʊ kja ints'ixiskuama ri mamaji k'o yo dyaja ntee nujo ra xits'iji.

- Pjeko ma ngijeme gi parage k'a mazi mi kjogʊ, nudya dya kjanrra kjogʊ, pjenga.
- Pjeko ma ngijeme yo mazi kjogʊ dya, k'o dya mi paraji mi jinkjo.
- Pjeko mbeje yo dyepjad'ʊ.
- B'ʊb'ʊ k'a d'aja xiskuama k'a mama jango nzi ntee k'a ya ts'aa dyepjad'ʊ ngeko dya kja nrra b'ʊb'ʊ yo ngijeme o dya gi otr'o.
- Pjeko mbeje nu SIDA jangorga pjorʊji pa dya ra so'oji.

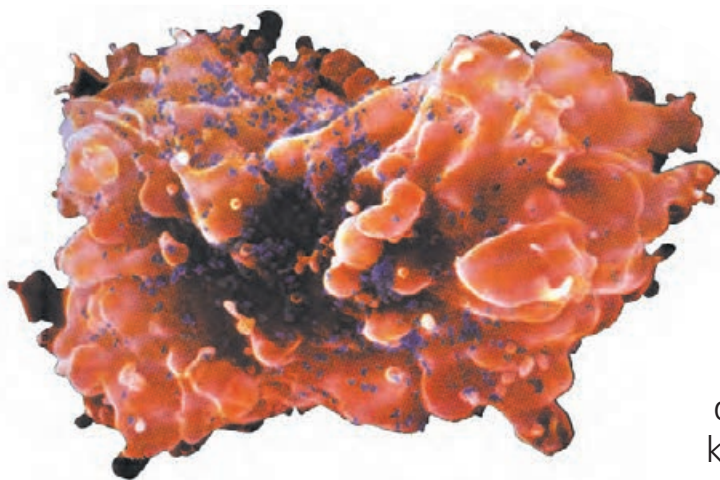

Ra paraji na punkj... Zorpjʊ nu ts'ixorʊ, yo ts'ikits'idyoʊʊ

Nujio ts'ikits'idyoꝁꝛ

Ri xipjiji ts'ikits'idyoꝁꝛ nujio te'etr'o nu k'o dya soo ra janrraji ko inchoo. Dyanrra ga nojoji, pa ri soo ri jñanrra ne jiongꝛji k'a d'aja jñeje ngeko ri jñanrra na joo jango ga kja na nojo k'a ne chuu jñents'idyoꝁꝛ b'ꝛb'ꝛ k'o nrre naño ts'ikits'idyoꝁꝛ «protozoarios, bacterias, levaduras, mohos y algunas algas». Yo ts'ikits'iui ngeje yo kjak'ꝛ ri soo yo naño ngijeme nrre ngejetr'o yo

ts'ikits'idyoꝁꝛ yo xe te'etr'o o yo dya kja te'e, nujio dya kjꝛs'ꝛ injñ'ꝛ dya jñonꝛji nujio soo ra mimi a mboo kja yo ts'ib'itu yo te'etr'o k'o dyaja nzero.

Virus del SIDA visto con un microscopio electrónico

Nujio ts'ikits'idyoꝁꝛ xe b'ꝛb'ꝛtr'o tenxe a nangarꝛ ya ri chotr'ꝛ dadyi nu jango dya pje b'ꝛb'ꝛ. B'ꝛb'ꝛ ts'idyoꝁꝛ kja nrrajma, kja jomꝛ, kja nrreje, nziga kjaa a mboo ñeje a xes'e nujio te'etr'o ñeje yo ntee. Nujio kjꝛs'ꝛ injñ'ꝛ, jñonꝛji ñeje nrre

pjongꝛji dadyi yo dya kja ga joo. Nrre soo ra mꝛsꝛji dadyi ko xe dyaja ts'idyoꝁꝛ.

B'ꝛb'ꝛ ko dyaja ts'idyoꝁꝛ k'o kjapjꝛ ra zodye yo ntee, yo ts'iui ñeje yo zaa.

Dya ga joo ra chunꝛbi nujio ts'ikits'idyoꝁꝛ ko nu ngijeme, nujio pjoꝁk'ꝛgoji na joo. Nziga kjaa k'o d'aja ts'ikits'iui k'a b'ꝛb'ꝛ kja indyꝛ'ꝛ nu zaa nziga kjaa nu kjꝛ'ꝛ, kalito ñeje k'o dyaja.

K'o dyaja ts'ikits'iui b'ꝛb'ꝛji kja nrreje, a mboo kja ingujñonꝛ yo ts'iui k'o sa'a tr'ebi nujio pes'i yocheb'i ñeje pjiño k'o dya soo ra za'a yo ts'iui. B'ꝛb'ꝛ yo ts'ikits'iui ra pjotr'ꝛ o xe k'eme kja yo zaa ñeje yo ts'iui k'o ya nrruu.

Ma ri jio yo ts'ikits'iui dyanrra ri pes'iji ts'inrrajma, nu jomx, dya kjanrrarga joo nrre ra tr'eze kja yo tr'areje, nujio ts'iui dya ra soo ra jñonxi kja nu jomx me ri bod'x na punkjx yo ya ne nrruu.

Yo ri xorx yo ts'ikits'iui

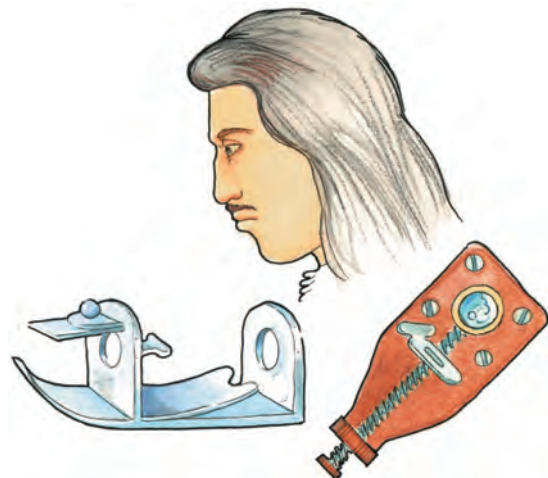
Yo inxorx yo ts'ikits'iui soo ri para na joo jangorgi ts'apx pa ra ri ts'xs'x na joo injñx'x, ma soo na joo injñonx, ma gi jñonx na joo ñeje xe ra mxsxi k'o dyaja a ngezeji ñeje k'o xe dyaja k'o xe te'etr'o.

Nu tr'ezi k'a pes'i nu jñeje yo soo ra ñets'e jango ga kja na nojo nu ts'ikits'idyoxx yo kjakji ra sodyeji.

Jñents'idyoxx sibi

Robert Hooke

Antoine van Leeuwenhoek

Nujio jango ga kjaꝛꝛji ngek'o yo ts'iui dya kja ra songꝛji

➤ Ri otr'ꝛ ri xiñe ma ri si'i yojñonꝛ ñeje ma gi kjuarꝛ gi pili.

➤ Ri patr'ꝛ nrreje k'a ri si'i.

Ri pech'e yo lulu ñeje yo k'ana k'o ri si'i.

Ri pes'i na jiaja nu jango gi b'ɔb'ɔ o nu jango gi pɔpji.

Ri xaja ñeje ri pedye inb'itu k'o gi jee.

Dya ri chɔtr'ɔ a jmii yo ntee ko soo ngijeme k'a soo ra mɔk'ɔ.

Ra mbeñeji k'o...

Yo dyepjad'ɔ ngeje yo ts'iui k'o dya kja ga zezhi o ya nrru'uji me na jo'oji ma ngichi kja inzeroji kjaɔji ra ts'aa ra ts'ab'ɔji yo dya ga joo ga tsapɔ, pa ri pjoɔɔ nu pa dya ri sodye ri ts'aji yo dyepjad'ɔ.

Ri ñu'uji k'o ints'itr'iji kjo gi paraji ri tsapɔ yo dyepjad'ɔ nujio ga kja nu yo kis'i a nrrub'ɔ.

Nujio dyepjad'ɔ k'o k'ab'ɔ yo ts'iui k'o kichi kja inzeroji, ra kjaɔji yo ts'itr'i k'o edyi 12 kjɛɛ ñeje yo tr'ante ñeje yo nrrixu ma dya b'e nrrunte o ma pes'i nziyo zana. Ra yepe ma edyi ts'ich'a kjɛɛ, yo dyaja dyepjad'ɔ pjoɔk'ɔji pa dya ra so'oji nujio: d'iji, nu ɔnrrodye, nu ɔpaja ñeje nu pjaɔts'ɔrga.

Ts'ixor̄

4

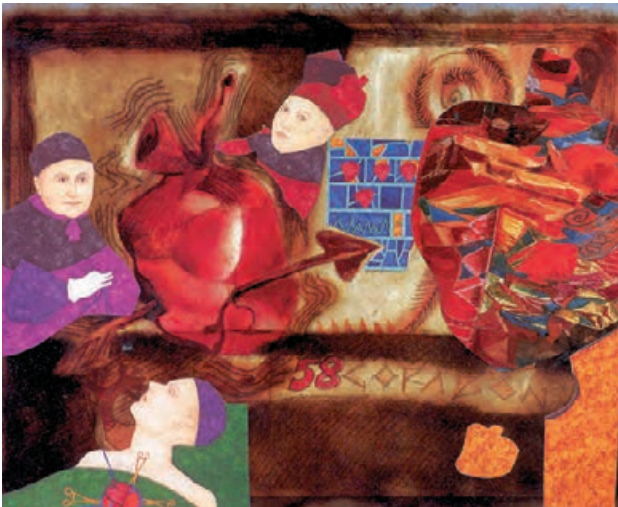
Soo ra p̄jorgo inzero

Tenxez̄goji soo ra p̄jor̄ji inzeroji. Nu jangorga k̄jariji ngeje yo ri p̄ar̄ji ñeje nu jango ga mimiji dya nrre ga joo ga ts'ak'̄ji. Ma ra k̄jaji na joo yo b'echi b'̄b'̄tr'o ngek'o dya ra soji yo ngijeme ngek'o ra mimi na joo

mb̄r̄r̄...

Inm'̄b'̄go.

M'̄b'̄, dya ri jiesgi,
Ngeje yo mazi ri nee.
K'a dya ra t̄ū ra x̄or̄
K'a d'aja ngijeme k'a ya
ri p̄ar̄. Dya ra mimi
ts'iketr'o, Inm'̄b'̄ ri ne'ego.
Inpa'a ra ts'aa na joo K'a
dya ra z'̄j̄go yo dya ga joo. Para
p̄jorgo pes'i, K'a ra p̄r̄ji na joo
inm'̄b'̄.

Mamaji ko indyoji nu k'o mama nujio ts'ij̄naa.
P̄jek'o ot'̄ inm'̄b'̄ nu x̄or̄j̄naa. Ngeje yo na joo k'o pes'i
inzero nu k'o ra mama janzi ñeje jangorga mimiji.

Ra jiod'ɲi yo na joo k'o ra kjaji

Inzeroji pes'i yo na punkjɔ yo pjenrre kjaa na joo. Pa ra pɛpji na joo pes'i k'a ra kjaji na joo. Ngeko ra mbos'ɲ inzeroji.

Mámaji pjeko ne ra mama nu jña nujio pjenrre kjaa. Pjeko ne ra mama ma ri pes'iji yo pjenrre ri kjaji nu k'o dyaja. Jiod'ɲ pjeko ne ra mama kja nu xiskuama nu k'a ba enje yo pjenrre mama ya ri dyɔs'ɲ kja ints'kixiskuama.

Mamaji b'ɲb'ɲ yo pjenrre ri kjaji, nuts'ke pjeko gi mamage. Dyɔs'ɲ k'o nziga kjaa nziga yeje yo pjeko nrre ri kjaji.

1

2

Soo pjeko ri ts'aa ma gi pes'ige yo pjenrre ri kjaji tenxe yo paa, pjenga.

**Nu ngoo ma nuk'ꝛji na joo k'a nu b'onrro
nujio pjenrre paꝛa matr'ꝛji ra ne jok'ꝛji yo pjenrre kjaji
ma ñonꝛji ñeje k'o kjaji na joo nu jango kaꝛaji.**

Nziga dakje tu'ꝛji kja nu B'onrro na punkjꝛ ntee k'o pes'i nrre naño ngijeme k'o dyaga joo ga ts'apꝛji jango ga mimiji. Na punkjꝛ yo ngijeme soo ra ts'asꝛtr'oji.

Nujio pjenrre paꝛa na joo mamaji na joo ra xipjiji yo ntee ra ts'aji na joo. Jo mamaji nu jango b'ꝛb'ꝛ yo ngumꝛ dya ga joo nu jango piliji dyanrra soo ñeje ma dya ñonꝛji na joo, ngeko dya ñets'e na joo inzeroji.

Ma na poxꝛ kja nu ngumꝛ ñeje ma dya gi pech'e na joo ma ga kjanu soo ri sodye, ñeje ma gi si'i yo jñonꝛ k'o pes'i xebo, o na poxꝛ o ma pjeko nrre pebi.

Nziga kjanu, ma gi si'i na punkjꝛ jñonꝛ yo ba enje kja yo xibote "k'a dya ga joo" sonk'ꝛ inzero k'o nu k'o pes'i pa dya ra sod'ꝛji.

Nu jangorgi ts'aa na joo ri ts'aa yo pjenrre kjaji kja yo jñonu ñeje ma gi xaja, ma ga kjanu nee ra mama b'ꝛb'ꝛ na joo inzeroji.

Nujio soo ra zaꝛtr'ꝛ ma gi kjaa na joo kja jñonꝛ, ma gi xaja, ma gi soya ñeje ma gi eñe.

- Dyaxɔ yo na joo yo pjenrre ri kjaji k'o mama kja nu ts'ixorɔ a nrrɔbɔ jango ga songɔji inzeroji.

Jange k'o xe dyaja ko pjenrre kjaji k'o songɔji inzeroji k'o gi parage.

Jange k'o yo pjenrre kjaa d'aja ntee. Jange k'o ra ts'apɔ ra zodyeji.
Dyɔs'ɔ kja ints'ixiskuama pjeko ra ts'akji.

Zopɔ nu ts'ixorɔ a xoŋiji ñeje ri mama nu k'o jo xits'iji a nrrɔb'ɔ.

Yo dyaja ntee pes'i yo pjenrre kjaji nziga kjaa yo:

- Si'i na punkju paré o tr'us'ɔ.
- Ma gi eñeji.
- Ma gi pjoɔ yo uii.
- Ma gi si'i yo pes'i xebo.
- Ma gi si'i yo jñonɔ k'o ba enje kja yo xibote.
- Ma gi si'i yo jñech'e k'o dya xitsi nu ~~ɔ~~trɔ ntee.

Nujio pjenrre ri kjaji pama pama ñeje yo ri yepeji pjezhi yo pjenrre ri kjaji. Nujio pjenrre ri kjaji ngeje yo ri kjaji pama pama ñeje jango na kjaɔji ma pjeko nrre ri ~~ɔ~~trɔji k'o b'ɔb'ɔ nu jango ga karaji. Ri xipjiji pjeko nrre ri kjaji nujio songɔji inzeroji ñeje ko dyaja ntee k'o b'ɔb'ɔ nu jango ri karaji.

Zopjꝛ na yeje nu ts'ixorꝛ **Nu ngoo ma nuk'ꝛji na joo kja nu B'onrro** ñeje
yo b'ꝛb'ꝛ a nrrꝛbꝛ jange k'o yo pjenrre ri kjaji songꝛji inzeroji ñeje jange k'o
pjoꝛk'ꝛji.

Jangorgi xipjige k'a d'aja ntee jango ga kja yo pjenrre kjaji najoo. Jangorgi
jichi ra ts'aa.

Chets'pi yo jo xits'iji k'o nujo pes'i indyoji. Mamaji jange k'o yo pjenre kjaji kjaa yo ntee ko kara nu jango gi b'xb'x, jange k'o na joo jange k'o ra ts'ak'x ri sodye.

Ra mbeñeji **k'o...**

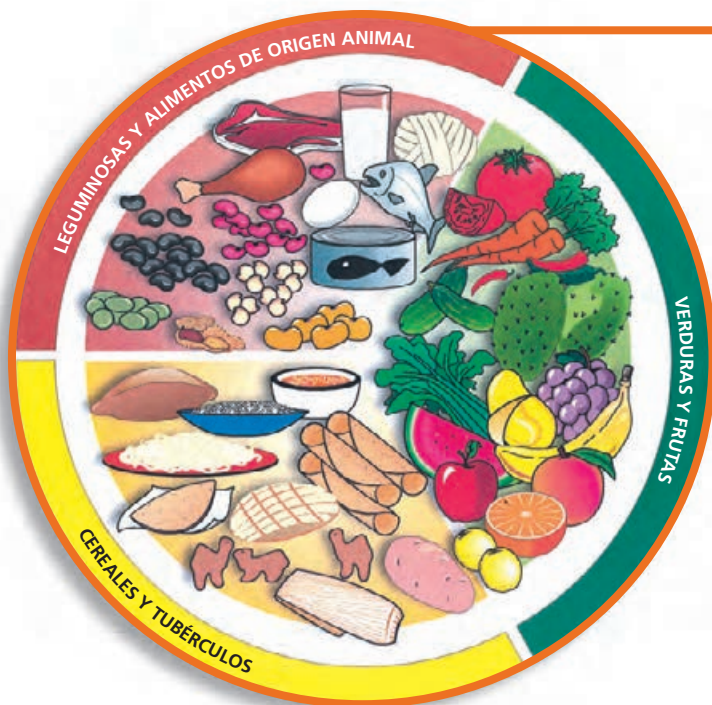
Ma dya ga joo ingumxi, ma dya pes'i nu jango ra pojoji ñeje dya ga jñonxi na joo, dya ga joo ga jñet'se ma me na pjos'x kja ingumx, dya pax'xi na joo ngek'o kjak'xi ra sodyeji ñeje ma gi si'i yo jñonx k'o pes'i xebo, ma na pjos'x, ma pes'i na punkjx yo pezhi ñeje ma gi si'i na punkjx yo jñonx k'o ba enje kja yo xibote yo dya ga joo k'o kjak'xi ra sodyeji.

Nu jangorga pjorxi pa dya ra sodyeji ra mbaraji ra ñonxi na joo ñeje ra xajaji tenxe yo paa. Yo na joo ngeje ma na joo ga kja inzeroji.

Yo jñonꝛ pes'i k'o na punkjꝛ k'o na joo ñeje k'o ne jyod'ꝛ inzeroji

Opjꝛ kja nu ts'ijuarꝛ k'o gi si'i ma xꝛꝛ, ma nrrempa ñeje ma nzhaꝛ, ri jñus'ꝛ k'o inpezhi nu k'o ne jyod'ꝛ pa ra dyꝛtr'ꝛji.

Nujio ri sigo	Inpezhi
Nujio gi si'i ma xꝛꝛ	
Nujio gi si'i ma nrrempa	
Nujio gi si'i ma nzhaꝛ	

Jiod'ꝛ yo b'ezhe nu k'o si'i kja yo dyaja jñonꝛ k'a a nanguarꝛ. Ts'ꝛtr'ꝛ k'o nu xinch'i mama yo dyaja Gi jñonꝛ na punkjꝛ k'o nujio dyaja ñeje k'o naño.

Pjembeje k'o. Gi mamage na joo ri si'i yo jñonꝛ Nzii ga jñii yo jmurꝛ. Pjenga.

Ra **paraji** na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ

Tenxe yo jñonɔ

Nrreze mi jinkjo nujio ntee k'o pjenre para jo mamaji pes'i na punkjɔ yo na joo kja yo jñonɔ nujio pjos'ɔ ra jok'ɔ jango ga pɛpji inzeroji ñeje dya ra zodyejji nujio jo ne chu'u pjos'nzero ma ga kjanu nujio ntee ya mbaraji yo k'ana o yo lulu na joo ra si'iji pes'i na punkju pjos'nzero ma ra si'iji soo ra mimiji na joo.

Jango ga xok'ɔji yo jñonɔ

Nziga d'aja yo jñonɔ k'o ri siji pes'i ko nrre naño yo na joo, ma ra chutr'pɔji ñeje k'o nrre ri naño jñonɔ soo ra pes'iji k'o nrre naño k'o na joo k'o ne jiongɔji.

Nujio jñonɔ soo nrre naño rga xok'ɔji k'a d'aja nujio jñiirga xogɔ:

- Yo k'ana ñeje yo lulu
- Yo ts'irechoo ñeje yo dyok'a
- Yo kjuu ñeje yo jñonu k'o dak'u yo uii k'o na joo ri sii.

Yo nrre naño k'ana ñeje yo lulu.

Pa ra pꝛpji na joo inzero, na joo ri paꝛa nujiu jñonu k'o na joo nu jango ne jiod'ꝛ inzero yo jñonꝛ pes'i na punkjꝛ k'o me na joo k'o pjos'ꝛ ra te'e na joo inzero.

Ra si'iji tenxe yo paa naño jñonꝛ, k'o dyaja ngeje yo pjiño k'o na mbezheje ñeje k'o ba enje kja yo nzhoꝛꝛ. Nu b'ezo dya ra jñusꝛ k'o ra zi'i, dya ra b'ezhi k'o si'i, ra juanꝛ yo pjiño k'o na joo ra zi'i, ma dya ra juanꝛ na joo nujiu jñonꝛ dya ra te'e na joo yo kaꝛa kja nu jñiñi ngeje ma :

- Ma dya ju'uji na punkjꝛ tr'opjꝛ
- Ma dya tomꝛji yo jñonꝛ
- Ma dya pjechihi ra jñonꝛji na joo
- Ma dya potr'ꝛ yo injñonꝛ

Ma na joo ga jñonꝛ k'o ri si'iji pama pama ra mbesiji yo pjiño ñeje k'o nrre naño ts'inge ma ri si'i yo jñonꝛ k'o dyeje ri sodye ñeje yo kaꝛa kja yo jñiñi.

B'ꝛb'ꝛ yo naño pjiño, na punkjꝛ lulu, ñeje k'o na punkjꝛ k'o pjenrre si'iji, nu b'ezo soo ra juanꝛ ngek'o ra dyꝛtr'ꝛ na joo injñonꝛ.

Yo k'ana ñeje yo lulu me na jooji pes'i na punkjꝛ yo pjoꝛꝛ inzeroji ñeje yo jñonꝛ k'o nzhoꝛꝛ na joo kja inxepjoji, na joo ga zi'iji, pjongꝛ yo dya ga joo nziga kja yo xebo yo b'ꝛb'ꝛ kja yo jñikjii ñeje yo ts'ireje ko pedye kja nu bixiga.

Yo ts'irechoo ñeje yo dyok'a

Yo ts'irechoo ngeje yo únɁ yo ts'ipjiño k'o pes'i inzi'i nziga kjaa nrrecho, nrrexɁ, arro, cebara, bena ñeje k'o dyaja.

Nujio ætr'æji xedyi, tr'omechi ñeje k'o xe dyaja. Nujio mazi si'iji ngeje yo dyok'a ñeje yo mbengama.

Nujio dak'iji yo pjos'Ɂ na joo yo jñonɁ k'a ne jiod'Ɂji inzeroji pa ra soo ra ñɁnɁ, ra pæpji, ra eñe ñeje ra mbeñe na joo, nziga kjaa yo dyaja k'o na joo pa ri te'e pa ra potr'k'Ɂts'Ɂ ngeko ra pæpji na joo tenxe ints'ib'itu k'o b'Ɂb'Ɂ kja inzeroji.

Yo kjɁɁ ñeje yo jñonɁ k'o dak'Ɂ yo uii k'o na joo ri si

Yo tr'akjɁɁ nziga kja kjɁɁ, ts'ɁɁ ñeje k'o dyaja ngeje yo jñonɁ k'o únɁ yo pjiño, pes'iji yo xinrecho, ra si'iji na punkjɁ ngek'o ra jok'Ɂji yo ri si'iji pama, pama.

Ma ri chutr'pæji na punkjɁ k'o d'aja yo ts'irechoo sot'Ɂji k'a d'aja jñonɁ nziga kjaa nu ts'inge o nu murú, nrre pes'i inxebo yo uii ngek'o soo ra mb'esi na punkjɁ paa ñeje dyanrra ga mizhi.

Yo jñonɁ k'o únɁ yo uii ngeje yo: b'aa, ts'exo, murú, jmoo, ngoñi, mbange ñeje yo xepjo, pes'iji yo me na joo k'o ne jiod'Ɂ ra zi'i yo ts'ib'itu k'o b'Ɂb'Ɂ kja inzeroji ngeko ra te'eji na joo.

Nujio únɁ yo uii dyanrra ri sii na punkjɁ pes'i xebo k'a ra sonk'Ɂ inzero ñeje nu xinch'ñikjii.

Tenxe yo pes'i xebo dyanrra ri sii na punkjꝯ yo: xebo b'aa, manrraga ñeje yo dyaja xebo.

Na joo ri sii k'a dyanrra ga punkjꝯ ngeko ra mboxk'ꝯ nziga kjaa:

- A** Ra mbos'ꝯ ra pꝯpji na joo inchoo, pes'i na joo nu xinzero ñeje dya jezi ra sonk'ꝯ inzero.
- D** Pjos'ꝯ inzero ra sii nujiio na joo ñeje k'o ra mbos'ꝯ inrrodye ñeje yo s'ib'i.
- E** Pjos'ꝯ yo mbakjii ñeje ra mimi na joo nu xingero.
- K** Pjos'ꝯ ra pꝯn'a nu kjii ñeje ra ts'aa nu tr'ogꝯ kja nu xingero.

Yo xebo dyanrra ri si'i ngek'o dya ra pits'i dya ri pes'i na punkju ts'otr'ñikjii ngek'o dya ri soo okjii, ingijeme nu m'ꝯb'ꝯ ñeje k'o dyaja k'o ra sonk'ꝯ inm'ꝯb'ꝯ.

Ma ga paraji k'o nrre naño jmurʌ, na joorga zoji ma ga pøtr'pɔji ñeje ra chumb'ɔji na joo yo jñonʌ.

Pa ri jñonʌ na joo nee k'a ri chutr'pɔ ñeje ri potr'pɔ yo jñonʌ, tenxe nujio soo ra mboxk'ɔji na joo ma ri ætr'ɔji dyanrra ga punkjɔ jango ga kjaa na nots'ɔ ma gi nrrixu o gi b'ezo, nujio b'æpji k'o ri kjaji ñeje nu jango ga mimiji.

Dyɔs'ɔ k'o injñaʌ yo nrre naño k'o b'ɔb'ɔ pjeko ne ra mama gi si'i ñeje gi jñonʌ.

Nu padya paraji dya jextr'o k'a sii jñonʌ yo jñii xogʌ. Dya ne ra mama k'a ri sotɔ na joo yo jñonʌ, nrre naño ngek'o ri pes'i k'a d'aja jñonʌ k'a na joo ñeje k'a ra zoo k'a ri si'i dya ri ts'øpk'ɔ nziga d'aja yo jñii xogʌ.

Yo ri si'i k'o ne jiongʌ jango ga kjats'ɔ na nojo ñeje janzi kjæ gi edyi, nu b'æpji o ñeje yo pjenrra kja yo ntee ñeje jango ga zo'oji.

Jango nzi k'o ne jionk'ɯ k'o ri si'i ngek'o ri nimi na joo

Jñanrra na joo nu jango kuatr'ɯ yo jñii xogɯ yo jñonɯ k'o b'ɯb'ɯ a nrrɯb'ɯ. Nziga yeje o jñii ntee mamaji nujio:
Pjenga je ga kjanu ga xogɯ yo jñonɯ, pjeko ma jñonɯ b'ɯb'ɯ nziga d'aja xogɯ.

Pjek'o ne ra mama ma je ga kjanu.

Mamaji nu k'o gi paraji nu jango dya ga joo gi soo.

- Ma dya gi jñonɯ na joo
- Dyanrra gi te'e dadyi o dya kja gi te'e.
- Na pits'i
- Ma sodye inxingero ñeje inxiñii.
- Ma b'ezhits'ɯ kjii
- Ma dya ga joo ga ñets'e inzero.

Ma dya ga joo nu jñonɯ soo ra so'oji na ɯ'ɯ ma gi p̄p̄ji na joo ñeje ma gi xorɯ, ma gi nee ri ts'age yo na joo ñeje pa yo dyaja ntee k'o ri karaji.

Ra **paraji** na punkj... Zopj nu ts'ixor.

Ra jok'uji injnonji

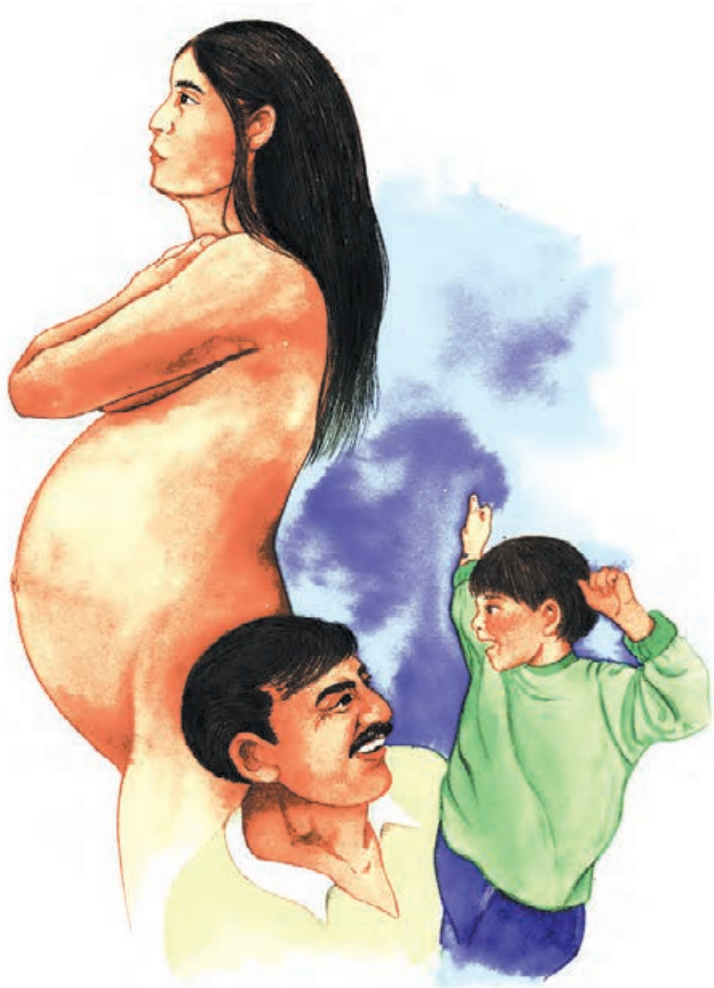
K'a d'aja nu jango ga kjaa ma gi si'i yo jnon, soo ri pøtr'pø k'a d'aja ko xe dyaja ntee ngeko nziga dats'koji soo ra **paraji** jango ga pøpji inzeroji ñeje jange k'o ne jiod'x ma ri chutr'pøji ñeje ri pøtr'pøji yo jnon ñeje yo nrre naño ri totr'uji jangorga jnonji na joo. Ngeko dya ra so'oji yo ngijeme k'o gi soo ma dya gi jnon na joo.

B'xb'x yo ntee k'o pøpji na punkj nziga kjaa yo pjenre kjaa yo ætr'æ ngum, yo pøpji kja juama ñeje yo ætr'æ zaa. K'o xe dyaja ntee kjaji b'æpji k'o dyanrra ga jix nziga kjaa yo xopuntee ñeje yo xor kja ngunxor nujio mazi pøpji inmb'enkjnx.

K'a d'aja nrixu k'a nrrunte nee k'a ra ñonx na joo ñeje nu dadyo ntee k'a b'xb'x kja inte'embane.

K'a d'aja bedyi b'xb'x k'a d'aja ntee k'a nee ra zii ñonx ma edyi jango nzi kjæ ngeko dyanrra ra sod'xi na punkjæ merio.

Ri paraji ma ri jñonxi na punkjæ nziga kjaa yo xebo ñeje yo asuka soo ra pits'i ma dyanrra ri ñonx dya kjarga jixk'x dyarga zets'i ñeje dya kja ri mæjæ nziga yeje yo soo ri sodye ma dya gi jñonx na joo, ngeko ri dyæx yo xits'iji ri ñonx na joo, nziga kja yo nrixu k'o nrrunte o yo jot'x ints'imbane nujio na joo ra jñonx.

Nujio ra xits'iji jangorgi sii na joo yo jñonɔ.

- **Juanch'argi ñonɔ:** b'ɔb'ɔ yo jñonɔ k'o pjɔrɔ ri sii k'o intee. Ma ri ñonɔ, ints'iñi popjɔ ñeje pjɔrɔ ga nzɔntr'ɔ ngeko ra soo ri ts'ɔtr'ɔ. Nutr'omechi, nu xedyi ñeje nu arro ma dya gi ñonɔ na joo dya soo ra pɔpji na joo inpeme ñeje inxɛpjo.
- **Ri jñonɔ na joo:** nujio jñonɔ yo kjak'ɔ na joo ñeje na kimi, ra ne'ejɔ na punkjɔ ngeko ra zoo na joo yo jñonɔ, dya ga joo gi sii ma dya gi mɔjɔ, ma gi ud'ɔ o ma mengi zonɔ.
- **Dya ri sii na punkjɔ:** ni ri d'aja jñonɔ dya ga joo ri sii na punkjɔ mazi ra pɔpji na punkjɔ inzero dya ga joo ga zo'o, ra kjogɔts'ɔ na jñɔ, ra zodye inm'ɔb'ɔ, nu ts'ɔrga ñeje yo rreño nziga kja yo xe dyaja.
- **Ri soya ma ri kuarɔ re ñonɔ:** na joo ri soya k'o dyech'a ts'iedyi nu paa ma gi kuarɔ gi ñonɔ ngeko inzero ra soya na joo.
- **Ri maa ri ma pili:** nziga kja nu jango ga ne'ejɔ ma ga ñonɔji jerga kjaptr'ojinu ma ga piliji nujio nrre na joo ga ts'apɔ inzeroji.

Ra paraji ra ñonɔji na joo ngeje nu ñii k'o xits'iji ra pes'iji ngeko xe ra mezhe ra mimiji kja nu xoñijomɔ ngeko ra sodyeji ma ya ri ts'ipaleji, na joo ra mamaji jangorga ñonɔji ma sodyeji nziga kjaa ma so'oji nu ɔkjii, nu kjins'ɔkjii, nujio pjenre kjogɔ kja inm'ɔb'ɔji ñeje nu m'ɔk'ɔngijeme.

Ra mbeñeji k'o...

Soo ra meyaji jangorga ñonɔji ri pes'i nujio gi para jangorgi ñonɔ na joo, dya ne ra mama ri ñonɔ na punkjɔ, ri ñonu na joo nzo nrre ri ts'ik'e nujio tenxe. Nujio ri si'i soo ra jok'ɔ ma ra meyaji ra potr'pɔbi, ra ɔtr'ɔji na joo yo b'echi b'ɔb'ɔtr'o.

Ma gi ñonɔ na joo ri si'i yo ne jyonk'ɔ ma gi edyi janzi kjɛɛ ñeje ma gi nrrixu o gi b'ezo ma gi b'ɔb'ɔ na joo, nu k'o ri ɔtr'ɔji ñeje yo ne jyod'ɔ inzeroji, na joo ri si'i nzi ga jñii k'o jmurɔ yo jñonɔ ri jñanrra kjo jo dyɔtr'ɔji na joo. Ma ra jñonɔji na joo ngeje k'o ne jiod'ɔ inzeroji ngek'o na joorga so'oji.

Ma na jiajats'ŕ na joo gi soo

Jñanrra nuŕio kuaŕŕ'ŕba

Bedyi 1

Bedyi 2

- Pjeko nrre naño gi janrra nujio yeje bedyi yo kuatr'x a nrrxb'x. Jange k'o yepe kjaa ngek'o na jiaja ñeje dya ra zodyeji k'o kjaa k'o d'aja yo bedyi.

Bedyi	Yo naño	Nujio kjaji na joo
Bedyi 1		
Bedyi 2		

• Zopjx nujio onk'xji ñeje ri churx kja ints'ikixiskuama:

- Jango gi mbeñege ma b'ezhi nujio gi kjaa na joo s'omb'xji inzeroji ñeje jango ga mimi inbedyi 2.
- Pjeko ne ra mama nujio ri kjaji na joo ngek'o ra mimiji na joo pama pama.

Ra **paraji** na punkjx... Zopjx nu ts'ixorx.

Nu ma na jots'x ñeje yo na jiaja

Pa xi ra mimiji ra nuji yo na joo, ra tr'its'iji ñeje yo otr'x ra pjoxji. Ra kjaji na joo nu jango ri karaji ma gi nee k'o ra mimi na joo yo ntee ngeko dya ra zodyeji.

Nujio ra tr'its'iji ngejio nu ngumx, yo jñonx, jangorgi pjorx nu nrreje, yo ts'añab'x ñeje yo pjojo.

Pa re chĩts'i na joo pesk'a re tsa'a pama, pama tenxe k'o inbedyiji tenxe k'o re tsa'a dya ga zezhi. Nujio nrre ngijeme ñeje yo tu'u pes'i nu sok'x nujio ts'iui k'o kich'i kja inzero k'o ga dyoji nrrajma, nrreje ñeje yo jñonx k'o ri si'iji.

Kja yo jñiñi nu jango dya pes'iji nrreje, nu jango ra pojoji ñeje dya pes'i k'o tunx yo ts'añab'x, mazi dya mimijji na joo. K'o nujio soo ra mamaji ñeje ra ts'aji ra jyod'xji yo arkate o yo tr'angumx k'o soo ra mboxk'xji pa ra dyatr'xji nu jango ra pojoji, ra nrrus'x ts'añab'x ñeje ra jokji nu nrreje.

Nujio ra kjaji pa dya ra sodyeji

Ri pech'e pama pama indyee ñeje inzero.

Ri b'anx nu nrreje k'a gi si'i.

☞ Ri dyætr'æ ñeje ri tsa'a na joo yo jñonʌ.

☞ Ri paxʌ ñeje ri pech'e nu jango gi mimi.

☞ Ri pjorʌ nu jango gi pes'i yo uii.

Ma gi pech'e inzero

Ma gi xaja pjongʌ tenxe yo dya ga joo k'o b'ʌb'ʌ kja inzero tenxe yo paa, ma ri xaja pama pama na joorga ts'apʌ inzero.

Nujio xits'iji ri tsa'a ngek'o ri pes'i na jiaja inzero.

Kja yo jñiñi nu jango b'ezhi nrreje, soo ri xaja k'o b'itu o tr'ebi. Nujio ngeje ma gi jok'ꝰ k'a d'aja tr'ebi o b'itu k'o ne jiaja k'o nrreje ñeje xabo k'a re choꝛꝰꝰ kja inzero. Nrrezek'u ri gantr'ꝰ nu b'itu o nu tr'ebi ya nrro ri yepe ri choꝛꝰꝰ na yeje kja inzero a xes'e ñeje a nrrꝰb'ꝰ, ri pjoꝛꝰ pa dya kja xe ra xis'i nu nrreje k'a na poxꝰ nu jango ya na jiaja.

Na joo re xiñe ma dya be gi pjꝰꝰ re jñonꝰ ñeje ma ri dyꝰtr'ꝰ yo jñonꝰ, ma ya kjuarꝰ gi pili, ma ya gi chĩtsi k'a d'aja ts'itr'i ma ga pili o ma gi pench'i k'a d'aja ts'iui. Ri choꝛꝰꝰ na joo nziga d'aja inñidye ñeje inxojo. Na joo ri pes'i inxojo k'a dya ra maja ngeko ri mimi na joo.

Ri pech'e ins'ib'i ma gi kuarꝰ gi jñonꝰ ñeje yo jñonꝰ k'o keme kja ins'ib'i kjaꝰ ra mech'i ñeje ra zodye inb'isapjꝰ. Ma gi pech'e na joo ins'ib'i soo ri ts'apꝰ k'o d'aja pech's'ib'i, k'o d'aja ts'ib'itu k'a ri pos'ꝰ kja inñidye o xedyi k'a ya zatra.

Ma gi kjuarꝰ gi xaja, na joo ri jiee yo b'itu k'o na jiaja. Na joo ri pedye k'o nrreje ñeje xabo nujio b'itu ya ri orꝰ kja jiarꝰ ri jiezi ra dyoꝛꝰꝰ. Ma ga kjanu dya ra jiek'e yo tr'oo.

Nu jangorgi ts'apꝰ nu nrreje

Nu nrreje me ne jiongꝰji dya jextr'o k'a ra siji, nrre ne jiod'ꝰ pa ra xaji, pa ra ꝰtrꝰ yo jñonꝰ, ra xib'iji yo yeco, yo jmomꝰ, yo b'itu ñeje pa ra pech'eji ingumꝰji, ri tumꝰ kja nu jomꝰ ñeje ri ts'apꝰ ra ngara na punkjꝰ yo ts'iui k'o b'ꝰb'ꝰ kja nu ngumꝰ.

Pa ri si'i nu nrreje, ra nu'uji na joo kjo na jiaja, dya pje ri yꝰd'ꝰ, yarga kimi, ya ri pes'i ts'idyoꝰꝰ, ma dya ga kjabu nu nrreje ngeje na poxꝰ.

Nu jangorga jok'ɔji nu nrreje

➤ Ri b'anɔ k'o jñii ts'iedyi nu paa k'a d'aja ts'iyeco k'a na jiaja.

➤ Ri xispi nu tr'oxk'ɔb'itu, ri chamba ko d'aja ts'ijuañi k'a na jiaja, ri jiezi ra soya ko 30 ts'iedyi nu paa.

Ko nujio xits'iji jangorgi ts'apɔ dya ra soo ri sodye nziga kjaa nu diji, nu pjants'ɔrga ñeje yo dyaja.

Nu jangorgi ts'apɔ na joo yo jñonɔ

Nujio jñonu soo ri poxk'ɔ nrreze ma gi tumɔ, ma gi tunɔ, ma gi ɛtr'ɛ ñeje ma gi kjaa.

Ma gi ɛtr'ɛ jñonɔ ri xiñe na joo, nujio inpezhi nrre ba enje na poxɔ ma b'echi buntr'o yo ts'uii kja nu ngumɔ o ngoo, mɔrɔ ñeje ko dyaja nu jango gi ɛtr'ɛ yo jñonɔ.

Nujio ri tsa'a ma gi ɛtr'ɛ yo jñonɔ

➤ Ri xiñe na joo ñeje yo gi pes'i pa ra ri dyɛtr'ɛ yo jñonɔ.

➤ Ri dyok'ɔ inxojo.

➤ Ri dyɛtr'ɛ yo jñonɔ k'o nrreje ko na jiaja.

Ri ts'apꝛ ko nujio gi tomꝛ kja nrrenrra o nu jango únꝛji k'a kjaji na joo.

Ri ts'omꝛ na joo yo jñonꝛ.

Dya ri jeje o ri jens'e a xes'e kja yo jñonꝛ, ri ts'otꝛ intee ko d'aja ts'imbayo.

Ri xiñe ma ya gi kjuarꝛ gi jense o gi jeje.

Ri ñonꝛ kja ingumꝛ. Ma dya gi si'i kja ingumꝛ ri juanꝛ nu jango kjaji na joo yo jñonꝛ.

Ma na jiaja kja ngumꝛ

Ma na jiaja kja ngumꝛ nujio soo ri ts'aa tenxe yo paa, nunu ngeje nu ri mimiji, ri ñnjiji ñeje ri jñonꝛji. Nu ma ga kjanu kjarꝛ na joo yo ntee ko kara.

Nu jangorgi ts'apꝛ na joo nu jango gi b'ꝛb'ꝛ

Ri ñu'u na joo kjo ñets'e na joo ñeje ko soo ra ngichi nrrajma, k'a jezi ra ngichi nrrajma k'a me joxtr'o.

Ri pech'e nu jango gi nzhod'ꝛ ri paxꝛ tenxe yo paa.

Ri pech'e nu ngos'ib'i ñeje nu jango gi pojo d'aja paa nu ngoo. Na joo ri ts'apꝛ ko yo: dyeñii, nrreje, xabo ñeje nu tr'oxk'ꝛb'itu na ne jiod'ꝛ.

Ri pech'e nziga ñanto zana, nu jango gi xich'i nrreje ngeko dya ra sod'x, ra kjomxi na joo.

Nu jangorga ts'apxi yo ts'añab'x

Nu ts'añab'x ra kjapxi na joo ngeje nu jango te'e yo ts'ui ñeje ko dyaja ko dya ga joo ga ts'ak'xi, nu ts'añab'x ma ga s'od'x pjongx injñx k'o dya ga joo ga yxd'x s'od'x nu jango ri karaji, me teñe mørø ñeje ngoo. Ngeko na joo ra kjomxi nu jango ri pes'iji.

Ma na jiaja yo uii ngeje yo ntee ko ra ts'apx

Ma na jiaja yo uii ngeje yo ntee ko ra ts'apx. Nujio ts'uii ri pjos'xi nu jango ri karaji soo ra pech'ei na joo ma jio soo ra pes'iji na punkx ngijeme. Ri jiod'x nu jango ra mimits'ei ngek'o ra soo ra jñonxi, ra piliji ñeje ra pojoji, ngeko ra pes'iji na jiaja ngeko dya ra s'ongxi.

Nu jangorgi ts'apx na joo kja yo ts'uii k'o b'xb'x kja nu ngumx

Ri xatx yo ts'uii. B'xb'x xabo ko potr'x yo øø, yo tr'oo ñeje k'o xe dyaja.

Ri dyeb'e pama pama nu inxido yo dyoo ñeje yo mixi ma me togx inxii.

Ri pech'e inb'ili o inpjojo ko nu tr'oxk'ɔb'itu.

Ri ts'apɔ yo dyepjad'ɔ k'o ne jiod'ɔ yo ts'iuui.

Soo ri ŋu'u nu ts'ixorɔ 1 kja nu xorɔ 1.

Nu jangorga mimiji.

Ra mbeñeji k'o...

Na joo ra kjaji yo pjenre ri kjaji ngeko ra mimiji na joo dya ra sodyeji. Ra pech'eji pama pama inzeroji, kja ingumɔji ñeje nu jango ri karaji ngeko dya ra sooji na punkjɔ ngijeme.

Ra paraji na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ.

Nujio na joo k'o kjak'ɔ ma gi eñe

Nujio ntee ne jiod'ɔji k'a ra ñomɔji. Nu ñomɔji pjos'ɔ tenxe yo b'ɔb'ɔ kja inzeroji ngeko ra pɛpi na joo. Ma ga ñomɔji nu kjii xinch'i na joo; yo ts'ɔtr'ninge ñeje yo chekui kja yo nrrodye, yo jñonɔ si'iji na joo, yo dya ga joo kja nu nzero pjongɔ dadyi. Ma ri tr'ɔtr'ɔ yo xebo k'o xe kemeziji na joo ga ñets'ezɔji. Na joo ga so'oji nu jango ga kja inzeroji.

B'ɔb'ɔ ko dyaja ntee mamaji ma ga pɛpiji ngeje ma kjaji yo eñe. Nujio dya nrra meme, b'ɔb'ɔ k'o dyaja nu ñɔnɔ o nu eñe mazi poo inkue tenxe yo paa ma pɛpi.

Nu b'ɛpji mazi poo inkueji. Dya ga joo ga sooji, nu ñɲɲ soo ra kjaji tenxe kja inzeroji me na zets'iji ri pjos'ɲji ko nu nrrajma nu inb'emkjɲɲji kja nu ueñe k'a dya ga joo ga zooji ma dya ri ñɲɲji soo ra soji na punkjɲ ngijeme, nujio ntee k'o s'omb'ɲ nu ɔkjii ñeje nu chet'nrrodye, soo ra ts'aji ra ñɲɲji mama yo dyaja ntee yo ya kjogɲ ma ga kjanu soo ra mimiji ko na punkjɲ kjɛɛ dyanrra sodyeji ñeje mimiji na joo.

Chayito ngeje d'aja nrrixu k'a pepji nziga kjaa yo pjenre mama, nre soo jango nre ra maa ñeje me pꝛa nu B'onrro nu k'o kja ngeje k'a bꝛꝛꝛ na punkjꝛ.

Ts'aa yo ts'ib'ꝛꝛji kja nu ts'ikits'ixorꝛ 2.6. Ra tebeji k'a ts'ike ma na joo.

Ra mbeñeji k'o...

Nujio b'ꝛꝛji k'o ri kjaji ma dya pje xe ri kjaji nujio ga kjanu na jorga sooji ñeje ma pjek'o nre ri kjaji ra jok'ꝛ na joo inzeroji, me ra mezhe, na jorga ñꝛꝛꝛ, na zezhi ñeje ra nijitr'o.

Nu ma ri ñꝛꝛꝛ ñeje ri ne ra kjaji na jorga mimiji k'o yo ntee k'o ri karaji jango ri b'ꝛꝛb'ꝛꝛji.

Nujio ro kjagoji

1 Kjo gi netr'o nujio mamaji

Ma gi para inzero ne ra mama ri para jango ga pɛpji tenxe yo, ngek'o ri para k'o pes'i k'o na punkjɔ yo na joo dya ri jñanrra jango ga kjaa.

Jaa ☐

Iyo ☐

Pjenga

Dya ri para pjek'o kja inzero. Ma pjek'o kjogɔ b'ɔb'ɔ yo jok'ɔ ntee pa ra dyatrɔji.

Jaa ☐

Iyo ☐

Pjenga

- 2 Jñus'ꝛ k'o jñii k'o mamaji k'a nu tizi na joo k'o soo ra mbos'ꝛ pa dya ri sodye ri ún'ꝛ kja nu xorꝛ.

Yo dya ga joo

Nujio ra mamaji

1. _____
2. _____
3. _____

- 3 Jñus'ꝛ k'o me yepetr'o gi ts'aa na joo nu k'o ya gi pjꝛꝛ gi kja mama jango ga kja gi soo.

- 4 Pje ma ts'ixorꝛ o k'o gi ne ri pꝛꝛ. Pjenga.

Nujua kja yo ts'ixogɤ nuts'ke ri
opjɤ k'o injña nu k'o ya gi
meya. Nujio soo ri mbeñe nu
k'o gi meya ngek'o ri únɤ
ngenrra k'o ne jiod'ɤ ri yepe.

Pje mbeje k'o ra yepego

Pjek'o ro meyago ñeje pjeko ra dyets'kjo yo

3

Ri te'egoji ñeje ri porǝji

Nujio ntee, ñeje tenxe yo pes'i inm'ɔb'ɔ, ri te'ejɪ nrro ri porɔji, dya jestr'o inzeroji nu kja. Ri jiod'ɔ jangorga zonɔji, ra ñaji ñeje ra ch'uni k'o yo nrre. Ra paraji jango ga porɔji, ñeje pa ra pargoji jango ga kjats'i ñeje ra kjaji na joo ma ga te'ejɪ.

Pjeko ri negoɔji

- Ra ɔrɔ ko me na joo k'o kjogɔ ma ga te'ejɪ, ñeje ma ga porɔ yo ntee.
- Mama k'o me na joo k'o kjogɔ d'aja d'adyo ntee ma dya sɔmpa k'a ra mus'i. ñeje jango ga soo nu nana.
- Jiod'ɔ ñeje ra kjaji nu k'o ne'e yo xorɔ kja nu ngunxorɔ. Ñeje soo ra pjos'ɔji ma ga te'e inb'edyi.

Yo Ts'ixorɔ:

1. Jango ma kjats'ɔ, jango ga kjats'ɔ, ñeje jangorga kjats'ɔ ma ga kjogɔ yo paa.
2. Yo soo inm'ɔb'ɔ ñeje yo ri zonɔ pjoɔji.
3. Jango ga kjats'ɔ ñeje k'o gi kja xi mi porɔji.
4. Pjeko ni mb'eje k'o ri neji pa inch'igoji.

Nujio ro kjagoji

Nu k'o ro para ñeje pjek'o ra dyets'kjo yo.

Ts'ixorø

1 Jango ma kjats'ø, jango ga kjats'ø ñeje jangorga kjats'ø

Nrra ri mamaji yeje jñaa te'ejí ñeje porøji pa
ra xipjiji nu ts'itri ñeje nu ya na nojo ga
porøji angezeji: nujiø yeje jñaa, dye d'aja
k'o ra mamaji o yeje k'o naño, pjek'o me dye
ra pargoji yeje jñaa. Dyætr'æ ñano ts'ib'æpji k'o
ra mb'oxkiji ra totr'i k'o ne ra mama yo øngøji.

mbørø...

- Sotæ nu jñaa:

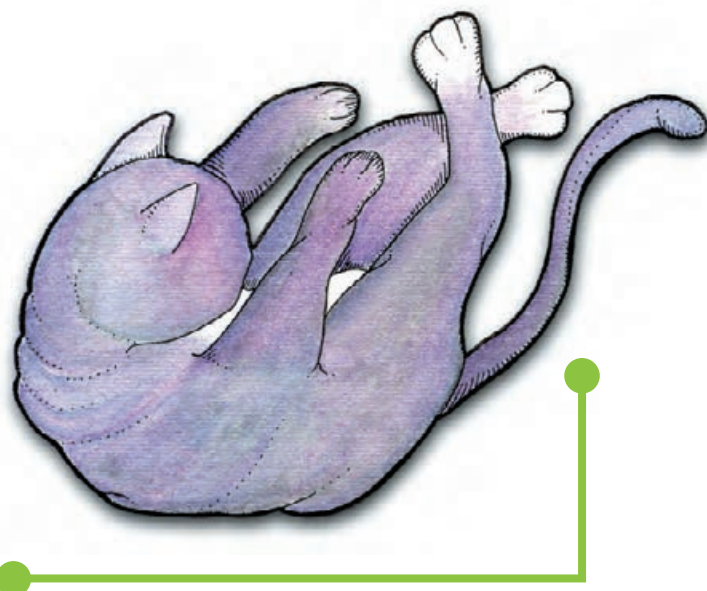
Nu jango ga kjask'e, je ma kjasgo.

Nu jango gi jñanrra go,

Nuts'ke ya gi ñu'ɔ jango ga te'e, ga porɔ yo tr'apjiño ñeje ye uii. Jango gi parge mi te'eji ñeje mi porɔji. Pjek'o nrre naño k'o mi nu'uge.

K'a d'aja tr'apjiño.

K'a d'aja uii.

Mbeñe k'o d'aja ts'itr'i k'o pes'i d'akjɛ dya be nzhod'ɔ, dya b'e jña na joo dya sɔs'ɔ ra jñk'ɔ k'o jus'ɔ kja mexa. Nunu ts'itri ma xe ra mezhe k'o dyaja zana ra ts'a k'o dya mi kjaa, pjenga je ga kjanu.

Yo dyaja mámaji ma tee ñeje na porɔ dya ch'ejui. Pjeko gi mankje, pjenga.

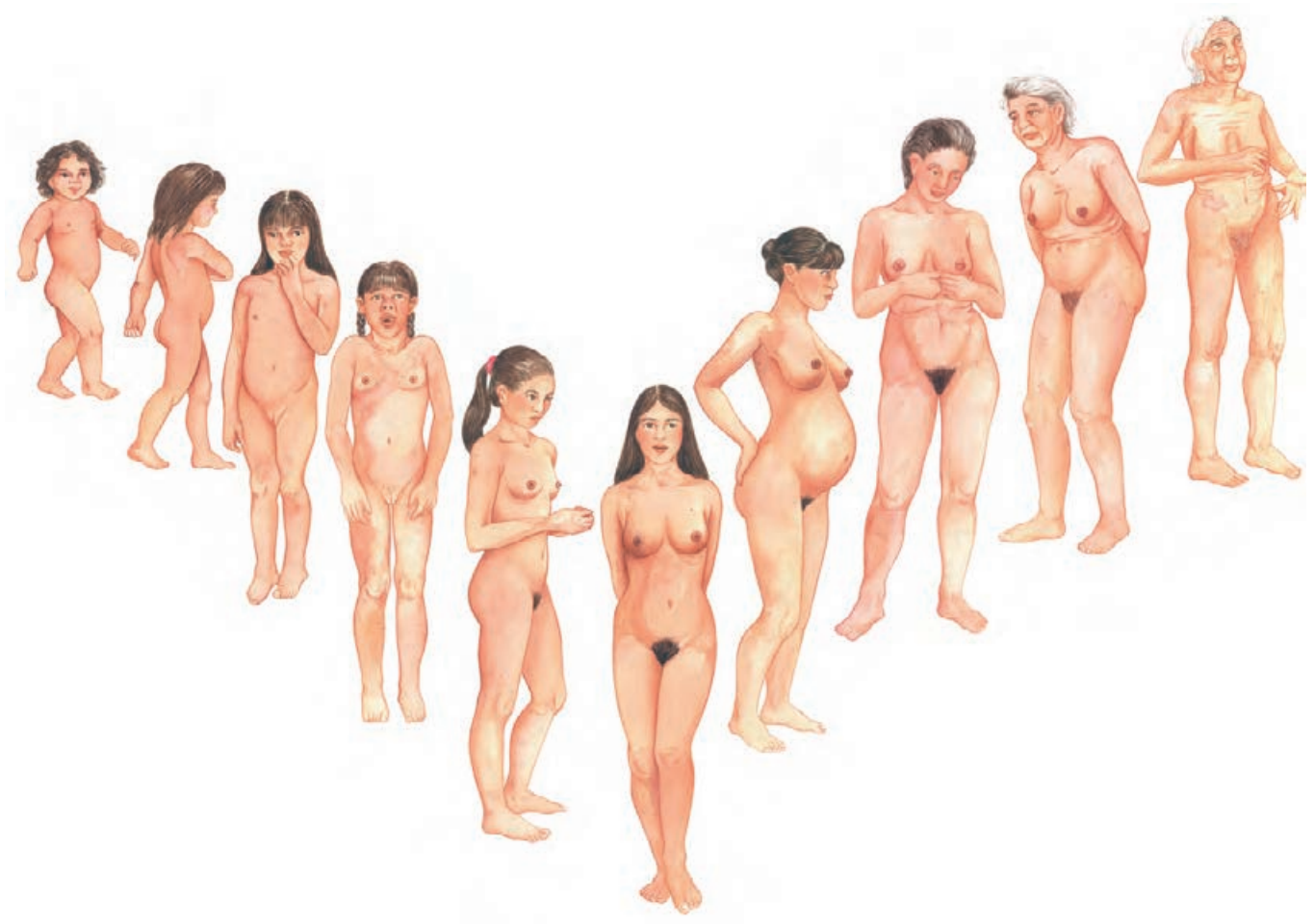
Chets'pi k'o mamaji ñeje k'o jñus'x indyoji mama nu k'o ch'ebi ñeje k'o dya ch'ebi k'o gi chotr'x.

Ra paraji na punkjx... Jiod'x pjeko ne ra mama ma gi te'e ñeje ma gi porx kja yo xe dyaja xiskuama.

Ma ga porx inzero

Mama yo gi janrra yo kuatr'x ba:

Ra paraji na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ. Nujio kjɛɛ ma porɔji otr'ɔ d'aja.

Nujio kjɛɛ ma porɔji otr'ɔ d'aja

Nrreze mi jinkjo yo ntee kjogɔji na punkjɔ pa'a ma porɔji otr'o ntee k'o chejui yo dyaja tenxe zɔgoji nrrerga kjogɔtr'ogoji.

Nujio kjɛɛ ma porɔji otr'ɔ yeje

Ma ts'ike ñeje ma ya xena ts'inoji ngeje yo kjɛɛ ma mazi porɔji. Yo otr'ɔ kjɛɛ ngema te'oji dadyi. Na ts'imbane ma kja ne mus'ɔji sɔtɔ k'o 3 kg edyi 50 cm ma edyi ñanto zana yenga sɔtɔ, ma sɔtɔ d'akjɛɛ jñinga sɔtɔ, edyi 70 cm, pjɔrɔ ra nzhod'ɔ, nu kjɛɛ dyanrre chej'ui k'o pes'i k'o dyaja ts'itr'i: Ma dadyi ga te'oji, ngeje ma dya b'e sɔtɔ k'o jñikjɛɛ, ma kjogɔ jñikjɛɛ ñeje dyech'a d'aja dya kja te'oji dadyi. Yo ts'itri ma sɔtuji yo dyech'a d'aja me dadyi ga dyatr'ɔji k'o kjaji kja meyaji na joo.

Ma gi b'ɔb'ɔ na joo soo ri te'e, ngek'o ra pork'ɔts'ɔ, yo pjek'o nrre na joo ri siiji ra mboxk'ɔji ra te'oji, ma b'ezhi yo jñonu nu ts'itri, soo ra zodye o ra nrru'ɔ, yo otr'o kjɛɛ ngeje ma me sodyetr'oji nu kjɔsjɔ ngeje ma gi pes'i yo ts'idyoɔ.

Nu ts'itr'i ne k'a ri ñe'e na joo, ra zoo kjo ne'oji nujio ntee k'o kara nu jango b'ɔb'ɔ ngek'o ra mbos'ɔ inm'ɔb'ɔ nudya ñeje ga maa a xoñiji, soo ra meya nrreze ma mu s'ɔji, ts'ik'e ga ts'a d'adyi yo atr'ɔ, meya dadyi k'o kja yo ntee, nrreze ma te'e me ñ'omɔ na joo a ne'e ngeje ma xits'i k'o nee, ma jña pjech'i yo dyaja, ri zopjɔ na joo ma porɔ nrre zonɔ nu k'o māmaji.

Ma kja ch'iiji

Ma ya ne kjogx ja nzii kjex yo ch'ii porx inzeroji, me mɔjɔji, me kjuanaji, kja'aji na joo ñeje mimiji na joo. Ma kja ch'iiji ngeje ma porx inzeroji ma kja pjɔrɔtr'o. Nu kja yo nrrixu kjogxi ma edyi k'o 10 ñeje 20 kjex, nujio b'ezo ngeje ma edyi 12 o 22 kjex, nujio kjex dya nrre chejui. Nu ints'ajaji te'eji, jɔ'ɔ inxiiji kja inkaluji, a xes'e kja ints'aji. Nujio nrrixu, so'o inpa, te'e insib'a, na mb'ɔtr'ɔ kja indyexɔtr'ɔ ñeje ra mb'ɔk'ɔ. Nujio b'ezo, te'e inxii kja jmii, kja inchimi ga mb'ɔk'ɔ injoyo, me mb'ɔnɔ a ñi'i.

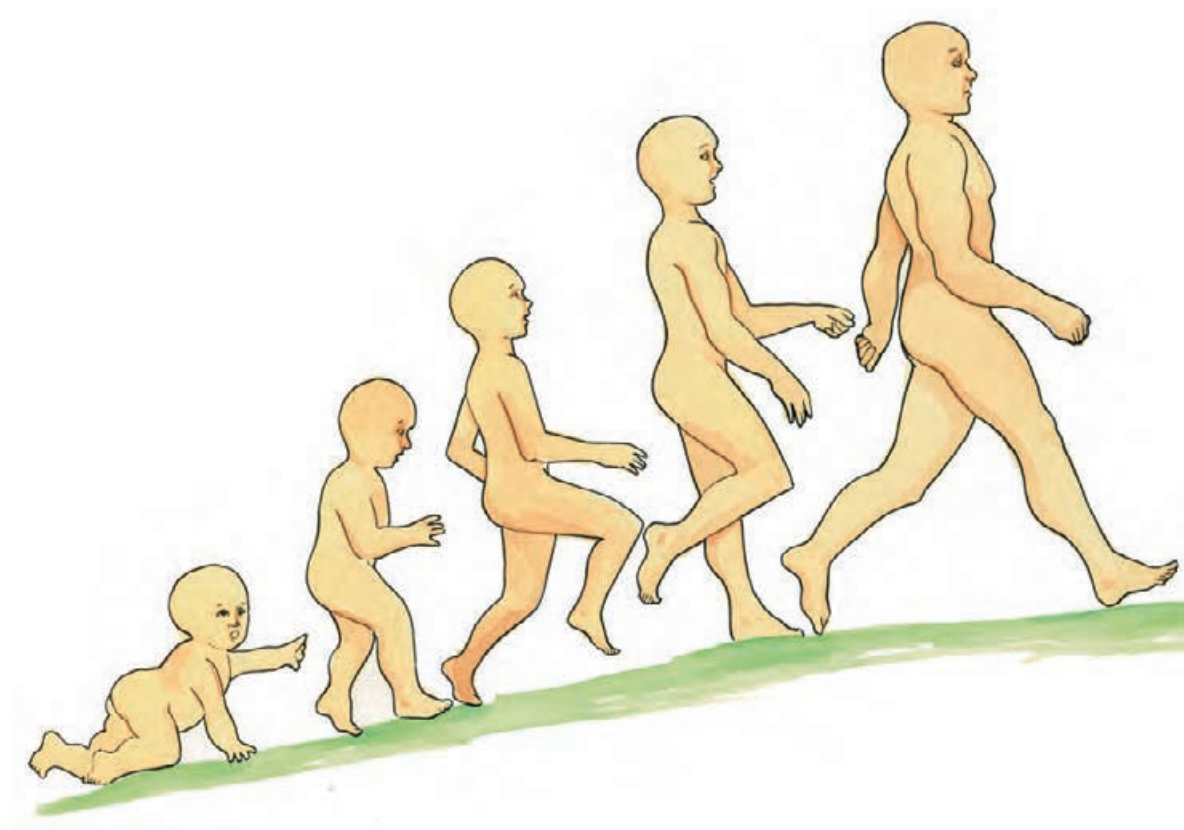

Nu ma tr'aporx inzeroji nujio kjex dya kja ga zezhi, ma dya ñonɔ na joo ra ts'aa b'ara.

Ma kja ch'iiji ne k'a ra ne'eji, dya para pjek'o kjaa, suu, ma ch'ɔkui ngeje ma ya gi porx inzeroji, d'aja nu paa kja nzigo kja ts'itr'i, ra mɔmaji na joo yo pjek'o kjaji, dya xorx na joo kja inxiskuama, nu dya kjaa na joo yo xorx ñeje ra zonɔ ñeje ra dyɔtr'ɔ yo me na z'ezhi yo kjogx.

Ma kja chi'iji ne k'a ra mimi ts'eje, ko yo inb'edyi yo nu dyoji yo me nee ngeje yo nu mich'iji o yo tr'ante na joo ga soji yo nu mich'iji, nu dyaja nu jango kara yo ntee me suu, dya kjo zoji.

Yo tr'ante soo ra mb'orɔji yo ch'ii, ra mb'os'ɔ ñeje k'o ra xipji yo kjogɔ, ne k'a ra mbaraji, dyanrra ri ts'otr'b'ɔ ñi'i.

Nujio kjɛɛ ma pjorɔji ɔtr'ɔ yeje

Nu kjɛ'ɛ tr'antee

Pjɔrɔ ma pes'i dyote kjɛɛ. Yo ntee kjaji na joo, ñeje kja ts'eji k'o neji inm'ɔb'ɔ, na punkjɔ ga zonɔ ngek'o ra jiod'ɔ nu k'o me na joo nudya ñeje ra xorɔ.

Nujio ntee teb'eji nu tr'ante ra tsa'a k'o me na joo, k'o inb'edyiji ñeje ra mb'esi d'aja b'ɔpji k'a me ra mezhe ñeje ra ts'ats'e k'o xiji, ma ga sojui k'o d'aja nrrixu ro chut'ɔbi ñeje ra zijui mb'ane.

Nu tr'ante me ne'e k'a ra poru nu jango b'ub'u. Me nee k'a ra pjoru ngek'o ra mimi na joo inmale, inchii ñeje nu ta'a k'a pjos'uji.

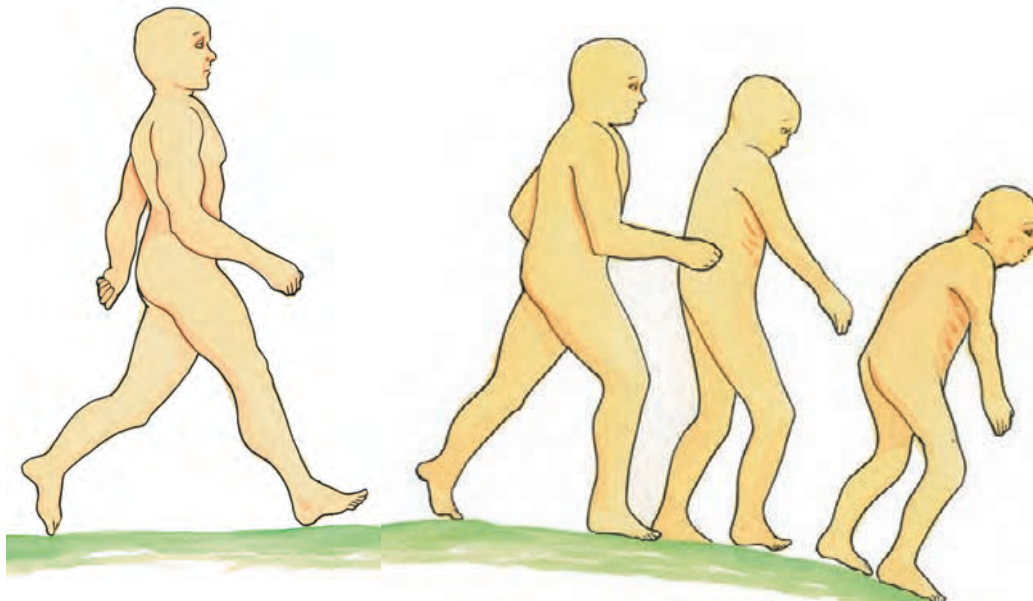
Nujio ts'ita

Ma ya gi jninga mimi pjuru ma pes'i 60 kje ma gi pes'i nu kje na, ma gi ts'ita dya ne ra mama k'a dya kja soo pje ri ts'aa, na punkju ntee k'o edyi 60 kje me na zezhitr'o, xe dyejetr'o a ngezeji ñeje kja nu xoñijom.

Ma ya gi ts'ita, inzero dya kja nrra pɛpi dadyi, dya kja ga zezhi, dyakja ts'aa dadyi yo ok'uji mazi s'ombuji na punkju.

D'aja nu paa ma ya gi taa dya ga joo ga ts'ak'u ma me gi mɔja, soo dya kja dyeje kja inb'edyiji ñeje a xoñijom, yo ntee k'o pes'i jango ga ñonuji kjaji k'o dyaja b'ɛpi, soo ra nrreb'e, yo nrrixu mimitr'o na punkju kje dya jets'pibi ra ts'aa k'o na joo, xenro sijitr'o inb'edyi k'a ra mbor.

Ra pjoruji na joo yo ts'ita, ra sɔmpɔji kjo ya kjogu ra neeji na punkju ngek'o na jorga zoo a ngeze. Ñeje k'o inm'ub'u.

Mamaji ma gi zopjɔ yo ts'ixorɔ gi mb'eñeji e ntee k'o para mangeje jo ñanrra k'o mi kuatr'ɔ nujio jo zopjɔji.

Nujio, ja ngek'o gi b'ɔb'ɔ ge

Pje ma kjɛɛ mi edyi ge ma me mi ngeje, pjenga.

B'ɔb'ɔ kjɛɛ k'o ya kjogɔ o k'o ba enje k'o dyaga joo gi so'o pjenga.

Nziga tenxets'ɔji ñu'uji yo ts'ixorɔ ma porɔji ngeko ra ñets'e pjeko te'e ñeje pjek'o porɔ yo ntee ma edyiji ja nzii kjɛɛ, mama k'o gi janrra kja nu ts'ijuarɔ nu b'ɔb'ɔ a xoñiji.

Yo kjɛɛ	Pjek'o te'e	Pjek'o porɔ

Zopɔji nu mama ya ri chets'pi nu k'o dyɔsp'ɔji kja nu ts'ijuarɔ a nrrɔb'ɔ pjemb'e k'o dya chejui k'o b'ɔb'ɔ.

Yo ntee porɔ ma ga kjogɔ yo kjɛɛ, nujiio porɔ ngeje ma te'ejɔ ñeje ma porɔji. Ma te'ejɔ ngeje ma gi janrra ga nok'ɔji ñeje ma me na jyɔ' inzero. Soo ra dyedyi ya ro mama ja nzii sɔt'ɔ.

Maga porɔ d'aja ntee kjogɔ, ma inɔzero te'e kja nu k'o kjaa, ma porɔ jango ga zonɔ, go zoo ñeje jango.

Nu k'o so'o ra ts'aa k'o dya mi kjaa, mazi ra ts'akuana ra dyatr'ɔ na joo yo kjaa k'o me na s'ɛzhi, ra mb'esi k'o dadyo mɔjɔ ñeje k'o jangorga ts'aa. Ma ga nok'ɔji.

Ngeje ma porɔ inzero, nu jango ga kja'aji, jango ga mbeñe ñeje jango ga zoo.

Ra mbeñeji k'o...

Nuts'k'oji ri teeji ñeje ri porɔji ma te'e ñeje ma porɔ. D'aja ntee nrre porɔ ya dyaja k'o b'ɔb'ɔ kja inzeroji. Nujio kjaji, jango ga mbeñe, jango ga zoji, jango ga. Zoji yo dyaja, jango ga mimiji k'o dyaja.

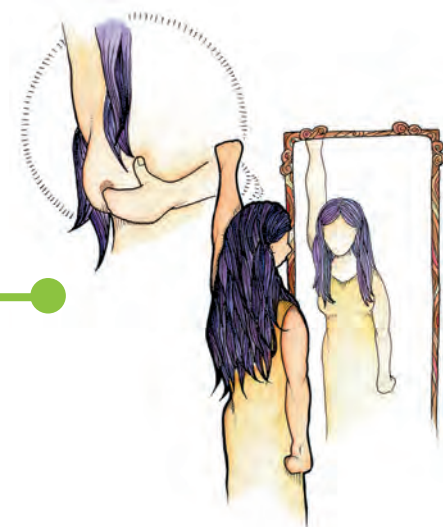
Inzero nee k'a ra pjoɔ

Mamaji ko inbedyi o indyoji: na joo ri para jango ga porɔ inzero. Ma ri para ra mboxk'ɔ. Dyɔs'ɔ kja yo ts'id yaxɔ yo mazi na joo nu k'o jo mamaji.

Nu s'ongijeme kja nu sib'a enje d'aja ngijeme k'a ɔtr'ɔ yo ts'ipotr'ɔ kja nu pjɔrɔ dya nrre ga ɔ'ɔ, soo ri jñanrra ma ga porɔ jango ga kja inzero exingetr'jo xi nu d'aja. O b'ɔb'ɔ k'o ts'ip'otr'ɔ, porɔ nu jango go insib'a, soo ra nrres'e nu paja, ra mbedye. Kjii ngeje k'axnrreje kja nu sib'a.

Zopjx na joo nujio ra mamaji.

E Aurora dya ga joo ga zo'o
Jo totr'x d'aja ts'ipotr'x,
Kja d'aja insib'a.

Jango jo totr'x e Aurora nu ts'ipotr'x.
Pjek'o ne ra mama nu ts'ipotr'x.

Dya jango soo na x'x, nunu mbeñe yo dyaja.

Ra teb'e ra kjogx d'aja mrrame.
Dya pjeko. Ngeje ya ra kjogx.

Ra dyonx k'a d'aja indyoji, pjeko.
Na joo k'o ra kos'x ngeko ra kueñe.
Nu ts'ipotr'x.

Ri ma maa dadyi kja nu ngungijeme. Nu k'a b'echi bɔntr'o. Nunu ra nuk'ɔji Ñeje ri para pjeko kjaa inzero. Ñeje pjeko re kjaa pa dya re sodye.

Mama k'o indyoji yo na joo ñeje yo dya ga joo nziga d'aja nu k'o jo mama ñeje yo ra ts'aa e Aurora.

Jange k'o ri juanɔge. Pjenga.

Mama nu k'o gi para nu ma dya ga joo gi soo:

- **S'ongijeme kja nu pjenre pjongɔ.**
- **S'ongijeme kja nu sib'a.**
- **Ønrrodye.**
- **S'ongijeme kja indyizi nu pjeme.**

Nujio ngijeme k'o b'ɔb'ɔ kja yo ts'ijuarɔ k'a ya kjogɔ dya kjaɔji na joo yo ntee k'o sooji. Nujio soo ra mbotr'k'ɔji. Ma ra ma nu'uji nu ɔtr'ɔ ntee ngek'o ra nutr'puji, soo ra mbara dadyi ñeje pjeko ra ts'aa.

Pjeko gi mamaji nu songijeme kja nu sib'a.

Nu s'ongijeme kja nu sib'a ngeje d'aja ngijeme.

K'a kjaa ts'ipotr'ɔ ma ga mbɔrɔ dya ga ɔ'ɔ. Nujio soo re ñu'u ma ga porɔ inxinzero, ma exichetr'o inxii nu naraja ñeje ma nrre naño o mazi na nojo d'aja insib'a. Soo ra dak'ɔ paja ñeje ra pedye kjii o kaxnrreje kja inxinch'sib'a.

Jangek'o dya ga joo ga ts'apɔ d'aja nrrixu ngetr'o ga soo nu songijeme kja insib'a, pjeko ra ts'aa ngek'o ts'irge chotr'tr'o pa dya ra ts'akjuana nu nrruu, dyaxɔ k'o māmaji kja ints'ixiskuama.

Ts'aa yo ts'ib'ɔpi kja nu **ts'ikits'ixorɔ 3.1**. Nu s'ongijeme kja nu sib'a so'o xe ts'irge chotr'ɔ.

Kompɔ nu k'o mama nu ts'ikits'ixorɔ a nrrub'ɔ ko yo nrrixu kja inbedyi o yo bech'i buntr'o ya ri ts'aji pama pama, ri xipji na joo ra ts'aji ngeko dya ra sodyeji.

Ra mbeñeji k'o...

Nu s'ongijeme kja nu s'ib'a soo ra jok'ɔji ma xe ts'irge úny ngenrra ma kja pjɔxtr'o ñeje ra ts'aa k'o xipji nu ætr'æntee, mara nuts'e inzero soo ra jñanrra k'orge mbaraji ngek'o xe ts'irge jágɔ na joo.

Dyɔs'ɔ k'o gi p̲a̲ kja nu s'ongijeme kja dyizi nu pjeme.

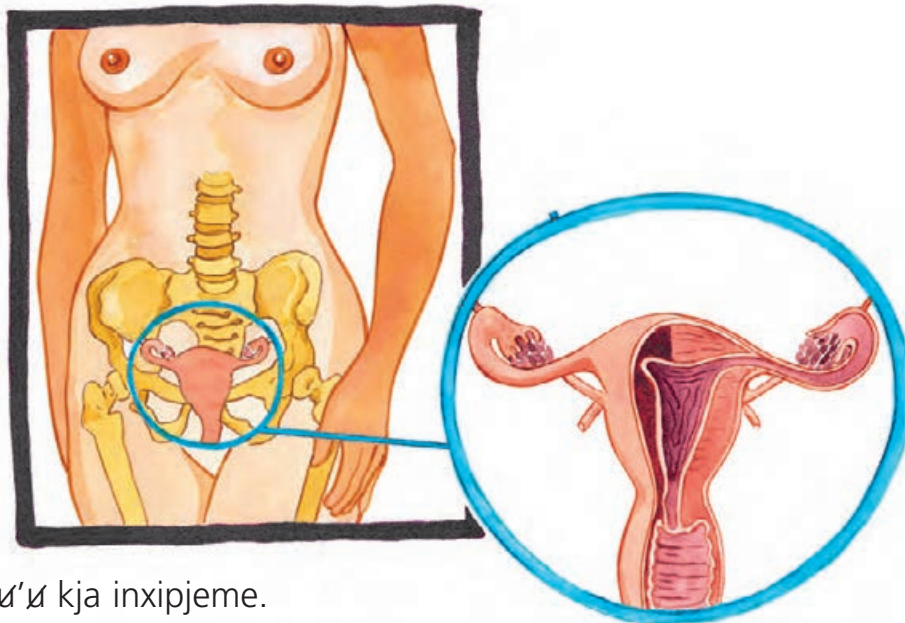
- Gi parage k'a daja k'a pes'i o ya mbes'i nu s'ongijeme kja dyisi nu pjeme, dyonɔ jango ma kja na ɔ'ɔ k'o soo, pjek'o xipji nu ɔtr'ɔ ntee. Dyus'ɔ kja ints'xiskuama.

Ra paraji na punkjɔ... Zopjɔ .. kja ints'xiskuama nu ts'ixorɔ nu s'ongijeme a dyizi nu pjeme.

Nu s'ongijeme a dyizi nu tembane

K'a daja yo ngijeme k'o dya ñets'e jangorga nrru'u ngeje nu s'ongijeme a dyizi nu pjeme. Nunu ngenu ontr'ɔ pjɔtɔ nu nrruu.

Nu s'ongijeme a dyizi nu pjeme ngeje ma b'ɔb'ɔ daja o k'o dyaja ts'ipotrɔ k'o te'e je b'ɔb'ɔ kja mbeme ma ga te'e na nojo nrre kjom'ɔ k'o dyaja k'o b'ɔb'ɔ a mboo kja inzeroji. Ma pjurɔ dya jango ga ɔɔ ma mazi ga te'e je ga zoo ba:

- Me na ɔ'ɔ kja inxipjeme.
- Ma pedye kjii kja inmatr'ogɔ.
- Ma xotr'ɔ ma dya sɔmpa.
- Na ɔ'ɔ, o xotr'ɔ ma na chempibi.
- Dya sɔtr'a.

Yo dyaga joo ra ts'akji

Yo nrrixu k'o pes'i yo dyaga joo ga ts'apu ma zoo yo ingijeme ngejio:

- Ma jo mb'ɔrɔ jo chempibi dyab'e mi sot'ɔ 18 kjɛɛ.
- Ma me pes'itr'o ts'i'uii kja inmatr'ogɔ.
- Ma me nzɔtɔ kja ints'aja.
- Ma kjɔs'ɔ o mi kjas'ɔji tr'us'ɔ.
- Ma pes'i 25 kjɛɛ.
- Ma pes'i inbedyi k'o ya soo nu ngijeme.
- Ma yo chempibi ints'aja k'o d'aja o dyaja ntee.
- Dya pech'e na joo yo ints'aja.
- Dya paa k'a ra nutr'b'ɔji ints'aja, kjo pes'i nu songijeme.

Pa ri para dadyi kjo gi soo nu s'ongijeme ngeje ma nutr'k'ɔji nza kja ngek'o ra ts'aaji nu xorɔ. Nu xorɔ ngeje ma ra ngamaji k'o ts'ikits'id yaxɔ o d'aja pech's'ib'i ka me na joo na ts'ike b'oxɔ kja a dyizi nu pjeme. Nu k'a ra jits'iji je ra ngɔs'ɔji kja nu ts'ijñeje ngek'o ra nu'ui k'o janraji ts'uii, ngek'o ra ch'otr'ɔji k'o pes'i ts'ixii.

Tenxe yo nrrixu soo ra nutr'b'ɔji ints'aja ma ga mbɔrɔji ga chempiji ints'ajaji ñeje ma sot'ɔ 25 kjɛɛ soo nre ri d'akjɛɛ.

Ma xotr'pɔji ints'ajaji ngeje
ma nu'uji dadyi, dya ga zezhi,
dya ga ɔ'ɔ, dya ri únɔ merio,
ya nu'uji na joo nu nrrixu.

Pa ra ts'akji xorɔ dya ri:

- Dya b'e ri pech'e k'o yepa inmatr'ogɔ.
- Dya b'e ri ts'os'ɔ murkjii k'o yepa inmatr'ogɔ.
- Dya b'erba sɔjɔ inpaa. Nu xorɔ soo ra ts'aji ma b'ezhi ma ya yogɔ ts'icha paa ma ga sɔjɔ inpaa.
- Mbeñe k'a nu s'ongijeme sotr'o ra nrrixki ma ra chotr'k'ɔbi ñeje ma ra nu'uji d'adyi.

Mamaji ko indyoji nu na joo ra xotr'k'ɔji ints'age ngek'o ra nu'uji kjo gi pes'i s'ongijeme.

Mama k'o injña ja ngek'o na joo k'o yo nrrixu ra xotr'pɔji ints'ajaji ma xipji nu ɔtr'ɔ ntee.

Jmurɔji jango nziji dyatr'aji ts'ikixiskuama nu k'o ra mama pje mbeje yo s'ongijeme kja sib'a ñeje kja dyizi nu mantr'ogɔ jango ga sooji ñeje k'o dyarga joo ra ts'apɔji, pjeko ra ts'aji pa ra mbaraji d'adyi pjeko pes'iji ngek'o ra mimiji na joo.

Ra mbeñeji k'o...

Ra paraji jango ga kjaa ñeje jango ga porɔ inzeroji so ra mboxk'ɔji ra paraji kjo b'ɔb'ɔ k'o dya ga joo o d'aja ngijeme. Ma nutr'k'ɔji nu atr'ɔ ntee soo ra mboxk'ɔji pa dya ra sodyeji ñeje k'o dya pje ra sooji pa dya ra tu'uji, ngeje na s'ongijeme kja nu sib'a o a dyizi nu matr'ogɔ.

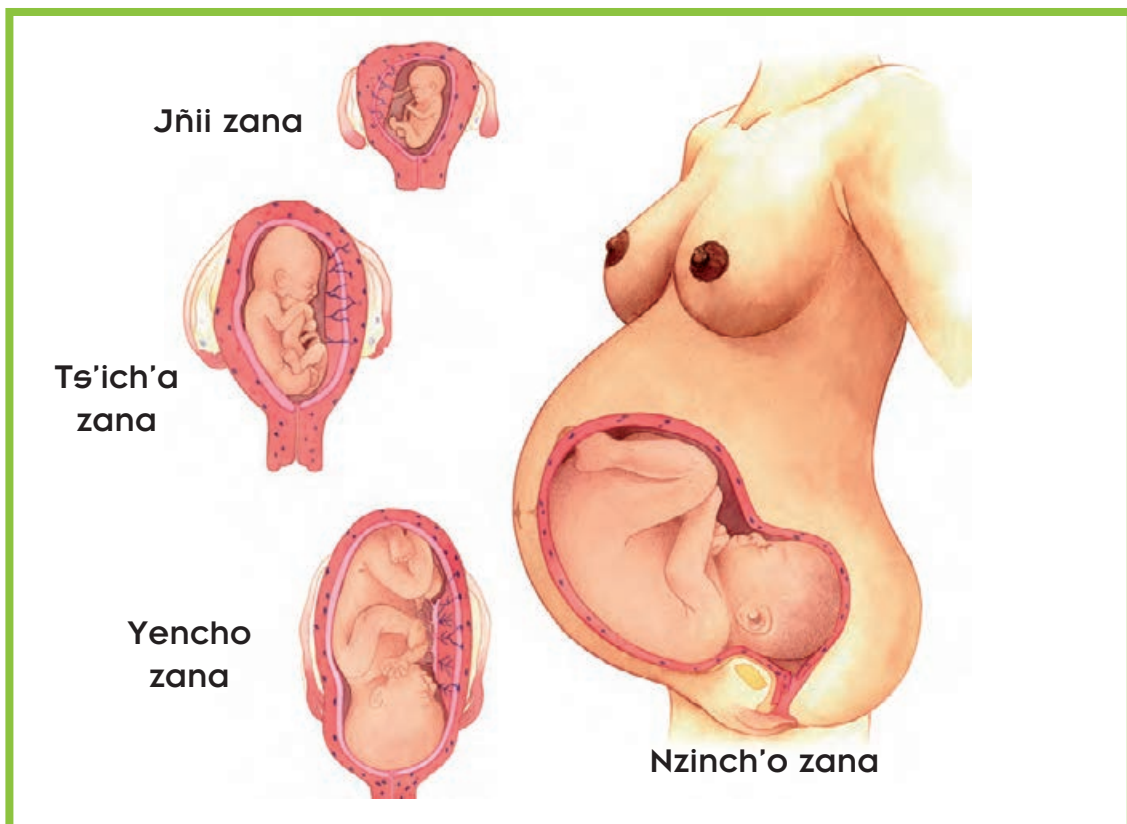
Jango ga kjats'i ñeje jango ga porɔji ma dya b'e ri mimiji.

Dyonɔ inb'edyiji yo indyoji ñeje k'o b'echi karatr'o nu jango gi b'ɔb'ɔ, jango ga mbeñeji ga kjanu ts'imbane ma dya b'e mimi. Opjɔ k'o ra mamaji kja ints'ixiskuama.

Nuts'ke pjeko gi mamage. Jango ma kjats'i ma dya b'e mi mimiji.

Jñanrra ñeje ri mama yo kuatr'ɔba.

Mamaji k'o indyoji nu k'o xe dyaja: na joo k'a tenxe yo ri b'ɔb'ɔji kja nu ngunxorɔ ra paraji nujo. Pjenga.

Janrra ya ri chets'pi yo kuatr'ɔ b'a:

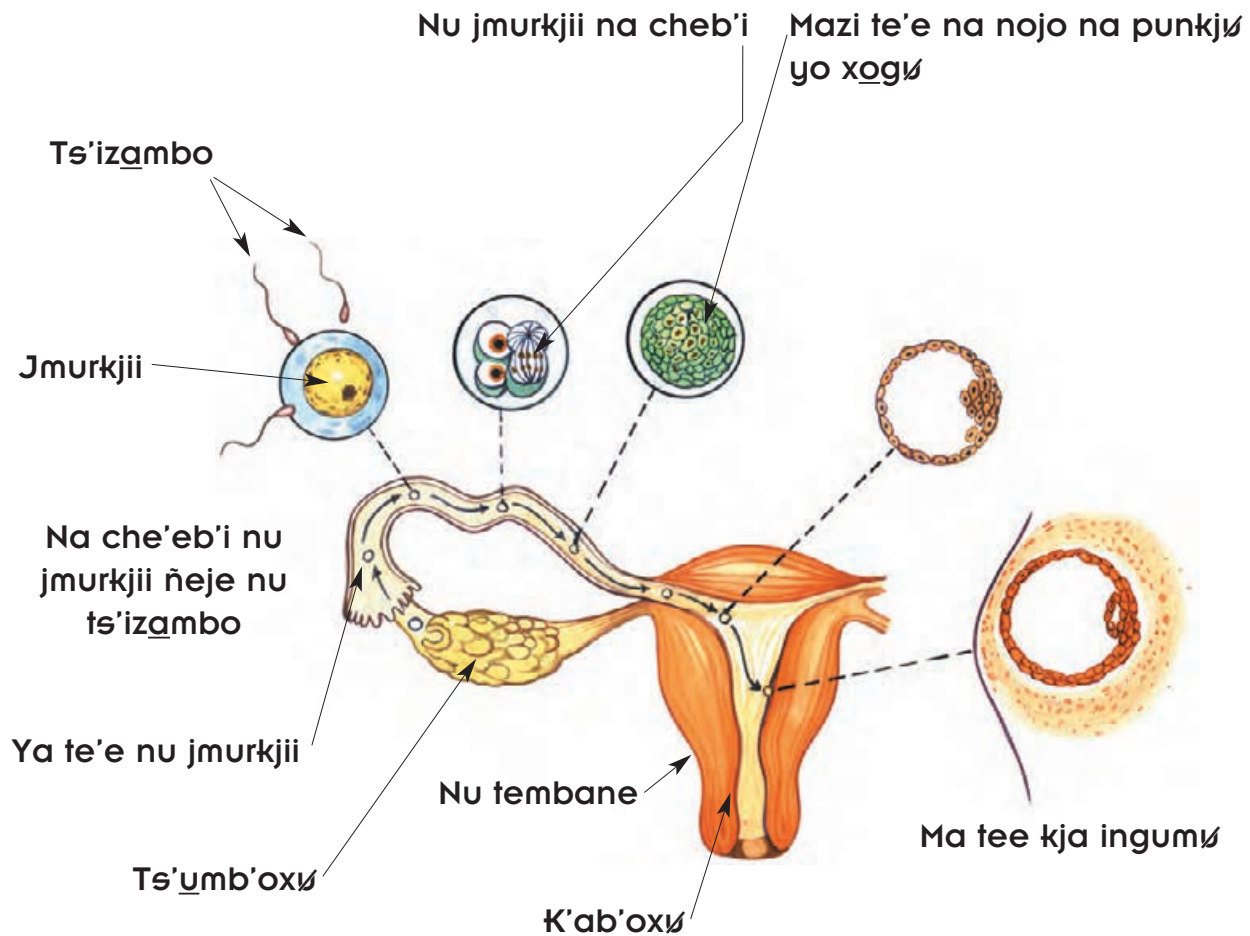
Máma yo nrre naño o yo chetr'jui k'o gi janrraji yo kuatr'ɔ a xoñiji.

Ra paraji na punkjɔ... Zorjɔ nu ts'ixorɔ:

Nu porɔ ma dya b'e mimi

Ri xipji nrrunte ma te'e d'aja ts'intee a mboo a mb'eme nu nana. Nu nrrunte nrre xijui ma porɔ nu ts'imbane a mboo a mbeme nu nana. Mezhe k'o nzincho zana o nzite ngoo.

Ma d'aja b'ezo ñeje d'aja nrrixu chempibi ints'ajui, d'aja yo ts'izambo chebi k'a d'aja ts'imborkjii kja nu mimi d'aja muru. Kja nu muru keme nu jango ga kja nu dadyo ntee k'a jñus'ɔ nu nana ñeje nu taa. Nu muru ma zi ga porɔ ma tan'sa ga maa a mbeme nu jango ra tee. Ngeje ma ri mamaji ya te'e exingetr'o inlulu nu k'axtr'ɔ zaa na mbaxi'i.

Ma teb'e nu jmurkji, na cheb'i nu jmurkjii, ma te'e kja ingumɔ.

Ma ra zɛtr'ɛ kja nu tembane nu exingetr'o muru ra mimi a mboo ra mb'os'ɔ d'aja ts'ib'itu k'a ne chu'u kab'oxɔ nu jango jmurɔ yo kjii, Nunu ngeje na jango ra te'e ngek'o ra mb'ezhi chemɔrkjii, ngeje inchu'u nu jusb'ɔji ma ge b'ɔb'ɔ a mbeme nu nana.

D'aja mbeme ɛtr'ɛ k'a d'aja ts'imape nu jango ra te'e nu kaxb'oxɔ a nrre'e kja ts'ijareje, kja nu dyɛtr'ɛ inch'os'ɔ nu ja b'ɔb'ɔ na punkjɔ jmurkjii k'o zɛtr'ɛ kja nu nana ñeje ko nu chejmurkjii ko nunu ins'onɔ.

K'o nuji inkjii nu nana sɛtr'ɛ nu ts'inrrama ñeje injɔnɔ, dyara mezhe ra ts'ot'ɔ ko nujio pjongɔ.

Nu k'o ra mamaji ma ga te'e d'aja mbane ñeje k'o pɔrɔ

Zana d'aja:

Ma ga sot'ɔ k'o nziyo ngoo, pɔrɔ ga ñets'e k'o ints'inrodye, inm'ɔb'ɔ pɔrɔ ga d'ak'ɔ. Dya ga maja ñeje dya ga jyɔ'ɔ.

Zana yeje:

Intuta te'e na punkjɔ, ñeje inñii, inchoo, inzoo, inxiñu, ñeje a nee. Ga pɔrɔ inxepjo ñeje ga jmurɔ inkjii. Ñets'e na joo inch'ankji, indye'ɛ, ngua ñeje inñidye. Na ts'imaja ñeje nu jyojo k'a ts'ike.

Zana jñii ñeje nziyo

dya kja ga chu'u jmurkjii, na chuu ts'imbane. Ya ga ñets'e inrodye k'o b'os'ɔ intuta, nu inrodye me choxtr'o. Ñets'e k'o inxizho, nrenxe inzero b'os'ɔ ints'ixi ñeje xebo k'a pjos'ɔ ints'ireje nu jango b'ɔb'ɔ nu ts'imbane. Te'e dadyi a dye'e, inchankji ñeje ints'ikjua. Nu nana soo jango ga ñɔnɔ, ints'imbane, ga pɔrɔ inrodye ñeje ints'aja.

Jñii
zana

Zana ts'icha ñeje ñanto

Ts'ich'a
zana

Ñets'e inxojɔ ñeje inñidye. Inm'ɔb'ɔ pɔrɔ na punkjɔ ñeje d'ak'ɔ dadyi, inkjii xinch'i na joo kja inzero, soo ra pɔtɔ d'aja inñidye a nee. Soo ra dyɔrɔ jango ga d'ak'ɔ inm'ɔb'ɔ k'o d'aja tr'ezi. Ma ga mb'orɔ inrras'ɔ soo ra ñɔnɔ na joo inchankji ñeje a dyee. Na maja 30 cm, ñeje na jyɔ'ɔ k'o 700 grs.

Zana yenko

Sɔtɔ yeje nujio ro mamaji nu zana a nrrɔb'ú xe ga te'e ma pɔrɔ inzero. Nu ts'imbane ma ra mus'ɔ nu zana dya, soo ra mimi soo dya ri sɔmpa.

Zana jñincho ñeje nzincho

yencho
zana

Xe ts'ike ga te'e nu ts'imbane.
Nujio yeje zana nu ts'imbane ra
mbes'i 3 ts'ijy (2.5-3.5 ts'ijy)
pa ra mimi na joo nu
ts'imbane ñeje mety
zextr'o. Dya soo ra
ñññ pa soo ra mus'ñ.
Nujio b'ñb'ñ kja inzero
ga kjaa injoyo ñeje a
mbeme, ra ñññ na
punkjñ. Ma ra sot'ñ
nzincho zana ra mborñ
na joo a mbeme nu
nana.

Nzinch'o zana

Ra mimi d'aja dadyo ntee

Ra mbeñeji k'o...

K'o nzincho zana ma b'ñb'ñ a mboo kja
inpjeme nu nana ngejio. Mazi me na joo
ma ga te'e d'aja ntee. Ma pjññ k'o jñii
zana ngeje ma te'e tenxe inzeroji.

Ma b'ñb'ñ na joo d'aja nrrixu ma
nrrunte te'e na joo nu d'adyo Ts'itr'i ra
zii k'o jñonñ k'o na joo, dya ra nrrus'ñ
k'o na jyññ ngek'o Dya pjek'o ra ts'aa
ñeje nu ts'imbane.

Me jyod'ɔ yo dyaja ngek'o ra pɔrɔji

Ya gi jñanrra jango ga mus'uji k'o dyaja ts'ui. Ya gi jñanrra jango ga mbedyeji kja inxixmuru o ma ga mbedyeji kja nu nana.

- Zopjɔ nujio ts'ixorɔ. Opjɔ kja yo ts'id yaxɔ kja injodye, mi parage k'o mi mama ts'ixorɔ o dya mi para, o dya mi pjech'i k'o mi xits'iji.

Yo dyo'o, yo mixi, yo b'aga, yo mb'ɔjomɔ ñeje yo pjantr'eje ne k'a ra nu'uji insib'a nu nanaji, me na joo ga nzhodɔji ma kja ne mus'ɔtr'oji.

Yo ts'ingoñi ma kja ne mbedyetr'oji kja nu xixmuru ya nich'k'ogi pɔrɔ pɔtr'ɔ kja nu jomɔ jod'ɔ k'o ra zii yo dyaja pɔjuaja nujio: ts'ins'ɔ ma dya ra únɔ injñonɔ nu nana ra nrru'uji, dya be soo ra ch'ens'eji ma kja ne mimitr'oji.

Opjɔ kja ints'ixiskuama nu k'o soo ra tsa'a yo ntee ma kja ne mimitr'oji ñeje k'o dya soo, ch'ɔrɔji: Pjenga ne jyongɔji ma ga mimiji d'aja ntee k'a ra mbɔxk'ɔji.

Ra paraji na punkjɔ... Mamaji k'o gi paraji k'a d'aja nrrixu k'a jo zoo na ɔ'ɔ ma mi. Nrrunte nzi ga kja k'a mama kja nu ts'ixorɔ. Pjek'o tsa'a nu nana ma ne mi soo na ɔ'ɔ jango ga porɔ. Nu dadyo ntee.

Nu nrrunte ñeje k'o b'ɔb'ɔ ma na joo ga soo nu nana

Ma gi nrrunte, me b'ɔb'ɔ na punkjɔ k'o porɔ nu ja ga kjats'ɔ, ñeje jango ga pɛpi inzero nu nrrixu.

Tenxe inzero nu nana ya me mbaratr'o yo porɔ k'o kjogɔ ma te'e nu dadyo ntee. Ma edyi nzincho zana nrrunte, nujio dya ga joorga ts'apɔ nu nana ñeje nu d'adyo ntee ngejio.

- 1 Ts'asnrruntee.** Ngeje ma ga ts'as'ɔ nu nrrunte. B'ɔb'ɔ k'o yeje ts'asnrrunte : Nujio pjɔtɔji ñeje yo d'aja ne kjogɔtr'o nujio pjɔtɔji ngejio exi ne ñek'u ngek'o ra ts'as'ɔ nu nrrunte, nujio ngeje yo mama nu jok'ɔ ntee pa dya ra nrruu nu nana o ñeje na nets'eje.

Yo d'aja ne kjogɔtro ngeje ma dya b'ɔb'ɔ na joo nu nana dya te'e na joo nu chemurkjii, nujio dya ga joo ga ts'aji ngejio: ma ja ts'iui kja nu nana , dya b'ɔb'ɔ na joo a mbeme o nu ts'imbane na pɛrɔji ñeje na togɔji na jens'e dya ra kjogɔ yo ma ra ma nu'u nu ɔtr'ɔ ntee.

- 2 Dya sɛmpa.** Ngeje ma nrrunteji ma dya b'e ba sotɔ inpaa nu chemurkjii, sootr'o ra mimi dya ra nrru'u, b'uma dya pjɔtɔji ngeje ma dya pjorɔji na joo o ma soo ngijeme nu nana o yo nrrixu k'o ya mb'esi ts'asnrrunte, ma yeje o na punkjɔ chemurkjii, ma mus'ɔji yejui, jñii o na punkjɔ.

- 3 Nrrunxes'e.** Kjogɔ ma nu muru je te'e, kja nu porɔ a xes'e a mbeme, soo ra te'e kja yo ts'imoka kja nu jmurkjii nujio ra s'onk'ɔ ngeje ma b'ɔb'ɔ ts'iui kja ints'aja nu nrrixu, ma pjek'o kja nu ts'imoka, ma te'e dadyi nu muru, ma dya te'e nu chemurkjii otr'o jango ra poru, ma xotr'ɔ.

4 Ma tu'u nu chemurkjii. Ngeje ma jezi ra jñonɔ nu chemurkjii ñeje ma dya kjaa pjens'i inm'ɔb'ɔ. Nu chemurkjii soo ra nrru'u ma edyi janzi zana na nrrunte ngeje ma dya b'ɔb'ɔ o dya pɛpji na joo nu inch'os'ɔ, ma xinch'i ins'onɔ kja inzero, ma dya pɛpji na joo inkjii ñeje ma soo ngijeme nu nana.

5 Nujio dya ra jñusk'ɔ "RH". Ma d'aja nrrixu ngeje RH ra ngɔmbɔ ra musb'ɔ ts'itr'i , d'aja b'ezo RH ra sɔmpɔtr'o, nu ts'itri ra jñus'ɔ nu RH sɔmpɔtr'o, ma ga kjogɔ kja nu tr'os'ɔ kjarɔ inkjii nu nana ra mus'ɔ k'a dya ra jñus'ɔ inzero dya chejui nu chyemurkjii.

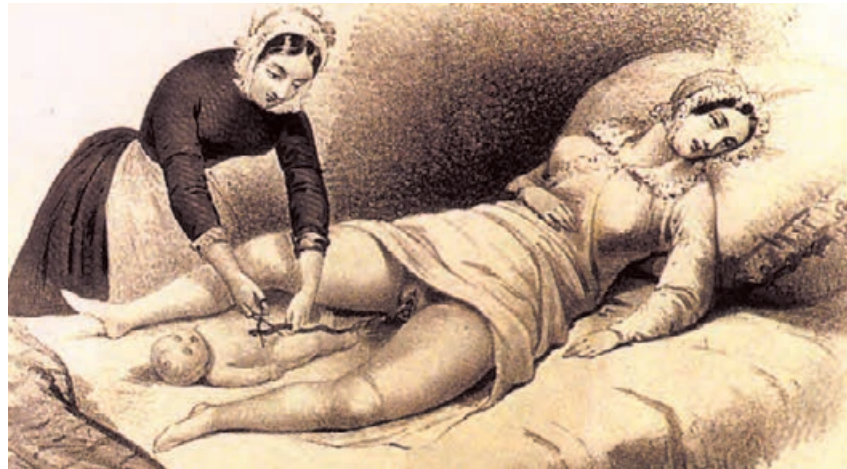
Ngek'o d'aja nrrixu k'a nrrunte pes'i k'a ra mbara pjek'o ma kjii ñeje inRH pa ra mbara k'o ra soo ra ngompub'i ko nu taa.

6 Ma b'ɔb'ɔ yo xireje kja nu nrrunte. Ngeje d'aja ngijeme me kjak'ɔ ri chɔkui kja inzero, dya paraji jango ne mb'ɔrɔji nu ngijeme dange b'ezhi ra mimi na joo nu chemurkjii ñeje nu nana.

Yo ts'ireje yo oo dya nzhod'ɔji na joo kja inzeroji soo ra pjɔntr'ɔ injmii, kja indye'e ñeje kja nga'a nu nana me na jy'ɔ. Nu dya pɛpji na joo ints'aja soo ra jñus'ɔ ñeje ra mbɔrɔ ra chɔkui, dya kja janrra na joo, ra nzhok'ɔ dya kja tr'ɔmbeñe.

7 Ma pes'i ts'iui. Nujio ts'iui mazi b'ɔb'ɔ ngejio inñib'ili ñeje kja nu matr'ogɔ. Nziga yejui kjak'ɔ dya ga joo gi soo me na ɔ'ɔ nu jango jɔɔ ts'iui. Yo ts'iui soo ra pjɔtɔ d'aja ts'asnrrunte o nu dya sɔmpa.

8 Ma dya pɛpji na joo inm'ɔb'ɔ ñeje yo injoyo. Je b'ɔb'ɔ kja yo nrrixu k'o ya zoo ngijeme kja ints'ajaji, dya ga joo ga soo ma nrrunte b'ɔma ra nrru'u.

- 9 **Nu b'exkjii.** Kjogu ma b'ezhi nu mbakjii k'o b'ub'x kja nu kjii, dya nrra ga punkjx, me poo inkue'e, dya ga joo gi soo ra tsa'a ts'asnrrunte.

Yo nrrixu yo dya b'e edyi 20 ó yo ya kjogu 35 kjex dya ga joo ga sooji ma nrrunte ma ga mus'xji inch'iiji me na zezhi ngeje yo ts'itr'i ko ne nrru'u ñeje yo nrrixu k'o edyi 15- 19 kjex nu nana ra jñonx na joo, dya ra ngxs'x tr'uns'x, dya ra zii paré ma nrrunte, ra nu'u pama pama nu xtr'x ntee.

Ra mbeñeji k'o...

sodye. Ñeje yo zana k'o ba enjetr'o dya kja nrra kjogu. Ngeje ma ra tsa'a nana ra mbor'x na joo ra nu'u na joo inzero, Ra mājā, ra mbor'x dya pje ra tsa'a ngek'o dya kja nrra ra. Nrru'uji a ngezeji ñeje nu dadyo ntee.

Dya nrra soo ra mimiji na joo yo otr'x kjex ma dya ra nu'uji na. Joo ñeje ra ne'ejí yo kara nu jango ri b'ub'xji.

Nujio ntee ne jyod'x yo dyaja pa ra te'ejí na joo.

Ts'ixorɔ

2 Nujio jango ga sooji ñeje yo ri mbeñeji nrre te'eji

Nujio jango ga zooji, ñeje yo ri mbeñeji nrre pɔrɔji k'o inbedyiji ñeje k'o ya kjogɔji.

Ma ra mburɔ... Zopɔ nujio ts'ixorɔ

Ya gi mama d'aja paa nujio na joo zok'ɔ o d'aja tr'ojo gi ne ri s'opɔ nudya.
Soo ri mama na joo nu jango ga porɔ yo ntee; dyɔs'ɔ kja ints'ixiskuama.

Porɔ e jyarɔ nu jango bagɔ ma mezhe nu xomɔ.
Porɔ nu zaa na mbezhejetr'o ma ngarexua.
Porɔ inmaxi yo rrekjua.
Poru inxiñi nu ts'ita,
ga kjanu tenxe nrre porɔ ñeje nrre ri porɔgo.

**Nrre'tr'o. Intr'ojo yo
jñiñi jñangistia**

Nujio jango ga zooji porɔji

Nujio b'ɔb'ɔ kja nu ngunxorɔ, nrrixu o b'ezo, mamaji k'o indyoji jango ga zooji ma gi mus'ɔ k'a dadyo tr'ii. Mamaji nu jango mi sooji jo porɔ ma jo mimi ints'itr'i ñeje ma jo jñanrraji ma te'e na nojo. Mama yo ya gi ts'ogɔ pjek'o jo porɔts'ɔ ma gi tsa'a tata o nana.

Ints'itr'igo, inteb'e, inxii me na zoo, ya gi enje kja nu
xoñijomx, Ya gi mimi, ya gi ne pedye kja nu xoñijomx.
Gi bxntr'o, ints'ixutr'igo, inteb'e yo ts'irojo juexi,
inxii nu Quetzal, Nza kja yo ntee.
Ngets'ke inkjigo, jango ga kjasgo,
kja nuts'ke b'xb'x nu exingetr'ogo.

Nu k'o jo xipji nu tata " azteca " intr'ii ñeje inxutr'i.

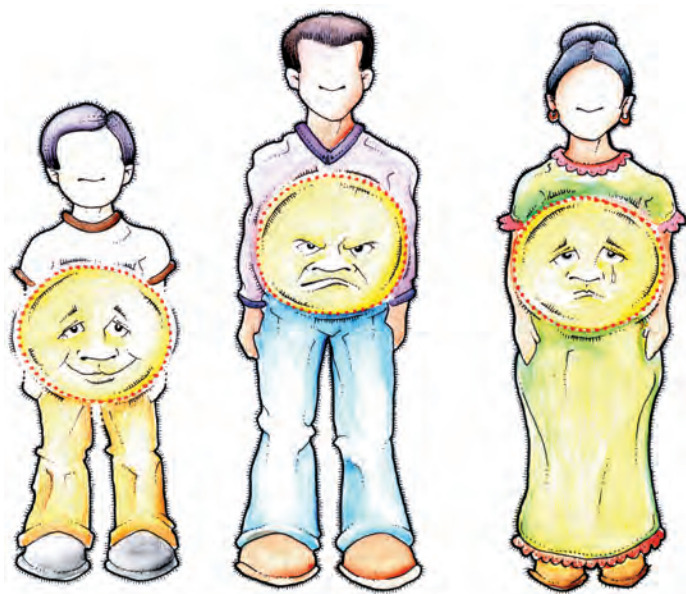
- Mbeñe k'o d'aja nu k'o ya gi ts'ogx ma gi jñanrra k'o porx kja inzero; ma onch'i gi jñanrra nu ts'imale, ma jo mbxrx gi zojui na joo, ma jo ch'xtx k'a indadyo tr'ii o inxutr'i, ma jo nrru'u inbedyi.

- Kja ints'ixiskuama ch'urx nujio onk'xji: jango ga porx nu k'o mi para ñeje k'o jango mi soo. Pjek'o gi tsa'a, jango gi jok'x pa re mimi na joo.

Ra mamaji nujio ri soji

Mama k'o dyaja ntee nujio jango ga soji dya soo ra ch'unɔji k'o ri mbeñeji ma pjek'o ra mamaji jaa. Gi netr'kje ga kjanu jango ga mbeñeji. Pjenga.

Yo dyaja ntee dya nee ra jizhi k'o soji su'uji dange ra mamaji dya ga zhezhihi. Pjek'o gi mamage.

Zorjɔ ya ri mamaji k'o indyoji nu k'o jo xits'iji nu k'o jo dyonk'ɔji a nrrɔb'ɔ.

Dyɛtr'ɔji nu **ts'ikits'ixorɔ 3.2** tenxets'ɔji

Jango gi soo ma gi tsa'a yo ts'ibɛpji kja nu **ts'ikits'ixorɔ 3.2**.

Ma s'ezhi o dya ma s'ezhi pa nuts'ke ma gi pjos'ɔ. Pjenga

Nujio xe dyaja kja nu porɔ

Yo ntee nrre sotr'o ra ts'aji nrre ri nañorga sooji: nu jo ntee k'o b'echi b'ɔb'ɔtr'o, nu jango jo ro te'eji, d'aja ngumɔ nu jango ro nee ro mimi, ma ri ɛrɛji tr'ojo k'a na joo, ma kja ne ts'ike kja nu ngejme.

Jango gi ñee inbedyi jango gi ts'apɔ ra mbara.
Pjek'o nee ra mama yo ntee k'o mama k'o mbeñeji nu jango karaji.
Pjenga.

Ja gi soge ma gi ɔɔyo mama k'o pjenrre tsa'a b'ɔb'ɔ k'o dyaja meB'onrro
k'o pon'ɔ ma punkjɔ merio, ngek'o yo ntee k'o kara kja nu jñiñi dya pje jɔjɔ
pjek'orge pɔpji.

Pjek'o kja ma yo ntee soo k'a dya kjok'o xe nee pes'i k'a ra pɔpji kja
injuamaji, k'o pjenrre kjaji ñeje k'o b'ɔb'ɔ nu jango gi karaji.

Zorɔji ya ri mamaji nu k'o jo dionk'ɔji a nrrɔb'ɔ.

Ra mbeñeji k'o...

Nu jango ga zooji na joo nu jango ga
kjagoji, porɔ ma ri te'ejɔ. Nu Ri sogoji je
jñets'e ma kjo k'o gi soji nu jango ri karaji
ñeje nu Jango ri te'ejɔ, nujio ya ro kjogɔgo,
nujio ra tonjo ñeje yo dya ri Tonjo.

Mámaji ra pjosɔji nujio ri soji ra jok'ɔji nu
jangorga zooji yo Dyaja ntee k'o nrre naño
ga kjaji yo soji, yo ɔɔ trojo, yo me Neme ,
ñets'e jango ri karaji ngek'o ri te'ejɔ na joo.

Nujio ri mbeñeji nrre porɔji

Jyod'ɔ kjo k'o ra zopjɔ na jense nu ts'ixorɔ k'a mama e Adriano nu me mi m'enta ma ya mezhe me mi para jango ga zopjɔ yo ntee ngek'o dya ra tsa'a chuu.

Ra zii nu lulu ra kjaɔji ra ngich'i kja Inzeroji k'a me na joo tetr'o, nga kjasgoji K'o ne xoñijomɔ dya ra ñok'ɔ nu tr'omech'i Kja nu jango mi k'otr'ɔ yo xɔndaro dyanrra Mi mɔjɔgo mi manko ya ro porɔ a mboo Kja inzerogo ro mbezhi kjii, nu paa, nrro me ma zezhi dya mi suu ii, pjenga dya Ri mbeñego, nu ri mbenk'o, ñeje yo na joo Paa dya nee ra mbeñe na joo, dya ch'ebi Inzero nu jñonɔ na joo.

Marguerite Yourcenar,
escritora francesa.

- Opjɔ d'aja ngronsi a mboo kja nu xinch'i k'a ra mama na joo nujio onk'ɔbi, soo ri juajnɔ janzi yo tr'urɔ na joo ma nee jiod'ɔ.

Ja ngek'o gi mankje ja ga kja k'a mǎja e Adriano.

- ☐ Dya mǎja me pets'a.
- ☐ Me mǎja ga mbeñetr'o.
- ☐ Dya ga joo ga zoo ma jñonɔ.

Adriano mama kja ints'ixorɔ ri pes'i yo mamaji pjek'o ne ra mama.

- ☐ Me sǎtra ngek'o mama lulu ñeje tr'omech'i.
- ☐ Nee k'a ra mbeñe na punkjɔ.
- ☐ Mama a ngeze yo mamaji na joo ra mbos'ɔ yo mbeñe ga kjanu tr'omech'i pjos'ɔ inzero.

Jangorgi mama ra pes'i yo mamaji.

- ☐ Yo mǎmaji, ǎraji ja pjos'ɔ k'a d'ats'k'oji.
- ☐ Yo mǎmaji ngejio na joo ñonɔ.
- ☐ Yo mǎmaji siji.

Nu'uji yo gi opjɔji ya ri chets'piji yo dya gi para.

Ra mbeñeji k'o...

Nu jango ga mbeñeji, naño ga kja nzi ga d'aja yo ntee ñeje k'o ya kjogɔji nujio xits'koji pjenga yo ntee k'o nrra naño kjɛɛ o yo nrra chetr'jui inkjɛɛ nrre naño ga mbeñeji, nu jango ga mbeñeji porɔ ma ga kjogɔ yo kjɛɛ. Tenxe ya gi mbeñe nrre chjetr'jui ma ri mamaji jango ga mbeñeji na joo ga ñets'e jango te'eji ma ga potr'pɔji k'o ri mamaji ra paraji jango te'e yo dyaja.

Ts'ixorɔ

3

Nu jango ga kjasgoji
ñeje ma ri kjaji nrre porɔ

Ma ga te'eji ri poruji soo ra mimiji na joo
Ngek'o ra pjos'ɔji yo dyaja, ñeje nrre soo ra
Mamaji nu k'o ya ro kjogɔji tenxe yo naño pɔpi k'o
ro kjaji.

mburɔ... Zopjɔ nu ts'ixorɔ:

Dya ngestr'o k'o gi para soo ri mimi

Mi b'ɔb'ɔ d'aja jñiñi k'a ma jee d'aja b'ezo k'a dyanro mi
maja mi para na punkjɔ yo pjek'o nrre ts'aa mi xotr'pɔ na
joo. Nu jango mi b'ɔb'ɔ a ngeze xenro mi b'ɔnr'o k'a d'aja
b'ezo k'a dyanra mi para ñets'e mi maja, d'aja mpaa, jo
ch'ebi mi pebi kja nu matr'ezi. Nu b'ezo k'a mi pjech'i jo
mama: "dya ra b'ezhi nu paa". Nu b'ezo k'a mi maja jo
mama: "yo atr'ɔbi yo dya ga joo ya ro zujui ma ra ngarɔ
dya ri ch'otr'ɔ k'o ri
mamabi k'a dya joo, dyak'ɔ nu xiskuama k'a gi ka'na kja
indy'e ma ngesk'o dya para ra jits'i yo ri parago.

Nu b'ezo kja dya mi maja jo mama jaa ya ni para dya kjo ro
nrropɔ mi para tenxe nu k'a dya ma joo k'o na

ro dyatr'ɔ ngeje nu: Pjek'o ma uii k'a kjins'i nu na jense k'o nziyo a nguaa nrro ro d'agɔ k'o jñii. Nu b'ezo k'a mi mɔja ma joo ma ñanrra nu jango mi b'ɔb'ɔbi. Nu b'ezo k'a dya mi mɔja mi jiod'ɔ jangorga ts'apɔ k'a nu tr'onɔ. Ma zɔtr'ɔbi nu b'ezo k'a mama mi pjech'i o mama: dya ri para ra tr'ɔrɔ nu tr'onɔ, nu d'aja b'ezo jo xipji: nu ma dyak'ɔ nu xiskuama, ma nguarɔ únɔ k'a nu xiskuama, nu b'ezo k'a dya mi mɔja dya mi nee ro ngaja mi b'ɔb'ɔ k'a dya mi para a ngeze, ngek'o kja nu xipji k'a d'aja: xits'i pje ne ra mama nu tr'onɔ, pje ne mb'ek'a nu ts'iuui nu b'ezo k'a mi mɔja jo mama nutsk'o dya xi ri pargo, ra xits'i k'o ri ts'aa: nu ts'koji ñeje yo xiskuama pama pama ga pjech'iji. Mamaji nu mb'ech'keji ri ch'ɔrɔ nziga tenxets'ɔji nujio ra

dionk'ɔji kja ints'ixiskuama: pje mbeñe nziga d'aja yo b'ezo, gi mankje k'a d'aja yo b'ezo mi para na punkjɔ. Pjenga, kjo k'o nrrojo k'o mi chojui.

Jiod'ɔ kja nu xiskuama k'a ba enje na punkjɔ ch'uu pjek'o ne ra mama ma gi para na punkjɔ ri dyɔs'ɔ kja ints'ixiskuama.

Dyonɔ k'o yeje o jñii ts'ita nu jango gi b'ub'u kjo ngeje k'o mɔmaji k'o para na punkjɔ opjɔ kja ints'ixiskuama.

Ra paraji jangorga mimiji ñeje ra pjos'ɔji na joo yo dyaja

Ma ra zooji o ra kjaji k'o nrre b'ɛpji k'o inb'edyiji ñeje yo pjoɔk'ɔji ra pɛpji jñanra k'o jñii k'o exingetr'ots'ɔge a ngezeji kja nu jñii k'o dya jñusk'ɔ kja nu jñii k'o naño. Dya gi janra jango ga kjaa kjo na nr~~aa~~, jango nzii k'o s'ɔtɔ o jango ga kja a nzho.

- Soo ri jñusɔ jangorga kja, jango ga pɛpji jangorgi dyɔtɔ yo dyaja, yo mengi nee. Opjɔ yo xits'iji kja ints'ixiskuama.

	Ri chetr'i ma:	Ri nañoji ma:
1. E Sente ñeje Nuzgo:	Ri ɔrɔji tr'ɔjo ñeje ri janraji yo eñe.	Ma ri jñaaji k'o Inbedyiji.
2. E Xabe ñeje Nuzgo:	Dyanra ri mets'koji.	Angeze mazi kja na joo.

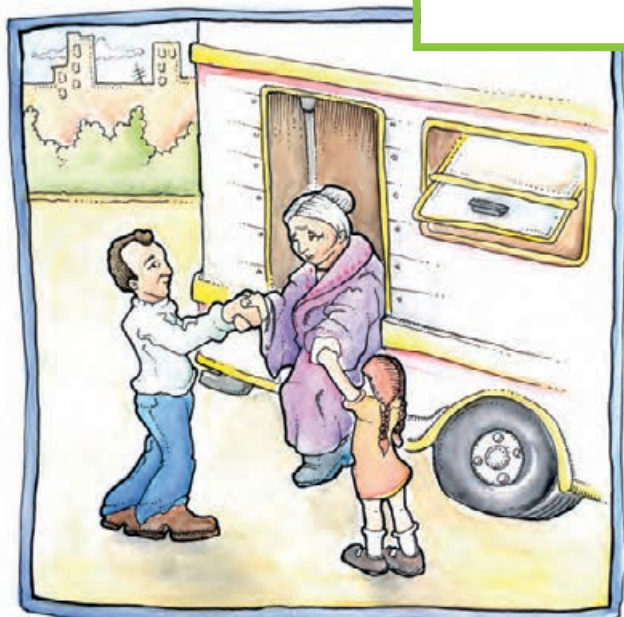

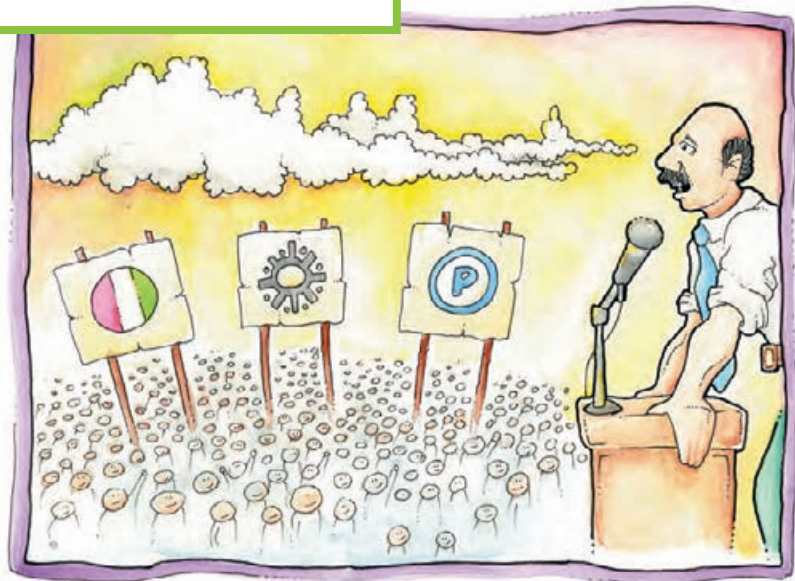
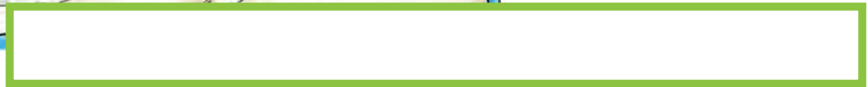
Ñu'u na joo k'o naño b'ɔb'ɔ k'o nuts'k'e ñeje ye dyaja ntee ri churɔ k'o ra dionk'ɔji: na sezhi ri mimiji o ri pjos'ɔ nujio dya gi para. Pjenga. Soo ri meya k'o nujio naño ntee. Pjek'o ra ts'aa ma nrre ri chetr'i.

Mámaji k'o indyoji k'o gi ɔrɔ yo jña : ri mimiji na joo, ri pjos'ɔji, ri cheb'e, ri ts'a na joo, ri ñu'u na joo, tenxe yo o kjogɔji.
Jiod'ɔji kja nu xiskuama k'o ba enje na punkjɔ chu'u.
Jango nrre ga chu'u nzi ga d'aja ya ri chets'iji.

Jɔ̃spɔ chu'u

Nziga yeje o jɔ̃ii ntee nu'uji yo kuatr'ɔ a nrrɔb'ɔ. Ya ri opjɔ nzi ga d'aja ts'ijuarɔ yo jɔ̃aa k'o gi jiod'ɔ kja nu xiskuama nu pjenre mama nu k'a mazi na joo. Soo ri opjɔ na punkjɔ ma ne jiod'ɔ.

Nujio ra teb'oji ngeje yo dyeje nu jango ri karaji.

Ra mbeñeji k'o...

Ra meyagi ra soji yo naño ntee, yo dya ri chekjome, ra karaji na joo, d'achk'o ra pɛpjitr'oji ngek'o ra te'oji na joo. Ma ri pjos'ɔji k'o dyaja, ngek'o ra karaji na joo.

Nujio dyaja ntee soo ra pjos'ɔji na joo nu ma ri mamaji na joo k'o ra kjaji, ra d'ats'eje ra jok'ɔ k'o dya ga joo o ñeje nziga nrrenxeji. Ma kjaji b'ɛpji nu ma ri kara k'o jango nzii.

Ra jokxi yo ri neeji ngeko ra mámaji

Opjx kja yo ts'ijuarx nujio: k'o ra mamaji ma gi jñanrra k'o ts'aji. Ma dya ts'aji ga kjanu jiezi nu ts'ijuarx nu na tr'oxx.

E Carmen jo xipjiji ro nrrits'i nu jango
opjx nu xopunte ma dyab'e mi xs'x k'o
jña a jo kja ga kjanu.

Nu mb'okjimi Hidalgo jo mbeñe dya ma
kjanu k'o mi kjaa nujio tr'oxb'ota ko
nujio meB'onrrro jo matr'xi yo me jñiñi
ro nrruji nu pjantr'xi kja nu jyod'xi
jangorga ngaraji na joo zoo ra nrru'xi.

E Pegro dya mi para na joo kjo mi nee
nu b'xpi k'a mi únxi. Mi zonx na joo,
nu k'o nu b'xpi jo únx k'a d'aja b'ezo.

Ch'uxxi nujio onk'xi. Ri mámaji k'o indyoji nu k'o gi churxge ñeje a ngezeji.

Pje nee ra mama ma gi kja k'o gi nee.

Jingo ngeje ma ri mama k'o gi nee

Pjeko gi mama nu k'o dyaja ntee dya mamaji na joo k'o neji.

Zorjɔ nuji mama b'a ñeje ri ñu'u yo gi jñus'ɔ a nrrɔb'ɔ.

Ma ga mamaji
k'o ri neji ñeje ro
kɔpɔji na joo. Ñeje
ra nu'uji k'o ri neji ma
ga sɔjɔ
nu jangorga nuji nu
k'o ra ɔtr'ɔji o ra
jok'ɔji nu k'o dya ga
joo.

Ra juanɔji d'aja ñi'i
ñeje k'o nrrɔ ra
mámaji k'o na joo.

Nudya o ra otr'o

Ra xipjiji k'a d'aja yo b'ub'x ngek'o ra zopjx na zezhi nujio dyaja pjek'o nrre pezhe, yo dyaja ts'ikerga zopjxi.

Belisario Domínguez (1863-1913) jo ma xorx jñeche a Francia k'o jñikjex, kja nu nzhogx nu jango tee (Comitán, Chiapas) ngek'o ra pexpi nu jango b'ub'x pjos'x yo ntee k'o soo ngijeme jo jizhi tenxe nu jango b'ub'x d'aja ts'ixiskuama k'o pjek'o nrre pezhe kja nu kjex 1904, kja nu tsa'a lámu kja injñiñi nu kjex 1911 jo mb'ezhi lámu kja injñiñi nu jax a B'onrro dya b'e mi xdyi na punkjx kjex jo mb'ezhi tr'ab'ota kja nu tr'ajñiñi Chiapas, jo ma kja nu tr'angumx nu jango kara k'o yo dyaja jo ma dyorx pa ra ngux'xji nudya mi neeji e Bito Huerta kja nu xipji nu xandaro zikjii, mbotr'antee. Nu k'a na joo mámaji dya nrreb'e: nu jango nzii paa nujio mbotr'antee e Bito Huerta jo dyopk'xji a nziñi jo mbotr'xji k'o tr'edyi kja nu nrrxtr'b'xji inzero.

Dya ma jo ma zoji nu kja tr'angumx jo mama yo jangorga dyatr'x yo chuu e Bito jo ngich'i kja yo xandaro kja nu pjot'x kja pjorx k'o jñinte nziyo tr'ab'ota.

Je ga kjanu e Belisario Domínguez jo jizhi dya mi suu k'o mi pjorx ñeje k'o me mi nee ra mbos'x ra te'e nu B'onrro.

Nziga nrrexents'xji ch'urxji nujio onk'xji:

- Pjeko gi mbeñe nu k'o me mama e Belisario Domínguez nu jango te'e.
- Pjenga dya suu jo xipji e Bito Huerta ma mb'otr'antee, mi para a ngeze k'a mi soo ro mb'otr'x.

- Gi mamage dya ga zezhi a ngeze ra mama k'o mi nee.
- Pjeko gi mbeñe nu k'o jo tsa'a nujio tr'ab'ota ma jo mbaraji ma dya ge mb'otr'ɔji nu e Belisario Domínguez.
- Ma ri zonɔji gi te'eji pjenga gi mbeñege ga kjanu.

Opjɔ d'aja ts'ixorɔ nu k'o ra mamaji: pjeko mbeje k'o gi totr'ɔji ma ga mamaji k'o ri ñeeji ñeje ma ga te'e yo ntee.

Ra mbeñeji k'o...

Nrreze ma kja gi ts'ike ri xorɔ, ri mama k'o gi nee, nu k'o Pes'iji sootr'o ra te'e k'o, sootr'o ra mbos'ɔji nujio pes'i K'o ra mbeñeji na joo nujio ra kjogɔji ñeje k'o dyaja ra Kja yo k'o ri paraji.

Ra jña ñeje ra komɔji nu k'o ri zoji, ri mbeñe ra mbos'ɔ Jangorga te'eji, ma māmaji k'o ri neeji ri jizhi k'o gi para ngek'o ra karaji na joo. Ri kjaji k'o ri pes'iji ñeje k'o ri zonɔji.

Ts'ixorɔ

4 Pjeko ri ne'eji pa inch'iiji

K'o ri negoji ngeje yo dya pjek'o ra tsa'a inch'iiji
ngek'o ra te'eji na joo dya ra chegoji.

Ma ra mburɔ... Zopjɔ na joo nu ts'ixorɔ

Yo inch'ige dya ngeje inch'ige yo...
K'o nuts'keji gi únɔji, pe dya ints'akje yo
zoo ri mimib'i dya ngeje ints'akje, ri ñee
ri pjos'ɔ, nu k'a ra zonɔ iyo.
Nujio inm'ɔb'ɔ kja nu ngumɔ nu k'o kja ra enje
soo ri pes'i nu jango ga kja a ngezeji
dya ri ts'apɔ ra ts'aji jango gi ts'ageji
dya nzhogɔ mi m'ab'a ñeje dya b'ob'ɔ a nrrɔɔ.

Mamaji nziga tenxets'ɔji nu ts'ixorɔ, dyonɔji nujio: pje ne ra mama nu xits'iji inch'iige dya ngeje inch'iige yo dya soo ra ɛtr'ɛji inch'iigoji jango ga kjasgoji. Pjek'o ri nepegoji yo ints'itr'iji jangorga pjos'ɔji ngek'o ra te'ejɪ ñeje ra mimiji na joo.

Pjek'o ri kjagoji k'o a ngezeji

Nu ja a mboo kja nu ts'ijuarɔ opjɔ nu d'aja jango ga xinch'i nu ts'ixorɔ k'a mama k'o mazi kjaa kja nu ngumɔ ngek'o ra jok'ɔ nu jango ga te'e yo ts'itr'i ñeje yo ts'ichatr'i kja inb'edyiji. Opjɔ nu yeje, jñii, ri sɛtr'ɛ ñanto, nu k'o dya pjek'o kjaa.

- Ri nee ra paragome jango ga eñeji ñeje pjek'o kja ma soya.

- Ri kjarɔjme ra māmaji k'o jango ga sooji.

- Ri nee ra pjosɔjme jango ga mbeñeji ri kjarɔjme ra tsa'a yo ts'ibɛpji ñeje k'o neeji ra mbaraji.

- K'o soo k'a ri pes'i kja inb'edyiji ri zonɔji k'o na joo k'a ra si'iji.

- Ri jod'ɔjme jangorga zoojme k'o nujio inb'edyijme, ñeje yo inch'iijme.

- Ri megojme ra zooji na joo k'o nujio ntee k'o kara nu jango ri b'ɔb'ɔjme.

Opjɔ kja ints'ixiskuama tenxe yo ra mama na joo nujio ra dionk'ɔji: pje ri nee ra kjago ngek'o yo indyokjome ra te'eji ñeje ra ts'aji na joo.

Dya gi jezi pa ra xorɔ

Opjɔ k'o ri ts'age ngek'o yo ts'itr'i ñeje yo ch'ii k'o gi nee dya ra satr'ɔji nujio ra mamaji.

D'aja ts'ixutr'i kja pes'i dyech'a nziyo kjɔ jo ngejme nrrunte dya mi nee. Dya kjok'o siji k'a ra zomb'ɔ nujio kjogɔ kja inzero. Dya para pjek'o ra ts'aa.

D'aja nrrixu k'a mi pes'i ñante ts'ich'a kjeɛ jo nrroɣ ma mi d'agɣ nu jango mi jens'e jo chorɣ kja indyexɣtrɣ. Jo dyatɣ nu ɣtr'ɣ ntee dya ngeme na joo, mi pes'i inrrode k'o dya ma zezhi.

D'aja b'ezo k'o pes'i nzite kjeɛ sodye inm'ɣb'ɣ jo zii jñonɣ k'o mi pes'i xebo, mi sii tr'us'ɣ dya pjek'o mi kja.

Potr'pɔji nujio jo xits'iji. Chempiji ñeje ri māmaji pjek'o ri ts'aji pa dya ra kjogɣji.

Ra mbeñeji k'o...

Tenxeɣji soo ra pjos'ɣji ma ri paraji k'a ra pjoɣji nu ts'itr'i. Nudya nrre ra porɔji nu tr'antee pa ra xorɣ. Nujio inch'iji ra te'ej na joo, ma paraji k'o ra ts'aji a ngezets'ej. Na joo ra xipjiji ngek'o ra mb'araji pjek'o ra ts'aji, ngek'o ra zonɣji. Na joo, ngek'o ra juanɣji pjek'o ra ts'aji ma b'ɣb'ɣ yo na Z'ezhi ñeje ra mborɣji na joo.

Yo ts'itr'i ñeje yo tr'antee dya b'ɣb'ɣji na joo jod'ɣji jangorga jok'ɣji na joo kja inb'edyiji ñeje yo dyaja ntee. Paraji nujio kjogɣ ngek'o neej ra zooji na joo dya chu'uji ngek'o ra chotr'ɣji jangorga jok'ɣji k'o b'ɣb'ɣ k'o dya ga joo ngek'o ra ngaraji na joo tenxeji.

Nujio ro kjagoji

1 Opjɔ k'ɔ injɔaa pjenga me na joo re para yo porɔ d'aja ntee.

2 Xipji d'aja b'ezo o d'aja nrrixu k'a ra tsa'a taa ra zopjɔ nu ts'ixiskuama kja nu ts'ixorɔ, nu nrrunte ñeje k'ɔ pjos'ɔ pa ra zoo na joo nu nana.

- Ri mamaji k'ɔ me na joo gi mbeñeji.
- Xipjiji pjenga ra zoo na joo nu nana ma nrrunte pa ra te'e na joo nu dadyo ts'itr'i. Jñus'ɔ k'ɔ gi zonɔ k'ɔ ra mbos'ɔ ra zojui nu ntee k'ɔ gi jyod'ɔ.

3 Dyɔs'ɛ k'o yeje yo dya ga joo gi soo ma nrrunte nu k'o ra ts'apɔ na kjuana, mama jango ga kjaa.

4 Dyɔs'ɔ k'o jñii nu k'o gi para k'o soo ra mbos'ɔ nu taa o nu nana ngek'o ra jok'ɔ ma porɔ ga te'e inch'iiji.

5 Juanx̣ yo kis'i a xoñiji k'o na joo ra mbos'x̣ ra te'e inch'iiji, mama pjek'o nee ra mama.

a) Yo na joo ra siiji, ñeje ma ra ñx̣n̄x̣ inzeroji.

b) Ma zojui na joo nu taa ñeje inch'ii.

c) Ra jich'i na joo jangorga mama yo ra tsa'a.

6 Jango gi meya nu xorx̣ jñii (3) Ri te'eji ñeje ma ri porx̣ji soo ra mboxk'x̣ge ñeje inb'edyi ri mimiji na joo, jñus'x̣ pjek'o ne ra mama.

Pjek'o ro meyago ñeje pjek'o ra dyets'kjo yo

**Nujua, nuts'ke ri opjɔ k'o injña nu k'o ya gi meya.
Ngek'o ri mbeñe na yeje nu k'o ya gi meya na joo ngek'o
ri Únɔ nguenrra k'o ne jyod'ɔ ri yepe.**

Pjek'o ro meya kja nu xorɔ.

Pjek'o mbeje k'o ra yepe.

Pjek'o ra dyets'kjo nu k'o ro pjechi kja nu xorɔ.

4

Jango ga mimigoji ko yo
ntee ñeje nu jango ri b'ɔb'ɔji

Ma ri paraji jango ga pɛpji inzeroji, jango ga te'e, jango ga porɔ, jango ga mbeñe , me mɔjɔ , na joo ra ne'eji jango ga mimiji ko yo ntee ñeje nu jango ri b'ɔb'ɔji. Nu ga kjanu me soo pjek'o ra kja'aji ngek'o na jorga sooji.

Pjek'o ra mamaji

- Jñanrra na joo jango ga karaji ko yo dyaja ntee, jango gi zoji ñeje ri ne'e me ra jok'ɔji na joo.
- Ra paraji inb'edyiji ñeje jango ga nukji ts'eje ñeje kja nu jñiñi.
- Ra para pjek'o dyeje ko ri kjago ngek'o na jorga so'o, ñeje yo dyaja ntee ngek'o ra pjorɔji nu jango ri karaji.

Yo ts'ixorɔ:

1. Nujio na joo ga zoji yo dyaja.
2. Me ri nets'ego ñeje ri parats'ekjo.
3. Jango ga mimiji ko yo ntee ñeje nu jango ri b'ɔb'ɔ.
4. Ra jokɔji jangorga mimiji ngek'o ra mimiji na joo yo ya ro kjagoji.

Nujio ro kjagoji

Pjek'o ya ro meya ñeje pjek'o ra dyets'kjo yo.

Ts'ixorɣ

1 Nujio na joo ga zoji yo dyaja

Dya ri xogɣji ko yo dyaja ntee, ra ch'anaji nu ko nrre naño ntee ko nrre naño ga ts'aji. Nu jango ga zoji ra jogɣ ma gi nee ri dyarɣ ñeje ra dyatr'kaji yo dyaja ñeje ra mamaji k'o ri mbeñeji, k'o ri sooji ñeje k'o ri ne'eji.

Ma ra mbɣrɣ...

Ra eñeji nu jango mapɣ yo ntee k'a ya s'od'ɣ.

- 1 D'aja ntee yo karaji, opɣ kja ints'ixiskuama nu mama na zezhi ga kjanu: k'a d'aja xibote k'a na maja, b'ɣgɣ d'aja galga, galga nu xibote, galga nu s'umixi, galga nu xibote nza kja nu s'umixi.
- 2 Kja nu xipji nu ja nzoo nu dyojui k'a b'ɣb'ɣ a jmii, ngek'o dya ra dyarɣ yo dyaja.
- 3 Nu b'ezo o nu nrrixu k'o dyarɣ yepe k'o mama nu k'a b'ɣb'ɣ a jmii. Je ga kjanu ma ra eñetr'oji kja nu b'ezo k'a jo dyarɣ ya me nguarɣ k'o mamaji yo opɣ kja nu zopɣ na jens'e.
- 4 Nu ntee kja opɣ k'o mama ma mbɣrɣ ra zopɣ ngek'o ra chets'piji tenxeji nu k'o jo mama k'a yaxue nguarɣ.

Mamaji:

Jo porɗ nu k'o mama nu b'ezo k'a otr'ɗ. Pjenga gi mamageji jo porɗ k'o mama ma mbɗrɗ.

Opjɗ

Jango gi dyɗrɗge nujio ña'aji.

Ri ñu'uji yo xits'iji nujio ondk'ɗji a nrrɗb'ɗ tenxets'ɗji mamaji na punkjɗ k'o xits'iji. Ra jiod'ɗji kja nu tr'axiskuama k'a pjenre mama.

Gi totr'ɗge nu k'o dya ga joo ma gi zoji nujio dyaja

Ma ga zoji yo dyaja. Nuts'ke ya gi ts'oge k'o exingetr'o nu k'o jo ts'aji ma eñeji nu jango mapjɗji k'a dyɗtr'ɗ.

Ri mbeñe, ya ri opjɗ kja ints'ixiskuama d'aja k'o ya gi ts'ogɗ kja inb'edyi, kja inb'ɗpji o nu jango gi karaji, ma mi nee ri xipji d'aja ntee, nunu dya dyɗtr'kɗ.

Mamaji ma ya mezhe nu k'o
kara kja nu tr'ajñiñi
nanguarɔ a B'onrro kja'ue
zatr'ɔ a ñɔnɔ nu tr'areje
b'onrro, ma ya gi edyi k'o
450 kje jo dyonɔji yo
MeB'onrro maya jango ma
chu'u nu jango mi karaji. Yo
meB'onrro dya mi ña'aji
jñangistia, kja nu nrrɔtɔji
Yucatán, pje ne ra mama:
Pjeko gi ne'aji. Nujio na
tr'oxɔ ntee jo ejmeji nu
Yucatán mi ngeje inchu'u nu
jango mi b'ɔb'ɔji, nrreze Dya
ma joo xipjiji ga kjanu.

Opjɔ k'o dyaja k'o gi mamage dyarga joo ga tsaa ma yeje o xe dyaja ntee k'o
ne ra mamaji

Yo me na joo yo jña'a

Zopjɔji ñeje ri mamaji jango ga kja yo kjogɔ kja nu xiskuama k'o pjenre
mama.

Pjeko kja yo ntee ma dya chejui k'o ma nee ra zojui.

Pa ri para na joo yo ñaji tsa'a yo ts'ib'ɛpji kja **nu ts'ikits'ixorn 4.1**, yo ñatr'oji na joo ma mamaji.

Mámaji nujio ra dyonk'øji:

- Nujio ra kjog~~u~~ji nee ra mama nu k'o ra ña'aji. Pjenga.
- Ma ri sodyeji o dya ri ma~~a~~ji o ri ud'ji. Ri mamaji, nrre naño ga zokjoji yo dyaja ntee. Pjenga.
- Jango ga zooji ma dya soo ra mamaji k'o ri zon~~u~~ji o ma dya ~~a~~tr'k'~~a~~ji yo dyaja.

Mama yo kjak'ɔ na joo o yo dya kjak'ɔ na joo ma gi zoji yo dyaja. Opjɔ k'o na joo gi mamaji ma gi ña'aji.

Ra paraji na punkjɔ... Ñu'u kja nu ts'ixiskuama yo mama ts'ejɔ yo na punkjɔ yo xorɔ pa ri mimi na joo.

Ra mbeneji k'o...

Nujio mamaji ngeje ma ga potr'pɔji k'o zonɔji. Yo zooji yo nee ra tsaji yo. Yeje o yo dyaja ntee. Nujio b'ɔb'ɔ kja yo ntee ñeje nu jango karaji, tenxe yo mamaji b'ɔb'ɔ k'a d'aja k'a ne'e ra jña'a k'o nrre naño ga mama nu ra xipji. Nujio mamaji dya tr'ɔrɔji o dya ɔrɔji, dya soo ra mamaji, ri ña'aji na joo.

Ma ga tsaa dya ri mamaji na joo nujio ra zonɔji o yo ri zoji, ri mamaji nujio ntee dya ɔtr'kɔji. Nujio dyaga joo ga tsapɔ nujio ri mamagoji. Pa dya ra kjogɔ k'o ra mamaji na joo ra jod'ɔji jangorga ña'aji. Nunu ra mboxk'ɔ ra nrrep'keji ngek'o ra dyɔrɔ k'o ra mamaji.

Nujio nrre naño ga mamaji

Jñanrra nujio kuar'ɔba, dyɔsɔ kja yo ts'idyasɔ nujio ri mama.

Chets'pi nujio xits'iji k'o nujio dyaja k'o b'ɔb'ɔ kja nu ngunxorɔ.

Tenxets'ɔgeji gi dyɔrɔji nu mamaji nziga d'aja yo kuar'ɔba. Pjek'o kja.

Nujio jizhi, pjos'ɔ ra mborɔ pa ra mimiji na joo. Pjenga.

Nziga yejets'ɔbi dyatr'ɔbi k'o daja yo mama ri únɔji inñoji ri dyatr'ɔ k'o ri kuatɔ.

Yo ntee jo kuatɔ yo dyatr'ɔji, yo dyaja jo jiod'ɔji pa ra chotr'ɔ k'o mi ne ra mama nziga d'aja. Nujio ntee k'o kara nu, dya ɔrɔji na joo k'o mamaji, nu d'aja ntee ra xits'iji na joo k'o ne ra mama.

Máma k'o gi janrra nujio kuatr'ɔba.

Jangorga mamaji yo ntee nujio zonɔji ñeje k'o sooji.
Opjɔ k'o nziyo k'o nrre naño.

1

2

3

4

Dyɔs'ɔ k'o nziyo k'o gi zonɔji ngek'o ri mamaji na joo k'o inb'edyi.

1

2

3

4

Ra mbeneji k'o...

Nrre naño ga mamagoji. K'o inñaji, ma gi opjɔ, k'o indye'ɛji, k'o gi janrra ma dya pje yɔrɔ ñeje k'o ñaa na joo, yo ts'iji, nu tr'ojo, ma tojo ñeje ma nemeji. Tenxe yo mamaji, yo na joo ngeje ma yo ntee ñaaji na joo k'o zonɔji, k'o gi soo ma mengi ch'akjui ma mengi nee.

Ma b'ɔb'ɔ k'o meme ra mamaji na joo, ra ɔrɔji tenxe k'o mama yo kjaa k'a d'aja tee, nujio mamaji k'o ijña ra netse yo kjaa k'o inzero pjekjo kjaa, jango ga mimi. Jestr'o ma ga kjaba ra dyɔrɔtr'o k'o mamaji.

Ts'ixorɔ

2 Me ri nets'ego ñeje ri parats'ekjo

Yo ntee k'o karaji b'ɔb'ɔ yo dyaja k'o nrre chetr'jui indyokjoji, k'o dyaja nrre nañoji. Dya b'ɔb'ɔ k'o yeje ntee k'o exi ngetr'oji. Nzi ga d'aja ntee exi gestr'o k'a ga kjaa ga zooji ñeje ga zonuji, dya soo pjekjo ra tsapɔji. Zopjɔ nu ts'iki jña.

mbɔrɔ...

Ngets'ko nu nrrixu nu mimi ts'ɛɛ
Ngets'ko nu nrrixu ka ri teb'e
Ngets'ko nu nrrixu k'o nuu
Ngets'ko nu nrrixu k'a janrra a mboo

Ngets'ko nu nrrixu nu us'ɔ nu paa
Ngets'ko nu nrrixu a jes'e
Ngets'ko nu nrrixu nujio na joo
Ngets'ko nu nrrixu nu na jiaja.

María Sabina

Kjok'o ngeje nu mama María Sabina kja ints'ikijña.
Nuts'e mama jango ga kjats'ɔ.

Zopɔji ñeje ri mamaji nu k'o xits'iji.

Mamaji jango ga kja k'o na joo yo gi kja ñeje k'o dyaga joo gi kja k'o dya kjaɔ na joo yo ntee o na jorga ts'apɔ nujio gi mamaji yo dyaja ntee.

Ts'otrɔ k'o nu xinchɔ nuk'o jña k'o mama jango ga kjats'ɔ.

Na joo Na s'oo	Me pjechi Na ngojo	Dyaga mb'echine Na mb'echine	Na jonte Na s'onte
Nu ɔtr'kɔ Nu dya ɔtr'kɔ	Me nets'e Dya nets'e	Nu pjoɔk'ɔ Dya pjoɔk'ɔ	Dya ɔnk'ɔ Me ɔnk'ɔ
Kja na joo Dya kja na joo	Me para dyanrra para	Dya suu me suu	Nu teb'e Dya teb'e
Pjechi Dya pjechi	Nu teb'k'e dya teb'k'e	Nu kompɔ Dya kompɔ	Na joo ga kjaa Dya ga joo ga kjaa

Mamaji nujio ra dionk'ɔji:

- Jo juanɔji yo jɲaa nu kja d'aja ts'ijuarɔ, pjenga.
- Gi mankjeji, na joo ra juanɔ nu mama na joo.
- Nujio d'aja ntee, nu jango b'ɔb'ɔ, k'a d'aja nrrame, nuts'k'ɛji jɲusk'ɔ ge ji yo.

Nziga tenxets'ɔji, mamaji pjek'o kjakɔji nziga kja ma gi mɔjɔ: me gi b'ɔb'ɔ na joo, ma gi gi tojo o dyagi tojo soo ra potr'kɔji nu jango ga zonɔgoji, ngek'o ya ri opjɔ kja ints'ixiskuama.

Ra mbeneji k'o...

Yo dyaja ntee me zonɔji na joo tenxe yo paa k'o ya mimiji. Nujio jo zonɔ ya gi paratr'ɔji, soo ra potr'pɔji o dyara sɔjui. Nziga ga kja nu ya kjogɔ. Numa mengi mɔjɔ o nujio xits'koji yo d'aja ntee.

Nu ma gi mimi k'o inb'edyi o indyoji na joo ga sogoji soo ra jɲa'aji. Ma ri dyoji yo dyaja ntee k'o dya ri paraji. Dya ga joo ga sooji, dya ra pjechiji ra mamaji k'o zonɔji ñeje k'o ri sooji.

Pa ri mbeñe na joo nu k'o gi parats'ekje, ri tsaa yo pɛpji kja **nu ts'ixorɔ 4.2** Pjek'o ne jiongo pa ra te'e.

Jango ga jñanrrazigo yo dyaja

Jñanrra nu kuatr'ɗba ya ri mama.

Pa re para jango ga jñanrraji yo dyaja ntee, nuɗio gi dyoji kja yo pɛpji kja nu **ts'ikits'ixorɗ 4.3**. Nu jango ga jñantr'k'a yo dyaja.

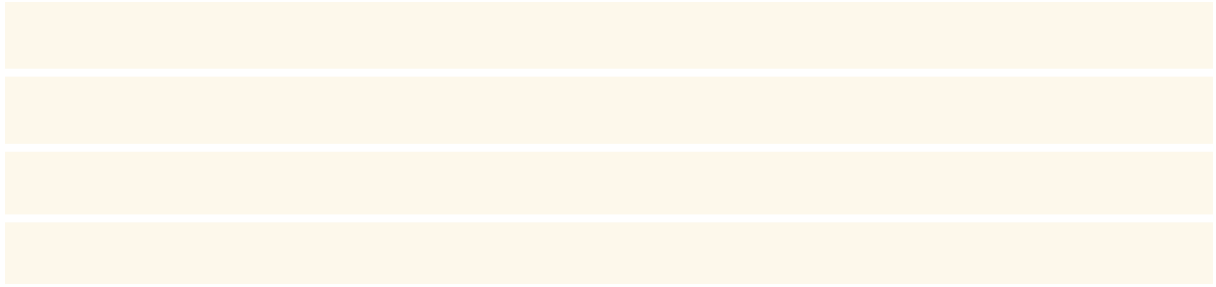

Chets'pi yo gi mamage jango ga kjats'ɗ, ñeje k'o jo xits'iji yo dyaja ntee yo gi ɗɗɗ, pa re pɛpji k'o nu ts'ixorɗ nu ya kjogɗ.

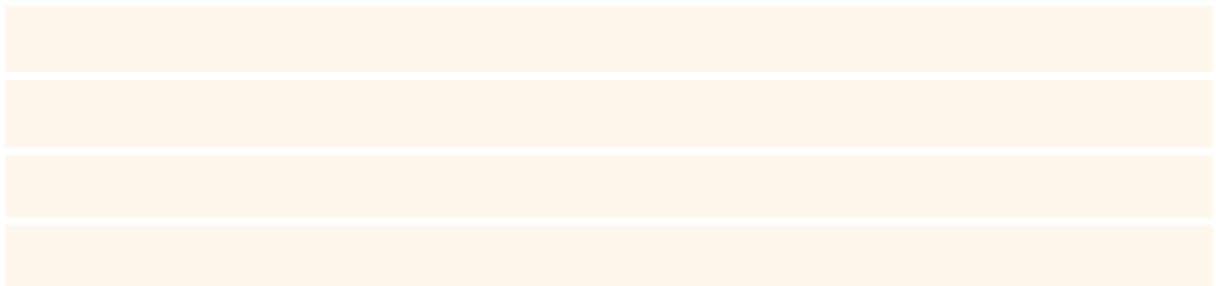
Opjɗ yo naño k'o gi chotr'ɗ ñeje k'o soo ra xits'iji.

Ma gi nee ri jokɗ jango ga kjats'ɗ, pjek'o gi nee ri potr'pɗ.

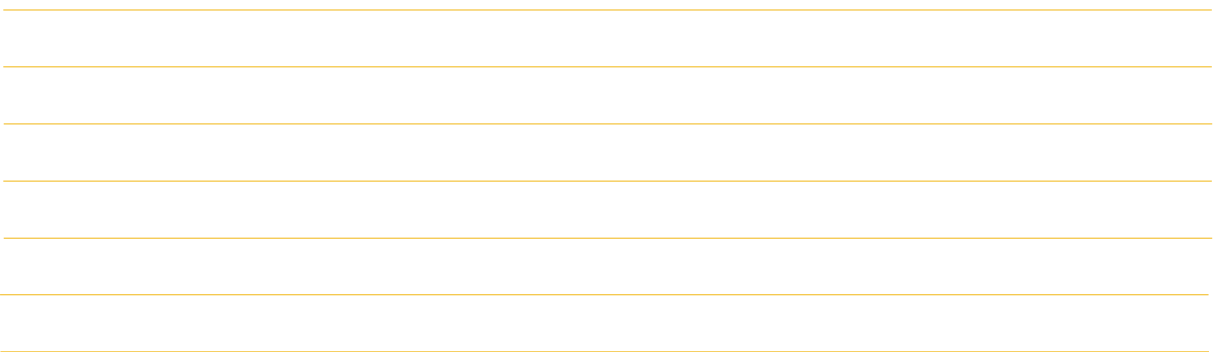
Mama jangorgi ñee ga kjats'ɤ.

Mama pjenga gi juajɲ yo.

Mbeñe na joo k'o gi ne'ege ya ri opjɤ jangorgi jokɤ na joo ñeje ri pes'i

Yo ra kjaa

Nu ts'id yaxɤ a xoñiji mama jangor ga kjats'ɤ, opju yo ønkɤji.

Pje ma paa gi mimi Pjeko ma paa dya.

Opjɔ kja inxiskuama pjek'o ngeje yo ya gi kja.

Opjɔ d'aja o yeje yo gi nee ri kjaa ra xɔɔ ngek'o re mimi na joo.

Ra paraji na punkjɔ... Zopjɔ nu ts'ixɔɔ. Ra mama jango ga kjats'go.

Ra mama jango ga kjats'go

Nuts'ko ngets'ko

Tenxe yo ri pesk'o ngeje ints'aja, inzero ñeje tenxe yo kjaa; inpjeñe k'o tenxe inzon'ɔ o jango ga mbeñeji; inchoo, nza kja tenxe yo ri janrraji, jango gi so, tenxe yo b'ɔb'ɔ nza kja nu mbekue, nu mɔjɔ, ma tes'e a ñii, nu s'iya, dya ga joo ga zoo, me mɔjɔ; nu intee ñeje tenxe yo jña k'o pedye nu, yo na joo ñeje yo dya ga joo; injña, ma ri jña na jense o dya nrra ri jña, ñeje tenxe yo ri kjago ra ngeme pa yo dyaja o pa nuts'k'o. Ngeje ints'a ts'ezɔgo yo, nujio ri mbeñe, yo ri teb'e ñeje yo ri suu.

Danga mama ts'ekjo, nujio ro mama ñeje yo ro kjaa, nuk'o ro mbeñe ñeje jango ga soo, yo dyaja dya ra mbedye na joo. Soo ra kjas'x yo dya ga joo, ra pes'i k'o na joo ngek'o ra mamaji k'o dadyo jñaa yo ra ngeme nu jango mi b'xb'x k'o ro kjas'xji.

Mamaji k'o indyoji o inbedyi nujio mama na joo kja nu ts'ixorx k'a gi zopjx. Ri zopjxge ya ri xipji ra xits'i pjek'o ne ra mama.

Ra mbeneji k'o...

Pa ra pjorxgoji na joo, ne jiod'x ra mbeñeji yo ro meyaji. Ra parats'ejj jango ga kjasgoji, ñeje pjek'o dyeje, izeroji. Ma ri mājajj, nu jango ga mimiji, nu jango ga zooji, ñeje nu jango ri b'xb'xji jango ga karajj nujio dyaja ntee.

Nu jango ga kjasgoji ngeje ma ra nets'ejj. Me porx nu jango ga kjasgoji ma ri neji ra kjaji na joo o ma ri nee ra karajj na joo k'o indyoji ñeje ma ri mamaji yo ri mbeñeji o ma ri parajj Nujio ri kjaji.

Ma ri neeji ra pjosxji yo ra tsa'a ngek'o ra sooji na joo, ri kjaji na joo tenxe yo ri mbeñeji.

Ts'ixorɔ

3 Jango ga mimiji ko yo ntee nu jango ri b'ɔb'ɔji

Ma ga zoji yo ntee, nujio mazi zoji nu jango ri karaji. Ya mamaji jangorga mbaraji ñeje jangorga kjaji. Nujio dyaja ngeje yo pjenrre kjaji, yo me kjaji ñeje janrre ga mimiji nzi ga d'aja o nu jango karaji nzi ga kjaa yo mama yo ya mezhe dyis'iji pa ra mboxk'ɔji ñeje ra mbɔk'uji ngek'o ra Karaji ñeje ra te'eji na joo.

Nujio ñinchomɔ kja nu dadyo jñiñi.

Ma ra mbɔrɔ...

"Tenxe yo ñinchomɔ ngeje nrrojo ñeje jomɔ, ñeje yo tsañab'ɔ yo munrro kja inñɔnɔ, nu k'o karaj kja nu mbozɔji yo tsañab'ɔ kja inb'enrranaji, yo uii yo ya nrruu ñeje tenxe yo dya kja ga joo.

Nu kja nu ñinchomɔ nzhod'ɔ yo b'aga, nujio k'uchi ñeje k'o dyaja uii. Dya b'ɔb'ɔ sibi tr'ezi, dya nrra mi nzhod'ɔ ntee ma xomɔ, yo mbee mi pomb'ɔji yo ntee, dya nrra mi paraji k'o pjenrre mi kjaa ngek'o jo mezhe pa ra jyeziji yo mi kjaji..."

Jiod'x k'a d'aja k'a exingetr'o nu k'o gi jñanrra kja nu ts'ixorx ñeje k'o kjaji kja nu padya, jange k'o.

Pjek'o kja yo ntee ñeje nu jango gi karaji ma dya gi kjaji na joo yo mamaji.

Nujio jñiñi mama jangorga ts'aji, ngek'o tenxe yo b'xb'x ra mimiji na joo, ngek'o ra mbes'iji k'o ne jiod'xji, nujio na punkjx xe ra mezhe ra mbezhi yo para arkate. Nujio dyaja zo dya ri pes'i k'o kja na joo, paraji, kjaji na joo kja nu ra yepetr'oji.

Ñeje ma ga jmurxji, yepeji yo pjenrre kjaji, jangorga ts'apxji.
Nujio yeje: Nujio jangorga ts'apxji yeje yo me yeptr'oji, exi ñets'e jango ngeje yo ntee, nu jango karaji, kja nu jñiñi o tenxe nu xoñijomx.

Pjek'o mbeje k'o gi yepege ñeje k'o jango gi ts'apɗge k'o gi pes'i, jango ngek'o na joo ga ts'apɗ ma gi zoji yo dyaja.

Zonɗji nujio ondk'ɗji ya ri dyɗs'ɗji k'o ra xits'iji kja ints'ixiskuama, chets'iji ñeje ri mamaji nu k'o gi dyɗs'ɗji.

Nujio kjaji, ñeje yo mamaji

Nujio kjaji ñeje yo yepeji ngeje ma mimiji na joo. K'a d'aja nujio xotr'pɗji ts'eje o k'o inb'edyi. K'o dyaja soo ra pjosɗji ma janzi'iji nu jango karaji.

- Gi pjos'ɗ nujio gi kja'aji.

Dyatr'x k'o yeje k'o jus'x na punkjx chu'u kja ints'xiskuama.
Juajn'x yo yepeji ñeje yo kjats'eji o ya nu b'edyi ñeje k'o dyaja nu jango karaji
nu k'o pjos'xji ra mimiji na joo k'o dyaja ntee ñeje nu jango karaji. Jñanrra
nujio kis'iba:

D'ats'eje inb'edyiji	nu jango ri karaji
Dya ri poz'x tsañab'x Ri ts'a na joo yo p'epji kja nu ngum'x.	Ri zenguate nu jango gi s'atr'x ts'irgi s'atr'x ma mark'xji.

B'xb'x yo zana, nu jango ga ts'aa, nu jango ga
zo'o ñeje nu jango ga mbeñeji ma pes'i na punkjx
yo paa ya ro mbezhi yo pjenrre ra ts'aji. Nu kja
inb'onroji yo pjek'o nrre mamaji na joo ga b'ezhiji
zo na joo nu jango ga mimiji: nza kja ma ga
zengaji yo ntee, ma iyo b'xb'x yo dyaja na joo ga
zenguate kja nu mbezhi yo pjenrre mamaji. Ri pes'i
yo dyaja yo ri kjaji k'o ra potr'p'xji o ra jeziji ra
xotr'p'xji ngek'o ra kjaji nu jango ga ts'aa dya. Nza
kja, ri mbeñe yo nrrixu k'o ne jiod'x ra xor'x.

Dyxs'x kja ints'ixiskuama ja ngek'o gi kjaji k'o soo ri pes'iji ñeje dya soo.
Jñanrra nujio xits'iji:

Nujio ri kjaji ra pes'iji	Nujio ri kjaji k'o dya ra pes'iji
Dyatr'x ñeje ri ñe'e yo ts'ita.	Nu xor'x nu ts'itr'i, ngeje nu nana nu ra mb'x'x.

Ra mbeneji k'o...

Ma ja'ɔ na punkɔ yo gi kjaa pjos'ɔ nujio gi ɔtr'ɔ ñeje ri jok'ɔ yo pjenrre mama, nza kja ma xits'iji ko yo jñiñi yo jñatrjo ngek'o ra jogɔ na joo nu b'onrro, ngek'o dya ra b'ezhi nujo yepeji, nu jangorga jñaaji, yo na joo ñeje yo yepeji.

Mi 1492 jo jok'ɔji. Nujo pjenrre mamaji 4° kjats'imbo'nrro nunu mama dya nu k'o ra ts'a yo memb'onrro pes'i na punkɔ yo paraji je b'ɔb'ɔ kja injñiñi yo jñatrjo. Nujio pjenrre mama ra mbos'ɔ ra jok'ɔji ñeje ra te'e yo jñatrjo. Nunu ra mboxk'ɔ.

Nujio kja ñeje yo pjenrre ri kja'aji

Nujio ri kja'aji nziga dats'eje soo dyarga jorga ts'apɔ yo dyaja ntee; ngek'o na joo ra nu'uji yo mamaji pa ra karaji na joo, nujio kja'ɔ ri ts'a'a o ra pjoɔji na joo indyoji. Nujio xits'iji jarga kjaji dyanrra ga zezhi nujio dyaja xits'iji ra kjaji yo zo dya ri ñe'eji.

Zonɔ ñeje ri mama k'o indyoji nujio ra dionk'ɔji.

- Jangek'o xits'iji ra kjaji na joo k'o gi parage ngek'o yo ntee ra mimiji na joo. Nziga kja: ra ɔrɔji ma jñaa yo dyaja, ra sɔmpɔji jango ga zonɔji zo dya ri chejui nu jaga zonɔgoji ñeje ra sɔmpɔji k'o ra mama yo dyaja tee.
- Nrrrogi sɔmpɔji ñeje kjo gi kja. Pjenga.

Nu tr'ata xiskuama.

Xits'iji na joo jangorga karaji kja inb'onrroji.

Nu xiskuama nu xits'iji jangorga karaji ba enje yo na punkjɔ yo mama k'o soo ra kjaji ñeje k'o dya soo, pjoɔ nujio na joo k'o ri pes'igoji ñeje k'o kjaji so dya ra ne'e yo ntee. Yo dyanrra soo ra tsa'a yo ts'inb'onrro ñeje yo pɛpji kja nu b'onrro.

Jiod'ɔ kja nu tr'ataxiskuama nu xits'iji jangorga karaji pjek'o mama yo ba enje. Jñus'ɔ kja injodye ñeje ri chutr'pɔ nujio kjaji jango ri karaji.

Yo kjaji nu jango ri karaji	Nujio mama nu tr'ata xiskuama
• Dya ri ts'ats'e k'o gi nee.	11
• Ri pjos'ɔji ñeje ri dyoji yo dyaja.	2
• So ri nzhod'ɔ tenxe kja nu b'onrro.	17
• Dyari sad'ɔ, ri para yo ntee.	9

Ñu'uji yo xits'i k'o indyoji ñeje ri churúji nujio ya dionk'ɔji:

Jangorga kjaa nujio mama nu tr'ataxiskuama ra mbos'ɔ ra mimiji na joo yo ntee.

Yo dyaja yo ba enje kja nu tr'ataxiskuama ngeje yo soo pje ri ts'aa, nujio ra mbok'ɔji ñeje nrre ri chetr'ozɔji.

Pjek'o ne ra mama ma soo pje ri ts'a.

Kja nu mb'onrro ri mimiji na joo k'o nrrezi chetr'ozɗji. Pjenga.

Pjeko ri kjogɗji ma b'ezhi nu ra mbokɗji.

Mamaji nujio xits'iji ñeje ri zonɗji pjek'o ro kjaji para nu'uji nujio ri pes'iji ñeje ra pjos'ɗji ra jok'ɗji yo chuɗ k'o ri pes'iji.

Jango ga kja ga karaji indyoji

Ra nu'uji na joo jango ga karaji indyoji k'o ri pjos'ɗji. Ngek'o soo ra kjapji nujio tr'onɗ.

Nu jangorga mimigome yo dyaja ntee.

- Jango ga kjapk'o yo ntee k'o ri dyokjome.
- Nu jango ga kjasgo, je ga kjaptr'o nujo dyaja ntee k'o mboxk.
- Pjenga.
- Pjek'o ri nego ñeje pjek'o dya ri nepk'o yo dyaja.
- Ri sãmpãgo tenxe yo ntee.
- Ri zokjome na joo tenxe yo ntee.
- Nrre chetr'o ga xits'koji tenxeji.
- Kjo ngejeji ñeje jingo ri xipjiji na joo.
- Jingo ngeje ma dya soo pjek'o ra xipjiji.
- Pjek'o ro kjaa pa ra jok'x jangorga karame.

Ko nujo xits'iji opjx kja ints'ixiskuama d'aja ts'ixorx ko ra mama jango ga mimiji k'o dyaja ntee, ma xegi nee xe ri dyonxtr'o.

Ra nu'uji pjek'o ri kjaji

Zopjx nujo mama jango ga kjats'x: ri opjx a mboo kja nu xinch'i d'aja ts'im-baro ma na joo nu jangorga karaji ñeje d'aja ts'ingrosi ma dya ga joo.

Nujo jango ga kjats'x

- Ma dyaga joo gi ts'apx yo Ntee.

- Ri ñu'u jingo ngeje ma ri mama k'o gi zonɗ ñeje k'o ri mbeñeji.

- Jestr'o k'o ri mamagoji dya ri nepeji k'o mama yo dyaja ntee.

- Ri tsa'a tr'ɔnɗ na joo ngek'o na jorga ga soo yo ntee.

- Ri zopjɗ na joo yo ntee ngek'o ra mamaji yo ts'ixorɗ k'o me ri ne'eji.

- Ra ɗɗaji na joo ma zok'wɓi.

- Dya ra ɗd'wɓi.

- Ri mamaji k'a ri zonɗi na joo.

Mamaji k'o indyoji nujio jo xits'iji. So'o ri ñu'uji nujio onk'wɓi:

- Ja ngek'o k'o ri kjaji na joo ra mboxk'wɓi jangorga karaji ja ngek'o iyo. Pjeko ra jokɗi.

Jangorga mimiji kja nu xoñijomx

Zopjx na jense nu ts'imbechine.

Mamaji jo zatra kja Morelos ñeje a Puebla

Nu tr'angumx nu pjorx tenxe yo zaa ñeje yo b'xb'x kja nu xoñijomx (Semarnat), mamaji jo kjogx k'o yeje k'a zatra yo zaa kja nu tr'ajñiñi a b'onrro ñeje a Cuernavaca nza kjaa k'a d'aja treje a Puebla.

Nu kja nu ngumx nu xtr'x yo ts'imbechine, nu pjorx ma zatra kja tr'eje (Semarnat) nu kja nu tr'ajñiñi, jo mama b'xb'x d'aja tr'eje k'o jo zatra kja nu tr'ajñiñi k'a pes'i 77edyi, nu jango jo maa na punkjx xndaro ñeje yo pjorx yo nrrañi joma juech'ejí nu sibi.

Nu k'a d'aja jo zatra ra zincho ts'ipa nu jango karaji k'a ne chuu dadyo Jerusalen, Cuernavaca, ya juech'etr'o nu sibi ko nujio pjoxante ñeje nu Semarnat.

Potr'pxi yo gi mamaji yo dya ga joo ga ts'apx yo ntee, ri opjx kja ints'ixiskuama nu k'o ri mamaji.

Pjek'o xe dyaja yo dya ga joo ga ts'apx nu xoñijomx nu jango ri karaji.

Pjek'o ra tsa'a kja inzero ñeje kja k'o ra mborx nujio dya ga joo.

Pjek'o kjak'uji ra kjaji kja nu xoñijomɔ.

Tsa'a nu ts'ipɛpi k'o b'a enje kja nu **ts'ikits'ixoru 4.4** jangorga karaji kja nu xoñijomɔ.

Jñaaji ya ri mamaji pjek'o ra kjaji pa ra pjuuji yo b'ub'u nu jango ri karaji.

Nrreje

Nrrajma

Jomɔ

Nu tr'eje

Yo uii

Pjek'o ngeje yo ra kjarɔji na joo yo ntee k'o b'ɔb'ɔ nu jango ri karagome, ma ra pjarɔ yo b'ɔb'ɔ kja nu xoŋigomɔ yo ya ro mamaji.

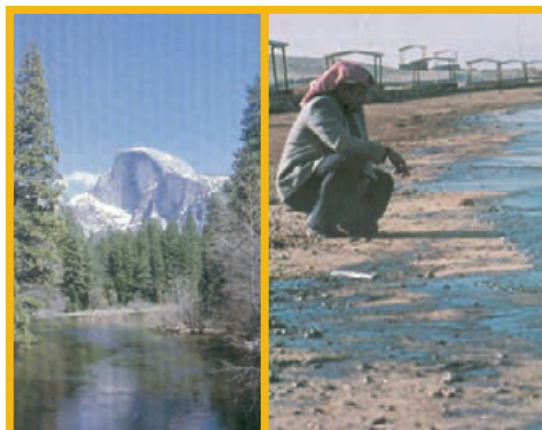
Ra mbeneji k'o...

Tenxe yo ntee k'o b'ɔb'ɔ nu jango ri karaji pes'i k'o kjaji ŋeje k'o xipjiji pjek'o ra kjaji ngek'o ra mimiji na joo.

Nujio xits'iji ne ra nuu k'o tenxe yo ri mbeŋeji o ri neeji kja nu xoŋijomu, nujio ngejio: ra jyets'kiji ts'eje, ŋeje yo nrre ri ch'etr'jui, tenxe yo ne jiod'ɔ pa ra mbos'ɔ yo ntee ŋeje yo b'ɔb'ɔ kja nu xoŋijomɔ. Jo mamaji ngek'o ra mbos'ɔji yo ntee yo kara nu jango ri b'ɔb'ɔji.

Pa ra te'eji na joo yo kara o b'ɔb'ɔ kja nu xoŋijomɔ nrre ri ch'etr'jui ga ts'aji, ra mborɔji ŋeje ra kjaji na joo tenxeji nujio merio, nujio b'ub'ɔ kja nu xoŋijomɔ ŋeje yo ntee. Ngek'o yo dadyo ts'itr'i k'o ba enjeji ra mimiji na joo.

Ma dya ra kjaji na joo nujio ro mamaji dya ra kjoguji na joo yo kara ŋeje yo b'ɔb'ɔ kja nu xoŋigomɔ.

Ts'ixorɓ

4 Ra jokɓji jango ga karaji ngeje ma ra mimiji na joo

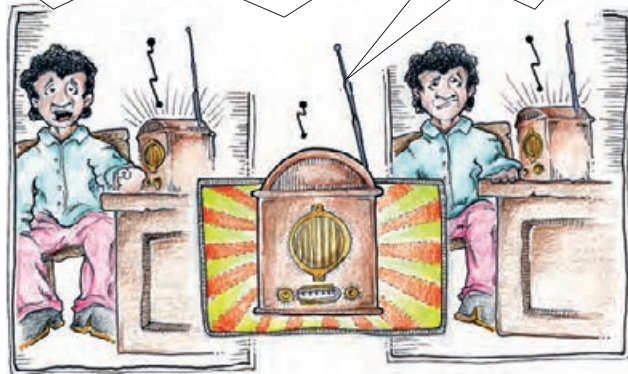
Ma ra jokɓji yo chuu yo dya jes'giji ra mimiji na joo ngeje ma ra karaji na joo, ma ra mboxk'ɓji kja nu arkate, ñeje ra jyesgiji ts'eje ñeje yo dyaja yo na joo. Ne'e k'a ra kjaji tenxeji. Yo b'ezo ñeje yo nrrixu, yo tr'angumɓ ñeje yo tr'a-ta arkate ri pes'iji k'a ra kjaji ngek'o ra jok'ɓji na joo nu jangorga mimiji.

... yo chu'uji exijusto k'a kjaji.
... nu tr'angumɓ nu jango pɛpji yo ɗtr'ɗ ntee mamaji mazi ga jñus'ɓ yo ts'ixutr'i k'o nrrunte...
... xe d'aja ts'imb'echine; mazi ga jñus'ɓ k'o gi kjotr'ɓmagi tomɓ yo jñonɓ.

Jango ga kjats'ɓ.

Ri soo na joo.

Gi soo na joo.

Jangorga mimiji na joo.

So'o ri jña " k'o sodye nu jango gi karagi. "Pjek'o ra ts'aji nu jango karaji ngeko ra mamaji sodyeji nza kja nujio ro mamaji a nrræb'æ.

Mámaji: kjok'o ngeje o pje mbeje yo pes'i ins'ok'æ ja ngek'o ñeje pjeko ra tsaji tenxe yo ntee, yo tr'angumæ ñeje yo tr'ata arkate.

Opjæ kja ints'ixiskuama. Ts'ijña nujio jo mamaji.

Jñanrra nujio ts'ijuaræ.

1 Nujio ntee.

Ri kjaji yo na joo.
Ri pjoxanteji nu jango ri karaji.
K'o kjaa yo dyaja.
Ri onæji.
Ri kjaji ñeje ra kjaræji ra ts'a yo dyæ's'æ yo a'rkate.
Ri pæpjiji na joo.

2 Nujio tr'angumæ yo ntee ñeje yo pes'i tr'opjæ.

Pesi k'o ra mbosæ ñeje k'o pæpji pa yo ntee.
S'odæji na joo yo únæji.
Unæji, ra ts'aji yo na joo.

3 Yo kjaa tenxe yo tr'angumæ.

Tunæji yo na joo ngek'o ra mbosæji.
Xipjiji ra ts'aji na joo.

4 Yo pjenrre kjogæ.

Dya b'æb'æ na joo.
Dya para.
Yo dya ga joo ga ts'aji.
Yo s'onte.
Dya ga joo ga kjaa.
Yo dya pje dyeje.
Dya soo ra xoræji.
Dya ætæji.
Dya pjek'o kjarpi.
B'ezhi bæpji.
Dya pes'iji ngumæ.
Dya pjek'o kjaa.
Dya pjek'o kjarpi.
Ma dya pjosæji.
Yo ntee.

Pjek'o mama k'o b'ɔb'ɔ kja yo ts'ijuarɔ ①, ②, ñeje ③. Pjek'o ne chebi ko nujo ba enje kja nu ts'ijuarɔ ④.

Nu ts'ijuarɔ ① dya soo, dya kisi tenxe yo xits'iji ra kjaji ngek'o ra pjos'ɔ ra jokɔji yo pjenre ri kjoguji. Sotɔ k'o b'ezhi ri dyɔs'ɔ k'o na joo kja ints'ixiskuama.

Chempi yo b'ɔb'ɔ kja nu ts'ijuarɔ ① k'o nu ts'ijuarɔ ④ ts'apɔ k'o jango nzii tr'onɔ. Jñanrra yo xits'iji :

① Yo ntee

ri kjaji yo na joo

④ Yo kjoguji

Yo dya b'ɔb'ɔ na joo

Jangorgi ts'apɔ pa ri mimi na joo.

① Yo ntee

Ri kjaji yo na joo.
Ri pjoxanteji nu jango ri karaji
K'o kja yo dyaja.

④ Yo kjoguji

yo dya b'ɔb'ɔ na joo.

Jango gi tsa'a ngek'o ra dyatr'kaji na joo, pa re tsa'a ñeje ri kjaa na joo.

Para pjechib'i jango ga kjaa nu ts'ijuar ① y ④, tsaa yo b'epji k'o ba enje kja nu **ts'ikits'ixor 4.5**. Ma dya gi kjaa na joo.

Ra **paraji** na punkj... Zorj nu ts'ixor.

Nujio kjaa yo ntee.

Yo na punkj k'o kjog kja injñiji sootr'o ra kjaji ko tenxe yo ntee. Nu k'o ra mama nu jñiñi ngeje yo ra kjaji, xits'iji jangorga kja yo ra ts'aji yo b'ub' nu jango ri karaji. Nujio kja yo ntee dya ne ra nuu k'o nzi ga d'aja yo.

Nu tr'ata arkate kja nu tr'abonrro dya soo ra xipji pjek'o ra tsa'a yo ntee ma dya b'ub' d'aja xiskuama nu jango ra mama pjek'o ngeje yo na joo k'o ra únji yo ntee.

Dya so ra pjox' nujio kja yo ntee ngejio: ra kjaji d'aja xiskuama nu jango ra mama pjek'o ra para ñeje jango ra karaji ko yo ra kjaji, ra mamaji yo ri pjechiji, ra atr'aji yo tr'angum k'o ra kjaa na joo yo ntee.

Ra pjoxanteji tenxe yo b'ub' kja nu jñiñi soo ra xipji inarkateji ra jodji jangorga mimiji na joo, yo ra kjaji, dya kja xi ra pox' nujio nu jango ri karaji.

Nujio kjaji, nziga d'aja totr'ɔ nu jango kara nujio kja yo ntee, ma ne jyo'dɔ o ma ne ra kjaa.

Nu ts'ijuarɔ ② bextro jñaa, jango ga kjaa yo mama yo tr'angumɔ yo jich'i tenxe yo ntee ñeje yo dya ga para kjaji na joo yo mama kja nu ts'ijuarɔ ④. Dyonɔ k'o inxopunte:

- Pjek'o tr'atajñaa k'o yo b'ɔb'ɔ kja intr'ajñiñiji o jango gi kara.
- Pjek'o neeji.
- Pjek'o ngeje yo ya kjaji ñeje yo somb'ɔ.
- Jangorga pjoxanteji.

Zonɔ yo jñaa k'o gi onɔ ñeje ri mamaji : pjek'o ngejio ra kjaa yo tr'angumɔ ngek'o ra kjaji yo jo xipjiji. Pjeko soo ra kjaji pa ra pes'iji na joo dyak'ɔji ngek'o na jorga b'ɔb'ɔ yo ri kjaji.

Sotɔ yo jñaa kja nu ts'ijuarɔ ② dya ri opjɔ kja ints'ixiskuama.

B'ɛntr'o yo dya pjek'o kjarɔji nza kjaa nu Loña Cruz Tijuana, B.C. , Omar González nu jña.

Na punkjɔ yo ya jiod'ɔji ñeje yo mama yo ntee, b'ɛntr'o yo dya pjek'o kjarɔji, a nanguarɔ kja nu tr'abonrro. Ya yeje kje ma kjopk'ɔ ñeje jo potr'ɔ nu xutr'i Loña Cruz, dya pjek'o xipjiji inbedyiji yo me para mazi nudya na punkjɔ yo ya mamaji jo jyeziji inbɔpji ngeje yo mi para jango mi kjaa nu jña. Nunu ga kjaa nzhodɔ na joo kja nu xoñjomɔ.

- Pjeko gi mamage nu k'o xits'i nu jña.
- Kjaa yo xitsiji kja nu ts'ijuarɔ ② k'a nu mama kja nu ts'ixorɔ ④ nu'u yo dyaja.

② Nujio tr' angumɔ yo ntee ñeje yo pes'i tr'opjɔ

ts'aji pɔpji yo kjarɔji na joo yo ntee.

S'odɔji na joo yo únɔji kjaji yo na joo.

④ Yo pjenrre kjogɔ

Dya b'ɔb'ɔ na joo.

Dya para.

Yo dya ga joo ga ts'aji
yo s'onte.

Dya ga joo ga kjaa.

- Pjek'o ngejio ra kjaji yo ntee ñeje yo tr'ata arkate ma b'ɔb'ɔ yo dya ga joo ga kjaji.

Nujio ntee

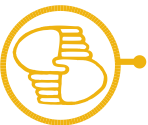
Yo tr'ata arkate

Ts'aji b'əpji yo kjaɸɸji na joo yo ntee.
S'odɸji na joo yo ɸnɸji.
ɸnɸji, ra t'saji yo na joo.

4 Yo pjenrre kjogx.

Dya b'ɛb'ɛ na joo.
Dya para.
Yo dya ga joo ga ts'aji
yo s'onte.
Dya ga joo ga kjaa.

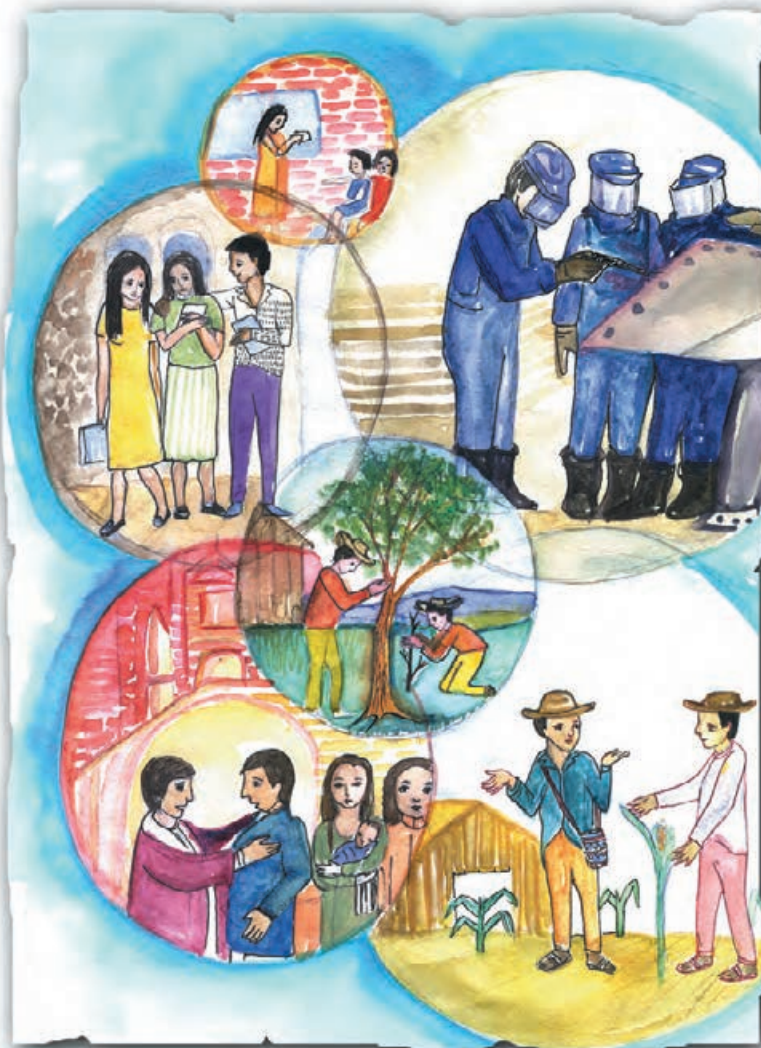
Pjek'o ngejio gi para kjaa yo tr'angumɤ yo ntee ñeje yo pes'iji tr'opjɤ pa dya pjek'o ra kjogɤ.

Mamaji yo ra dionk'ɔji: jangorga pjoxanteji yo b'ɔb'ɔ kja nu ngunxorɔ
pa ra mamaji ñeje ra kjaji yo b'ɔpi yo ya ro mamaji.

Xipji d'aja ntee nu para yo ya ro mamaji pa ra xitsiji...
 Tenxets'iji jango ga kja yo kjaji, yo s'omb'ɣ ñeje yo ra kjaji ñeje jango
 re kjaɣiji pa re pioxante.

Zopjɔ nu ts'ixorɔ:

Nu xorɔ ngeje nu tr'onɔ nu mazi ra kjaa yo ntee. Jango ga kjaa , nu jango b'ɔb'ɔ yo jñiñi ñeje ma na joo ga kjaji, ma gi pjoxante, ma gi nu'u yo dyaja, ma gi nee yo ntee, ma gi nee yo b'ɔb'ɔ nu jango ri karaji, tenxe nujio ra únɔ ma kjaji na joo nu xorɔ.

Pjek'o gi mama k'o nu ts'ixorɔ nu ya kjogɔ. Opjɔ yo gi mamage.

Mamaji yo ra dionk'ɔji : jango ga pjoɔk'ɔ nu xorɔ pa re mimi na joo k'o yo dyaja ntee. Ñeje k'o yo kara nu jango ri b'ɔb'ɔji.
K'o jo xits'iji, kjaji d'aja ts'ik'jɔnaa ñeje ri opjɔ kja ints'ixiskuama.

Ra mbeneji **k'o...**

Yo ri kjaji na joo tenxe yo ntee, pjoɔk'ɔji ra mimiji na joo nu jango ri karaji. Ma re nu'u jango ga pɛpji yo tr'angumɔ, ma kjaji yo mama nu jo dyɔziji ma ya mezhe ñeje yo xits'iji pjek'o ra kjaji na joo pa ra sɛtrɛ na jee nziga d'aja ñeje tenxeji. Yo tr'atajɔnaa ñeje yo kjaji yo dyaja ntee xits'iji jangorga k'japɔji pa ra kjaji na joo yo ri nu'uji.

Nujio dya pɛpji yo re kjarɔ d'aja paa.
Nee k'a ri kja najoo, ri pjosɔ ngek'o ra mimiji na joo.

Nujio ro kjagoji

1 Mama yo ya gi kjage pa re mimi na joo k'o yo ntee nu k'o gi karaji.

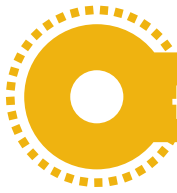
2 Jángo ga pjo~~x~~k'x ma gi jña~~a~~ k'o yo dyaja ntee ma gi para jango ga k'jats'ke.

3 Mama, ma na joo, ma xo~~r~~x d'aja ntee ngek'o ra pje~~h~~'i jango ga kjaa ñeje ra mbara jango ra kara k'o yo dyaja.

4 Mama pjek'o ngeje yo ra kjaa nzi ga d'aja yo:

Nujio ra kjaa yo ntee

Nujio ra kjaa yo tr'angumɔ

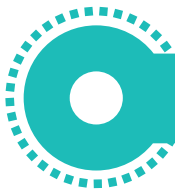
Pjek'o ro meya go ñeje pjek'o ra dyets'kjo yo

Nu kja nu jyað'x, nuts'ke ri opjx, k'o injña nu k'o ya gi meya. Ngek'o ra mboxk'x ri yepe nu k'o ya gi meya.

Pjek'o ro meya kja nu xorx d'aja

Pjek'o ra yepe

Pjek'o ra dyets'kjo k'o ro meya kjanu xorx d'aja

Ra nu'uji yo ro meyaji

1 Sot'ɗ kja nu ts'ijuarɗ nu ko jo xits'iji.

Pjek'o ra kjaji ngek'o ra mimiji na joo		
Tsa'a yo mamaji	Nziga d'aja	Tenxezɗgoji
Xorɗ		
Padya ra kjogɗji Yo ngijeme ñeje Ñeje yo nrrɗmɗ		
Ri pjoɗ ñeje ri Pes'i na joo Nu jango ri karaji.		

- 2 Opjɔ d'aja yo gi nu'u jo porɔ ma gi te'e ñeje ri mama pjenga . Ñu'u nu xits'iji.

Nujio kja d'aja porɔzɔgo na joo ngeje ma ro sot'ɔ janzi kjeɔ, ro ɔɔ jan-gorga zonɔ nujio tr'ii. Tenxe nujio pjoxk'ɔ ra zoome na joo ko inch'iji ñeje inxutr'i.

- 3 Pomb'ɔ nu xinch'i k'o mama nu na joo.

Nu ma te'e yo ntee ñets'e ma ga porɔ injña ma pes'e inxii ngeje ma:

☐ Ma ts'ita	☐ Ma ts'itr'ii
☐ Ma ts'ipale	☐ Ma tr'ii

- 4 Chempi ko dyaja ts'id yaxɔ yo kjaa nujio :

Nujio

- a) nu xinch'ñikjii
- b) nu kjɔsjñɔ
- c) nu ts'ɔtr'ñinge
- d) nu ngɔjñonɔ
- e) nu mbingero

Yo kjaa

- Ma si'iji yo na joo ñeje ma pjongɔ ko dya ga joo.
- Tun'ɔ nu ts'inrrajma tenxe kja inzeroji.
- Ri pjorɔ yo kjaa na joo, nu xinch'ñikjii ñeje nu kjɔsjñɔ.
- Dya ra ñomɔ inzero, ri tsa'a ri ñomɔ ñeje ri pjorɔ yo b'ɔb'ɔ a mboo.
- Ma ga dyak'ɔji nu ts'inrrajma ñeje ma pjongɔ yo dya ga joo.

- 5 Pjek'o na joo ma ga te'ets'eje nu k'a mamage.

- 6 Pjek'o b'ɔb'ɔ nujio porɔ ma kjogɔji nu jango ga zonɔji.

- 7 Pjek'o soo ra meyaji ma ga zoiui ko yo dyaja ntee. Opjɔ k'o nziyo.

- 8 Nrre ga mantr'i k'u nu jango ga kjagoji, tepi nu jango ga kjazgo ma ga otr'ɔ
yo ñeje ko ri zonɔji kja nu xoñijomɔ nuts'ke pjek'o gi mama.

- 9 Opjɔ d'aja ts'ikits'ixorɔ k'o ra mama yo b'ɔb'ɔ a xoŋiji:

Nujio ra tsa'a yo taa ngek'o ra mimiji na joo inbedyi

- 10 Pjek'o gi tsa'a nrrezetr'o pa ri jok'ɔ jangorgi zoji yo dyaja.

- 11 Sot'ɔ nujio pjenrre juns'ɔ nujio nrre naŋo ga mamaji k'o kja yo dyaja ntee:

Yo pjenrre ɔtr'ɔji nu ma ñomɔji inzeroji

12 Xanɔ nujio mama na joo.

B'ɔb'ɔ yo dyaja yo pjoɔk'ɔji ra mamaji na joo ko nujio ntee nu k'o b'ɔb'ɔ nu jango ri karaji.

- Ra meyaji ko dyaja jña.
- Ra ~~ɔtɔ~~ji yo dyaja.
- Ra xipjiji na joo yo dyaja nu jango ga zonɔji.
- Ra zonɔji na joo k'o ri ne'e ra mamaji.
- Ra ña'aji jestr'o ma ga diotr'kɔji.

13 Jango ga kjogɔ nujio gi kjaa ngeje:
Ma gi pjoɔ na jots'k'e.

Ma gi jña na joo ko yo dyaja ntee.

Ra pjoɔji nu jango ri karaji.

14 Sotɔ nu ts'ixorɔ.

Ri nets'ego na punkɔ. Pjenga.

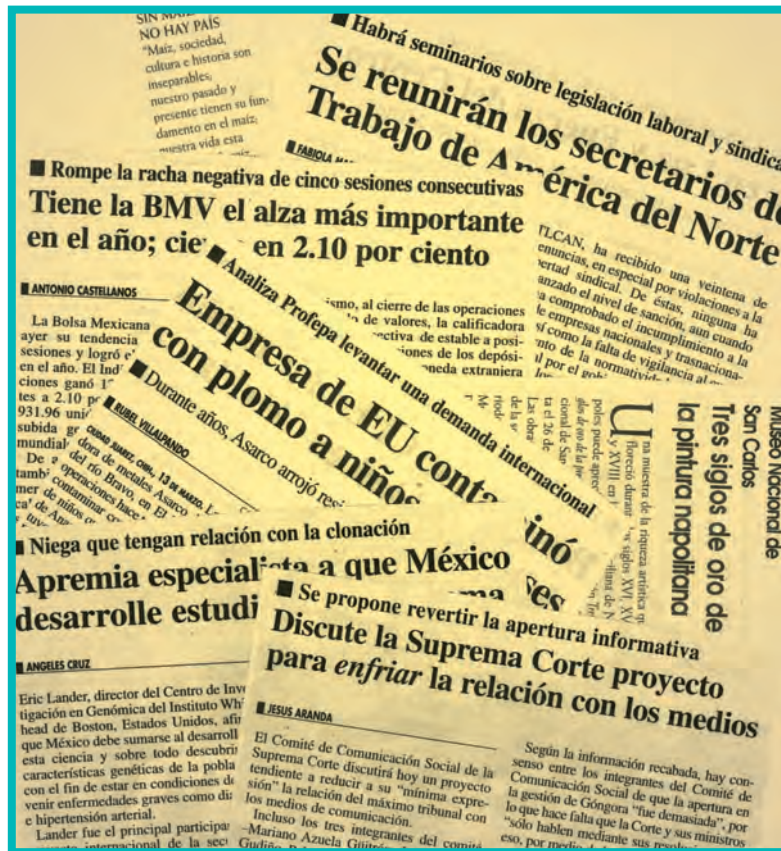
- 15 Jiod'x kja nu xiskuama k'a pjenrre mama nu paadya, ya ri juanx k'o nziyo k'o dya jets'ki ri mimi na joo ko yo dyaja ntee.

1.

2.

3.

4.

- 16 Jangorga kja'xji ngek'o ra kjaji na joo.

1.

2.

3.

4.

Nudya ya nguarø nu xiskuama

Ra xits'iji ri churøji tenxe yo ra dionk'øji yo ba enje kja nu ts'ixogø ra nu'uji yo ro meyaji k'o b'øb'ø kja nu b'ezhe 231.

- 1 Pjek'o ma s'ezhi gi soo ma gi churø kja nu ts'ixogø ra nu'uji yo ro meyaji.

- 2 Pjek'o xe gi ne'e ri meya kja nu ts'ixorø nu k'o mamaji kja nu xiskuama **ra mimiji na joo**.

Nziga yets'ui ko inxopuntee ri ñu'ubi na joo pjek'o ne'e ra mama nu xiskua-ma **ra mimiji na joo** ngeje yo dyaja:

Nujio mama:

- Ri ñu'u yo b'øb'ø ñeje yo kjaji a xes'e a xoñijomø yo pjen-re ri kjaji nu jango ga mimiji.
- Ra mamaji ñeje ra kjats'èji o ra ts'aji nu ko ra mboxk'øji ra jok'øji nu jango ga mimiji.

Gi kreboge jo ts'aji tenxe nujio mamaji k'o kja gi zopjɔ.

Jaa ☐

Iyo ☐

Pjenga.

Dyotɔ inxopunte ra zopjɔ ñeje ra mama nu ko gi opjɔge kja nu ts'ixorɔ
pjek'o ro meyago ñeje pjek'o ra dyets'kjo yo, ra opjɔ ko mama a ngeze
nu ko ya dyatr'ɔ kja nu xiskuama.

Ma gi ɔrɔ yo mama nu xopunte ñeje k'o gi mamage, gi mamage ra kjogɔ nu
xiskuama **Ra mimiji na joo**.

Jaa ☐

Iyo ☐

Pjenga.

Ints'id yaxɔ nu xopunte

Yo ts'ikits'ixorɔ b'ɛpji

Nu ts'ib'ɛpji ko gi pes'ige kja indye'e ngeje nu s'otr'pɔji na joo nu xiskuama tr'ante. Nujio ts'ikits'ixorɔ b'ɛpji pes'i na punkjɔ yo pjenrre kjaa nu ko soo ri dyatr'ɔ na punkjɔ ñeje ri ñu'u na joo yo b'ɔb'ɔ kja nu xiskuama.

Dya soo ra jiombeñe nujio ri kjaji ngek'o ya chutr'pɔji yo ts'ikits'ixorɔ yo pes'i yo pjenrre kjaji, yo eñe ñeje yo atr'ɔji tenxe yo kjapji pjek'o ra tsa'a ko pârâji ñeje ra dyatr'ɔji yo dyaja yo na joo pama pama.

Yo ts'ikits'ixorɔ ra mboxk'ɔji ri meya ma ri tsa'a yo na joo k'o gi mbeñe kja yo ts'ikits'ixorɔ ko ba enje kja inxiskuama nu tr'antee. Ko dyaja yo ts'ib'ɛpji soo ri ts'aji ko indyaji k'o b'ɔb'ɔ kja nu ngunxorɔ yo dyaja ra ne'e k'a ra mboxk'ɔji yo ntee, yo bedyi o nujio kârâ nu jango gi b'ɔb'ɔji. Ri xipjiji ra mbârâji yo ts'ib'ɛpji ts'ikits'ixorɔ ñeje ra ts'aji nu jango ga kjaa k'o ba enje ngek'o ra mimiji na joo.

Na joo ma re zopjuge nu ts'ikits'ixorɔ nujio ra mboxk'ɔji ri tsa'a nu ko mama a ngezeji.

1.1

Nu na joo ñeje nu ngijeme

Zopjɔ nu d'aja ts'ixorɔ.

B'ɔb'ɔ na punkjɔ jangorgi pârâji ma na jots'ɔ ñeje nu ngijeme nziga kjaa :

- B'ɔb'ɔ ko dyaja jñiñi kja nu B'onrro, mamaji nujio ngijeme ngeje ma ba pempe nu Mizhokjimi, nujio ntee yo dya kjaji yo mama e Mizhokjimi ñeje yo pjenrre kjaji kja yo jñiñi.
- Kja yo dyaja jñiñi mamaji, nujio ngijeme ngeje yo ba dyojui ma ga mimiji ñeje ko mama yo sɔjɔ nujio inpaɔ yo kjæɔ ko xipji yo b'ezo ñeje yo nrrixu.
- B'ɔb'ɔ yo ntee ko mama pa ri mimi na joo mendi mɔjɔ jangorgi mimiji kja nu xes'e a xoñijomɔ ko nujio ntee ñeje ri tsa'a yo mama nu Mizhokjimi.

- K’o dyaja ntee mamaji nu ma na jots’u ngeje ma pɛpji na joo inzero, pa ra ngeze nu ngijeme ngeje ma ga poru ma dya b’ub’u na joo inzero ñeje nujio kjaji, ma ga jok’uji tenxe yo dya ga joo nujio ntee najorga zoji.
- Nu paadya, pârâji k’a nu ngijeme, ngeje ma dya ga joo gi soo me poru jango ga kjats’u, dya gi tr’umbeñe ñeje ma dya mǽjǽ d’aja ntee. Ma gi châkui ngeje ma pjek’o kjak’u d’aja o na punkju yo dya ga joo, nu k’o b’ub’u a mboo ñeje a xes’e kja nu ntee ngek’o dya ga joo ga ts’apu.
- Kja ngeje, pârâji na joo nu na joo ngeje yo pes’i tenxe yo ntee pa ra sot’u na joo jangorga mimiji kja inzero, ma tr’umbeñe, ma mǽjǽ ñeje nu jango kârâji ngek’o ra tsa’a na joo tenxe yo pârâ ngek’o ra zon ñeje ra mimi na joo.

1 Máma ko injña nujio na joo k’o mama nu ts’ixoru K’o b’ub’u a nrrub’u.

2 Mámaji ko indyoji ñeje inxopunte pjek’o gi mamaji nujio gi zopjuji ñeje yo indyoji ri dyatr’aji d’aja jña nujio na joo ñeje yo ngijeme.

Dya b’ub’u d’aja jñatr’o pa ri pârâ nu na joo ñeje nu ngijeme, tenxe kja yo naño jñiñi, nujio kjæ ñeje yo ntee. K’a d’aja jñiñi soo ra b’ub’u yeje o na punkju yo pjenre ra mamaji.

B'ɔb'ɔ yo nrre naño ngijeme

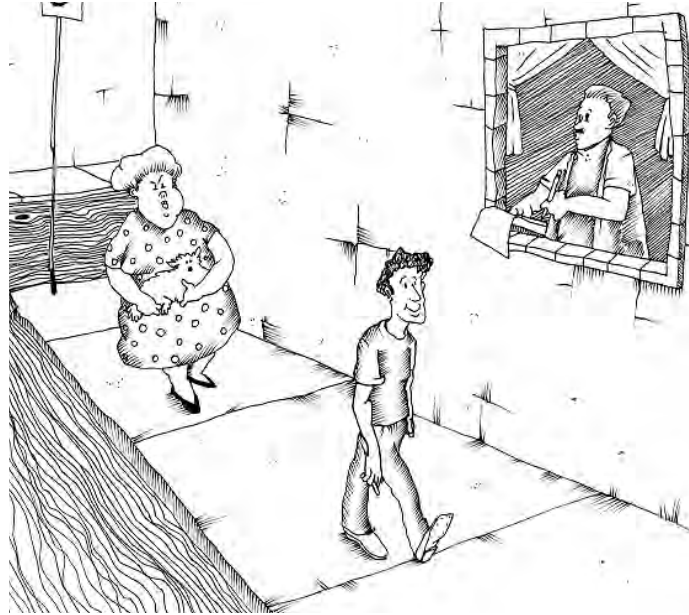
- 1 Zorjɔ nu ts'ixorɔ jmûtɔji nujio ngijeme k'a mama nu jango ga xôk'ɔ o jmûtɔ yo ngijeme ko mazi b'ɔb'ɔ.
- 2 Chets'pi nujio jmûtɔ ngijeme nu ko gi orjɔge kja nu xiskuama tr'antee k'o nujio mama kja nu ts'ixorɔ, mama kjo chejui o naño. Mama, pjenga.
- 3 Jiod'ɔ kja nu ts'ixorɔ jange b'ɔb'ɔ yo ngijeme yo mazi b'ɔb'ɔ ñeje yo dyanrra b'ɔb'ɔ kja inbedyi ñeje nu jango gi kârâji.

- 4 Орѣѣ кѣа интс'іхискуама инчу'у ѣо нѣіѣме, ну ѣанѣо б'ѣб'ѣ нѣзига д'аѣаѣи, нѣзига кѣаа ну тс'іхорѣ, ну ѣанѣо га рѣѣтѣ ѣеѣе ѣанѣорѣи тс'асѣ.

Nujio na joo kja inzeroji

- 1 Juanɔ ko nziyo ntee ko inbedyi o nu jango gi kârâji.
- 2 Jñanrra na joo ya ri mama kja ints'ixiskuama:
 - Nu jango ga kja d'aja ntee: nu inzero, nuja a nzho, inxiñi ma na nrrââ ñeje jango ga kjaa a jmii.
 - Nu ko dyaja ko b'ɔb'ɔ kja inzero k'o ne jiod'ɔ pa ra nzhod'ɔ, ma ra jñaa, ma ra tsa'a inb'ɛpji ñeje ma ga eñe nza kjaa ma ga neme ñeje ma eñe.
- 3 Dyonɔ yo ntee nu ko jñanrra nujio: jango ga ne'ejɪ inzero. Pjek'o kjaji pa ra mborɔ inzeroji. Jange k'a d'aja k'a b'ɔb'ɔ kja inzeroji ka mazi ne'ejɪ.
- 4 Porɔji nu ko xits'iji ñeje ri mamaji kjo gi ne'etroji nu ko jo xits'iji.
- 5 Dyatr'ɔ d'aja ts'ixorɔ nziga tenxets'ɔji nu jango ri mamaji jangorga ne'ejɪ inzeroji.
- 6 Dyok'ɔ yo kuatr'ɔ a jmii ñeje yo ba enje kja yo dyaja ts'ixiskuama ñeje yo mama yo pjenre tsa'a ñeje ri chutr'pɔ yo ts'ixorɔ ko gi dyatr'ɔji ya ri kuatr'ɔ kja nu ts'ib'ɛpji xorɔ.

Pa ra pɔrɔɔji yo ins'ib'iji

Ma dya gi pech'e na joo ins'ib'i, jmurɔ na punkjɔ yo jɔonɔ k'o dya joo, nujio ma ra mezhe soo ra k'axtr'ɔ ins'ib'i. Nujio ra s'onk'ɔ intee, ts'ikɛ, tsikɛrga nrresk'e ins'ib'i, pjantr'ɔ inzhɔs'apjɔ, xotr'ɔ, na xii ñeje ra konk'u ins'ib'i ya ro nrrɔgɔ.

Ra kiiich'iji inteeji, ngek'o ra paraji kjo
Ya k'axtr'ɔ ins'ib'iji.

Ne jiongɔji nujio:

- 1 Nu satr'o k'a na mbaja, inrrɔjnɔ nu jamaika
o intr'eme yo dyaja k'ana
- 2 D'aja jñeje

- 1 Nudya ri ts'aa yo xits'iji:

Juanch'argi ñonɔ nu satr'o k'a na mbaja
o nu nrrɔjnɔ jamaika ya ri sogɔ, mari tsapɔ
nu tr'eme, ri tsos'ɔ tenxe ins'ib'i.

- 2 Jñanrra kja nu jñeje ins'ib'i, nu jango
K'axtr'x ngeje nu dyaga joo. Na joo ri pech'e
pama, pama.

Dyxs'u kja ints'ixiskuama jango gi ts'apx
Ma gi pech'e ins'ib'i, jango nzii gi tsapx nu paa

- Gi mankje gi pes'i na joo ins'ib'i, ya gi dyonx
ts'eje.

Ma ri pjorxi ins'ib'iji, dya ra s'ø'øji jango
na x, nujio ne pjøtr'k'x ngejio:

- Dya gi satr'a
- Me na x ma gi ñonx
- Me na xii
- S'onk'x ingxñonx
- Ra s'onk'x yo xe dyaja k'o b'xb'x kja inzero
- Ri b'ezhi ins'ib'i ma dya ri ma nu'u dadyi
nu ætr'æ ntee

Pa ri para jangorgi pjorx intee, ñuu nu
Ts'ixiskuama k'a pjorx na joo, nu jango ba enje
Nu jango ga "pjorxi inte'ejii"

Nziga tenxe d'aja jyojo

Ma ri kjɔsɔji injɔn'ɔ ri si'iji nu nrrajma. Pa ra kjogɔ nuɔio nrrajma ra kjogɔ kja yo jyojo, nu na xipjiji kjɔsnrrajma. Nu ma pedyɔ nu nrrajma kja inzeroji xipjiji pjonrrajma. Nziga yeje nrrajma ngeje ma b'ich'i nu ts'ɔtr'ninge. (ka xɔk'ɔ kja inchimi).

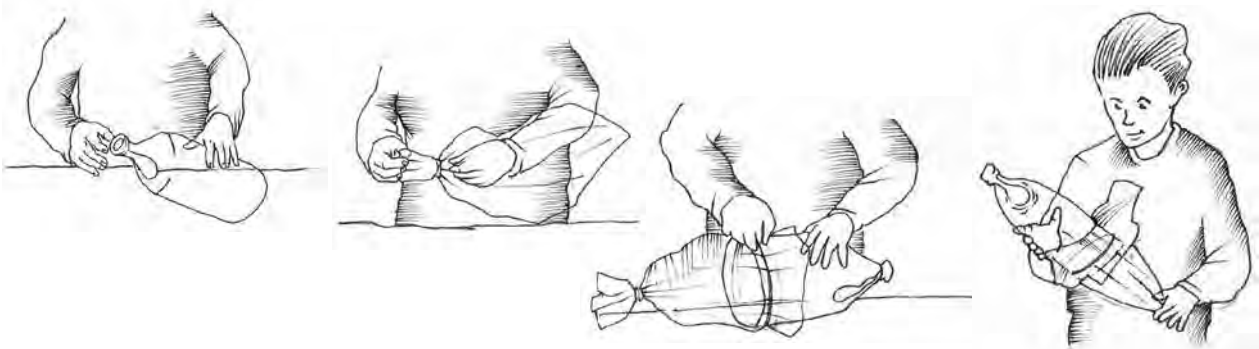
Ra ɔtr'ɔji k'a d'aja jango ga kjaa nu jyojo ngek'o ra jɔanrraji jango ga ngɔsɔ injɔn'ɔ.

Nuɔio ne jiod'ɔ:

- Jɔnâxâ, d'aja xito k'a soo ri s'ichi k'a dya ga nojo k'a dyogɔ a nrrɔb'ɔ, nu pjich'mape, d'aja ts'ɔtr'mape k'a na maja, yeje ts'ɔtr'xinch'i.

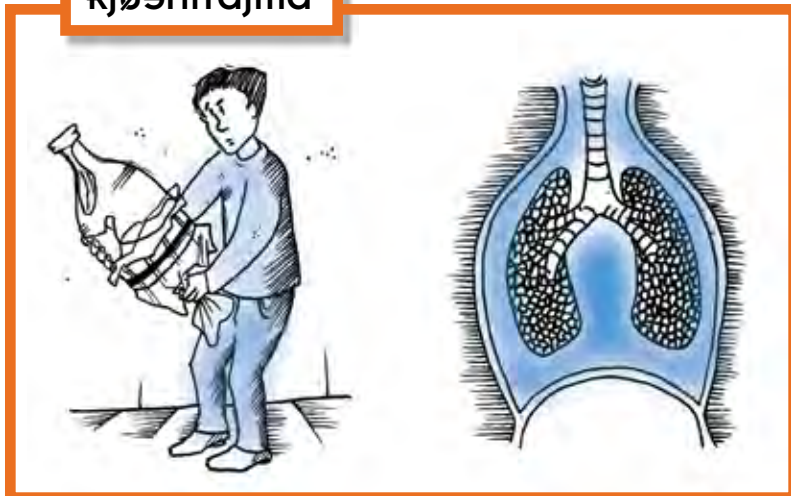
Jangorgi ts'apɔ:

- 1 Pjot'ɔ nu ts'ɔtr'mape a mboo kja nu xito ñeje jɔanrrb'a a ñɔnɔ a nee kja nu xito.
- 2 Pans'â nu ja a ñɔnɔ ma kôtr'ɔ nu ts'ɔtr'mape d'aja ts'ɔtr'xinch'i, ri jyezi k'a ra jiod'ɔ k'a ts'ike pa ri kja nu exingetr'o nu tr'akjɔ.
- 3 Pjot'ɔ nu xito nu k'a d'aja inñɔnɔ nu ts'ɔtr'mape ñeje ri chûtr'ɔ ko nu d'aja ts'ɔtr'xinch'i.
- 4 Penchi nu xito ko d'aja indyee. Nu ka d'aja indyee ñɔnɔ nu tr'akjɔ ga maa a jense ñeje a jomɔ.
- 5 Jɔanrra pjek'o kjaa nu pjich'mape ma ga ñɔnɔ nu ts'ɔtr'mape ga maa a jense ñeje ga maa a jomɔ.

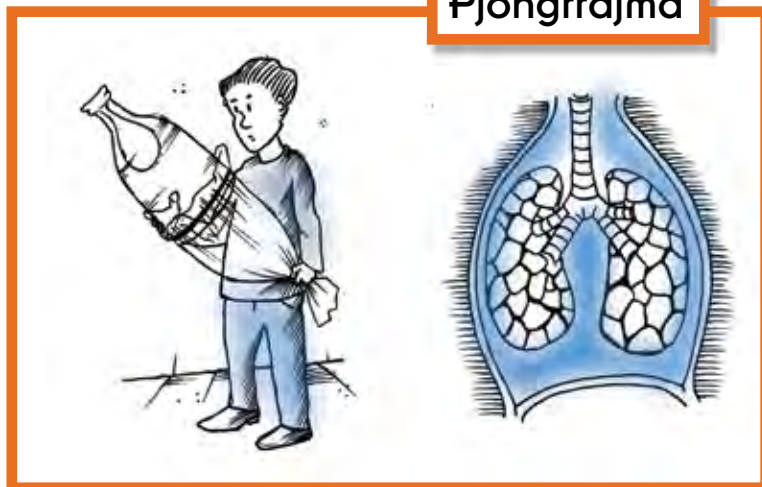

Chets'pi k'o gi jñanrra ma gi tsa'a yo ts'ib'ɛpji k'o ba enje a nrrɔb'ɔ ko nujiɔ kuatr'ɔba.

kjɔsnrrajma

Pjongrrajma

Mámaji yo gi janrraji.

Pjeko kja nu ts'ɔtr'mape. Ja ngek'o b'ɔb'ɔ kja yo jyojo jange b'ɔb'ɔ nu ts'ɔtr'ñinge. Pjeko kjaa.

Opjɔ kja ints'ixiskuama nu k'o gi mamage.

2.4 Ma ri pɔtɔ nu ts'imape

Ri chomɔ, ya ri pɔtɔ ints'imape b'ezo ñeje ints'imape nrrixu

Ma mengi yepe gi pɔtɔ na joo nu ts'imape je ga kjanu ga xits'iji kja nu tr'angɔngijeme k'a b'ɔb'ɔ kja nu xoñijomɔ, ngeko dya re sodye nu songijeme(VIH/ SIDA ñeje ko dyaja k'o ra sonk'ɔji ma gi chempibi ints'aja k'o nrrre naño ntee ñeje ma ga nrrunteji, pa ra ri pɔtɔ na joo nrrze ma ri chomɔ nu ts'imape pesk'a ri ñu'u nujio: ba enje k'a d'aja ts'its'ɔtr'mape k'a juns'ɔ pje ma paa jo dyatr'ɔji, ra mezhe k'o jñii kjɛɛ. Jñuns'ɔ pje ma paa ma dyakjarga joo, xeri pɔtɔ.

Pa ri pɔtɔ na joo nu ts'imape ri tsa'a jango ga xits'iji dya ri jiombeñe k'a ri pɔtɔ d'adyo ts'imape magi chempibi.

Ts'imape nrrixu

Yo xits'iji jangorgi pɔtɔ:

- 1 Ri chôtr'ɔ nu ts'imape ngek'o ra mbotr'ɔ nu yotr'nrrje.
- 2 Ri pench'i k'a xinch'i k'a b'ɔb'ɔ a mboo, ri s'ichi a nrrree nza kja ma gi nee ra ngeme nu pezhe 8.

- 3 Ri pjotx nu xinch'i nu b'xb'x a mboo kja nu matr'ogx.

- 4 Ri chxtx nu ts'imape ga ma a jens'e ko inñidye. Nuna dya soo ra chotr'x nu xinch'i a xes'e ra ngeme a tr'ii kja nu matr'ogx.

- 5 Ma ra chempibi intsajui ri jñusb'x a ñii nu d'aa kja nu matrogx nu jango ya gi b'xb'x nu ts'imape.

- 6 Pa ri ts'xs'x, ri s'ich'i yo ch'utr'x nu xinch'i a xes'e. Ri ts'xkx ya ri jñusb'x d'aja rrumbo. Ri paxg kja ts'añab'x.

Ma xits'iji:

Pa ri pes'i na punkjx ts'iyotr'nrreje ñeje me na joo, ri ts'apx ko nrre naño yotr'nrreje ko nu nrreje.

Ts'imape b'ezo

Nu ts'imape dya ra b'ets'i nrreze ma ri pjɔrɔ ri cheb'e ra nguarɔ ri chempibi ma ga pjotɔ kja nu dyetr'ɔnɔ, kja nu matr'ogɔ.

Nu xits'i jangorgi ts'apɔ:

Ri pes'i nu ts'imape nu jango na jotr'ɔ ñeje na dyotr'ɔ.

Ri ñuu pjekjo ma paa ma dya kja ga soo o nrreze nu paa k'a dyatr'ɔji dya ra kjogɔ jñii kjɛɛ.

Ñanrra nu ts'ɔtr'mape nu jango ba enje dya xɔtr'ɔ ñeje ma ri s'ich'i ra pjich'i. Dya ri xɔtr'ɔ ko ins'ib'i.

- 1 Sich'bi a ñɔnɔ pa ri pjongɔ nu nrrajma ma gi pjotɔ kja nu d'a ma ya b'ob'ɔ.

- 2 Dya ri ts'ôtr'pu a ñññ, ri xukx ma ra zətrə nu jango pjərx nu d'aa.

- 4 Ma ri pjongx yo ts'izambo ri pench'i nu ts'imape kja inñññ ya ri ts'uxs nu d'aa ma xe ri b'ob'utr'o.

- 6 Jñuspə ka d'aja rrumbo nu ts'imape ya ri pəgə kja nu ts'añamx.

- 3 Nrra ri pjotx nu ts'imape ma ri pjərx ri chempibí.
Dya pjek'o ri ts'os'x yotr'nreje d'ange ra xətr'x nu ts'imape.
So'o ts'apx ko nu yotr'nreje ko Nreje.

- 5 Ts'otr'x nu ts'imape na joo ngek'o dya ra mb'ibi.

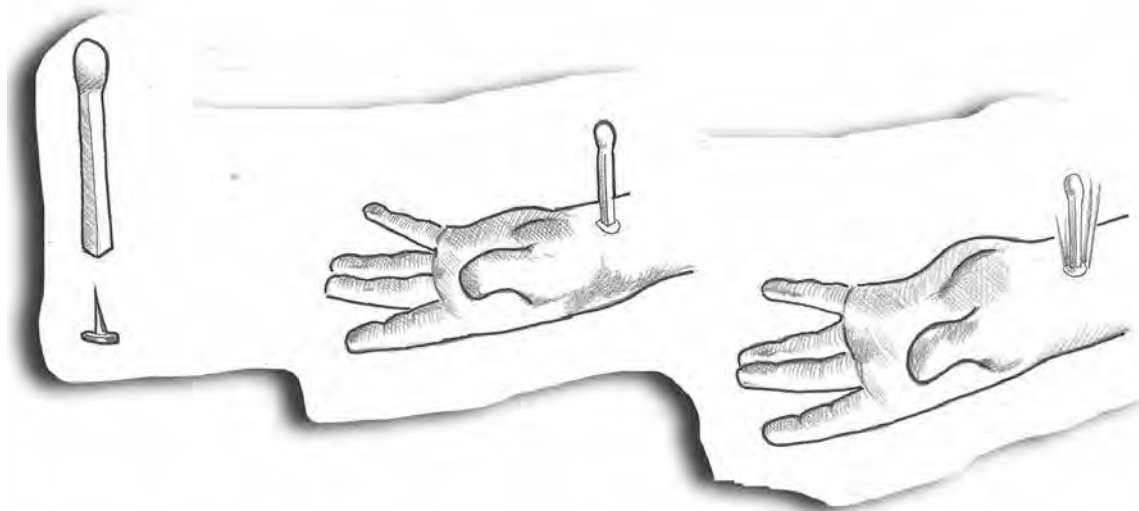
Jango nziiga d'akǝ inmǝb'ǝgo

Nuts'k'ets'eje so'o ri dyeyi jango ga kja ma mb'ich'itr'o.
Nu ja ngezeji soo ra dyǝtr'ǝji d'aja tr'ezi.

Nujio ts'ib'ǝpji: yo ne ñorǝji sibi, d'aja yo edyi paa, d'aja ts'itr'ezi kja me na s'ûû.

Nu jangorgi ts'arǝ:

- 1 Ri chǝtr'ǝ na joo d'aja yo ne ñorǝji sibi, d'aja ts'itr'ezi kja na nsǝ.
- 2 Jǝb'ǝ kja d'aja ts'itr'ezi o yo ne ñorǝji s'ibi kja inb'erra.
- 3 Jǝanrra jango ga ñomǝ nu ne ñôrǝji sibi, ga ma a xoñiji ñeje a nrrǝb'ǝ ma ra d'ak'ǝ inm'ǝb'ǝ.
- 4 Pezhe jango nzii ga d'ak'ǝ inm'ǝb'ǝ k'a d'aja ts'iedyi.

Ri dyedyi jango nzii ga d'ak'x ma ga mb'ich'i ngek'o ra mboxk'x yo dyaja ntee.

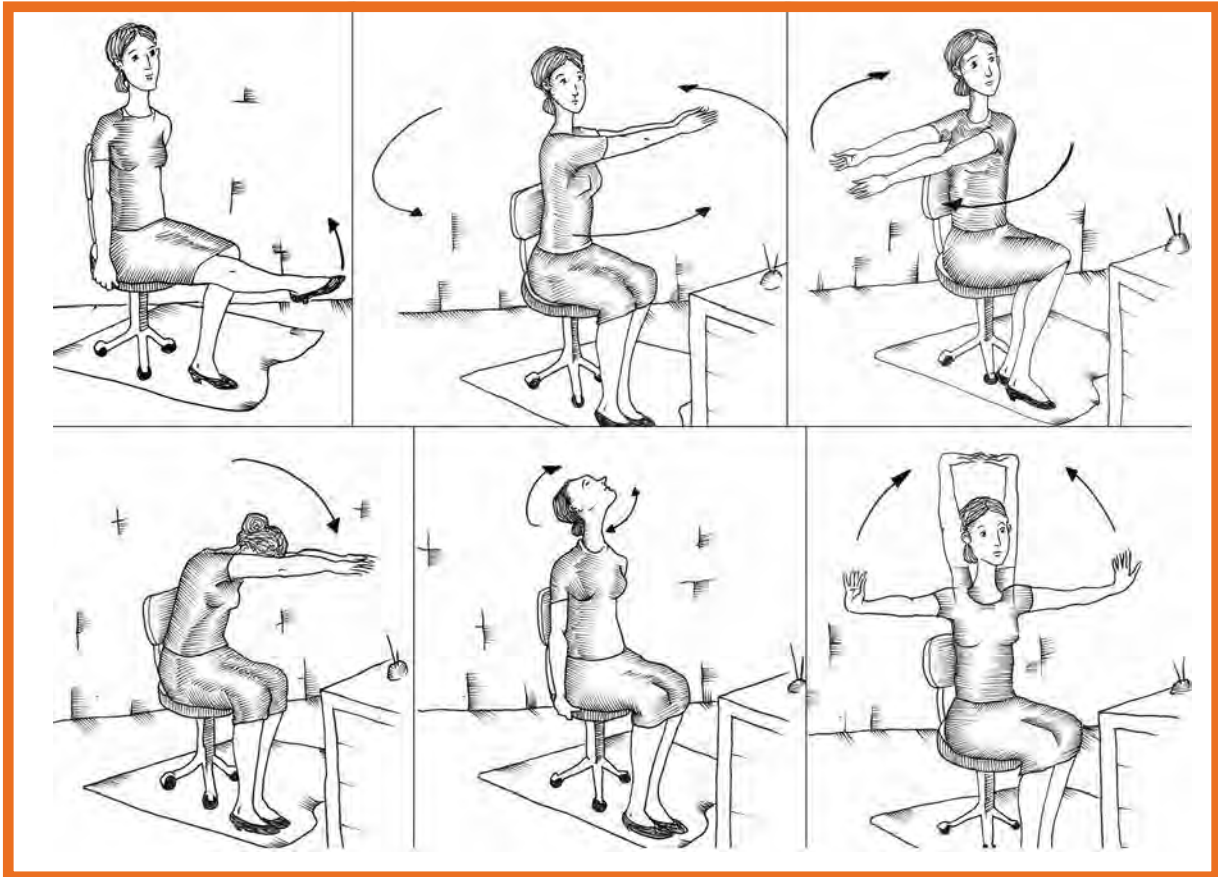
- 1 Ri mimi na joo kja nu tr'unx.
- 2 Dyotx k'a d'aja ntee k'a ra mb'os'x inñidye k'a b'xb'x a nrre kja injodye ñeje kja inb'erra dya soo ri ts'apx ko ints'iñidye nuna pes'i k'o d'ak'x'ts'eje, soo ri jiop'x ma gi pezhe. Jñanrra yo kuatr'xba.
- 3 Ma ya gi chotr'x nu jango d'ak'x xipji nu ntee ra pjoxk'x ra mbezhe jango nzii ga d'ak'x nu inm'xb'x soo ra mboxk'x k'a d'aja nu edyi paa.
- 4 Ri pezhe k'o jñii, nrresk'u ya ri chutr'pxji nu ko jo xits'iji ya ri xôkx ko jñii. Nujio jo mamaji ngeje yo ga kjanu ga d'ak'x nu jango ga kjaa me mbich'i.

Soo ri dyedyi jango ga kjaa ma me mbich'i k'a naño kja inzero. Jango ri jiomb'x nu me d'ak'x.

- Máma ko indyoji nu jango ri chotr'x yo me d'ak'x k'a d'aja ntee.
- Opjx kja ints'ixiskuama nujio ra mamaji ma gi tsa'a nu ts'ib'xpi kja nu ts'ikits'ixorx.

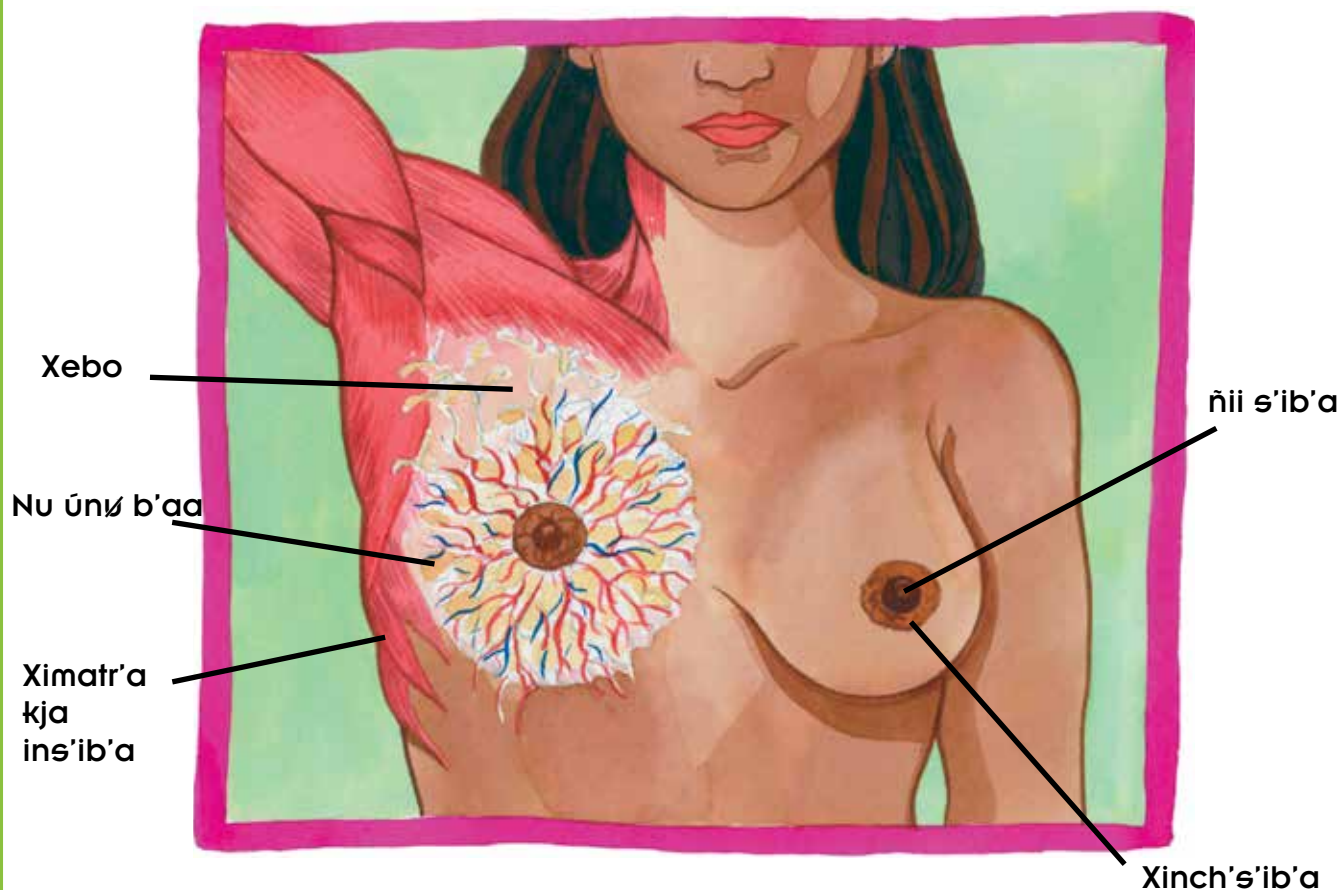
Ri teb'e k'a ts'ike ma na joo

- 1 Jñanrra na joo nuŲio kuaŲr'Ųba yo pjenrre kjaji.
Mbeñe jango ga ts'apŲ nziga d'aja ma ñŲnŲ, tsa'a k'a ri dyarŲ na joo yo kuaŲr'Ųba.
- 2 Jiod'Ų yo kuaŲr'Ųba k'a d'aja nrrame nu paa pa ri tsa'a yo ba enje kja ingumŲ o kja inb'Ųpi.
- 3 Dya ri tsa'a yo na s'ezhi, dya ra mboo inkue'e.
- 4 Ma ri ñŲnŲ, mbeñe jangek'o kjak'Ų na joo kja inzero, jangek'o ra mboxk'Ų. OpjŲ nuŲio kja ints'ixiskuama.

Nu s'ongijeme kja nu s'ib'a soo ri ñu'u ma kja pjɔrɔtr'o

AB'onro nu na yeje ga nrru'u ko s'ongijeme kja yo nrrixu ngeje nu s'ongijeme kja nu s'ib'a. Ngek'o na joo ma tenxe yo nrrixu ra nu'uji ins'ib'a d'aja paa nu kjɛɛ, ngek'o ra nu'u pjek'o porɔ. Xits'iji ri tsa'a d'aja paa nu zana ma ra mbɔrɔ ma ba sɔjɔ inpaa.

Jangorga kjarɔji ma ra jodɔts'eji nu kja ins'ib'a

Nu ma ri jodɔji pesk'a ra kjaji ma ra sotɔ d'aja zana ma edyi yenko o dyɛch'a paa ma gi soo insɔmpaa, ma dya ra sɔjɔ insɔmpaa, ri juanɔ k'a d'aja paa nu zana, (nu k'o ri mbeñe, nza kjaa ma gi sotɔ kjɛɛ o nu nrrongo ma pjɔrɔ nu zana).

- 1 Ma ri jiod'x ri jñanrra na joo nujio s'ib'a ri ts'ich'i kja nu jñeje, ontr'x ri ts'ôt'x nujio madyee a nanguar'x, ya ri pench'i inximatr'a nziga yeje indyee nrrezek'u ri pas'x inmadyee ga ma kja inñii. Ma ga kjanu soo ri chotr'x k'a d'aja yo por'x jango ga kja nujio s'ib'a, nu jango ga kjaa inxinzero, mazi ri ñu'u kja nu s'ib'a, ngek'o ri ñu'u kjo dya tr'og'x o dya ga jêê.
- 2 Nrreze k'u, ri b'ob'x ko inmadyee b'erra ri jñus'x kja inñii, ri pench'i ko injodye ñeje yo inñidyee ri xuk'x kja nu s'ib'a b'erra ya ri xinch'b'i ngek'o ri chotr'x ma b'xb'x ts'ipotr'x o ri pârâ ma na me'e kja nu ñiis'ib'a; ngek'o ri jñanrra kjo ra mbedye ts'ireje, juanch'argi s'ich'i nu s'ib'a. Pa re ñu'u nu s'ib'a jodye, ri ts'atr'o jango gi ts'ap'x yo mama a nrr'xb'x ko nu d'aja indyee b'erra.

- 3 Ri dyob'ɔ ga ma jense ngeko ri ñu'u nu b'erra s'ib'a, ri pjot'ɔ d'aja b'itɔ ka na me'e a nrrɔb'ɔ kja inb'erra jyojo ya ri ts'apɔ ko inmadye a nrrɔb'ɔ kja inñii. Ko inchorñidyee kja injodye juanchargi pench'i kja inb'erra s'ib'a, nrreze a xes'e kja nu s'ib'a ngeko ri sɛtr'ɔ kja nu ñiis'ib'a ñeje a xes'e kja inkalu. Juanchargi s'ich'i nu s'ib'a, ngeko ri pârâ kjo pedye ts'ireje. Pa ri ñu'u nu s'ib'a jodye ri pjotɔ nu b'itɔ kja na me'e a nrrɔb'ɔ kja injoyo jodye, ri jñus'ɔ inmadye a nanguarɔ, a nrrɔb'ɔ kja inñii ya ri jiod'ɔ pjek'o b'ɔb'ɔ kja ins'ib'a ko indyee b'erra.

Dya ri jiombeñe , ri jiod'ɥ ma sotɥ d'aja zana ri yepetr'o yo dyaja paa, ngeko ri mimi na joo.

Nujio nrrixu ko ra dyara, ra mborɥ na joo ngeko dya ra sodye, nujio mazi soo ngeje yo:

- Ma pes'i o siji inbedyi ko soo nu ngijeme.
- Ma ya kjogɥ yo jñite ts'icha kjæ, ma dya be musɥ inchi'i.
- Ma jo saja insampaa ma dya mi sot'ɥ dyech'a yeje kjæ.
- Ma mbes'i o pes'i ts'ipotr'ɥ kja ins'ib'a.
- Ma kja be nrrunte ma ya be kjogɥ jñite kjæ.
- Ma dya jot'ɥ ints'imbane.
- Ma si'i yo jñeche pa dya ra musɥ inchi'i ma ya kjogɥ ts'icha kjæ.
- Ma jo bob'ɥ insampaa ma ya be kjogɥ ko ts'ite kjæ.
- Ma si'iji na punkjɥ jñonɥ ko pebi xebo.

Dach'ko ra kjatr'i

Opjɔ d'aja ts'imb'echine, d'aja ts'ijñãa o d'aja tr'ôjô ko yo na punkjɔ ntee. Na joo dach'ko ra ts'atr'i dadyi. Dya ri xipji nrrezetr'o, ra xipjiji nu ko mbeñeji ñeje ko ro so'oji dya.

- 1 Pa ri tsa'a nujio ts'ib'ɛpji ri jiod'ɔ d'aja ntee k'o ra xipji nujio b'ɔb'ɔ nu.
- 2 Nziga tenxets'ɔji ri mamaji ma gi ne'ejɪ ri kjaji d'aja ts'imb'echine, d'aja ts'ijñãa o d'aja tr'ôjô.
- 3 Yo ntee ko ra pjɔtɔ nu ts'ixorɔ soo ra mamaji nujio: b'ɔb'ɔ k'a d'aja paa.../ nudya mi xôrɔ.../ ri so'ogo.../ ma ri soosgo.../ nrrezek'u, xe d'aja ntee dya nrra ra mama naño jñãa, ngek'o nu d'aja indyoji ra sotr'pɔ nu jango ga nee.
- 4 Nujio jo ts'aji ra nguarɔ ma tenxe yo ntee sooji ma ya sotɔji nu b'ɛpji nu k'o ts'aji.

Ri dyar̥a na joo tenxe yo mama nu k'o dyaja, ngeko ra mamaji nu k'o ri mbeñeji. Ra mamaji nu ko ri sooji pa ra kjaji tenxez̥ji. Jñanrra nza kjaa yo dyaja:

- Nziga ts'id yax̥ na joo ga jña na nu k'o tsa'a nu naño ntee.

- Nuna mi ngeje d'aja...
- Ntee k'a mi edyi na punkj̥ kj̥...
- Dya mi nee ra mbeñe ma kja mi tr'ii...
- Mi ts'eje ja ma kjaa inzero...
- D'aja paa jo dyar̥a jo mama inb'echi...
- Kja nu mbeñe, nziga d'aja ntee nrre naño inzero nu k'o dya soo pje ri xipji...
- Nudya ne'e k'a ra mbeñe ma kja mi tr'ii...

Nu jña'a ñeje yo na joo k'o mamaji

Ra nu'uji ñeje ra ne'eji yo na joo nu jango ga jña'a yo ntee.

- 1 Mbeñe k'o ya gi ts'ogw k'o gi dyax kja nu tôtr'ezi o gi jianrra kja nu jñantr'ezi, nu ko mama jango ga kja yo ntee k'o paa kja nu tr'ajñiñi k'a b'w'b'w a nanguarw a B'onrro, k'o dyaja jña'a jango ga jñaji a nanguarw.
- 2 Pezhe k'o gi ts'ogw ko indyoji. Nrrezek'u, mbeñe tenxe yo tr'onw nujio ba enje. Pjek'o kjaa d'aja ntee k'a dya soo ra mama nu k'o nee, nu k'o mbeñe ñeje k'o soo. Pjeko kja ma dya ga jo ga mamaji nujio ri pârâji nu jango ri b'w'b'wji. Ma ra b'ezhi nu jña'a, pjeko ra ts'apw k'a d'aja ntee ma b'w'b'w na joo.
- 3 Nziga yets'ui dyonwbi kjo b'w'b'w nu tr'ataxiskuama k'a pjorw nujio meb'onrro pa ra ña'aji nu jñatr'o nu k'a jo meyaji, kja nu ña'aji nrreze ma kja mi edyi k'o otr'w kjew. Soo ri jiod'w kja yo xiskuama k'o pes'i o ri dyonw k'a d'aja ntee.

- 4 Potr'pɔji ñeje ri mamaji nujio jo mamaji k'o gi jiod'ɔji.
- 5 Zopjɔ nu pjenrre mama nu b'ɔb'ɔ a xoñiji:

**NA JOO RA PES'IJI K'A EXIME'ME YENXORɔ
KJA YO JÑIÑI NU JANGO KÂRÂ INDYOJI**

San Diego California, jñipaa nu yenko zana 1998. nudyɔ jo mbɔrɔ a California k'a d'aja xiskuama k'a pjenrre mama k'o ne kjuatɔ yo ætr'æji kja nu yenxorɔ jñaa ma xemi edyi 30 kjæɔ jo mbos'ɔ k'o me na punkju ints'itr'i yo meb'onrro k'o pa'a nu ra xorɔji kja nu ngunxorɔ kja nu ts'ib'onrro.

Nu xiskuama dya pjos'ɔ yo 1, 400 000 nu k'o xorɔ kja nu yeje ngunxorɔ.

K'o angezeji, a nrre nu nrre yo xorɔ a California k'a mi jichiji nu jñangistia ñeje nu naño jñaa. Nudyɔ ra jichi nu naño jñaa k'a d'akjæɔ.

Nuk'a jo pjɔtɔ ngeje nu pes'i na punkjɔ merio nu mi b'ɔb'ɔ a California ne chu'u Ron Unz, ka mama nu xorɔ jñangistia ñeje nu naño jñaa, mi potr'pɔ yo inchi'i yo meb'onrro nu jango ma kja'aji, mi mezhe dya mi zɔmɔ dadyi nu jango ma mimiji a nanguarɔ.

- 6 Pjeko gi mama nu pjenrre mama a nrrɔb'ɔ. Pjeko ra ts'apɔ yo ts'itr'i k'a ra jichiji ra ña'a k'o naño k'o ñaa a ngeze.
- 7 Opjɔ kja ints'ixiskuama yo na joo k'o mama a nrrɔb'ɔ.

Pjekjo ne jiongo ngek'o xe ra porɔgo

Ra tâns'âji nu jango dya yurɔ kja nu ri mbeñeji, nu jango jmurɔ yo jango ga so'oji, yo ne jionk'ɔ, yo ri ne'eji, nu jango ga kjats'i, nu k'o ri kreboji, pjeko ne jiongoji ngek'o ra jokɔts'eji.

Pa ra ri tsa'a yo dyaja ts'ib'ɛpji ri tsa'a k'a ra soya inzero, mbeñe na joo nujio ts'ijña ya ri opjɔ kja ints'ixiskuama, ri pâb'â yo pezhe 1-11. Ri opjɔ k'a d'aja jâa a xoñiji nu pezhe ma na joo k'o mamaji, ñeje k'a d'aja iyo ma dya ga joo.

- 1 Na joo ga so'o inzerogo, nu jñonɔ, ri pa'a kja nu ætr'æ ntee ma ri janrra ma porɔ kja inzero ñeje yo pɛpji.
- 2 Ri kjats'ego ma pjek'o ra kjogɔzɔgo.
- 3 Ri xorɔgo k'a ts'ike, ri zopjɔ ngek'o ra pârà na punkjɔ ko yo dyaja yo mama na joo ñeje k'o kjogɔji.
- 4 Ri pâràgo yo ri mama, xe ri kja ra jokɔ na joo.

- 5 Ri pârágo yo ri pjech'i ñeje ri nets'ego.
 - 6 Ri kjago k'a ra nesgoji.
 - 7 Ri mama k'o ri mbeñego, ri mǎjǎ, dya ri mǎjǎ, ri ɯd'ɯ, ri sũ'ũ ñeje pjenrre ri mbeñe.
 - 8 Ri kja k'a ra totr'ɯ jango b'ɯb'ɯ nujio pjeko nrre ri mbeñe, ri kja k'a ra jok'ɯ.
 - 9 Ma dya ri pǽpji ri jod'ɯ p'jeko nrre ri kja k'a ra mboxk'ɯ ra jok'ɯ inzero, ma ra mǎjǎ ñeje yo ri mbeñe.
 - 10 Ri chets'pigo ñeje ri pjos'ɯ yo ntee ko pjenrre kjogɯ.
 - 11 Ri pjos'ɯ yo b'ǽpji yo ra jok'ɯ nu jango ri b'ɯb'ɯgo.
- Ri ñu'u yo mamaji. Nu jango gi opjɯ nu jña*á* **iyó**, ngeje yo nee k'a mendi ñu'u.
- Juanɯ k'o d'aja yo ts'ijña*á* nu k'a jo mama **iyó** ya ri mamaji ja ngek'o je ga ts'apɯ nu.
 - Gi mankje ma ga porɯ k'a na nets'e soo na joo pa ra ngeze.
 - Nziga tenxets'ɯji ts'aji k'a ri chotr'ɯji yo dyaja k'o mama na joo ngek'o ra porɯ nu ja ga kjats'ɯ.

Nu jango ga jñannrr'k'a yo dyaja

- Nujio ntee k'o ri dyokjoji (yo b'edyi, yo indyoji, nujio kârâ nu jango ri b'ɔb'ɔji yo indyoji kja inb'ɛpji), pârâ k'a ts'ike jango ga kjats'i. Pa ra pârâji, dyonɔ pjeke mama.

- 1 Dyotɔ k'o jñanto ntee k'o pârâ opjɔ kja nu nrrexiskuama jñii ma jango ga kjats'ge. Ri xipji ma ra nguarɔ ra opjɔ, ri únɔji yo nrre xiskuama yo chotr'ɔ.
- 2 Ts'âtr'â tenxe nujio jo mamaji kja nu mbuxa. Dya gi zopjɔ ngek'o nu d'aja ntee ka dyonɔ kja b'ɔb'ɔ a nrrɔb'ɔ ri unɔ nu k'o jo opjɔ.
- 3 Zopjɔ na joo tenxe yo mamaji.
- 4 Dyatr'ɔ kja ints'ixiskuama kja d'aja pama k'a ra mbɔrɔ nu ts'ijña.
- 5 Mbeñe nziga d'aja nujio jo mamaji k'o xits'iji.

Jango ga mimigoji ko nu jango ri b'ɔb'ɔji

- 1 Juánɔ k'a d'aja yo mamaji k'o janrra na joo gi mimige ko nu jango gi b'ɔb'ɔ ñeje ri mama pjenga.
 - a) dya ri ne'ego
 - b) dyanrra ri ne'ego
 - c) ri ne'ego ñeje ri pjos'ɔ ra mborɔ
 - d) k'a danzhɔ, dya ga joo ga tsa'a
- 2 Nuts'ke gi krebo ra dioti tr'opjɔ o ra ngôtr'ɔji kja pjorɔ ma ra z'ɔrɔ d'aja ts'iu, kjuatɔ yo zaa, poxkɔ nu tr'eje.
- 3 Dyonɔ, ra mboxk'ɔ inxopunte, jango ga kjaa o pjek'o ma xiskuama k'a ra mboxk'ɔ pa ri pjorɔ nu tr'eje k'a b'ɔb'ɔ nu jango gi kârâji, opjɔ nujio xits'iji kja ints'ixiskuama.
- 4 Mama k'o jñii ts'ijñaa ko soo ra mamaji kja nu jñantr'ezi, kja nu tôtr'ezi ñeje ko soo ra mamaji ngeko yo ntee na jorga zo'oji nu jango kârâji, opjɔ kja ints'ixiskuama.
- 5 Jango ga kja ra tsa'a ints'kuama nu tr'angumɔ pa ra mborɔ ñeje ra jok'ɔ na joo nu jango gi b'ɔb'ɔji, opjɔ ko mamaji kja ints'ixiskuama.
- 6 Ñu'u ñeje ri mama nujio jo xits'iji ko nujio indyoji.

Yo chuu ñeje jango ga ts'aji o jango ga ts'aa yo chuu

- ① Chûtr'pɔ nujio mamaji nu k'o pama yo ntee, ko yo chuu k'o b'ɔb'ɔ kja nu ts'ijuarɔ ④ kja inxiskuama tr'ante. Jñanrra nziga ga kjaa yo:

① Nujio ntee

Ri ts'aa yo na joo

④ Yo chuu

Dya pârà
Nujio na s'oo
Yo ponɔ

- Me kjogɔ yo dya gi pârà kja ñi'i, na joo ri jiod'ɔ nu k'o ra mborɔ ñeje ri pjorɔ na joo.

2 Ri opjɔ kja ints'ixiskuama jangorga ñets'e yo chûû kja yo ntee. Nziga kjaa yo:

- Ma dya ga joo ga ts'aji, pjɔtɔ ra chu'uji na punkjɔ, nu jiobechûû, nu dya teb'e ñeje yo me jûs'ɔ k'o kjaa.
- Nujio dya pâra pjek'o ra ts'aa yo ntee dya ga joo ga zo'oji ñeje me sû'ûji.

3 Juanɔ k'o yeje o jñii yo chûû yo mazi kjogɔ nu jango gi kârâji. Opjɔ kja ints'ixiskuama nu k'o dyaja ngek'o ra porɔ nu jango ga ts'aa kja yo chûû.

4 Ñu'u na joo ya ri mamaji nu k'o jo xits'iji.

5 Juanɔ k'a d'aja yo chûû nujio gi opjɔji ñeje ri mamaji pjeko ri ts'aji pa dya kja ra kjogɔ yo chûû nu k'o ya mamaji.

6 Mamaji ko inxopunte nu k'o ra dionk'ɔji: Jangorga mbos'ɔ nu xorɔ nujio ntee ngek'o ra porɔji nu jango ga ts'aji, ngek'o ra mbos'ɔji yo dyaja ra jok'ɔji yo pjenre kjogɔ nu jango kârâji. Opjɔ yo na joo ga mama kja ints'ixiskuama.

solución al crucigrama

Blank lined area for writing.

[illegible]

Xi'i xiskuama yo ro kjaji Ra mimiji na joo Nujio paraji

Inchju'u nu kja tr'ii o tr'ante:

Jizhi ko d'aja **O** yo ts'ixorɔ k'o ya
sɔtɔji na joo nziga d'aja xorɔ.

Inpeyido ni taa

Inpeyido ni nana

(Yo) chjuu

RFC o CURP

Xorɔ 1

Nu janjorga Karagoji

Zonɔ na joo yo pjenrrɛ ts'aa kja
nu jñiñi, jango ga mb'ɔɔɔ ñeje
jangorga kjogɔ pa dya pjek'o
ra tsaa yo ntee. ()

Jizhi ya ri ts'aa na joo pa dya
pjek'o ra kjogɔ, ri jokɔ tenxe yo
ra s'onkɔ inzɛro. ()

Máma ya ri juanɔ yo nree naño
yo kjogɔ pama pama k'o ra
mbɔxx'ɔ ri jokɔ. ()

Ri pɔrago k'a ngarɔ na joo
tenxe nu xorɔ.

Nu paa.

Chju'u ñeje ints'idyaxɔ nu
xopuntee

Xorɔ 2

Pa ra pjorɔgobi na joo
pesk'a ra pɔtebi

Pɔra ya ri ñee inzɛro ñeje
tenxe yo na joo k'o pes'i ko
pjenrrɛ kjaa, ri pjorɔ na joo
(...)

Mazi xe ri jokɔ tenxe yo gi
pɔra ngek'o xe ra mboxk'ɔ na
joo ñeje yo dyaja.

Pa dya ra zodyeji

Ri pɔrago k'a ngarɔ na joo
tenxe nu xorɔ.

Nu paa.

Chju'u ñeje ints'idyaxɔ nu
xopuntee

Xorɔ 3

Ri te'egoji ñeje ri porɔji

Meya tenxe yo dyaja k'o na joo
ga porɔ ma te'e yo ntee

Máma tenxe yo na joo ga porɔ
kja nu dadyo ntee ma dya b'e
mus'ɔji, ya ri meya jango ga
mbos'ɔ pa ra zo'o na joo nu
nana

Zonɔ na joo ya ri mama pjeko
ne'ɛji yo kara kja nu ngunxorɔ
ñeje pjeko soo ra tsaji pa ra
mbos'ɔji ra te'e na joo yo
b'ɛdyji

Ri pɔrago k'a ngarɔ na joo
tenxe nu xorɔ.

Nu paa.

Chju'u ñeje ints'idyaxɔ nu
xopuntee

Xorɔ 4

Jango ga mimiji ko yo ntee
ñeje nu jango ri b'ɔb'ɔji

Jñanrra na joo yo nree naño ga
tsaji ko yo ntee k'o d'atr'k'o ri
karaji, ya ri máma jangorga
jokɔji:

Pɔra na joo jango ga
Karagoji ko yo dyaja ntee ñeje
jango ga mboxkɔji ts'eje o ko
yo dyaja

Pɔra tenxe yo na joo k'o pjos'ɔ
yo gi pɛsiji kja inzɛroji o k'o yo
dyaja ntee ñeje ga mborɔji na
joo nu jango ri karaji

Ri pɔrago k'a ngarɔ na joo
tenxe nu xorɔ.

Nu paa.

Chju'u ñeje ints'idyaxɔ nu
xopuntee

Xi'i xiskuama yo ro kjaji
Ra mimiji na joo
Nujo paṛaji

Nu jangorgi paṛa
kjo pjechi

Pjeko ro meya

Pjeko ra dyets'kjo yo

Inchjũ'ũ ñeje ints'idaxũ nu kja tr'ili o tr'antee

Ma jo dyətr'əji

paḁ _____

Nu jango dyətr'əji

Inchjũ'ũ ñeje ints'idaxũ nu ne ts'aa _____

DISTRIBUCIÓN GRATUITA

mazahua • jñatio • jñatr'jo • mazahua • jñatio • jñatr'jo • mazahua